

GIEDRĖ KVIESKIENĖ
VYTAUTAS KVIESKA

SOCIALINĖS PARTNERYSTĖS ĮTAKA
INOVACIJOMS

Monografija

LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS KOMUNIKACIJOS INSTITUTAS

GIEDRĖ KVIESKIENĖ
VYTAUTAS KVIESKA

SOCIALINĖSPARTNERYSTĖSĮTAKA INOVACIJOMS

Monografija

edukologija

Vilnius, 2012

UDK 364.4(474.5)

Kv37

Leidinyi apsvaistyti Lietuvos edukologijos universiteto Socialinės komunikacijos instituto Socialinės pedagogikos katedros posėdyje 2011 m. gruodžio 23 d. (protokolo Nr. 5), Lietuvos Edukologijos universiteto Socialinės komunikacijos fakulteto tarybos posėdyje 2012 vasario 01 d. (protokolo Nr. 5) ir rekomenduotas spausdinti.

Recenzentai:

dr. Egidijus Andriuškevičius,

„ORC Consulting“ direktorius, UAB „IN SOFT“ valdybos pirmininkas,

Danas Arlauskas, Lietuvos verslo darbdavių konfederacijos generalinis direktorius,

prof. habil. dr. Meilutė Taljūnaitė, Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas,

prof. dr. Irena Zaleckienė, Lietuvos edukologijos universitetas.

Gintas Galvanauskas, „Danske“ banko valdybos pirmininkas.

Viršelyje:

„Igula“ ofortas, minkstas lakas, sausa adata, 2008 m. Birutė Zokaitytė.
(darbas yra Modernaus meno centro [MMC] kolekcijoje)
ir Vaidoto Grigo nuotraukos.

© Giedrė Kvieskienė, 2012

© Vytautas Kvieska, 2012

© Leidykla „Edukologija“, 2012

ISBN 978-9955-20-797-9

Šią knygą skiriame savo aktyviesiems tėvams ir seneliams:

Mykolui Pronckui (gimė 1936 metais kovo 24 dieną Rietave), agronomui, žemės ūkio mokslų daktarui, Lietuvos ir Plungės rajono savivaldybės politiniam bei visuomenės veikėjui, 1992–1996 m., 1996–2000 m. ir 2000–2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo nariui, 1990–1993 m. Plungės rajono tarybos deputatui, 2000–2001 m., 2007–2011 m. ir nuo 2011 m. Plungės rajono savivaldybės tarybos nariui, kooperatinio ūkio ideologui, aktyviai propaguojančiam socialinį ir alternatyvųjį verslą ir juo užsiimančiam.

Mykolui Pronckui (gimė 1904 vasario 19 dieną Rietavo rajono Laukuvos valsčiaus Silvestrų kaime, žuvo traukiantis vokiečiams 1944 metais Rietave), Rietavo kooperatyvo steigėjui ir pirmininkui, tautinio kooperatyvo skatintojui ir kooperatinių verslų bei lietuviškos prekybos pagrindų skleidėjui.

Ipolitui Kvieskai (gimė 1916 m. vasario mėn. Ukmergės r. Kovarsko valsčiaus Zagajų kaime – mirė 2005 metais), ūkininkui, medžio drožėjui, Lietuvos tautodailininkų sąjungos nariui nuo 1970 m., parodose ir mugėse su savo dirbiniais dalyvavusiam ir juos sėkmingai pardavinėjusiam nuo 1969 iki 2004 metų, unikalių medžio dirbinių autoriui.

Vincui Kvieskai (gimė 1889 m. lapkričio 8 d. Riklikuose prie Kavarsko, mirė 1958 m. lapkričio 30 d. Čikagoje), Lietuvos politiniam ir visuomenės veikėjui, dalyvavusiam Šaulių sąjungos, savivaldybių veikloje, buvusiam Ukmergės apskrities tarybos pirmininkui, nuo 1927 m. dirbusiam Koope-racijos banke, buvusiam jo valdybos pirmininku, TSRS okupavus Lietuvą 1940 m. rugpjūčio mėn. suimtam, kalintam, 1944 m. pasitraukusiam į Vakar-us, nuo 1949 m. gyvenusiam JAV, bendradarbiavusiam laikraštyje „Lietuvos žinios“, žurnaluose „Talka“, „Tauta ir ūkis“, „Vaga“, JAV lietuvių spaudoje, 1925–1926 m. išleidusiam grožinės literatūros, brošiūrų politinės ideologijos bei švietimo klausimais.

TURINYS

ĮVADAS	9
I. SOCIALINĖ EKONOMIKA IR PARTNERYSTĖ	25
I.1. Socialinės ekonomikos samprata	25
I.2. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė (PPP/VPP) ir socialinis kapitalas	55
I.3. Socialinės partnerystės raida Lietuvoje	89
II. DAUGIAFUNKCIAI CENTRAI KAIP SOCIALINĖS PARTNERYSTĖS ĮTVIRTINIMAS	134
II.1. Universalaus daugiafunkcio centro samprata	134
II.2. Daugiafunkčių centrų patirties ir tendencijų analizė	149
II.3. Socialinės partnerystės ekspertų struktūruoto interviu ir anketos duomenų analizė	159
II.4. Socialinės atsakomybės modeliai ir socialiniai tinklai	170
II.5. Socialinės klasterystės modeliai	181
IŠVADOS	199
SUMMARY	202
LITERATŪRA	214
PRIEDAI	231
1 priedas. Kanados patirtis (internetiniai šaltiniai)	231
2 priedas. Pagrindinės sąvokos	232
3 priedas. NVO konfederacijos vaikams nariai (socialinės partnerystės pavyzdys)	242
4 priedas. Struktūruotas interviu	246
5 priedas. 2004–2010 m. apgintų daktaro ir magistro darbų, kurių vadovė – prof. dr. Giedrė Kvieskienė, sąrašas	250
6 priedas. Užsienio ekspertų nuomonės apie daugiafunkčių centrų patirtį analizė	252

ĮVADAS

Lietuva jau keletą dešimtmečių išgyvena spartų vystymosi etapą, o pastaraisiais metais – ir ekonominę krizę. Mūsų profesionalai ir paprasti piliečiai yra priversti iš naujo įvertinti demokratijos pamokas ir laisvės iššūkius bei eksperimentuoti ir veikti visose saviraiškos srityse – politikoje, ekonomikoje, kultūroje, versle. Tai nėra unikali Lietuvos patirtis, nes visa Rytų Europa iki šiol išgyvena savo identiteto paieškas ir globalizacijos įtaką, o ekonomikos krizė palietė visas pasaulio šalis. Spartėjanti virtuali komunikacija standartizavo tarpusavio suvokimą, pagreitino pasikeitimą informacija tarp skirtingų kraštų ir socialinių grupių, plito naujojo liberalizmo idėjos, o laisvosios rinkos plėtra ir demokratinės vertybės tapo daugelio pasaulio šalių prioritetu. Suvokta, kad postmodernizmo, tinklinės kultūros epochoje, juolab ekonominės krizės sąlygomis, konkurencingos išlieka tik tos valstybės, kurios geba pasinaudoti asmens kūrybiniu potencialu, kuria pilietinę visuomenę, skatina viešojo ir privataus sektorių partnerystę ir tarpsektorinį pasitikėjimą, netradicinių sprendimų ieškojimą ir laisvos visuomenės atvirumą bei mobilumą. Lietuvai iškyla sudėtingas iššūkis: maksimaliai pasinaudoti žmogiškaisiais, pilietiniais ir socialiniais ištekliais, taip pat kitų šalių sėkmingais socialiniais ir ekonominiais eksperimentais, kuriant žmonėms gyventi patrauklų kraštą. Šioje monografijoje nagrinėjami socialinės ekonomikos¹ ir

¹ Socialinės ekonomikos sąvoka ir su ja susijusios veiklos atsirado Kvebeko provincijoje, Kanadoje. Naujos ekonomikos tendencijos kilo Europoje, Šiaurės ir Lotynų Amerikoje bei Afrikoje, o šiandien jau egzistuoja visame pasaulyje. Socialinę ekonomiką suprantame kaip pragmatišką atsakymą į globalius ekonominius ir socialinius iššūkius krizės laikotarpiu. Žr.: Nancy, Neamtan, „Chantier de l'économie sociale“ direktorės, pranešimą apie tai, kas yra socialinė ekonomika ir kokie jos privalumai. Nuomonė. *Socialinė ekonomika: jungtis tarp rinkos ir valstybės. Kanados pavyzdys*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/economy/business/nuomone-socialine-ekonomika-jungtis-tarp-rinkos-ir-valstybes-kanados-pavyzdys.d?id=25167593>>. Žiūrėta 2011 m. spalio 11 d.

partnerystės² fenomenai kaip universalus ir veiksmingas būdas ne tik derinti socialinių partnerių interesus, siekti bendro tikslo ir naudos, bet ir ieškoti naujų problemos sprendimo būdų, metodikų ir naujos veiklos kokybės. Socialinė ekonomika, partnerystė, tinklinis bendradarbiavimas padeda įveikti naujus iššūkius, kurie atsirado Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, tačiau dėl įvairių sektorių tarpusavio nepasitikėjimo, politikų neveiklumo, vis dar pasitaikančios korupcijos ir neproduktyvaus viešųjų lėšų panaudojimo socialinės ekonomikos įrankiai Lietuvoje naudojami vangiai. Plėtojant socialinę partnerystę Europoje, atsižvelgiama į Lisabonos strategijoje nustatytus pagrindinius tikslus – paversti ES ekonomiką konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje, kurioje socialinė ir ekonominė plėtra būtų derinama su didesniu užimtumu ir tvirtesne socialine sanglauda. Tačiau net senas demokratines tradicijas puoselėjančiuose kraštuose socialinės partnerystės fenomenas nėra pakankamai panaudojamas. Didėjant viešojo sektoriaus finansavimo skaidrumui bei privačiam sektoriui suvokiant socialinės atsakomybės ir socialinės partnerystės fenomenų svarbą, auga socialinės ekonomikos įtaka. Tai naujoviškas būdas, padedantis įveikti ekonominius, socialinius ir ekologinius iššūkius, spręsti nedarbo ir skurdo problemas. Socialinė ekonomika nusakoma ir suprantama skirtingai, tačiau daugumos autorių darbuose ji apibrėžiama kaip alternatyvi švietimo ir socialinių sektorių veikla, įtraukiant tarpsektorinę partnerystę. Roberto D. Putnamo (2001) darbų kontekste tai yra socialinio kapitalo plėtojimas, remiantis draugijų ir asociacijų, individo pasitikėjimu kitais individais, sociumu ir institucijomis, o kartu ir asociatyvinės galios vaidmeniu (pilietiniu indeksu), formuojantis moderniai pilietinei visuomenei. Pagrindinė pilietinės visuomenės sėkmingos gyvensenos sąlyga – išlaisvintas pozityvusis socialumas, asmens skatinimas siekti asociatyvinės galios ir valios kurti socialinius tinklus ir bendruome-

² Lietuvos Respublikos Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalio bendradarbiavimo. Prieiga per internetą: <http://www.skelbimas.lt/istatymai/del_vyriausybes_profesiniu_sajungu_ir_darbdaviu.htm>, žiūrėta 2009 m. rugpjūčio 6 d.

nes. Bendruomenė – ne tik socialinio gyvenimo faktas, bet ir vertybė, kuri dažniausiai formuojasi bendro tikslo siekiančiose bendrijose. Tokie sambūriai, kurie išreiškia žmonių tikslus, susijusius su visuomenei naudinga veikla, bet ne pelno siekimu, dažniausiai yra nevyriausybinės organizacijos. Įvairiose šalyse nevyriausybinių organizacijų vaidmuo plėtojosi skirtingai, tačiau tendencijos visur buvo panašios. XX a. 8–9-uoju dešimtmečiais nevyriausybinių organizacijų sektorius išgyveno atgimimą išsivysčiusiose valstybėse, o kai kuriuose regionuose (Lotynų Amerikoje, Azijoje, Rytų Europoje) – tik atsiradimą ir audringą plėtrą. Pilietinės visuomenės sektoriaus tyrėjai XX ir XXI a. sandūroje kilusią „nevyriausybinių organizacijų revoliuciją“ pagal sklaidos ir pokyčių visuomenėse jėgą lygino su nacionalinių valstybių atsiradimu XVIII–XIX a. sandūroje. 6–8-uoju dešimtmečiais aukštąjį išsilavinimą įgijusi karta savo nepasitenkinimą socialine ir ekonomine būkle bei politikais realizavo kurdama naujas nevyriausybines organizacijas. Ši karta iki šiol išlieka apolitiška ir kritiška valdžios, verslo ir politikos sektorių atžvilgiu, nes mato, kad valstybės biurokratiniai aparatai yra gremėzdiški ir mažai efektyvūs, o verslo sektorius dažnai veikia be socialinės atsakomybės. Taigi ignoruodami ir skeptiškai vertindami politikų korupcinius skandalus, taip pat suvokdami, kad pagrindiniai rinkos ekonomikos dalyviai dar per menkai suinteresuoti spręsti visuomenei aktualias problemas, piliečiai atrado alternatyvą – trečiąjį sektorių (nevyriausybines organizacijas) ir socialinę ekonomiką. Friedrichas Augustas von Hayekas (1979) teigė, kad įmanoma sukurti tokią valdžios sistemą, jog visuomenės nariams būtų nenaudinga papirkinėti valdžią. Jeigu valdžia priiminėtų tik bendro pobūdžio sprendimus, kurie tik nustatytų taisykles, bet neturėtų ypatingos įtakos atskiroms socialinėms grupėms, tada nebūtų jokio reikalo ją papirkinėti.

Šalyse, kuriose šis procesas aktyviausiai plėtojosi XX amžiaus pabaigoje, jis jau yra visuotinai pripažintas, tapo vyriausybių įrankiu ir įvardytas socialinės ekonomikos terminu. Belgijos, Olandijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados, Vokietijos, Australijos, Norvegijos, Dani-

jos administracijos gerokai padidino ne pelno sektoriaus finansavimą, į nevyriausybinės organizacijas žvelgdamos kaip į visuomenės gerovės ir viešosios politikos įgyvendinimo pagalbininkes. Vakarų pasaulio lyderiai atsigręžė į nevyriausybinės organizacijas, ieškodami „trečiojo kelio“ (T. Blairo „Trečiojo kelio“ programa, G. Schroderio „Naujojo vidurio“ doktrina). Šiuos procesus tinkamai apibūdina ne tik Prancūzijos premjero L. Jospino žodžiai: „Taip – rinkos ekonomikai, ne – rinkos visuomenei“, bet ir tas faktas, kad Vakarų Europos nevyriausybinių organizacijų sektoriaus didžiausią pajamų dalį sudaro valstybinės kilmės lėšos. Nevyriausybinių sektoriaus augimą pasaulyje lėmė tiek pilietinių teisių plėtra, tiek kokybiškesnis ir pigesnis paslaugų paketas, tiek informacinių technologijų atsiradimas, labai supaprastinęs socialinę komunikaciją, paskatinęs mobilumą ir partnerystę. Kaip savo pranešime „Socialinio ir pilietinio dialogo garantas“ pažymėjo A. M. Sigmund (2006), išsiplėtusi Europa yra lemtingoje kryžkelėje, kai turi būti priimti sprendimai, kurie nulems Europos Sąjungos ateitį ir kasdienį jos piliečių gyvenimą. Pilietinės visuomenės vaidmuo kuriant ateities Europą yra labai svarbus. Naujųjų Europos Sąjungos valstybių narių pilietinė visuomenė vis sparčiau ištraukia į valstybės gyvenimo klausimų sprendimą. Atstovaujamoji demokratija negali atstovauti visų piliečių interesams. Piliečiai patys privalo dalyvauti ir viešajame gyvenime ir daryti įtaką politinių klausimų sprendimams. Todėl svarbu, kad piliečių interesams kuo plačiau atstovautų nevyriausybines, pilietinės institucijos ir organizacijos. Kai kas teigia, kad šios organizacijos dažnai kuriamos lobistiniais tikslais. Tačiau dažniausiai jos nėra tokios finansiškai stiprios, kad galėtų tinkamai atstovauti savo grupės interesams, kaip tai daro, pvz., farmacininkai, tačiau vis daugėja nevyriausybinių organizacijų, gebančių atstovauti silpniau organizuotoms visuomenės grupėms. Vaikų interesams Lietuvoje jau kelinti metai sėkmingai atstovauja Lietuvos nevyriausybinių organizacijų vaikams konfederacija³.

³ Žr.: *NVO vaikams konfederacija*. Prieiga per internetą: <www.nvoaikamskonfederacija.lt>, žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.

Lobizmas nėra paprasta procedūra ir visada reikalauja daug žmogiškųjų ir finansinių resursų. Politinės partijos, valdžios institucijos, jei tik piliečiai nereikalauja, dažniausiai nėra suinteresuotos bendradarbiauti su nevyriausybinio sektoriumi; jos vengia aptarti išgrynintas problemas ir skaidriai jas spręsti. NVO vaikams konfederacija aktyviai kovoja už fundamentalių vaiko teisių įgyvendinimą Lietuvoje. Šiuo metu ji vienija daugiau nei 100 įvairių nevyriausybinių organizacijų, dirbančių su vaikais ir vaikų labai, ir atstovauja Lietuvai NVO/UNICEF tinkle. Nevyriausybinių organizacijų vaikams konfederacija nuolat stebi ir kaupia informaciją apie valstybės vykdomas vaiko labai skirtas programas ir vaiko teisių užtikrinimą, rengia Lietuvos Vyriausybės ataskaitos Jungtinių Tautų komitetui komentarą.⁴ Per savo gyvavimo metus NVO vaikams konfederacija ne tik sutelkė bendram darbui pajėgiausias NVO⁵, bet ir ėmėsi aktyvios veiklos tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygmeniu, suformavo savo veiklos strategiją, pradėjo derybas dėl bendros veiklos su pagrindinėmis ministerijomis, atsakingomis už vaiko politiką, ir regioninei politikai atstovaujančiomis institucijomis. NVO vaikams konfederacija skatina savo nares dalyvauti nacionalinėse ir ES struktūrinių fondų programose; vykdamas šias programas, ne tik įgyvendinamos įvairios mokomosios, švietimo veiklos, bet ir kuriamos bei teikiamos socialinės paslaugos, rengiami specialistai ir metodika, skatinama pozityvioji socializacija ir socialinės ekonomikos plėtra. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009 metais parengė IV Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo periodinę ataskaitą (2009)⁶, kurioje pateikiama informacija apie 2004–2008 metais valstybės

⁴ Kviesskienė, Giedrė. *NVO vaikams konfederacija. Jungtinių Tautų vaikų teisių konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje 2004–2008 metais. Komentarai. Comment on the report „Implementation of the United Nation Convention on the Rights of the Child in Lithuania in the 2004–2008 by the Republic of Lithuania“*. Vilnius, 2010, p. 5.

⁵ Žr. 1-ą priedą, Prieiga per internetą: <http://www.nvovaiakamskonfederacija.lt/?lang=lt&mid=2>, žiūrėta: 2011 m. liepos 12 d.

⁶ LRV IV Jungtinių Tautų vaikų teisių konvencijos įgyvendinimo periodinė ataskaita (2009). Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?2021157222>, žiūrėta: 2011 m. liepos 12 d.

vykdytas priemonės siekiant įgyvendinti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas bei atsižvelgta į Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto priimtus pasiūlymus dėl valstybių narių rengiamų periodinių ataskaitų. Kaip ir po II bei III Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitų, Nevyriausybinių organizacijų vaikams konfederacija simpoziumo metu pristatė Lietuvos Respublikos ataskaitas „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje 2004–2008 metais“ komentarą⁷, kuriame konstatavo, kad neatsižvelgta į Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto pateiktas išvadas ir pastabas dėl II–III periodinių Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitų apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą. Taip pat prašoma Lietuvos Vyriausybės atkreipti dėmesį, kad priemonių, kurios yra įgyvendintos 2004–2008 metais, nepakanka, todėl parengtame komentare aptariama konvencijos įgyvendinimo eiga ir teikiami siūlymai dėl ypač reikšmingų ir vis dar neišspręstų klausimų. Iššūkių, susijusių su efektyviu resursų valdymu ir sėkmingu bendradarbiavimu, kasdien vis daugiau, jie vis aktualesni ne tik politikams, socialinės srities profesionalams, bet ir verslo atstovams, todėl ypač svarbu vieningai dirbti, kuriant vaikų gerovę⁸.

Ekonominių ir socialinių problemų sprendimas Europoje įgyja vis svarbesnį vaidmenį. Tai suvokiant įkurtas Europos Sąjungos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Demokratinė aplinka, sprendimų priėmimas aptariant klausimus, dalyvių nuomonių suderinimas užtikrina spartesnę Lisabonos strategijos uždavinių įgyvendinimą. Europos Sąjungos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas ne tik atlieka tiriamąjį nuomonių įvertinimą, bet ir rengia formalius bei neformalius susitikimus su pilietinėmis, visuomeninėmis organizacijomis, profesionalėmis sąjungomis, darbdavių asociacijomis⁹. Nevyriausybinių organi-

⁷ Žr.: <http://www.nvovaikamskonfederacija.lt/?lang=lt&mid=1&nid=46>

⁸ Ten pat, p. 10.

⁹ 2006 04 25 *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto pirmininkės Anee-Marie Sigmund vizitas Lietuvoje*. Prieiga per internetą: <http://rus.consum.org/naujienos/2006_04_25_europos_ekonomikos_ir_socialiniu_reikalu_komiteto_pirmininkes_anee_marie_sigmund_vizitas_lietuvoje>, žiūrėta 2009 m. rugpjūčio mėn.

zacijų skaičius ir indėlis į pasaulinę ekonomiką tebeauga labai sparčiai. Matuojant ekonominiais rodikliais, ne pelno sektoriuje sukuriamų darbo vietų skaičius 1990–1995 metais padidėjo 23 proc., palyginti su pasauliniu 6 proc. augimu, ir nuo tol vis proporcingai didėja, nepaisant pasaulinės krizės keliamų iššūkių.

Nagrinėdami socialinės partnerystės, socialinės ekonomikos bei nevyriausybinų organizacijų Lietuvoje raidą pasaulio ir Europos kontekste, negalime ignoruoti regioninių ypatybių ir tradicijų. 50 okupacijos metų paliko ryškų pėdsaką Vidurio ir Rytų Europos regiono visuomeniniuose procesuose. Okupacija sankcionavo faktiškai visų visuomeninių organizacijų profesinius interesus ar saviraiškos poreikius tenkinančią veiklą, o jų lyderius ištrėmė arba likvidavo¹⁰. Taigi visuomenės sąmonėje šiandieninės nevyriausybines organizacijos iš dalies saistomos su likusiu įspūdžiu apie pusšimtį metų tarybiniu laikotarpiu veikusias visuomenines organizacijas. Gaji ir laisvos, nepriklausomos pilietinės iniciatyvos teisė, nors kai kurie pirmieji nepriklausomos Lietuvos ministrai ir bandė šią iniciatyvą suvaržyti¹¹, tačiau šalies mokyklose aktyviai veikiančių nevyriausybinių organizacijų šiandien nėra daug.

Lietuvos Vyriausybė yra priėmusi tik dalinius ir ganėtinai formalius susitarimus su darbdaviais ir profesinėmis sąjungomis – Trišalę tarybą, kurioje derinami kai kurie abiem pusėms svarbūs klausimai. Tačiau daugelyje svarbių sričių socialinis dialogas beveik nevyksta. Priimant valdžios sprendimus nėra įteisinta būtinybė atsiklausti visuomenės nuomonės per jai atstovaujančias nevyriausybines organizacijas, bendruomenes. Kadangi toks dialogas nėra privalomas, sukuriama net kurioziškų situacijų. Pavyzdžiui, dažnai yra ignoruojami visuomeninių organizacijų surinkti parašai dėl skaidresnio ir kryptingesnio ES lėšų skirstymo, funkcijų derinimo, neatsižvelgiama net į tūkstančių žmonių nuomonę, išreikštą peticijomis¹². Esant tokiai atmosferai, len-

¹⁰ Kvieskienė, Giedrė. *Draugijos ir organizacijos*. Vilnius, 1994, p. 26.

¹¹ Ten pat, p. 37.

¹² *Peticija.lt*. Prieiga per internetą: <www.peticija.lt>, žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.

gva kurti sąmokslų teorijas apie pačių socialinių partnerių savanaudiškumą, tariamai siaurus jų interesus. Natūralu, kad tokioje aplinkoje nevyriausybinės organizacijos lengva apkaltinti nesąžiningumu ar per aktyviu lobizmu. Socialiniai-ekonominiai ryšiai tarp atskirų sektorių (viešojo ir privataus sektorių socialinė partnerystė) Lietuvoje dar nėra stiprūs. Tebėra nevieningos profesinės sąjungos, tačiau vis dažniau ieškoma ir randama bendrų sutarimų. Į skėtines organizacijas buriasi vartotojų teisių gynėjai, vaikų, jaunimo, moterų, senjorų, profesionalams ir kitiems interesams atstovaujanti organizacijos. Kai kuriose pilietinės veiklos srityse akivaizdus susiskaldymas, sunkiai buriasi skėtinės organizacijos, o veikiančioms skėtinėms organizacijoms nepakanka vidinės sinergijos. Tai irgi viena iš priežasčių, kodėl ekonominiai-socialiniai partneriai Lietuvoje nesugeba kokybiškai pasinaudoti Europos Sąjungos fondų teikiamomis galimybėmis ir daryti įtakos valdžios sprendimams. Šiam procesui tobulėti trukdo ne tik sudėtingas ir biurokratiškas projektų administravimas, bet ir nevyriausybinių organizacijų konsolidacijos ir objektyvių prioritetų trūkumas. Pasitikėjimo tarp valstybės, privataus ir pilietinei visuomenei atstovaujanti sektorių stoka lėmė, kad dauguma Europos skirtų lėšų buvo panaudota kasmetiniams nekokybiškiems kelių remontams ar begaliniams profesionalų mokymams, vykdomiems ne aukštosiose mokyklose ar universitetuose, o valdžios įgaliotose institucijose, nesuteikiant formalios kvalifikacijos.

Kokybiška socialinė partnerystė skatina inovacijas, o inovacijos duoda nelauktų rezultatų ir naują sprendimų kokybę. Kūrybiškumas, pozityvi asmens socialinė ir ekologinė aplinka¹³, optimizuotas žmogiškųjų išteklių panaudojimas didina tarpusavio pasitikėjimą ir socialinį kapitalą. Norint įveikti šiuos iššūkius, reikia subalansuoti viešojo, privataus ir nevyriausybinių sektorių veiksmus, skatinti skaidrų viešojo sektoriaus lėšų naudojimą, siekti aiškių prioritetų ir maksimaliai sumažin-

¹³ *The Dictionary. Human Geography*. Edited by R. J. Johnston, D. Gregory & D. M. Smith. Oxford, USA, 1991, p. 559.

ti biurokratinį mechanizmą. Tokiems procesams dar nėra pasirengę ne tik Lietuvos, bet ir daugumos kitų kraštų politikai ir vadybininkai. Globalūs pokyčiai, socialinė ir ekonominė dinamika, nauji iššūkiai tampa vis svarbesniais veiksniais, nuo kurių priklauso visų mūsų gyvenimas ir perspektyvos. Pokyčius lemia spartėjanti mokslo, technikos ir žinijos plėtra, kokybiškai keičianti moderniosios visuomenės gyvenimo būdą. Socialinės ir ekonominės problemos, ekonominės krizės įgyja panašias tendencijas visose pasaulio šalyse. JAV prezidentas G. W. Bushas, pristatydamas kasmetinį pranešimą „Partnerystė viešajame sektoriuje“¹⁴ (Partnership for Public Service Annual Report 05.09.2005), pažymėjo: „Skatindami idėjų plėtrą ir pasidalijimą tarp viešojo ir privataus sektorių profesionalų, siekiame efektyvaus ir produktyvaus mūsų vyriausybės darbo. Kurti konkurencingą, besimokančią visuomenę galima sutelktomis valdžios ir valdymo institucijų, politinių, visuomeninių ir privačių organizacijų, visų šalies piliečių pastangomis.“ Profesoriaus Roberto Putnamo teigimu, „socialinis kapitalas apima tokias socialinio gyvenimo apraiškas kaip socialiniai tinklai, kultūros sociologija, normos ir pasitikėjimas, kurios įgalina dalyvius veikti efektyviau drauge siekiant bendrų tikslų“ (Putnam (2001), p. 664). Visuomenė analizuojama kaip rinka, kurioje žmonės kuria gerovę, keisdami įvairiausiais daiktais ir idėjomis, siekdami bendro intereso ir gerovės¹⁵. Socialinį kapitalą sudaro pasitikėjimas, socialiniai tinklai ir savitarpio bendravimo normos, kurios, būdamos tarpusavyje susijusios, yra ir savarankiškos. Bandydami išsiaiškinti, kas yra socialinis kapitalas ir kodėl taip svarbu jį gausinti, dažnai pasitelkiame šeimos pavyzdį. Visiems aišku, kad šeimoje be pasitikėjimo nėra nei meilės, nei pagarbos. Taigi norėdami saugiai auginti vaikus, nugyventi gyvenimą su tuo pačiu partneriu,

¹⁴ *Partnership for Public Service Annual Report*. Prieiga per internetą: <www.ourpublicservice.org>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

¹⁵ Kvieskienė, Giedrė. *Vadovas – komandinio darbo ir socialinės partnerystės tinklų lyderis*. Pranešimas skaitytas Lietuvos mokyklų vadovų asociacijos mokslinėje-metodinėje konferencijoje 2005 m. sausio 6 d. Prieiga per internetą: <<http://www.vpu.lt/socpedagogika/pranesimai/GK-vadovaskomandiniodarboirsocialinespartnerystestinklulyderis.ppt>>, žiūrėta: 2010 m. spalio 12 d..

patikėti vaikams valdyti mūsų sukurtas gėrybes ar užsitikrinti ramią senatvę, turime skatinti bendradarbiavimą ir pasitikėjimą partneriu ir vaikais. Tik taip įdiegsime tinkamas vertybes ir net prisidėsime prie savo vaikų ateities, nes jie, gyvendami savo gyvenimus, kopijuoja ir mūsų sėkmes bei nesėkmes.

Šeima ir darbas¹⁶ – dvi pagrindinės Lietuvos žmonėms ypač svarbios gyvenimo vertybės, tačiau dažnai viso pasaulio gyventojai susiduria su profesinio gyvenimo ir šeimos pareigų derinimo problema. Šiandien, kai ir vyrai, ir moterys vienodai dalyvauja darbo rinkoje, kurioje vyrauja „ilgų darbo valandų, intensyvaus darbo tempo ir aukštų darbo kokybės¹⁷ reikalavimų, naujų technologijų diegimo kultūra“, šeimoms, auginančioms mažamečius vaikus ar globojančioms senyvo amžiaus ar neįgalius artimuosius, dažnai iškyla darbo ir šeimos pareigų suderinimo dilema. Jei nėra tarpusavio pasitikėjimo, šeimą išstinka didesnės ar mažesnės su tuo susijusios nesėkmės ar išdavystės, tada sunku pasidaro vaikams ir šeimos partneriams, šeima praranda pinigus, turtą, kuris galėjo būti perduotas palikuonims, kartu prarandamas šeimos vertybinis pagrindas. Kita vertus, net pažangiose, pasitikėjimu paremtose verslo kompanijose, aukštos kvalifikacijos reikalaujanti veikla, kuriai būdinga daugiau savarankiškumo, mažiau hierarchijos, ypač išaugo

¹⁶ *Darbo ir šeimos derinimo modelio metmenys*. EB iniciatyvos EQUAL teminis tinklas „Šeima ir darbas – suderinami“. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/sadm/teises_aktai/4_priemone/Darbo_ir_seimos_derinimo_modelis.doc>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

¹⁷ Darbo kokybė apima įvairius aspektus: tai pavojų sveikatai šalinimas ir mažinimas, darbo organizavimas darbo vietoje, socialinis draudimas, įskaitant ir tinkamą atlygį, galimybė kelti kvalifikaciją ir tobulinti gebėjimus, taip pat priemonės, padedančios geriau derinti šeimą ir profesiją. Ypatinga reikšmė tenka savanoriškoms įmonių programoms, skirtoms darbuotojų sveikatai stiprinti. Saugios ir nekeliančios pavojaus sveikatai darbo vietos, taip pat darbo organizavimo formos, suteikiančios darbuotojams daugiau laisvės atliekant savo darbą, yra svarbus veiksnys didinant darbo našumą ir gebėjimus diegti naujoves, tokiam darbo organizavimui turi įtakos ir socialinės sąlygos. Įmonių struktūros ir įmonių kultūra turi atsižvelgti į tai. Todėl reikia įgyvendinti Lisabonos strategiją ir įmonės lygmeniu, būtina susieti ekonominius ir socialinius tikslus.

konkurencija ir spaudimas vadinamosios naujosios ekonomikos¹⁸ sąlygomis. Kartu didėjo darbe patiriamas spaudimas (mobingas¹⁹). Darbo dienos ribos tampa vis labiau neapibrėžtos, o tai susiję su naujomis sveikatos alinimo formomis, pvz., išsekimo, „perdegimo“ sindromu (*burn out syndrom*), ir apskritai blogina darbo kokybę²⁰. Anot Erico Uslanerio, „pasitikėjimas gali būti partikuliarinis arba apibendrintas“ (Uslaner, 1999, p. 62). Partikuliarinis pasitikėjimas – tai pasitikėjimas tik „savais“, žmonėmis, kurie yra panašūs reikšmingų socialinių požymių atžvilgiu. O apibendrinto pasitikėjimo sąvoka nusakomas pasitikėjimas „svetimais“, arba „nepažįstamaisiais“; tai – optimistinis požiūris, kai pasitikima ir tais, kurie laikosi tų pačių, kaip ir jūs patys (Žiliukaitė, 2004, p. 105), vertybių. Galima reziumuoti, kad socialinio kapitalo fenomenas Lietuvoje išplėtotas nepakankamai kaip tik dėl pasitikėjimo stokos. Tačiau yra ir teigiamų tendencijų: vis dažniau bendradarbiauja privatusis ir viešasis sektoriai, projektai įgyvendinimi, pagal partne-

¹⁸ Naujoji Japonijos ekonomikos augimo strategija 「新成長戦略」. Prieiga per internetą: <http://www.gaijin.lt/2010/08/naujoji-Japonijos-ekonomikos-augimo-strategija->, žiūrėta 2011-07-12.

¹⁹ Mobingas – tikslinis, sisteminis, ilgesnį laiką pasikartojantis elgesys, žeminantis vaiko ar darbuotojo asmenines savybes. Dažniausias mobingo tikslas – pažeminimas. Pats „mobingo“ terminas kildinamas iš angliško žodžio *mob*, kuris reiškia plėšikų gaują, šutvę. Verčiant iš lotynų kalbos *mobile vulgus* reiškia maištaujančią, siautėjančią minią, padugnes. Šis apibūdinimas, ko gero, labiausiai atspindi reiškinių turinį. Vakarų autoriai, siekdami pabrėžti neigiamą reiškinių aspektą, nevengia ir ryškesnių sąvokų. Pavyzdžiui, puolantieji auką vadinami hienu, maitėdų gauja ir pan. Mūsų šalyje gal geriau suprantamas būtų „diedovščinos“ (šie su santykiais sovietinėje kariuomenėje susiję reiškiniai turi labai daug bendra) darbo vietoje įvardijimas, kitaip tariant, įbauginimas, iğaşdinimas. Kalbant apie šį reiškinį, būtina pažymėti, kad įvairių šalių literatūroje jis vadinamas skirtingai, atsižvelgiant į susiklosčiusią tradiciją. Pvz., mobingo terminas labiausiai paplitęs vokiškai kalbančiose valstybėse ir skandinavų šalyse. Anglosaksai dažnai vartoja terminą *bullying*, *JAV – harassment, employee abuse* ir kt. Nors ir skirtingai skambantys, iš esmės šie terminai vartojami nesveikiems, psichologiniu teroru, prievarta, bauginimu ir priekabėmis grįstiems darbuotojų santykiams nusakyti. Parengė Jolita Vveinhardt. Prieiga per internetą: <<http://www.mobingas.lt/mobingas-organizacijoje>>, žiūrėta: 2011 m. liepos 12 d.

²⁰ *Darbo ir šeimos derinimo modelio metmenys*. EB iniciatyvos EQUAL teminis tinklas „Šeima ir darbas – suderinami“. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/sadm/teises_aktai/4_priemone/Darbo_ir_seimos_derinimo_modelis.doc>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

rystės schemas, jungtinės veiklos sutartis, pastebima nevyriausybinų organizacijų ir socialinių tinklų sklaida. Socialinė partnerystė, nevyriausybinių sektoriaus vienijimasis, socialinio dialogo paieškos pirmiausia buvo skatintos teikiant Vakarų Europos, Jungtinių Amerikos Valstijų, vėliau – struktūruotą Europos struktūrinių fondų paramą. Socialinės partnerystės tarp privataus ir viešojo sektorių projektai dažniausiai naudojami vandens, transporto, atliekų šalinimo sektorių problemoms spręsti, tačiau pastaruoju metu stiprėja įsitikinimas, kad partnerystė kur kas plačiau gali būti taikoma infrastruktūros ir paslaugų poreikiams tenkinti įvairiuose sektoriuose. Partnerystė gali būti įvairių formų, tad reikėtų ją parinkti individualiai kiekvienam projektui ar jo partneriams. Tinkamiausia forma paprastai pasirenkama atsižvelgiant į projekto tipą, poreikius ir sektorių. Pagrindinis skirtumas tarp partnerystės formų – privačios kontrolės laipsnis ir įtraukimas į formalizuotą bendradarbiavimą bei bendrų finansų panaudojimas skatinant visuomenei reikalingų projektų greitesnę realizavimą.

Monografinio tyrimo prielaida: socialinės partnerystės įtaka inovacijoms, socialinės ekonomikos mechanizmų plėtrai ir socialinio kapitalo kaupimui.

Monografijos teiginiai iliustruojami teorinių, statistikos duomenų, tyrimų, norminių aktų, taip pat atvejų analize bei kokybiniais ir kiekybiniais tyrimais pagrįstais komentarais²¹.

Objektas: socialinės partnerystės skatinamos socialinės ekonominės inovacijos.

Tikslas: išanalizuoti socialinės partnerystės įtaką inovacijoms ir socialinio kapitalo plėtrai.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti socialinės ekonomikos fenomeną ir aptarti socialinės ekonomikos veiklos modelius.

²¹ Urbonienė, E. Viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo ir socialinės partnerystės modelių analizė: magistro darbas, 2009, vad. G. Kvieskienė. Vysockaja, A. Socialinės ekonomikos fenomeno edukacinės prielaidos: magistro darbas, 2011, vad. G. Kvieskienė

2. Aptarti viešojo ir privataus sektorių partnerystę (PPP/VPP).
3. Išnagrinėti socialinės partnerystės raidą Lietuvoje.
4. Pristatyti Lietuvoje veikiančius daugiafunkčius centrus kaip inovacinę veiklą.
5. Remiantis atvejų analize, apibūdinti universalaus daugiafunkčio centro steigimo ir veiklos prielaidas.
6. Sumodeliuoti socialinės partnerystės įtaką socialinių klasterių atsiradimui bei socialinių tinklų plėtrai.

Tyrimo metodai: stebėjimas, pokalbiai, dokumentų, teorinės literatūros, interneto šaltinių, Europos Sąjungos dokumentų tyrimų, atliktų Lietuvoje ir kitose pasaulio šalyse, analizė, anketinė apklausa, struktūruotas interviu probleminėms sritims patikslinti, etnografinis metodas, SSGG analizė, ekspertų apklausa, tyrimas dalyvaujant.

Pirmajame tyrimo etape buvo taikomi kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai. Siekiant nustatyti profesionalų gebėjimą identifikuoti socialinės partnerystės ir socialinių tinklų Lietuvos savivaldybėse veikiančių edukacinių, socialinių, kultūrinių centrų teikiamas paslaugas, taikytas standartizuoto tipo interviu bei anketinės apklausos metodas. Apklausti savivaldybių darbuotojai ir profesionalai, dirbantys socioedukacinėse, globos įstaigose ir nevyriausybinėse organizacijose (kiekybinio tipo duomenų rinkimo metodas: Kardelis, 2005; Tidikis, 2003; Bitinas, 2005; Bitinas, Rupšienė, Židžiūnaitė, 2008). Išanalizuoti Lietuvoje vykdyti socialinės partnerystės ir socialinio dialogo tyrimai.

Antrajame tyrimo etape, siekiant išanalizuoti Lietuvos ir užsienio socialinių edukacinių centrų gerą patirtį, pusiau struktūruoto ekspertų interviu metodu apklausti užsienio kraštų ir Lietuvos ekspertai. Duomenys apdoroti turinio (content) analizės metodu (Kardelis, 2005; Tidikis, 2003; Bitinas, Rupšienė, Židžiūnaitė, 2008).

Trečiajame tyrimo etape, keliant prielaidą, kad universalus daugiafunkcis centras (UDC) yra inovacija, skatinanti socialinę partnerystę, siekta parengti teorinį tokio centro modelį, remiantis savivaldybių darbuotojų ir ekspertų apklausomis. Taikytas standartizuoto tipo anoniminės anketinės apklausos metodas ir etnografinio tyrimo metodas.

Analizuojant kiekybinių tyrimų duomenis, taikyta *aprašomoji statistika*. Tai duomenų sisteminimo ir grafinio vaizdavimo metodas, kuris leidžia daryti pagrįstas išvadas apie nagrinėjamas savybes. Remiantis šiuo metodu, koncentruotai pateikiama informacija, esanti dideliuose duomenų masyvuose. Taikant aprašomosios statistikos metodą, skaičiuojami kintamųjų dažniai, siekiant pastebėti dažniausiai ar rečiausiai pasikartojančias duomenų aibės savybes, padėties ir sklaidos charakteristikas. Tyrimas dalyvaujant (participatory research) buvo taikomas, vykdant multifunkcinių centrų tyrimą²² bei vadovaujant doktorantų ir magistrantų atliekamiems tyrimams²³.

Tyrimo metodologija

Kuriant socialinės partnerystės mokyklos tinklinio bendradarbiavimo modelį remiamasi:

1. Konceptijomis ir paradigmomis:

- * Socialinių tinklų kūrimu kaip socialinės intervencijos ir pozityviosios bei virtualios socializacijos ar socialinio kapitalo kaupimo metodu (Putnam ir Goss, 2002; Steinfield, Ellison, & Lampe, 2008; Žiliukaitė, 2004; Targamadžė, 2010; Varnelis, 2010). pagrindžianti tikloveikos procesus;
- * Pozityvistine, postpozityvistine ir postmodernizmo bei pozityviosios socializacijos paradigmomis (Tocqueville, de Alexis, 1992; Patrick, 2005; Kuhn, 2010; Kvieskienė, 2005, 2007);
- * Pasitikėjimo ir privataus, viešojo partnerystės plėtojimo ir socialinės ekonomikos fenomenu (Gijssels, Coates, Deneffe, 2011; Gross, Acquisti, 2005; Backer, Kevin, Murphy, 2000; Dwyer, Hiltz, Passerini, 2007; Lampe, Ellison, Steinfield, 2007, 2008; Kaušylienė, Targamadžė, 2001; Hazlet, Mc Adam ir Murray, 2007; Stutzman, 2006; Kvieskienė, 2011), pabrėžiant organiza-

²² Universalių daugiavfunkcinių centrų (UDC) steigimas ir plėtra: UDC modelio aprašas. 2008. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/es_parama/docs/renginiai/ren_080305/3%20projektas%20Modelio%20aprasas.pdf, žiūrėta 2011 m. liepa 3 d.

²³ Žr. priedą Nr. 6

cijų socialinę atsakomybę ir potencialią sinergiją bei įvairių societarinio ir socialinio pedagoginio ugdymo realybės lygmenų įtaką organizacijos veiklai ir jos verslumui.

2. Metodologinėmis nuostatomis:

- Modernaus tapatumo (Kavolis, 1994, 1996; Mažeikis, 2008; Kuhn, 2003; Šalkauskis, 1990) ir pozityvistine sociologija.
- Tarnavimo bendruomenei nei (*service learning*) (Džiugas, Kuzmickaitė, (2004); Mažeikienė, 2008; Ruškus, 2007), pilietinių tinklų (Gijselinckx, 2011; Kvieskienė, 2007; Payne, 2000; Taljūnaitė, 2004, 2008; Zaleckienė, 2010); asmenybės tobulėja tik esant darniai sąveikai su aplinka, tarpusavio partnerystei ir dermei.
- Kokybinis tyrimas koncentruojamas į atvejus ir modelius, remiamasi patyrimo, išgyvenimo pedagogika, tiriamas jų unikalumas, gilinamasi į kontekstą ir detales.

3. Modeliais:

- Bendruomenės plėtros modeliu (*self service model*), skirtu bendruomenės galimybių plėtojimui ir integracijai, kai problemos sprendžiamos kartu su bendruomene ir procese orientuojamasi į tyrimus, projektus (Leliūgienė, Baršauskienė, 2005; Erlick, Rothman, Tropman, 1987; Kvieskienė 2003; Zaleskienė 2010);
- Ekologiniu modeliu, orientuotu skatinti grupių funkcionavimą, organizacines struktūras, socialinį tinklą bei fizinę aplinką (Germain, Gitterman, 1980; Berns, 2009);
- Austrijos, Australijos, Belgijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados²⁴, Prancūzijos, Vokietijos, Danijos, Švedijos, Norvegi-

²⁴ Colley, Helen; Hodkinson, Phil; Malcolm, Janice. *Non-formal learning: mapping the conceptual terrain. A consultation report*. Prieiga per internetą: <http://www.infed.org/archives/e-texts/colley_informal_learning.htm>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

jos²⁵ alternatyvaus ugdymo bei vaikų, jaunimo ir multifunkcijų centrų modeliais²⁶;

- Latvijos mokyklų daugiafunkcijų centrų modeliu²⁷;
- Kanados Kvebeko provincijos, Pietų Afrikos socialinės ekonomikos modeliais²⁸.

Tiriamųjų imtis. Ją sudarė 44 Lietuvos savivaldybių atstovai, 40 pramonininkų ir verslininkų asociacijų atstovų, dalyvavusių Lietuvos verslininkų konfederacijos projekte „Socialinė partnerystė per neformalų bendravimą ir sportą“. Lietuvoje atrinkti ekspertai iš Lietuvos darbdavių asociacijos, Lietuvos verslininkų konfederacijos, Profsąjungų asociacijos bei šakinių profsąjungų, savivaldybių asociacijos atstovai, merai ir jų pavaduotojai, taip pat 1103 socialinės edukacinės veiklos ir švietimo vadybininkai, socialiniai pedagogai, darbuotojai, nevyriausybinių sektoriaus atstovai. Tyrimo duomenys aprašyti remiantis analize, aprašomąja statistika ir atsakymų struktūruotu apibendrinimu. Pirminiai duomenys – anketose užfiksuoti atsakymai – apdoroti statistiškai. Gauti duomenys išreikšti procentais, pavaizduoti diagramose ir paveiksluose.

²⁵ Jeffs, Tony; Smith, Mark K. *Individualization and youth work*. Prieiga per internetą: <http://www.infed.org/archives/e-texts/individualization_and_youth_work.htm>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

²⁶ *Universalių daugiafunkcinių centrų (UDC) steigimas ir plėtra*. Tyrimo ataskaita, 2008. Tyrejai: prof. habil. dr. Giedrė Kvieskienė, dr. Odeta Merfeldaitė, Ona Petronienė, Jonas Mickus, Akvilė Dudulevičiūtė. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/es/UDC%20tyrimas.pdf>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

²⁷ Permainų mokykla. Prieiga per internetą: <http://parmainuskolas.lv/>, žiūrėta 2012 05 10.

²⁸ Mendell, Marguerite. *The social economy in Quebec*. Prieiga per internetą: <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/CLAD/clad0047506.pdf>>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

I. SOCIALINĖ EKONOMIKA IR PARTNERYSTĖ

I.1. SOCIALINĖS EKONOMIKOS SAMPRATA

Socialinės partnerystės ir dialogo principai pirmiausia buvo apibrėžti Tarptautinės darbo organizacijos konvencijoje, o plėtotė akcentuojama Lisabonos strategijoje²⁹. Socialinė partnerystė ir bendradarbiavimas – vienas svarbiausių Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo aspektų. Ekonomikos ir socialinėms problemoms glaudinti įkurtas Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Šis komitetas 2007 metais pateikė Tarptautinio viešosios, socialinės ir kooperatinės ekonomikos mokslinių tyrimų ir informacijos centro (Belgija) studiją „Europos Sąjungos socialinė ekonomika“, kuri leido unifikuoti socialinės ekonomikos sampratą nacionalinės politikos lygmeniu pagal Europos socialinį modelį ir inicijuoti šalies ūkio ekonominiam stabilumui svarbaus ir reikšmingo sektoriaus pripažinimą viešojoje politikoje. Lietuvoje veikia tarpinė socialinės partnerystės savikontrolės sistema, kurioje valstybė ir socialiniai partneriai papildo vieni kitų veiksmus. Europos Komisijos (EK) ekspertai teigiamai vertina Lietuvoje taikomus socialinės partnerystės principus. Kaip teigiamas rezultatas įvardijama, kad: pasiektas politinis susitarimas dėl aukštojo mokslo ir studijų reformos; auga mokslo ir verslo bendradarbiavimas, atsiranda klasterinė sąveika; plėtojamas alternatyvusis ugdymas; suteiktas aki-vaizdas prioritetas moksliniams tyrimams ir inovacijoms, joms skirta 10 proc. struktūrinės ES paramos 2007–2013 m., be to, siekiama į Lisa-

²⁹ *Valstybinio audito ataskaita. Viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimas*. 2008 m. sausio 15 d. Nr. VA-P-30-5-1. Vilnius. Prieiga per internetą: <www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?2137>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

bonos strategijos įgyvendinimo procesą intensyviau įtraukti visuomenę, ypač regionus³⁰. 2000 m. aukščiausio lygio susitikime Lisabonoje Europos Sąjungai buvo iškeltas naujas strateginis tikslas – dar 2010 m. tapti konkurencingiausia pasaulyje žiniomis grįsta ekonomika, galinčia sustiprinti ekonominę augimą, užtikrinti daugiau ir geresnių darbo vietų bei didesnę socialinę sanglaudą. Lisabonos strategijoje nurodoma, kad, siekiant įgyvendinti aktyvią darbo rinkos politiką, daug dėmesio turi būti skiriama lyčių lygybei bei galimybės derinti šeimą ir karjerą. Tai pabrėžiama ir kituose Europos Sąjungos dokumentuose: „Lygios vyrų ir moterų galimybės Europos Sąjungoje: metinis pranešimas“ (Europos Komisija, 2001); „Užimtumo vystymas pagreitinant ir palydint restruktūrizavimą: Europos Sąjungos vaidmuo“ (Europos Komisija, 2005), „Socialinės politikos darbotvarkė 2006–2010“ (Europos Komisija, 2005), *Gender Equality*³¹, Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui³².

Europos Vadovų Taryba dar 2002 metais Barselonoje nusprendė, kad iki 2010 m. valstybės narės turėtų užtikrinti vietą vaikų priežiūros įstaigose 90 proc. vaikų nuo trejų metų iki mokyklinio amžiaus ir 33 proc. jaunesnių nei trejų metų vaikų. Siekiant įgyvendinti Barselonos Tarybos sprendimą dėl vaikų globos ir priežiūros, numatyta suteikti visapusišką ir finansiškai prieinamą globą vyresniems, neįgaliems ir kitiems priežiūros reikalingiems asmenims; taip pat turi būti siekiama oficialiai nustatyti šiuos tikslus įmonėse, nacionalinėse ir ES institucijose; stiprinti ES įstatymus dėl darbo ir privataus gyvenimo derinimo problemų, susijusių su motinyste, tėvyste bei motinystės ir

³⁰ *Socialinė partnerystė – stiprioji Lietuvos pusė įgyvendinant Lisabonos strategiją*. Prieiga per internetą: <<http://www.verslosavaite.lt/index.php/Verslas-ir-ekonomika/Socialine-partneryste-stiprioji-Lietuvos-puse-igyvendinant-Lisabonos-strategija.html>>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

³¹ *Gender equality*. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=418>>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

³² *Lisabonos strategija*. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/lt/dossier/dossier_13.htm>, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

tėvystės atostogomis, kurti profesinių pareigų ir šeimos derinimo modelius ir strategijas. Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, pastarąjį dešimtmetį atotrūkis tarp vyrų ir moterų padėties mažėjo. Nors tendencijos yra teigiamos, tačiau lieka daug problemų. Moterys ir vyrai vis dar yra pasidaliję „vyriškas“ ir „moteriškas“ profesijas, todėl darbo rinka išliko segmentuota. Lietuvoje moterų užimtumo lygis jau 2010 m. sudarė 68,8 proc., t. y. viršijo Lisabonos strategijoje nustatytą moterų užimtumo lygio rodiklį 2010 metams (60 proc.). Tačiau moterys dažniau dirba pagal terminuotąsias sutartis: tokių moterų yra 32,6 proc., vyrų – tik 7,4 proc. Lietuva išsiskiria dideliu nelaimingų atsitikimų darbe skaičiumi, kurio didėjimo rizika susijusi su tuo, kad Europos ekonomika³³ dėl augančios pasaulinės konkurencijos ir naujo tarptautinio darbo pasidalijimo praranda darbo vietas vykstant įmonių restruktūrizacijai ir perkeliant darbo vietas kitur, jei nepavyksta sukurti naujų užimtumo sričių. Socialinę ekonomiką iš dalies galime lyginti su darnios ekonomikos etapu, kai prekių ir paslaugų kūrimas yra nukreiptas visuomenės gerovei užtikrinti. Iš ekologiškai prižiūrimo aro mes galime gauti tik tam tikrą stabilų kiekį javų, kartais mažiau, kartais daugiau, tačiau neribotas augimas – iliuzija. Naujoji ekonomika turi būti pagrįsta tvarumu, o ne tik nuolatiniu augimu. Tačiau stabili ekonomika nedomina monopolistų – jie negali investuoti ir tikėtis nuolat besikaupiančių palūkanų. Nenuostabu, kad ateis diena, kada atsisakysime palūkanų, kurios kai kurių ekonomistų ir darnaus vystymosi specialistų yra vertinamos kaip esminė nedarnumo priežastis. Jau yra pavyzdžių, kuomet finansų institucijos dirba be palūkanų, o tik iš administracinių mokesčių. Tokiu principu yra paremta kai kurių JAK bankų Skandinavijoje³⁴ veikla. Intensyviai keičiasi ir įmonių darbo struktūros, atsiranda naujų darbo organizavimo formų, kurios suteikia darbuotojui daugiau savarankiškumo, gerina bendradarbiavimą su vadovaujamas pareigas užiman-

³³ Lietuvos moterys. Prieiga per internetą: www.stat.gov.lt, žiūrėta 2011 m. liepos 12 d.

³⁴ Laikas kurti naują ekonomiką. Prieiga per internetą: www.gyva.lt, žiūrėta: 2012 m. vasario 6 d.

čiais asmenimis, didina aukštas pareigas einančių moterų užimtumo lygį bei sudaro joms geresnes sąlygas darbo vietose derinti karjerą ir šeimą.

Socialinė ekonomika dažnai įvardijama kaip trečiojo sektoriaus³⁵ (ne pelno) sritis, kai kuriuose šaltiniuose dar vadinama ketvirtuoju sektoriumi³⁶. Šis sektorius apima daug veiklų, kurios padeda asmenims ir vietos bendruomenėms įsitraukti į vietinės ekonomikos atgavimą ir darbo vietų kūrimo procesus. Procesas paprastai, pradeda-
mas nustatant pagrindinius poreikius, o baigiamas inovacijų, projektų inicijavimu ir įgyvendinimu. Socialinės ekonomikos veiklos apima: kooperatyvus, pagalbos sau projektus, kredito unijas, gyvenamųjų namų asociacijas, partnerystes, vietos bendruomenių įmones ir verslus. Socialinė ekonomika yra greičiausiai augantis sektorius Europoje ir šis kontekstas yra tvirtas pamatas naujų įmonių kūrimui. Socialinė ekonomika tarnauja savo nariams arba bendruomenei, nesiekia finansinio pelno; socialinės ekonomikos verslas turi būti nepriklausomas nuo valdžios; organizacijų statute, steigimo dokumentuose ar elgesio kodekse turi būti pažymimas/apibrėžiamas demokratinis sprendimų priėmimo procesas, kuris reiškia aiškų vartotojų ir darbuotojų dalyvavimą; prioritetas teikiamas žmonėms ir darbams, o ne kapitalui; socialinės ekonomikos veikla yra paremta dalyvavimo, įgalinimo ir asmeninės bei bendros atsakomybės principais. (Neamtan, 2002, p. 1; 2005, p. 71–76). Socialinę ekonomiką, remiantis Kanados patirtimi, galima apibrėžti šešiomis subkategorijomis.

- Ekonominė veikla, tiesiogiai vykdoma ir kontroliuojama naudojantis keliomis socialinės galios (angl. Social power) formomis; socialinė jėga paremta gebėjimais organizuoti žmones įvairių rūšių kolektyvinėms veikloms ir yra išsisknijusi pilietinės visuomenės savanorystės

³⁵ Trečiajam sektoriui paprastai priskiriamos tik pilietinės (piliečių valdomos, nevyriausybines organizacijos). Šiam sektoriui nepriklauso privataus ir viešojo sektoriaus organizacijos.

³⁶ Remiantis „Fourth sector network“ (2009) ketvirtasis sektorius apima organizacijas, kurios sujungia verslo veiklą su socialiniais tikslais, vadinamosios mišrios organizacijos (socialiai verslai, kooperatyvai, tarpsektorinės partnerystės ir kt.)

asociacijose; socialinė ekonomika apima produktų ir paslaugų gamybą ir paskirstymą – ekonomę veiklą, naudojant minėtą socialinę jėgą (Wright, 2009, ch. 7, p. 2–3).

- Socialinė ekonomika apima organizacijas ir veiklas, kurias inicijuoja bendrosios įmonės, vienijamos bendrų principų ir nuostatų bei bendrų struktūrinių elementų (N. Neamtan, 2002, p. 2).

- Remiantis N. Neamtan (2002, p. 3), socialinė ekonomika apima visas iniciatyvas, kurios nėra viešosios ekonomikos ar tradicinio privataus sektoriaus dalis. Iš esmės socialinė ekonomika apima verslus ir organizacijas, kurios iš prigimties yra nepriklausomos ir privačios, tačiau jų kapitalas ir produkcijos išėiga yra kolektyvinė.

- Socialinė ekonomika apima tokius verslus ir organizacijas, kurios, naudodamos verslo įrankius ir tam tikrus verslo metodus, siekia ne pelno, o suteikti socialines, kultūrines, ekonomikos ir sveikatos paslaugas bendruomenėms, kurioms to reikia. Socialinė ekonomika apibūdinama kaip kooperaciniai verslai, paremti bendruomeniniais solidarumo principais, kurie padeda patenkinti naujai išskylančius poreikius socialinių ir sveikatos paslaugų srityse, paprastai bendruomenės ar regioniniame lygyje (The Social Economy in Canada: Microfinance, 2009).

- Remiantis Schwettmann (2011), socialinė ekonomika yra kaip tiltas,

- a) sujungiantis formalią ir neformalią ekonomiką: socialinės ekonomikos organizacijos, tos, kurios oficialiai pripažintos ir oficialiai įregistruotos, dažniausiai priskiriamos formaliajam sektoriui; tačiau jų nariai tuo pat metu gali priklausyti ir neformaliajam sektoriui;

- b) suburiantis miesto ir kaimo bendruomenes: socialinės ekonomikos institucijos gali atverti rinkas, suteikti finansinio tarpininkavimo paslaugas, padėti viešųjų pirkimų klausimais, sisteminti rinkos informaciją ir kt. Socialinės ekonomikos organizacijos yra vietinės iš prigimties, bet turi galimybę susisiekti su pasaulinio lygio institucijomis.

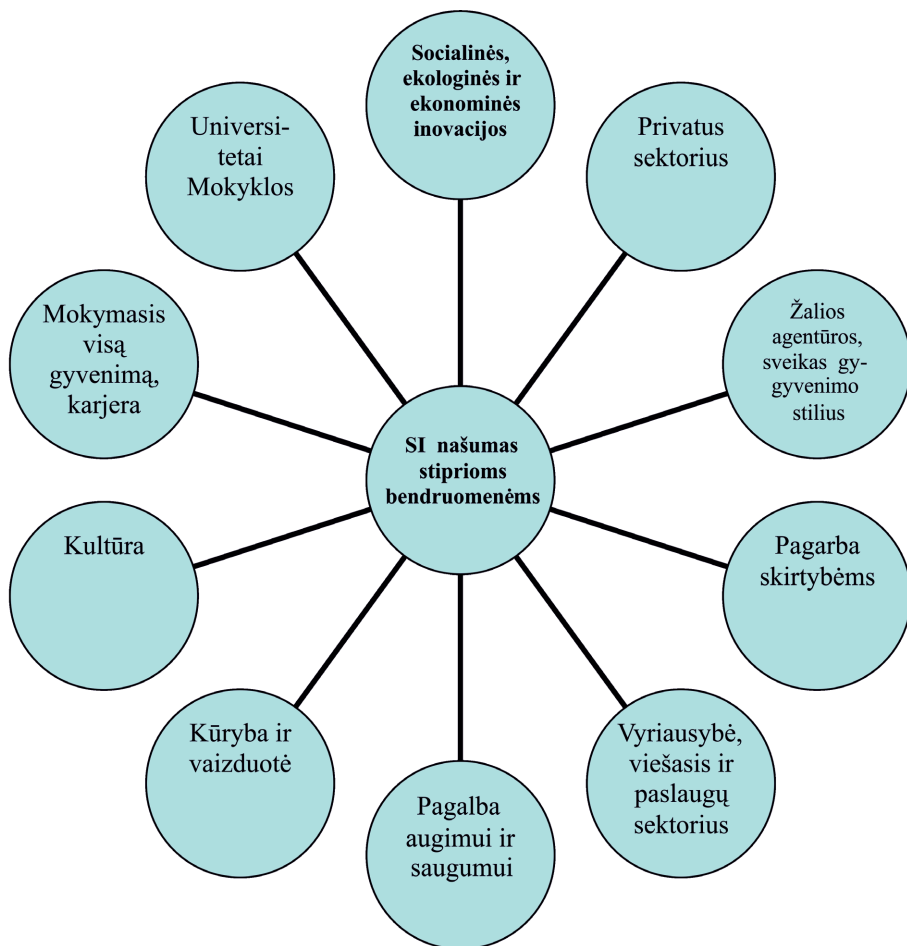
c) derinantis socialinius ir ekonominius santykius: socialinės ekonomikos institucijų prigimtis yra dvilypė – jų finansiniai ir ekonominiai interesai visada subalansuojami su socialiniais interesais.

d) susiejantis darbuotojus, darbdavius ir pilietinę visuomenę.

- Kanados bendruomenės ekonominio vystymo tinklo Nacionalinės strategijos taryba³⁷ socialinę ekonomiką apibūdina kaip socialinės ekonomikos veiklas socialinio kapitalo srityje: socialinių būstų, vaikų, senelių priežiūra ir kt., socialinių įmonių įtraukimo į kooperatyvus, kredito unijas, paprastas akcijas ir išskolinimo kapitalą bendruomenės investicijoms, socialinių tikslų siekiančius verslus, bendruomenės mokymus ir įgūdžių ugdymą, integruotą socialinę ir ekonominę projektavimą, gebėjimų, kompetencijų ugdymą ir bendruomenės įgalinimą. Socialinės ekonomikos iniciatyvomis siekiama tarnauti savo nariams, nesiekiami pelno; jos yra autonomiškos, savarankiškos, valdymas nepriklausomas nuo valstybės ar rinkos; sprendimai priimami demokratiškai; skirstant pajamas ir pelną, prioritetu laikomas žmogus ir darbas, o ne kapitalas; remiamasi dalyvavimo ir įgalinimo principais (Canadian Social Economy Hub, 2009, *The Social Economy in Canada: Microfinance*). Taigi socialinė ekonomika – tai demokratiniais organizavimo principais ir socialine atsakomybe pagrįsta, auganti verslo, nevyriausybinių, viešojo ir privataus sektoriaus socialinė partnerystė, inicijuojanti ir vykdanči ekonominę veiklą, siekianti socialinio kapitalo ir darnaus visuomenės vystymosi bei tvarios visuomenės plėtros.

Ne tik Kanadoje, Japonijoje, Vakarų Europoje, bet ir visame pasaulyje daugėja įvairiapusių ir kompleksinių vyriausybių sprendimų, orientuotų į socialines inovacijas, bendruomeninį procesą ir vietinius poreikius.

³⁷ Kanados bendrijos ekonominės plėtros (CED) bendrija, remdamasi pilietine visuomene ir naudodama socialinės ekonomikos įrankius, siekia kurti geresnes socialines sąlygas.

1 pav. Socialinių inovacijų ekosistema pagal Jorko universiteto tyrimą³⁸.

Kanados vyriausybė pripažino ir suprato socialinės ekonomikos verslumo jėgą tik 2004 metais³⁹. Socialinės ekonomikos iniciatyvos ir įmonės yra kuriamos ir administruojamos kaip ir bet kurios kitos verslo įmonės, tačiau remiasi bendruomenės poreikiais, piliečių įtraukimu

³⁸ Mark Goldenberg, Wathira Kamoji, Larry Orton, Michael Williamson. Social Innovation in Canada: An Update. Internetinė prieiga: http://www.cprn.org/documents/51684_EN.pdf, žiūrėta 2011 m. rugsėjo 13 d.

³⁹ T.p.

į veiklą ir ne pelno (nevyriausybinio) sektoriumi. Socialinė ekonomika svarbi, nes padeda įgyvendinti bendruomeninius tikslus ir kurti visuomenės gerovės projektus, įmonės teikia lanksčias, ekologiškas ir tvarias paslaugas, kurios padeda bendruomenėms:

- o kurti naujas darbo vietas ir įgyti naujų įgūdžių;
- o didinti bendruomenės gebėjimus ir plėtoti socialinę pagalbą;
- o palaikyti ekonominį augimą ir skatinti saugios kaimynystės iniciatyvas;
- o saugoti aplinką;
- o sutelkti socialinės pagalbos reikalingas grupes.

Socialinės ekonomikos įmonės ir iniciatyvos plinta visame pasaulyje. Europos Sąjunga vis plačiau nagrinėja socialinės ekonomikos fenomeną, Jungtinė Karalystė priėmė strateginę socialinės ekonomikos palaikymo planą. Iš biudžeto taip pat finansuojamos smulkiosios ir vidutinės socialinės ekonomikos įmonės ir iniciatyvos⁴⁰. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu, Ūkio ministerija yra atsakinga už Lisabonos strategijos įgyvendinimo koordinavimą Lietuvoje ir ryšius su ES institucijomis Lisabonos strategijos klausimais. Šiuo nutarimu sudaryta ir Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos rengimo ir įgyvendinimo priežiūros komisija, kuri prižiūri, kaip rengiama Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa, kaip ji įgyvendinama, taip pat teikia pasiūlymus valstybės institucijoms, priimančioms su Lisabonos strategija susijusius sprendimus.

Žmogiškasis kapitalas kiekvieną mūsų skatina užsiimti naudinga sau ir visuomenei veikla, o socialinis kapitalas leidžia individualiems asmenims ir kolektyvams siekti išsikeltų bendrų tikslų, nes sutelkiamos daugelio piliečių ir institucijų pastangos. Socialinis kapitalas nuo kitų kapitalo rūšių skiriasi tuo, kad jis menkiau apčiuopiamas ir sun-

⁴⁰ Žr.: Bandomosios kompetencijų ugdymo ir finansavimo agentūros koordinuojamos Kanados ir regioninės industrijos agentūros: Atlantic Canada Opportunities Agency <<http://www.acoa.gc.ca>>, Canada Economic Development for Quebec Regions <<http://www.dec-qed.gc.ca/>>, Federal Economic Development Initiative for Northern Ontario <<http://fednor.ic.gc.ca>>, Western Economic Diversification Canada <<http://www.wd.gc.ca/>>.

kiau apskaičiuojamas. Alejandro Portesas rašė: „Ekonominis kapitalas yra žmonių sąskaitose banke, žmogiškasis kapitalas – jų galvose, o socialinis kapitalas glūdi žmogiškųjų santykių struktūroje. Kad turėtume socialinį kapitalą, asmuo turi palaikyti ryšius su kitais, ir tie kiti, o ne jis pats, yra tikrieji jo naudos šaltiniai“ (Portes, 2000, p. 28). Darni socioekologinė aplinka, optimizuotas žmogiškųjų išteklių panaudojimas, žmogiškųjų santykių plėtotė bei struktūruota ir valdoma pozityvioji socializacija sumažina neigiamos socializacijos padarinius ir gerina visų piliečių gyvenimo kokybę tiek dirbant organizacijose, tiek funkcionuojant visuomenėje. Norėdamos įgyvendinti šį tikslą, valstybės ir organizacijos turėtų skatinti inovacijas, asmenų kūrybingumą, netradicinius sprendimus. Sprendimų ieškoma susiejant kelis skirtingus mokslus ar derinant skirtingas praktines funkcijas. Kaip tokių idėjų pavyzdžius įvairiose mokslo srityse galime įvardyti: nanotechnologijas, gamtos išteklių panaudojimą energetikai ir žaliąją ekonomiką, alternatyvų švietimą, platesnį nevyriausybinio sektoriaus kaip piliečių valdomų funkcijų (socialinės ekonomikos) pritaikymą, viešojo ir privataus sektorių partnerystę (PPP/VPP⁴¹), *daugiafunkčių centrų fenomeną, atitinkantį visų visuomenės socialinių grupių interesus, kuri nagrinėjame ir šioje monografijoje*. Kaip teigia Frankas Moulaertas, Flavia Martinelli, Erikas Swyngedouw, Sara González (2005)⁴², nagrinėjant socialines inovacijas, svarbios kelios dimensijos:

- žmogiškųjų poreikių patenkinimas (turinio/produkto dimensija);
- socialinė sąveika, socialinė įtrauktis (proceso dimensija);
- didesnės galimybės sociopolitinei veiklai ir prieigai prie išteklių (įgalinimo dimensija).

⁴¹ *Public-Private-Partnership* – viešojo ir privataus sektorių partnerystė.

⁴² Introduction: Social Innovation and Governance in European Cities. Urban Development Between Path Dependency and Radical Innovation. *European Urban and Regional Studies*. Online Journal. Prieiga per internetą: <<http://eur.sagepub.com/content/14/3/195.abstract>>.

Analizuojant socialines inovacijas, svarbu akcentuoti ir tokius jų aspektus:

- naujumą (būdingas visoms inovacijoms);
- nematerialumą (idėjos, projektai, žinios);
- riziką (socialinės inovacijos nebūtinai bus priimtos bendruomenėje)⁴³.

Inovacijų sklaidos ir adaptacijos analizė atskleidžia ne vieną atvejį, kai iš pažiūros potencialios idėjos nebuvo **adaptuojamos**. Inovacijų diegimas yra susijęs su rizika; dažnai nepavyksta jų įdiegti todėl, kad aplinka jų nesupranta. Tačiau ekonominės krizės, nepaisant neigiamų padarinių silpniausioms visuomenės grupėms, yra geriausias metas inovaciniams sprendimams rasti. Pirmoji didelė ekonominė krizė pasaulį buvo apėmusi 1929–1933 m., tačiau tuo pat metu įvairiose šalyse radosi naujų inovacinių projektų. Dabar, pasaulį ištikus antrajai ekonominei krizei, daugelyje kraštų taip pat įgyvendinamos patrauklios inovacijos. Krizes Austrijos ekonomistas Josephas Schumpeteris pavadino kūrybos ir destrukcijos periodais. Tokiomis aplinkybėmis monetarinė ir fiskalinė politikos nieko gero nežada, jei šalių vyriausybės naudojasi įprastomis priemonėmis. Ateities prognozės nebepriskaito nuo biudžeto surinkimo ir persikirstymo, būtini: netradiciniai, inovatyvūs sprendimai ir kūrybiškumas, įmonių socialinės atsakomybės skatinimas, radikali socioekologinė aplinkos politika, atsakomybės decentralizavimas ir pasitikėjimas. Daug lūkesčių piliečiai visame pasaulyje tebesieja su politiniais lyderiais. JAV prezidentas Barackas Obama deklaruoja paramą piliečių idėjoms ir susirūpinimą ekosistemos saugumu visame pasaulyje. Britanijoje, Olandijoje, Švedijoje, Norvegijoje vis plačiau diskutuojama, kad socialinei politikai ir tarpsektoriniam bendradarbiavimui būtini radikalūs socialiniai pokyčiai, kad reikia priimti optimalius sprendimus ir sumažinti socialinę įtampą. Tačiau sisteminiai pokyčiai nereiškia vien kelio krypties pakeitimo. Dauguma

⁴³ Butkevičienė, Jūratė. *Socialinės inovacijos kaimo bendruomenėse: metodologinė prieiga ir empirinės iliustracijos*. Prieiga per internetą: <[http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2009-1_\(63\)/summary.html](http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2009-1_(63)/summary.html)>.

šių pokyčių nereikalauja naujų išteklių, tačiau yra reikalingi radikalūs ir nestandartiniai sprendimai.

Socialinės komunikacijos instituto kartu su Nevyriausybinų organizacijų vaikams konfederacija 2009 metais organizuotoje konferencijoje „Socialinė ekonomika ir socialinės inovacijos. Sėkmės istorijos ir galimybės“⁴⁴ verslininkai, nevyriausybinų organizacijų ir valdžios atstovai, politikai, dalydamiesi savo ir užsienio šalių patirtimi, ieškojo sisteminių sprendimų, kaip krizės metu išsaugoti šalies socialinę gerovę. Jie nagrinėjo ir socialinės ekonomikos fenomeną. Socialinės ekonomikos pagrindinis kūrėjas yra trečiasis sektorius. Konferencijos organizatoriai aptarė kanadietės Nancy Neamtan⁴⁵ pranešimą apie tai, kas yra socialinė ekonomika ir kokie jos privalumai. Kaip jau minėta, socialinės ekonomikos sąvoka atsirado Kanadoje, Kvebeko provincijoje, o tam įtakos turėjo naujos tarptautinės tendencijos, kilusios Europoje, Lotynų Amerikoje ir Afrikoje. Socialinė ekonomika neturi politinių ar geografinių ribų: ji nesusijusi su konkrečia politine santvarka ir nėra apribota konkrečios geografinės teritorijos. Priešingai, socialinė ekonomika yra pragmatiškas atsakymas į globalius ekonominius ir socialinius iššūkius. Ji padeda ne tik iš naujo paskatinti pozityvų ir aktyvų pilietiškumą vietiniu, valstybiniu ir tarptautiniu mastu, bet ir prisideda prie naujos valstybės, rinkos ir visuomenės santykių sampratos. Socialinė ekonomika apima visas neprivačias, nevalstybines ir pelno nesiekiančias organizacijas bei įmones, teikiančias paslaugas ir gaminančias prekes (t. y. vykdančias ekonominę veiklą). Taigi į socialinės ekonomikos sampratą įeina ir tokios senos gerai žinomos organizacijos kaip kredito unijos, žemės ūkio kooperatyvai ir YMCA (angl. *Young Men's Christian Association*) tinklas ir kt. Taip pat jai priskiriamos ir visiškai naujos iniciatyvos, tokios kaip pelno nesiekiančios atliekų perdirbimo verslo įmonės, kurių daugybė įsteigta Kanadoje, tėvų ar nevyriausybi-

⁴⁴ Nuomonė. *Socialinė ekonomika: jungtis tarp rinkos ir valstybės. Kanados pavyzdys*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=25167593&rsslink=true>>, žiūrėta 2010 m. spalio 22 d.

⁴⁵ T.p.

nių organizacijų valdomi dienos centrai, darbuotojams ir vartotojams priklausantys kooperatyvai, įmonės, siūlančios darbą socialinės rizikos asmenims, bendruomenių radijai, bendruomeniniai socialiniai turizmo projektai, kooperatyvai ir pelno nesiekiantys būstai bei tūkstančiai kitų iniciatyvų. Socialinė ekonomika Kvebeko (Kanada) provincijoje egzistuoja jau daugiau kaip šimtą metų, tačiau į viešą politinę diskusiją ji buvo įtraukta tik 1996 metais. 2004 m. socialinės ekonomikos klausimai jau buvo įtraukti ir į Kanados federalinės valdžios darbotvarkę. Socialinės ekonomikos indėliu į vietinį ir regioninį vystymąsi, ypač turint omeny darbo vietų kūrimą socialinės rizikos grupėms ir gebėjimą efektyviai teikti paslaugas, šiandien jau neabejojama. Pirmasis Kvebeko federalinės vyriausybės įsipareigojimas socialinei ekonomikai atspindėjo jau 1997 metais, Lietuvoje diskusijos apie socialinės ekonomikos sampratą prasidėjo tik 2009 metais. Kvebeko federalinė valdžia iš karto įsipareigojo panaikinti normatyviniuose aktuose numatytas kliūtis, kurios neleido socialinės ekonomikos (nevyriausybinių organizacijų tinklams) organizacijoms naudotis smulkiųjų ir vidutinių įmonių skirtomis programomis. Vyriausybė įsteigė nacionalinį „Socialinės ekonomikos apskritąjį stalą“, prie kurio pakvietė Kanados pilietinės visuomenės lyderius. Be to, įvairūs partneriai iš skirtingų vyriausybės departamentų taip pat sutelkė jėgas, kad įgyvendintų šią iniciatyvą. Siekiant integruoti socialinę ekonomiką į viešąją politiką, kilo daugybė iššūkių. Pirmiausia reikėjo susitarti dėl bendro apibrėžimo. Šis iššūkis, atrodytų, paprastas, bet taip nėra. Kvebeko provincijoje priimtas socialinės ekonomikos apibrėžimas atspindi sektoriaus įvairiapusiškumą ir jo bendrus tikslus. Socialinės ekonomikos organizacija:

- siekia tarnauti savo nariams, nesiekia pelno;
- yra nepriklausoma nuo valstybės;
- savo steigimo dokumentuose ir elgesio kodekse numato demokratišką sprendimų priėmimo tvarką, kuri reikalauja, kad dalyvautų ir paslaugų naudotojai, ir darbuotojai;
- skirstydama pajamas ir pelną, prioritetą teikia žmogui ir darbui, o ne kapitalui;

- vadovaujasi dalyvavimo, įsipareigojimo, individualios ir kolektyvinės atsakomybės principais.

Šis apibrėžimas atsirado iš vadinamosios naujosios socialinės ekonomikos, kuri susiformavo prieš trisdešimt metų, apibūdinimo. Dinamiškos socialinės verslininkystės plėtra įgavo pagreitį, kai pilietinė visuomenė ėmė vis aktyviau dalyvauti vietiniame ir regioniniame šalies gyvenime. Pastaraisiais dvidešimt metų nevyriausybinių organizacijų įtaka ir ekonominis pajėgumas didėja visame pasaulyje. Piliečių grupės, bendruomenės aktyvistai, aplinkosaugos grupės, moterų organizacijos ir grupės kovai su skurdu ir kitomis socialinėmis problemomis savarankiškai ėmėsi ekonominių sprendimų, susijusių su socioekologiniais poreikiais. Atsakingi ir bendriems tikslams susivieniję piliečiai pradėjo formuoti socialinę verslininkystę, ir tai buvo logiškas žingsnis į socialinės partnerystės augimą bei socialinę ekonomiką.

Kanadoje socialinė ekonomika yra labiau susijusi su veikla konkrečiai apibrėžtose teritorijose, apibrėžiama kaip bendruomenės ekonominis vystymasis. Skatinant bendruomenės ekonominį vystymąsi, Kanadoje siekiama gerinti socialinės rizikos grupių ir individų socialinį ir ekonominį vystymąsi. Kvebeko provincijoje, be institucionalizuotų judėjimų, socialinė ekonomika apima daugiau kaip 10 000 kolektyvinių įmonių ir bendruomeninių organizacijų, kuriose dirba daugiau kaip 100 000 darbuotojų ir kurių apyvarta viršija 4,3 mlrd. dolerių per metus. Nėra statistikos, kuri apibendrintų, kaip socialinė ekonomika veikia visoje Kanadoje, tačiau naujausia savanorių sektoriaus apklausa parodė, kad daugiau kaip milijonas kanadiečių dabar dirba pelno nesiekiančiose organizacijose. Ši statistika aiškiai rodo, kad vadinamasis savanoriško darbo sektorius jau nebėra tiesiog savanorių sambūris, priešingai – jis sudaro svarbią Kanados ekonomikos dalį. Pastarąjį dešimtmetį socialinė ekonomika pirmavo atrodama naujus ir inovacinius būdus kurti turta, gaminti prekes ir teikti paslaugas, integruojant socialinius ir aplinkosaugos tikslus į patį gamybos procesą. Gausėja socialinių verslininkų, ypač tarp jaunimo, kurie energingai derina socialinius tikslus ir verslininkų strategijas. Vienas iš pavyz-

džių yra Socialinės ekonomikos dirbtuvės (*Chantier de l'économie sociale*) – organizacija, kuri atsirado iš laikinos darbo grupės, sukurtos 1996 m. suvažiavimo metu. Pirmoji šios organizacijos asamblėja buvo sušaukta 1999 m. balandį. Joje buvo išrinkta direktorių valdyba. Ją sudarė 28 asmenys, kuriuos išrinko įvairios institucijos ir organizacijos, įskaitant kolegijas, tam, kad būtų atspindėtas įvairiapusiškas socialinės ekonomikos pobūdis. Šiandien valdyboje dirba kooperatyvų ir pelno nesiekiančių organizacijų, vietos ir bendruomeninių ekonominių vystymosi tinklų bei stambių socialinių judėjimų atstovai. Viena iš pirmųjų Socialinių ekonomikos dirbtuvių inovacijų buvo sukurti naują finansinį instrumentą, pavadintą *Riseau d'investissement social du Quebec* (RISQ). Ši institucija, turinti 10 mln. dolerių, skirtų investicijoms į socialinės ekonomikos iniciatyvas, yra rezultatas įnašų, kuriuos pervedė privačios ir valstybinės institucijos, tarp jų didžiausi bankai. RISQ administruoja valdyba, kurios daugumą skiria Socialinės ekonomikos dirbtuvės. Per pastaruosius septynerius metus RISQ skyrė 350 investicijų nedidelėmis negarantuotomis paskolomis Kvebeko provincijos kooperatyvams ir pelno nesiekiančioms organizacijoms. Fondo sėkmės rodiklis yra stebėtinai geras, palyginti su tradicinių organizacijų investiciniais fondais. Kitas pavyzdys – pelno nesiekiančių įmonių ir kooperatyvų tinklas, užsiimantis priežiūros namuose paslaugų verslu visoje Kvebeko provincijoje. Šiame tinkle dirba 6000 žmonių, pusė jų anksčiau buvo nekvalifikuoti asmenys, gyvenantys iš pašalpų. Šis tinklas teikia priežiūros namuose paslaugas 76 000 klientų, kurių dauguma yra vyresni nei 75 metų; iš viso per metus tai sudaro 5,6 mln. paslaugų valandų. Tinklas sukūrė naujų darbo vietų, palengvino valstybinio sektoriaus, teikiančio priežiūros paslaugas, įsipareigojimus ir atpigino paslaugas. Senyvo amžiaus žmonės gali gyventi namuose ilgiau, jų nereikia perkelti į priežiūros institucijas. Tokios namų priežiūros paslaugos suteikiamos visose bendruomenėse ir labai greitai. Dar vienas inovacijų atvejis – Kvebeko 44 adaptuotų darbo vietų centrų (pranc. *Centre de travail adaptés*) tinklas, kuris siūlo darbą tiems asmenims, kurie yra darbingi, bet nekonkurencin-

gi rinkoje. Ši sistema yra unikali, kol kas įgyvendinta tik Kanadoje. Šių pelno nesiekiančių verslų socialinė-ekonominė misija – kurti darbo vietas žmonėms, turintiems intelektualinę ar fizinę negalią. Šiandien tinkle dirba 4000 žmonių, iš kurių beveik 3000 turi negalią. Tinklą sudaro pačios įvairiausios įmonės: spaustuvės, pakavimo, gamybos, perdirbimo, apsaugos ir kanceliarijos prekių tiekimo įmonės, kurių bendra apyvarta siekia 135 mln. dolerių. Tarp socialinės ekonomikos įmonių populiarius yra ir atliekų perdirbimo sektorius. Aplinkosaugos aktyvistai suformavo perdirbimo įmonių tinklą, kuris aktyviai dirba su savivaldybėmis visoje Kvebeko provincijoje, siekdamas mažinti atliekų kiekį ir surasti naujas vietas, kur būtų galima perdirbti ir iš naujo panaudoti tonas atliekų, kurios anksčiau buvo tiesiog vežamos į sąvartynus. Šiame tinkle sukurta daugiau kaip 1000 darbo vietų, kuriose dirba nekvalifikuoti darbininkai iš visos Kvebeko provincijos. Šios įmonės taip pat vykdo tiek šviečiamąją, tiek komercinę funkcijas, sprendamos aplinkosaugos, ekonominius ir socialinius iššūkius. Pastarieji dešimtmečiai Kvebeko provincijoje davė daug pamokų ir išskėlė naujus klausimus viešajai politikai. Pirmasis ir pats svarbiausias yra poreikis, kad socialinė ekonomika būtų oficialiai pripažinta kaip šiuolaikinės visuomenės socialinio-ekonominio gyvenimo sudedamoji dalis. Tai reiškia, kad reikia nustoti žiūrėti į pelno nesiekiančių įmonių ir kooperatyvų sektorius kaip į nišinę arba neperspektyvią veiklą ir pripažinti, kad socialinės ekonomikos sektoriaus galia ir svarba auga. Dabartiniame pasaulyje, kuriame piliečių ciniškas požiūris į valstybės valdymą pasiekė pavojingą lygį, socialinė ekonomika yra konkretus pozityvus ir aktyvus pilietiškumo pavyzdys. Tai visuomenės turtas, o parama tokioms iniciatyvoms atneša milžinišką naudą.

Norint skatinti ir plėtoti socialinę ekonomiką, reikia sukurti tinkamus socialinės atsakomybės ir socialinės partnerystės bei kitus viešosios politikos instrumentus. Svarbiausia yra tai, kad teks keisti požiūrį į savo personalinę ir organizacijų atsakomybę bei atskirų sektorių vystymąsi ir integruoti socialinius bei ekonominius parametrus į viešąsias programas, kuriomis remiama socialinė ekonomika.

Kanados mokslo tyrimų tinklų 15-ųjų metinių proga pateikta ataskaita pristatė ir socialinės atsakomybės persidalijimo schemą⁴⁶. Socialinio vystymo ekspertams reikia išspręsti investavimo klausimus, investavimo ekspertams reikia surasti naujus būdus, kaip pamatuoti socialinį pelningumą, o norminių aktų kūrimo ekspertams reikia sukurti iniciatyvas, kurios paremtų socialinį – ekonominį verslumą. Kitas iššūkis politikams yra suprasti šios problemos apimtį. Socialinės ekonomikos negalima įvardyti programa arba viena politine iniciatyva. Socialinė ekonomika turi būti integruota į daugelį kitų viešosios politikos iniciatyvų, nes reikia priemonių, kurios užtikrintų tinkamą aplinką šios ekonomikos vystymuisi. Šia prasme socialinė ekonomika niekuo nesiskiria nuo privataus sektoriaus, kuris naudojami įvairiomis paramos priemonėmis, tokiomis kaip galimybė gauti kapitalą ir pasiekti naujas rinkas, bendradarbiavimo galimybė ir kitos tarpšakinės iniciatyvos.

Viešoji politika, atspindinti socialinę ekonomiką, paprastai skirstoma į 4 pagrindines grupes:

1. Teritorinė politika

Socialinės ekonomikos įmonės kuriasi iš iniciatyvų, kurios randasi, kai bendruomenė susitelkia vienam tikslui, norėdama skatinti vystymąsi. Viešoji politika, kuri remia vietinių bendruomenių ir nevyriausybinę organizacijų kūrybiškumą, socialinių tinklų plėtrą ir skatina bendruomeninius bei socialinių tinklų projektus, yra pradinis komponentas, kuris ypač skatina socialinį verslumą. To pavyzdys yra trišalė parama bendruomenės ekonominio vystymosi korporacijoms Kvebeko miestuose. Šios pelno nesiekiančios, piliečių sukurtos organizacijos davė pradžią daugeliui originalių ir sėkmingų socialinės ekonomikos iniciatyvų. Metams bėgant panašių iniciatyvų imtasi ir kituose Kanados miestuose. Tam reikalui mobilizavosi privataus sektoriaus partneriai.

⁴⁶ Mark Goldenberg, Wathira Kamoji, Larry Orton, Michael Williamson. Social Innovation in Canada: An Update. Internetinė prieiga: http://www.cprn.org/documents/51684_EN.pdf, žiūrėta 2011 m. rugsėjo 13 d..

2. Pagrindiniai įrankiai organizacijų vystymuisi

Smulkiosios ir vidutinės įmonės, socialinės ekonomikos organizacijos turi turėti galimybę pasinaudoti tinkamais finansiniais instrumentais, pasiekti reikiamas rinkas, gauti tyrimų ir vystymo paslaugas bei instrumentus, reikalingus tinkamai vadybai. Per pastaruosius du dešimtmečius smulkiosioms ir vidutinėms įmonėms, socialinėms įmonėms skatinti buvo sukurta daug priemonių, kurias reikia tik šiek tiek adaptuoti, kad jos taptų prieinamos ir tinkamos socialinėms organizacijoms. Geras tokios viešosios politikos pavyzdys yra Kanados federalinės valdžios iniciatyva padėti sukurti ilgalaikius investavimo fondus ir atverti smulkiosioms bei vidutinėms įmonėms taikomas programas socialinio verslo organizacijoms. Turint omenyje Lietuvą, viešojo ir privataus sektorių partnerystės skatinimo klausimais Finansų ministerijai tenka strateginio vadovavimo, proceso valdymo ir koordinavimo užduotys:

- rengti teisinę bazę, reikalingą partnerystei plėtoti ir įgyvendinti;
- dalyvauti kuriant viešojo ir privataus sektorių partnerystės administracinę sistemą ir koordinuoti šios sistemos veiklą;
- teikti išvadas (arba nuomones) dėl konkrečių partnerystės projektų (tarp jų ir koncesijų) finansinių modelių finansavimo galimybių ir galimos įtakos valstybės fiskaliniams rodikliams;
- kaupti nacionalinio ir tarptautinio partnerystės proceso praktiką, ją analizuoti ir skleisti patirtį⁴⁷.

3. Sektorių politika

Kai kurie ekonominiai sektoriai turi milžinišką socialinio verslo potencialą. Socialinės įmonės kuriasi ten, kur atsiranda poreikių, kurių negali patenkinti nei valstybė, nei rinka. Sujungdama rinkos resursus, savanorišką indėlį ir visuomenės pagalbą, socialinė įmonė vaidina svarbų vaidmenį struktūruodama rinką arba surasdama tinkamus sprendimus, kaip teikti tam tikras paslaugas ir prekes. Politikos

⁴⁷ *Viešojo ir privataus sektorių partnerystė*. Finansų ministerija. Prieiga per internetą: <www.finmin.lt/web/finmin/ppp>, žiūrėta: 2012 m. sausio 7 d.

priemonės, kurios remia tam tikrų sektorių (pvz., aplinkos, asmeninių paslaugų, apgyvendinimo, naujų technologijų, komunikacijų, turizmo, maisto paslaugų ir kultūros) atsiradimą arba stiprinimą, yra svarbūs instrumentai, padedantys plėtotis socialinei ekonomikai.

4. Tikslinė politika

Socialinė ekonomika vaidina svarbų vaidmenį sukurdamą galimybę gauti darbą ir tam tikras paslaugas įvairioms socialinės rizikos grupėms. Investicijos į socialinę ekonomiką atveria galimybes integruoti piliečius, kurie laikomi nedarbingais, į darbo rinką. Daugelis Europos valstybių labai daug investavo į iniciatyvas, kuriomis remiamas tikslinių grupių (jaunimo, neįgaliųjų, naujų imigrantų ir pan.) integravimas. Kai kuriose šalyse socialinė ekonomika yra darbo jėgos vystymo strategijų sudedamoji dalis. Pvz., Italijoje viešųjų pirkimų politika buvo pirkti iš socialinių kooperatyvų, kai šie įdarbina bent 30 procentų savo darbuotojų iš tikslinių socialinės rizikos grupių. Socialinės ekonomikos vystymasis koreguoja ekonominį vystymąsi. Socialinės ekonomikos pagrindas – sujungti ekonomines ir socialines iniciatyvas – yra aiškus pavyzdys, rodantis, kad reikia keisti požiūrį į socialinius ir ekonominius sprendimus bei politiką per pastaruosius 60 metų. Pastarieji dešimtmečiai atskleidė mąstymo ir sprendimų, kai atskiriamas socialinio ir ekonominio sektorių vystymas, ribotumą. Nepaisant didėjančių turtų ir ekonominio augimo, atotrūkis tarp turtingųjų ir skurstančiųjų tik didėjo. Ištisi regionai, ypač kaimo vietovės, visiškai atsiliko. Miestuose daugelyje skurdesnių rajonų situacija prastėjo ir sukėlė pavojų tvariam miestų vystymuisi.

Šiuo požiūriu socialinio ir ekonominio vystymosi parametrams buvo skirta per mažai dėmesio. Į pasaulį vis dar žiūrima kaip dvinarį ir paprastą, o ekonomika traktuojama kaip erdvė, kurioje yra tik du žaidėjai – privatus sektorius, kuriantis turtą, kelia mūsų ekonomiką ir moka mokesčius vyriausybei, o valstybė perskirsto turtą ir teikia viešąsias paslaugas bei kuria programas bendrai gerovei užtikrinti. Didžiulis darbas, kurį daro bendruomeninės organizacijos, produktai ir paslaugos, kurias gamina ir teikia pelno nesiekiančios organizacijos ir

NVO, yra traktuojama kaip labdara ir filantropinė veikla, nepatenkanti į ekonominę erdvę. Tačiau ši paradigma ne tik neveikia, ji mažai ką gera žada ateičiai. Pasaulis pasikeitė. Ekonomika taip pat. Dėl globalizacijos ir technologijų šiandien sėkmei reikia daugiau lankstumo ir socialinių inovacijų. Pokyčiai atneša ne tik daug gero, bet ir nemažai blogo. Skurdas ir socialinė atskirtis gresia vis didesnei visuomenės daliai, o bendruomenės ir vyriausybės šių problemų išspręsti nėra pajėgios.

Skirtingų šalių patirtis rodo, kad vyriausybės nebegali valdyti sektorių tradiciškai ne tik todėl, kad tai brangiai kainuoja, bet ir todėl, kad dažniausiai tai neefektyvu. Labdaros iniciatyvos nebegali išspręsti visų problemų ir pasirūpinti visais regionais, kuriuose rinka ir valstybė nesusitvarko, nes tokių vietų labai greitai daugėja. Socialinė ekonomika atskleidžia, kad reikia naujai pažvelgti į socialinę ir ekonominę vystymąsi. Ji reikalauja platesnės ekonomikos analizės, apimančios pliuralistinės ekonomikos, kurioje savo vaidmenį vaidina tiek valstybinis, tiek privatus, tiek socialinis sektorius, vaizdą. Socialinės ekonomikos indėliu į vietinį ir regioninį vystymąsi, darbo vietų kūrimą, papildomų paslaugų teikimą socialinės rizikos grupėms ir gebėjimą efektyviai teikti paslaugas šiandien abejoti nebegalima. Viešosios politikos ekspertai vis dažniau atsižvelgia į socialinės ekonomikos potencialą. Kanadoje Kvebeko ir federalinės vyriausybės iniciatyvos yra tik pirmieji žingsniai ilgame kelyje į pilietišką ekonominę ir socialinę atsinaujinimą⁴⁸, bet akivaizdu, kad tai padeda užtikrinti visų kanadiečių sveikatą ir socialinę gerovę. Socialinės ekonomikos sąvoka dažniausiai yra susijusi su nevyriausybinę (ne pelno) organizacijų veikla arba su ekonomine veikla, kurioje vyrauja demokratinis (korporatyvinis) valdymas. Lietuvoje socialinės ekonomikos sąvoka dar tik pradedama vartoti; ji suvokiama kaip pasitikėjimu ir socialine partneryste sukurtas sociali-

⁴⁸ Neatman, Nancy. *Socialinė ekonomika: kaip rasti vietą tarp rinkos ir valstybės*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/economy/business/nuomone-socialine-ekonomika-jungtis-tarp-rinkos-ir-valstybes-kanados-pavyzdys.d?id=25167593>>, MENDELL, Marguerite. *The social economy in Quebec*. Prieiga per internetą: <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/CLAD/clad0047506.pdf>>, žiūrėta 2010 m. spalio 12 d.

nis kapitalas. Lietuvos valstybė nepakankamai naudoja savo išteklius pilietinių organizacijų veiklai plėtoti ir net vaiko gerovei kurti. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 4 straipsnis įpareigoja ją ratifikavusią valstybę skirti kuo daugiau išteklių ekonominėms, kultūrinėms ir socialinėms vaiko teisėms įgyvendinti, pasitelkiant ir tarptautinį bendradarbiavimą. Neįgyvendintos JT vaiko teisių komiteto rekomendacijos pateiktos dar svarstant įžanginę ataskaitą – tai centrinės koordinuojančios institucijos sukūrimas ir vaiko gerovės politikai skiriamų lėšų išskyrimas atskiromis eilutėmis nacionaliniame ir savivaldybių biudžetuose. Iki šiol nėra galimybės nustatyti, kiek tiksliai lėšų skiriama vaiko gerovei ir kokia yra vaiko poreikių tenkinimo finansinės išraiškos dinamika⁴⁹. Analizuojant nevyriausybinės organizacijas kaip pagrindinį socialinės ekonomikos fenomeną, reikia akcentuoti, kad šios organizacijos dirba inovatyviai, nes yra priverstos su mažesniais resursais pasiekti didesnių rezultatų. Kvebeko provincijoje nevyriausybinių organizacijų sukurtas bendrasis produktas sudaro 8 proc. BVP, Belgijoje – 5 proc. BVP.

Socialinė ekonomika suvokiama pirmiausia kaip būdas skatinti darbo rinką. Nors nėra tikslių statistinių duomenų, pagal kuriuos būtų galima apskaičiuoti, kokią BVP dalį sudaro socialinė ekonomika Lietuvoje, tačiau jau šiandien kai kurių nevyriausybinių organizacijų veiklos analizė įtikina, kad jų teikiamos paslaugos ne tik gerokai pigesnės, bet ir kokybiškesnės. Socialinės ekonomikos mechanizmai taikomi ne tik Kanadoje, Belgijoje, kurias kaip pavyzdžius dažnai minime, bet ir kai kuriose kitose Europos valstybėse, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Lotynų Amerikoje, Pietų Afrikoje.

Analizuodami Kvebeko provincijos (Kanada) strateginę patirtį socialinės ekonomikos srityje, galime išskirti keturias kryptis ir visoms joms rasti puikių pavyzdžių ir Lietuvoje:

⁴⁹ Kvieskienė, Giedrė. *NVO vaikams konfederacija. Jungtinių Tautų vaikų teisių konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje 2004–2008 metais. Komentarai. Comment on the report „Implementation of the United Nation Convention on the Rights of the Child in Lithuania in the 2004–2008 by the Republic of Lithuania“*. Vilnius, 2010, p. 10.

1. Paslaugos namuose. Tai didžiausią naudą gavęs sektorius. Jis pritraukia iki 95 proc. visų investicijų. Kvebeke (Kanada) 2002–2003 metais užfiksuotas šio sektoriaus metinis augimas – 50 proc.. Šiai sričiai, kuri apima vaikų dienos centrų veiklą ir pagalbą namuose, nereikalingos didelės investicijos. Pavyzdžiui, Lietuvoje vienam gyventojui tenka du slaugos darbuotojai, o Kvebeko provincijoje – vienas darbuotojas slaugo 13 gyventojų. Efektyviau Kanadoje dirba privačios socialinės institucijos, tą pačią situaciją atskleidžia ir Belgijos, Vokietijos, Prancūzijos ir Lietuvos patirtis. Ūkio ministras Dainius Kreivys, 2009 m. spalio–gruodžio mėnesiais kartu su Nevyriausybinų organizacijų vaikams konfederacijos atstovais aptardamas socialinės ekonomikos klausimus, pažymėjo, kad Lietuvoje teikiamas socialines paslaugas racionalu būtų „išvalstybinti“.

2. Tikslinė parama kitiems sektoriams. Čia omenyje turima darbo ir socialinės integracijos įmonių veikla. Pagrindinė tokių įmonių veikla – mokymai: profesiniai, asmenybės ugdymo, pozityviosios socializacijos paslaugos, taip pat įdarbinimas įmonėse, specialiųjų poreikių žmonių socialinė integracija ir įdarbinimas. Pažymėtina, kad tokio pobūdžio (socialinės integracijos) įmonės, 2001 m. duomenimis, Kvebeke įdarbino 2000 specialiųjų poreikių žmonių. Valstybinė darbo birža iš darbo ir socialinės integracijos įmonių, nevyriausybinų organizacijų perka paslaugas. Iš vidutinės darbo vietos įsteigimo Lietuvoje kainos dinamikos matyti, kad, didėjant vidutiniam šalies gyventojų atlyginimui ir augant infliacijai, didėjo ir steigiamos darbo vietos kaina. 2002 metais vidutinė vienos darbo vietos įsteigimo kaina buvo 7,69 tūkst. Lt, o 2010 m. tai jau kainavo 5 kartus brangiau – 37,7 tūkst. Lt⁵⁰.

3. Socialinio verslumo skatinimas. Pagrindinis tikslas yra tas, kad socialinio verslo įmonės greičiau pritaikytų efektyvias verslo praktikas ir siektų didesnės finansinės autonomijos, kad didėtų pačių sukuriama kapitalo (pajamų) dalis.

⁵⁰ *Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas Anykščių darbo biržoje.* <http://www.ldb.lt/TDB/Anyksciai/Paslaugos/Puslapiai/VUI_anyksciuose.aspx>, žiūrėta 2012 m. sausio 20 d.

4. Finansavimo ir paramos mechanizmai. Pagal 1996 m. programą Kvebeke buvo numatyta finansuoti 20 projektų, kurie turėjo sukurti 13 000 darbo vietų per 3 metus, o tam skirta 756 mln. dolerių. Nuo to laiko projektų skaičius tik didėja.

1 lentelė

Socialinės ekonomikos augimas. Kvebeko (Kanada) pavyzdys⁵¹

Nr.	Verslo rūšis	Skaičiai	Procentai
1.	Paslaugos namuose (vaikų, senelių priežiūra, neįgalių vaikų ir suaugusiųjų socialinė edukacija, slauga, individualus darbas su asmenimis, turinčiais priklausomybių, konsultavimo paslaugos ir kt.)	1124	18
2.	Bendruomenės namai (aprūpinimas būstu / <i>community housing</i>), t. y. socialinis būstas, jaunimo, senjorų, savarankiško gyvenimo namai, kiti centrai	1378	22
3.	Socialinis turizmas / <i>social tourism</i>	1037	16,6
4.	Ekologinis maistas, miškininkystė (<i>agri food, forestry</i>)	329	5,3
5.	Kultūra / kultūrinės veiklos medis	1711	27,3
6.	Kiti sektoriai	675	10,8
7.	Iš viso	6254	100

Kad skaitytojams būtų aišku, 1 lentelėje nurodytas veiklas detalizuosime, aprašysime ir suskirstysime, remdamiesi Kvebeko (Kanados) ir kai kurių kitų šalių pavyzdžiais bei Nancy Neamtan⁵² pasiūlytais principais:

1) Teritorinis (paskirstymo / *distributed* / geografinis / parapijų) principas. Kai kuriais atvejais paskirstoma namų ūkiams, o kai kuriais atvejais – vietovėms (mažoms vėjo jėgainėms, pvz., Vestmile, Oksfordšyro grafystėje; vietinės energijos sistemoms, pvz., Vokinge; vietiniams sveikatos centrams vietoje egzistavusių 450 trobelių ir bendruomeninių ligoninių, pvz., Bramptone, Kambrijos grafystėje). Jau egzistuojan-

⁵¹ *Chantier de l'économie sociale, Portrait statistique 2001. 2003–2004 Budget. About the Social Economy.* Legal leposit. Bibliothèque nationale du Québec, 2003.

⁵² Neatman, Nancy. *Socialinė ekonomika: kaip rasti vietą tarp rinkos ir valstybės.* Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/economy/business/nuomone-socialine-ekonomika-jungtis-tarp-rinkos-ir-valstybes-kanados-pavyzdys.d?id=25167593>>, žiūrėta 2012 m. sausio 20 d.

čios struktūros, tokios kaip parapijų tarybos (Jungtinėje Karalystėje jų yra per 10 000), arba naujos iniciatyvos, tokios kaip tarpiniai miestai, galėtų būti kaip centrai iniciatyvų, skirtų investuoti į mažo anglies dvideginio išmetimo ar sveikatos gerinimo projektus, reikmių socialinę kartografiją, žemės panaudojimą ir potencialą (pagal nuostabaus socialinės kartografijos projekto Keralos valstijoje Indijoje modelį)⁵³. Lietuvoje pagal šį principą Žemės ūkio ministerijos ir Europos struktūrinių fondų paremtos kaimo bendruomenės daugelyje regionų jau tapo ne tik kultūrinės traukos, bet ir socialinių iniciatyvų, naujų veiklų ir darbo vietų plėtros centrais.

2) Savipagalbos, finansinio skatinimo (*Grameen*) principas. Bankas *Grameen* pasirinko politiką skolinti nedideles pinigų sumas neturtingiausiems (iš pradžių kaimo moterims, o vėliau ir miesto elgetoms), didinant paskolos sumą pagal skolininko patikimumą. Įrašai apie patikimumą kartu su parama tapo veiksmingu skolininkų įkeistu turtu. Šis paramos mechanizmas, kai neturtingiems Bangladešo (Indija) gyventojams be jokių finansinių įsipareigojimų buvo teikiamos labai mažos paskolos, 2006 m. įvertintas Nobelio premija. Bankas „*Grameen*“ veiklą pradėjo turėdamas 27 USD – šie pinigai buvo paskolinti moteriai, gaminusiai bambukinius baldus. Pradėjęs šią iniciatyvą 2005 m. bankas uždirbo 15 mln. USD pelno. Panašią politiką galėtų vykdyti ir Lietuvos valstybė, skatindama Lietuvoje veikiančius bankus duoti paskolas iniciatyvioms nevyriausybinėms organizacijoms, parapijoms, bendruomenės centrums, kitoms viešajame sektoriuje veikiančioms ne pelno organizacijoms ar veikliams privatiems asmenims, teikti pa-

⁵³ Ten, kur parapijos neegzistuoja kaip funkcionuojantys vienetai (ypač didžiuosiuose miestuose), gali labiau tikti rinkimų apylinkės (Jungtinėje Karalystėje yra daugiau kaip 10 600 rinkimų apylinkių), bendruomenės, seniūnijos ar dienos centrai. Jie visi turi kokią nors vietinės atskaitomybės formą. Ekonominis poveikis galėjo būti pasiektas siūlant mažas sumas (tarkim, 5000 svarų sterlingų) parapijoms ir/ar administraciniams rajonams investuoti į 90 dienų anglies dvideginio išmetimo taupymo projektus, o kitą išmokos dalį pervedant tiems, kurie sėkmingai užbaigė savo projektus. Taip pat atkreiptinas dėmesys į medžių sodinimo ir vietinio (etnografinio) maisto gamybos programas.

ramą tos pačios socialinės padėties žmonių grupėms, sumas didinant atsižvelgiant į veiklos atlikimo kokybę. Iš dalies panašiu savipagalbos principu Lietuvoje veikia Kredito unija, kuri yra kooperatiniais pagrindais sukurta finansinė institucija, teikianti paslaugas tik savo nariams. Kredito unijos nariai sudaro bendrą santaupų fondą, iš kurio teikia paskolas vieni kitiems, nustatydami sau priimtinas sąlygas. Nariai vienijasi pagal tam tikrą bendrą kriterijų ir demokratiškai valdo Kredito uniją pagal veikiančius įstatymus. Nepaisant prasto ekonominio klimato, 2009 metais Lietuvos kredito unija sugebėjo ne tik dirbti pelningai, bet ir padidinti pelną. „Kredito unijos turi pakankamai finansinių rezervų, todėl yra tinkamai pasiruošusios šių metų iššūkiams. Nepaisant nuostolingų metų, situaciją vertinu patenkinamai – smunkant visai šalies ekonomikai būtų buvę naivu tikėtis, kad visoms narėms pavyks dirbti pelningai. Bet šioje rinkoje nuostoliai yra daugybę kartų mažesni nei bankininkystės srityje, skaičiuojančioje milijardinius smukimus“, – pažymėjo S. Bubnys⁵⁴. Lietuvoje nuo 2009 metų viešoji įstaiga Bendruomenių kaitos centras panašiu principu vykdo projektą „Burės“. Šio projekto tikslas – plėtoti šalies socialinį ir ekonominį augimą bei aplinkosaugą, teikiant negrantinį finansavimą socialiai prasingų ir aplinką tausojančių iniciatyvų įgyvendinimui. „Burės“ yra naujas ir netradicinis socialinių bei aplinkosaugos vertę kuriančių projektų finansavimo mechanizmas. Buvo teikiamos paskolos iki 20 tūkst. litų laikotarpiui iki 5 metų.⁵⁵

3) Mobilųjų paslaugų (Park Wood) principas. Valstybės politikai iki šiol daugelyje šalių yra sunku suderinti mažų, savarankiškai organizuotų grupių poreikius ir greitai pertvarkyti institucijas, keičiantis paslaugų paklausai. Tačiau savarankiškai organizuotos grupės ar nevyriausybinės organizacijos, veikiančios konkrečioje viešojo gyvenimo erdvėje, yra pagrindinės socialinės ekonomikos ląstelės. Jos jau egzis-

⁵⁴ Lietuvos kredito unijos. Prieiga per internetą: <<http://www.lku.lt/lt/naujienos.html>>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 26 d.

⁵⁵ Burės – finansiniai sprendimai geroms idėjoms. Internetinė prieiga: <http://www.bk-centras.lt/bures/>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 26 d.

tuoja įvairiomis formomis: vietiniai gyventojai, kenčiantys nuo astmos ir reguliariai besilankantys pas savo gydytoją, neformalios futbolo komandos parke, studentų diskusijų grupės, susietos realaus laiko forumais. Tokių grupių veiklą galima dar labiau paskatinti. Pavyzdžiui, jeigu pinigai, skirti vaikų globai, būtų decentralizuoti, o reikalavimai šeimynoms, vaikų dienos centrams, savaitiniams darželiams supaprastinti ir priartinti prie natūralaus šeimos modelio, atsirastų daug daugiau privačių ir nevyriausybinių iniciatyvų tokias paslaugas teikti. Kvebeke dienos centruose, vaikų klubuose, darželių grupėse, savaitinėse mokyklose socialiai remtino vaiko diena (krepšelis) finansuojama tolygiai, neformalus vaikų globos ir kitų paslaugų teikimas skatinamas ir mokesčių lengvatomis. Todėl teikiamų paslaugų tinklas yra įvairialypis ir greitai reaguoja į kintančius bendruomenės poreikius. Gerokai labiau skatinamos (Kvebeko pavyzdys) tos grupės, kurios sutaria dėl bendros priemonių programos, įrodo jos paklausą (ir geba sumažinti paslaugos sąnaudas labiau nei jau veikiančios valstybinės organizacijos). Park Wood dvaro taryba, esanti Maidstone, parodė pavyzdį, kaip dirbti su gyventojais ir vietiniais paklausių ir naudingų bendruomenei (pasienio/fronto (front line) paslaugų teikėjais bei inicijuoti organizuotas grupes (ar „sambūrius“, *mobs*, kaip juos vėliau imta vadinti) tam, kad išplėstų vaikų ugdymą ir lavinimą. Taigi mokyklos, parduotuvės ir biurai ieškojo savų būdų, „kaip surasti juokingai menkų pinigų“, ir kartu su individualiais aukotojais ir juos remiančia žiniasklaida surinko 58 mln. svarų sterlingų „juokingos“ paramos. Tokios veiklos, kaip pinigų surinkimas bažnyčios, sporto salės remontui, organizavimas, tokių bendrų pastangų sutelkimas – jau savaime menas. Tai yra vienas iš daugelio „sunkiai sprendžiamų klausimų“. Kai kuriuose Kanados miestuose buvo įvestos dienos be automobilių. Į sinchronizuotas „išjunk šviesą“ akcijas buvo įtraukti namai ir miestai tarptautiniu mastu. Bogotos mero Antano Mockaus iniciatyva⁵⁶ kartą per mėnesį leista

⁵⁶ Nikitenka, Denisa. *Palangos merui – siūlymas pasidažyti lūpas*. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/?rub=1065924810&data=2006-09-23&id=1158939477>>, žiūrėta: 2011 m. sausio 3 d..

linksmintis tik moterims, palikus vyrus namie prižiūrėti vaikų (moters „vakaras/naktis ne namie“ paskatino vyrus likti namie ir labiau pažinti savo vaikus). Vienu iš tiesioginių internetinių tyrimų nustatyta, kad buvo pageidaujanti dalyvauti 1 milijono stogų kampanijoje, kurios metu būtų instaliuojami fotogalvaniniai elementai (*photovoltaics*) ant namo stogo arba kurioje nors kitoje namo vietoje, jei ir kiti tai darys. Tokias kampanijas galima suskirstyti pagal savivaldybes, vietas, darbovietes arba mokyklas, naudojančias bendrus socialinės komunikacijos išteklius.

4) Paramos principas. Konsultanto, trenerio, ugdančiojo vadovo (koučerio, antreprenierio ar mediatoriaus) ir asmeninio patarėjo vaidmenys įgyja vis didesnę reikšmę socialinėje ekonomikoje, taip pat kaip ir savanorių tinklo plėtra. Pavyzdžiui, Vokietijoje buvo iš esmės išplėtos sveikatos trenerių gretos. Jungtinėje Karalystėje rinkos ekonomikos sąlygomis sveikatos trenerių gretos greitai didėjo (taip pat ir privataus sveikatos draudimo schemose). Kai kurie pirminės globos centrai, tokie kaip Vakarų Esekse, teikė paramą mažoms trenerių komandoms. Sveikatos treneris – tai nauja profesija, kuri ypač svarbi ateities sveikatos ekonomikai. Ne mažiau svarbios ir aplinkosaugos paslaugos, visą gyvenimą trunkantis mokymasis, globa dienos centruose ir namuose.

5) Nulinių atliekų principas. Energijos ir neatsinaujinančių išteklių naudojimo sumažinimas reiškia ir atliekų (tiek gamybos, tiek vartojimo) mažinimą. Pakartotinis gamybos atliekų panaudojimas ir perdirbimas yra tik vienas iš besiformuojančių pramonės modelių, apimančių produkto naudojimo pailginimą ir taršos mažinimą. 2006 m. Kalifornijos gubernatorius Arnoldas Schwarzenegeris pasirašė potvarkį, pagal kurį iki 2018 metų ketinama šioje valstijoje įrengti 1 milijoną stogų su saulės elementais⁵⁷. Būtų galima paminėti ir senų baldų taisymą, aptraukimą oda, išmontavimą ir pakartotinių dalių panaudo-

⁵⁷ Tamminen, Terry. *Environment*. Prieiga per internetą: <<http://gov.ca.gov/index.php?blog/issue/terry-tamminen3/environment>>, žiūrėta 2011 m. sausio 3 d..

jimą, aliejaus rafinavimą, pakartotinę plastiko vamzdynų sterilizaciją lignoninėse, naujų padangų protektorių gamybą (aukštesnė padangų kokybė), perėjimą prie išperkamosios nuomos. Nulinių atliekų principą galima taikyti daugelyje socialinės ekonomikos sričių – pradedant atliekų tvarkymu, visuomeninių pastatų ir įrangos priežiūra, lignoninių įrangos pakartotiniu panaudojimu, o baigiant nereikalingų užduočių šalinimu iš paslaugų teikimo proceso (Japonijos pavyzdys).

6) Intensyvumo principas. Šis principas reiškia intensyvų miesto žemės panaudojimą. Tai apima vietovių rekreacinį panaudojimą ir rekonstrukciją, pastatų atnaujinimą, atliekamų erdvių panaudojimą. Turima omenyje tiek valstybiniai, tiek privatūs objektai. Taip pat svarbus egzistuojančių erdvių panaudojimas pagal daugiafunkces schemas (tarkime, transporto vadybos schemas, saulės elementai ant stogų, miesto žemės ūkis, pvz., mokyklų pastatų panaudojimas po pamokų ir per atostogas). Jungtinėje Karalystėje jau egzistuoja Tuščių namų agentūra – nepriklausoma labdaros organizacija, siekianti sumažinti tuščių namų skaičių (dabar jų yra apie 780 000), kaupianti ir skleidžianti informaciją tiems, kurie neturi kur gyventi. Be to, ši agentūra skatina „sodininkų partizanų“ judėjimą, užsiimančią geležinkelio pylimų, šiukšlynų apželdinimu, išnuomojamų žemės sklypelių (daržui) išplėtimu ir „skolinimu“ daržininkystei.

7) Socialinės nuosavybės principas. Teisės teoretikai įrodo, kad reikalinga labiau diferencijuota nuosavybės samprata. Jie tvirtina, kad turintys nuosavybę asmenys turi kai kurių socialinių prievolių, kad jie yra tam tikru mastu ūkvedžiai/tvarkytojai ir vadybininkai. Ciūriche esantis Produktyvaus gyvenimo institutas ir jo direktorius Walteris Stahelis⁵⁸ yra naujo požiūrio į gamybą pradininkai⁵⁹. Taip pat galima paminėti Hugh'o Fearnley Whittingstallo sukurtą schemą (*Landshare*

⁵⁸ STAHEL, R. Walter. ACHIEVEMENTS. Prieiga per internetą: <http://www.product-life.org/en/archive/cv/walter-stahel>, žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.

⁵⁹ STAHEL, R. Walter. *The Performance Economy: Business Models for the Functional Service Economy*. Prieiga per internetą: <http://www.product-life.org/en/major-publications/performance-economy>, žiūrėta 2010 m. sausio 31 d.

scheme), kuri įkvėpė Nacionalinį koncerną suformuoti 1000 išnuomojamų žemės sklypelių (daržui) savo žemėse. Jungtinėje Karalystėje dabar yra 59 miesto fermos ir 1000 bendruomeninių sodų. Nenaudojama arba apleista žemė gali būti perduota visuomeniniam arba socialiniam naudojimui pagal Coin Street, esančios pietinėje Temzės krantinėje, modelį. Nenaudojama erdvė gali būti išnuomojama grupėms, siūlančioms ją panaudoti bendram labui. Bendruomeniniai žemės fondai, į kuriuos vietinės bendruomenės investuoja laiką arba pinigus, užtikrina, kad bendruomenės ims vis labiau pripažinti nuosavybės vertę.

8) Darbo vietų plėtimas. Verglio principas. Verglis – Austrijos miestas, kuris per Didžiąją depresiją 1930-aisiais pradėjo vykdyti įdarbinimo projektus, apmokamus iš miesto biudžeto (savivaldybės taryba sutarė tai laikyti kaip piliečių skolą). Sulaukta puikių rezultatų. Šį eksperimentą palaikė žymus ekonomistas Irvingas Fischeris. Be to, jis buvo pakartotas dvidešimtyje Amerikos miestų. Norint paskatinti neformalias ir formalias ekonomikas, galima išleisti „kvazipinigus“ (tokius kaip „žalieji ženklai/pinigai“), skirtus sumokėti savanoriams už dalyvavimą aplinkosaugos projektuose. Šiuos pinigus miesto taryba, kaip turinti jų leidimo teisę, galėtų priimti kaip tam tikrą procentą nuo priklausančių skolų. Tai gerokai praplėstų schemas, tokias kaip „laiko bankai“ ir LETS⁶⁰, jau anksčiau egzistavusias neformalioje ekonomikoje. Vietinės biržos kaitos sistemos (Local Exchange Trading Systems: LETS) – tai lokalinės demokratiniu valdymu pagrįstos nepelno siekiančios organizacijos ir bendruomenių verslo įmonės, kurios siekia gerovės, pasinaudodamos LETS kreditais. Lietuvoje šis principas yra plačiai taikomas valstybiniuose ir nevalstybiniuose vaikų globos namuose, kai vaikai už gerus darbus gauna „savo institucijos pinigus“, kuriais gali atsiskaityti vietinėje parduotuvėje ar kavinėje.

⁶⁰ Kas tai yra LETS. Internetinė prieiga: http://wiki.ashevillelets.org/wiki/What_is_LETS%3F, žiūrėta: 2010 spalio 12 d.

9) Mūsų erdvės principas. Vienas iš socialinės ekonomikos ir tinklinės naujosios sistemos savybių yra tai, kad keičiasi ne tik vartotojų, bet ir gamintojų požiūris. Kaip tai susiję? Fiziniam objektams egzistuoja sistema – energijai, arba plačiajuosteji radijo signalų sistemai ir jos centriniams serveriams, arba transportui. Bet kaip gali būti tarpusavyje susiję skirtingi individai, organizacijos, didelės ir mažos įmonės, kaip galima mokytis vieniems iš kitų ir koordinuoti savo veiksmus siekiant bendro tikslo? Kanadoje šio etapo pavyzdys buvo sukurtos naujos platformos, kurios padėjo inicijuoti naujas socialines infrastruktūras – kaimo virtualiosios ekonomikos aikštes⁶¹. Vienas pagrindinių šios idėjos ir naujo požiūrio autorių yra Roberto Mangabeira Ungeris⁶².

Pažangos perspektyvos

Socialinės ekonomikos srityje daug nuveikiama aplinkosaugos klausimais. Aplinkosaugos problemos šiandien dominuoja visame pasaulyje. Dabar jau yra pasiektas politinis sutarimas svarbiausiais klausimais, kuriuos kėlė aplinkosaugos judėjimo aktyvistai per pastaruosius keturiasdešimt metų. Tai atsispindi ir įvairių šalių viešojoje politikoje. Britanija, kuriant ES aplinkosaugos politiką, buvo regresyvi jėga ir daugiausia dėmesio skyrė mažų sąnaudų reikalaujančioms priemonėms, kad atitiktų ES direktyvas. Ji vengė taikyti „raguolio ir lazdos“ politiką, kad pramonės šakos patirtų šoką ir imtų keistis (kaip tai vyksta rinkos ekonomikoje). Kilo pavojus, kad Jungtinė Karalystė veikiau iš naujo primes praeities pramonės struktūras, nei investuos į naujas. Pirmenybė buvo teikiama didelėms energijos jėgainėms, centra-

⁶¹ Informacinės ekonomikos ekonominė logika reiškė, kad vis dažniau pereinama nuo turinio prie platformų taip, kad vartotojai pateikia turinį, kartu atlikdami didesnę arba mažesnę moderatoriaus vaidmenį. Socialiniai tinklalapiai yra ankstyvieji tokių platformų prototipai, bet jie dabar multiplikuojami vos ne kiekvienoje srityje, skatinami tiek komerciškai (kaip *MySpace* atveju), tiek socialiai (kaip *Open University* atveju). Tai yra popramoninė revoliucija, kuri transformuoja kraštovaizdį socialinei ekonomikai.

⁶² Unger Mangabeira, Roberto. *Progresyvi alternatyva*. Prieiga per internetą: <<http://www.law.harvard.edu/faculty/unger/english/archi.php>>, žiūrėta: 2011 m. sausio 20 d.

lizuotai atliekų apdorojimo įrangai ir toli nuo kranto esantiems dideliems vėjo jėgainių parkams. Ekonominio nuosmukio dydis ir drąsios priemonės jam įveikti suteikia radikalią pažangą aplinkosaugos politikai, kuri yra palanki mobilioms sistemoms, jose socialinė ekonomika vaidins pagrindinį vaidmenį. Aplinkosaugos politikoje pirminis postūmis imtis inovacijų kilo dėl visuomenės ir mokslininkų spaudimo klimato kaitos klausimais. Socialinių paslaugų srityje pagrindinis postūmis imtis inovacijų, ko gero, kils iš krizės valstybės finansuose, nes vis sunkiau patenkinti besiplečiančius ir besikeičiančius socialinius poreikius. Mes jau matėme precedento neturintį inovacijų laikotarpį sveikatos paslaugų, švietimo ir globos srityse, bet tai buvo labiau susiję su nuosavybės ribų kaita ir su pristatymo kanalais, o ne su paslaugų transformavimu. Yra daug išimčių, bet, kadangi visos šios paslaugos yra pirmiausia susijusios su valstybiniu, t. y. biudžetiniu, finansavimu, paslaugų eksperimentai buvo ribojami. Tikėkimės, kad artimiausiu metu atsivers naujos galimybės taikyti naujoviškus organizacijos vadybos metodus, kurie ne tik lems pagrindinius pokyčius šiuose sektoriuose, bet ir užtikrins, kad naujajai socialinei ekonomikai atitektų pagrindinis vaidmuo.

Apibendrinti socialinės ekonomikos ir partnerystės sinergiją galime remdamiesi Walterio R. Stahelio knyga „Vyksmo ekonomija: verslo modeliai funkcionuojančiai paslaugų ekonomikai“⁶³. Ekosistema yra pagrindinis faktorius, kuris verčia keisti požiūrį ne tik visuomenės ir politikus, ji keičia kiekvieno žmogaus gyvenimo būdą. Krizė padėjo nuodingą kaupiamąją veiklą keisti ekologiškesne, tausojančia ir žmogaus, ir gamtos energija. Socialinės ir ekonominės struktūros, pradėjusios veikti kartu, daro įtaką ir atskiro individo, ir visuomenės gyvenimo kokybei. Siekiant tvarios ekonomikos, būtina suvokti, kad jos tikslai platesni nei gamtos išteklių išsaugojimas. Dar 1994 metais buvo

⁶³ Stahel, R. Walter. *The Performance Economy: Business Models for the Functional Service Economy*. Prieiga per internetą: <<http://www.product-life.org/en/major-publications/performance-economy>>, žiūrėta 2010 m. sausio 31 d.

įkurtas „Factor 10 Club“⁶⁴, kuriuo siekta atkreipti inžinierių ir plačiosios visuomenės dėmesį į būtinybę dematerializuoti išsivysčiusių šalių ekonomikas.

Apibendrinami šį skyrių, galime konstatuoti, kad būtina ieškoti naujų verslo modelių, paisančių ekologijos dėsnių ir socialinės atsakomybės. Nuo 2000 metų nauja tvaraus augimo politinė vizija buvo ekonomistų ir politikos formuotojų papildyta veiksmo, partnerystės bei mobilumo ir pilietinės visuomenės idėjomis. Šiandien socialinės ekonomikos uždavinys – pakeisti tradicinę mąstyseną ir, siekiant pramonės ekonomikos gamybos optimizavimo, plėtoti paslaugų ekonomiką kartu su organizuota pilietine visuomene. Šiame skyriuje aprašyti Kvebeko (Kanada), Jungtinės Karalystės, Olandijos, Vokietijos ir Lietuvos socialinės ekonomikos pavyzdžiai pagrindžia, kad socialinę ekonomiką skatina organizuota šiuolaikinė pilietinė visuomenė. Tačiau organizuotis nėra įmanoma be pasitikėjimo ir socialinės partnerystės.

1.2. VIEŠOJO IR PRIVATAUS SEKTORIŲ PARTNERYSTĖ (PPP/VPP) IR SOCIALINIS KAPITALAS

Bendrosios investicijos į žmogiškąjį ir socialinį kapitalą apima tam tikras sąnaudas, įskaitant ir tas, kurios skirtos vaikų ugdymui, priežiūrai, mitybai, aprangai, būstui, medicinos paslaugų plėtrai. Kadangi piliečių poreikiai ir interesai yra įvairūs, o paslaugų paklausa nuolat kinta, tai ir viešąjį interesą tenkinančios institucijos turi būti daugiavardės ir mobilios. Tačiau daugelyje kraštų buvo kuriamos skirtingos institucijos skirtingiems žmonių poreikiams tenkinti. Kad daugumą funkcijų galime derinti, supratome tik atradę socialinės partnerystės, socialinio

⁶⁴ 1994 Declaration of the Factor 10 Club. Prieiga per internetą: <<http://www.techfak.uni-bielefeld.de/~walter/f10/declaration94.html>>, žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.

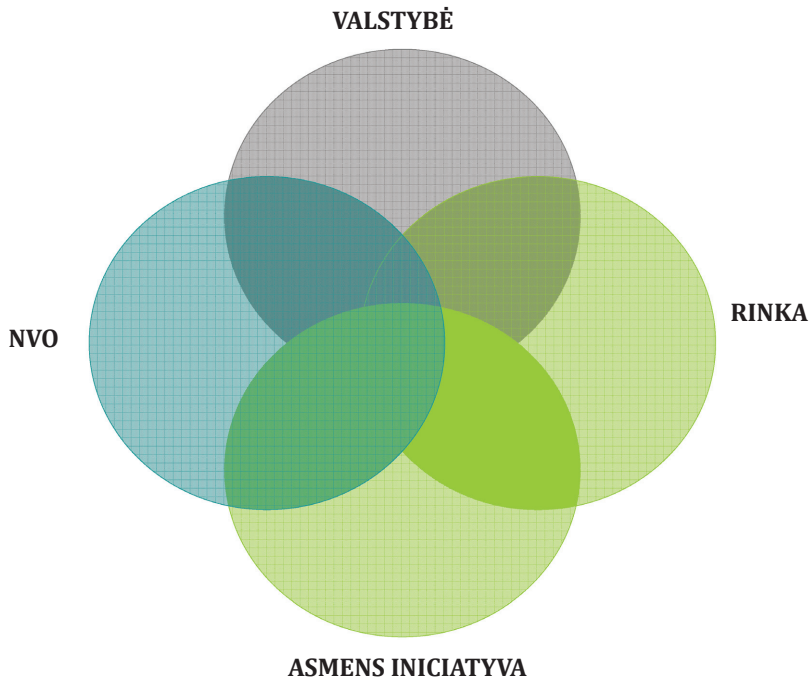
kapitalo ir socialinės ekonomikos koncepcijas. Žmonių gyvenimo kokybę (žmogiškąjį kapitalą) sparčiausiai didina švietimas. Nobelio premijos laureato Theodore'o W. Schultz'o sukurta žmogiškojo kapitalo teorija teigia, kad lemiamas veiksnys, padedantis garantuoti žmonių gerovę, yra investavimas į žmones, nes lėšos, įdėtos į žmogiškąjį kapitalą, duoda didesnę BVP prieaugį negu lėšos, įdėtos į pagrindinį kapitalą. Anot Schultz'o, neturtingų šalių gerovę gerina ne tiek žemė ar pasėlių plotai, kiek gyventojų kokybės gerinimas, daugiau investuojant į jų išsilavinimą ir sveikatos apsaugą. Mokymasis siejamas su „vyno brendimo efektu“ (rūšies gerėjimo efektu), kai kiekvienos naujos kartos vaikas pasiekia vis didesnę išsilavinimą (Schultz⁶⁵, 1998, p. 28). Tai gerai suprantama vienos jauniausių pasaulio valstybių – Jungtinių Amerikos Valstijų inteligentijos atstovai: dažnai privačiuose pokalbiuose norėdami apibūdinti savo ar kolegų pasiekimus, jie kartu įvardija, kelinta giminės karta baigė vidurinę (*High School*) ar aukštąją mokyklą. Tai akcentuojama, nes suprantama, kad iš kartos į kartą perduodamos žinios gerina ateinančios kartos gyvenimo kokybę⁶⁶. Tačiau šiandien mokykloms ir kitoms socialinės ekonomikos srityje veikiančioms organizacijoms keliamas uždavinys ne tik perduoti žinias, bet išsipareigoti atlikti ir kitas moderniai visuomenei reikalingas funkcijas, tokias kaip vaikų ir jaunimo konsultavimas, užimtumas, socialinė-pedagoginė pagalba, krizių prevencija, valdymas ir tarpininkavimas, koučingas⁶⁷, informavimas ir kt. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė inicijuoja inovacijų plėtrą

⁶⁵ Theodore W. Schultz & Sir Arthur Lewis 1979 metais apdovanoti Nobelio premija „už inovatyvius tyrimus ekonomikos srityje, sprendžiant besivystančių šalių problemas.

⁶⁶ VPSP (PPP) NVO kitose šalyse: Latvija – <www.pppa.lv>; Slovakija – <www.asociaciappp.sk>; Vengrija – <www.epppc.hu>; Čekija – <www.asociaceppp.cz>; Lenkija – <www.centrum-ppp.pl>, <www.ipppl.pl>; Prancūzija – <www.cefoppp.org>; Kanada – <www.ipppl.org>, žiūrėta 2012 m. sausio 20 d.

⁶⁷ Koučingas (angl. *coaching* – trenerystė) lietuviškai vadinamas ugdomuoju vadovavimu arba konsultuojamuoju ugdymu. Tai metodas, padedantis didinti žmogaus asmeninį potencialą ir efektyvumą, siekiant užsibrėžtų tikslų. Šis metodas paremtas prielaida, jog žmogus gali įgyvendinti visas svajones, pasiekti bet kokių tikslų, jei jis tuo tiki, tuo gyvena ir to nuoširdžiai trokšta. Prieiga per internetą: <<http://www.grandpartners.lt/lt/coaching/>>, žiūrėta 2012 sausio 21 d.

socialinės ekonomikos srityje visose pasaulio šalyse. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė (angl. *Public Private Partnership* – PPP) – viešojo ir privataus sektorių atstovų bendradarbiavimas, pagrįstas ilgalaikėmis sutartimis, kurio esmė yra teikti tradiciškai viešojo sektoriaus kompetencijai priskiriamas paslaugas ir plėtoti šių paslaugų teikimui reikalingą infrastruktūrą⁶⁸. Ne tik Anglijos, Prancūzijos, Kanados, bet ir kitų šalių mokslininkai, politikai, sociokultūrinės srities darbuotojai ieško pragmatiškų ir veiksmingų valstybės valdymo, vaikų ir jaunuomenės ugdymo bei visų piliečių įgalinimo veiksmingai dalyvauti visuomenės pokyčiuose ir valdyme modelių. Tarp tokių šalių įdomiais eksperimentais ugdymo srityje išsiskiria Šveicarija, Olandija, Danija, Kanada, Slovėnija, Naujoji Zelandija, Australija, Argentina ir kt.

2 pav. Pagrindiniai socialinės ekonomikos subjektai.

⁶⁸ *Viešojo ir privataus sektorių partnerystės asociacija*. Prieiga per internetą: <<http://www.3p.lt/nuorodos>>, žiūrėta 2011 m. balandžio 26 d.

Lietuvos švietimo vadybininkai mokyklai priskirtas prevencijos, pozityviosios socializacijos, socialinės pagalbos, profesinio konsultavimo funkcijas, ugdomojo vadovavimo ir tarpininkavimo paslaugas patiki jauniausiems mokyklų profesionalams, t. y. socialiniams pedagogams. Šie specialistai pripažinimą visuomenėje pelnė rūpindamiesi pirmiausia vaikų, o vėliau ir kitų silpniausių visuomenės grupių gerove bei plėtodami ir įgyvendindami alternatyviojo ugdymo idėjas. Pagal priskirtas funkcijas socialinis pedagogas atlieka ne tik rizikos grupei priklausančio konkretaus vaiko atvejo vadybininko, bet ir karjeros bei sėkmės konsultanto pareigas. Tai nėra lengva užduotis, nes šios funkcijos yra ne tik sudėtingos, bet ir imlios laikui. Tačiau atsiradęs „kitoks“ požiūris į vaiką pamažu keičia mokyklą, išlaisvina ne tik vaiko, bet ir mokytojo kūrybines ir pilietines galias, o kartu daro įtaką bendruomenėms ir visuomenei. Įgyvendinant alternatyviojo ugdymo programas Jungtinėse Amerikos Valstijose⁶⁹, siekiama palaikyti saugų, palankų ir tinkamą psichologinį klimatą ir kultūrą, kad tarp mokinių, jų tėvų (globėjų) ir programos darbuotojų būtų puoselėjami geri santykiai. Skatinant gerą mokinių elgesį ir užtikrinant drausmę, programos psichologiniam klimatui ir kultūrai būdinga palanki, o ne baudžiamoji atmosfera. Programos personalas aiškiai apibrėžia lūkesčius dėl mokinių elgesio. Darbuotojai aktyviai formuoja tinkamą elgseną ir skatina ar apdovanoja gerai besielgiančius mokinius. Įgyvendinant programą, pasitelkiami patikrinti būdai, pavyzdžiui, organizuojamos mokinių pagalbos sistemos, skatinančios gerą mokinių elgesį. Pagal alternatyviąją programą mokiniai ir programos darbuotojai aktyviai skatinami puoselėti ryšius, padedančius siekti akademinės, elgesio ir socialinės sėkmės. Sąvoka „alternatyvusis ugdymas“ plačiąja prasme apima visą švietimo veiklą (įskaitant mokymą namuose, parengimo gauti bendrojo lavinimo pažymėjimą (angl. *General Educational Diploma* – GED) programas, specialiąsias

⁶⁹ *Alternatyviojo ugdymo praktiniai pavyzdžiai. Kokybės programa.* Prieiga per internetą: <<http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/10-02-05-AU-5-str.-Exemplary-Practices-in-AE.pdf>>, žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.

programas gabiems vaikams, chartijos mokyklas ir kt.), bet neįeina į tradicinės mokyklos sistemos sritį. Tačiau ši sąvoka dažnai vartojama apibūdinant programas, skirtas pažeidžiamam jaunimui, nebe-priklausančiam tradicinėms mokykloms. Ironiška, tačiau dėl to, kad šie jaunuoliai dažnai laikomi nesėkmingai anksčiau besimokiusiais mokiniais, manoma, kad daugelyje alternatyvių mokyklų mokymo kokybė kur kas prastesnė negu tradicinėje K-12⁷⁰ mokyklų sistemoje, kadangi šioms mokykloms tenka motyvuoti ir ugdyti įprastą mokyklą metusius jaunuolius. Vis dėlto daugelis alternatyviojo ugdymo programų yra itin vertinamos dėl naujoviškumo ir kūrybiškumo. JAV švietimo ministerijos pagrindinėje duomenų apie valstybinę pradinę ir vidurinę ugdymą bazėje „Common Core of Data“ alternatyviojo ugdymo mokykla apibrėžiama kaip „valstybinė pradinė / vidurinė mokykla, kuri yra orientuota į tuos mokinių poreikius, kurie paprastai negali būti patenkinti įprastoje mokykloje; ji teikia netradicinio ugdymo paslaugas, veikia kaip įprastos mokyklos pagalbininkė, jos ugdymo negalima priskirti įprasto, specialiojo arba profesinio mokymo kategorijoms“⁷¹. „My Own Career“ yra miestų programa, panaši į JAV veikiančią programą „City as School“, o Vokietijoje – „Die Stadt als Schule“, kuri buvo pakoreguota ir pritaikyta Suomijos mokyklų sistemai. Mokytojui talkina su jaunimu dirbantis asmuo arba socialinis darbuotojas. Atskiras grupes finansuoja miesto savivaldybė. Šios grupės paprastai veikia kaip įprastoje mokykloje. „My Own Care-

⁷⁰ K-12, terminas, daugiausia vartojamas JAV, Kanadoje, epizodiškai – Australijoje; tai valstybės remiamų mokyklų klasių sandara (pradinis ir vidurinis) prieš koledžą. (These grades are kindergarten (K) and the 1st through the 12th grade (1-12). Most communities in the United States and Canada (and wherever else the term is used) are just beginning to provide modern information technology at the K-12 levels.)

⁷¹ Aron, Y. Laudan. *Alternatyviojo ugdymo apžvalga*. Versta iš: ARON, Y. Laudan. *An Overview of Alternative Education*. January 2006. The Urban Institute. Prieiga per internetą: <http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/10-06-04-AU-vertimas-Nr.6.AU-JAV.Liet_.k.pdf>, žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.

er“ laikoma specialiojo ugdymo programa⁷². Socialiniai pedagogai skatina mokyklas dirbti komandoje, ieškoti netradicinių būdų, kaip spręsti vaiko ir jų šeimos problemas, patiems jungtis į socialinius tinklus ir inicijuoti nevyriausybinių organizacijų steigimą ir partnerystę artimiausioje aplinkoje. Socialiniai pedagogai kartu su kitais savo komandos nariais ieško naujų edukacinių modelių vaikų ir jaunuolių verslumui ir kūrybiškumui ugdyti. Tam panaudojami virtualūs žaidimai⁷³, simuliaciniai pinigai ir kūrybiniai projektai,⁷⁴ mediacija, koučingas⁷⁵, ir kt. Apibendrinami socialinės ekonomikos problemas pasiremsime vadinamąja *Greshamo*⁷⁶ taisykle, kuri pagrindžia pinigų atsiradimo ir nuvertėjimo fenomeną. Pinigai yra bene painiausia ekonominė problema, todėl būtent jai reikalingiausias žvilgsnis iš toliau. Be to, pinigai yra toji ekonomikos sritis, kurią labiausiai pažeidė ir apraizgė šimtmečius trunkantis valdžios kišimasis. Daugeliui žmonių ir net daugeliui ekonomistų, pinigai yra neįveikiama kliūtis. Jų supratimu, pinigai yra visai kas kita; juos turi teikti ir reguliuoti valdžia. Jie net nepagalvoja, kad valdiška pinigų kontrolė yra kišimasis į laisvąją rinką; laisvosios pinigų rinkos jie nepajėgia net išivaizduoti. Valdžia turi kaldinti monetas, spausdinti banknotus, nustatyti „teisėtą mokėjimo priemonę“, steigti centrinius bankus, „pumpuoti“ ir „išpumpuoti“ pinigus, „stabilizuoti kainų lygį“ ir t. t.⁷⁷ Pinigai

⁷² *Europos produktyvaus mokymosi pedagogai* (angl. *European Productive Learning Educators – EUROPLE*) . Versta iš: *Giving tools to educators to implement productive learning (PL)*. Europole. *European productive learning educators*. October 2007. Prieiga per internetą: <http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/08-09-17-AU-vertimas-nr.12.Europos-PM-mokytojai.Liet_k.pdf>, žiūrėta 2010 m. gruodžio 5 d.

⁷³ Žr.: <http://www.pinigėnai.lt>

⁷⁴ Žr.: Finansinio raštingumo programa. Prieiga per internetą: www.fro.lt, žiūrėta 2011 m. gruodžio 10 d..

⁷⁵ Koučingas (angl. „coaching“ – trenerystė) lietuviškai vadinamas ugdančiuoju vadovavimu arba konsultuojamuoju ugdymu. Prieiga per internetą: <http://www.grandpartners.lt/lt/coaching>, žiūrėta 2011 m. gruodžio 5 d.

⁷⁶ Žr.: http://en.wikipedia.org/wiki/Gresham's_law.

⁷⁷ Murray N. Rothbard KA VALDŽIA PADARĖ SU MŪSŲ PINIGAIS? Internetinė prieiga: http://www.lrinka.lt/Pranesim/NMRothbard_Ka_valdzia_padare_su_musu_pinigais_2009.pdf, žiūrėta 2011 m. vasario 5 d.

pasižymi unikalios savybe – jie garuoja labiau negu kokia nors kita žmonijai žinoma materija. Tai sukelia nenutrūkstamas ekonomistų ir politikų diskusijas bei ekonominius eksperimentus, o gyventojai visame pasaulyje taip pat stengiasi juos dauginti savarankiškai. Todėl finansų analitikų atlyginimai sąlyginai yra didžiausi visame pasaulyje. Žinome, kad pinigai atsirado prekiaujant arba keičiantis gėrybėmis. Pradžioje žmonės savo gėrybėmis tiesiog keisdavosi. Vėliau rado pakaitalų, pvz., kriaukles ar grūdus. Žuvis buvo lygi puodeliui grūdų. Žmogus parduoda žuvį ir gauna puodelį grūdų. Tai mainai. Žvejys grūdus galėjo keisti į mėsą, kablius ar papuošalus žmonai. Grūdai yra realus daiktas, jų nei įsakymais, nei įstatymais nepridau-ginsi, juos reikia išauginti. Ar galimas toks variantas, kai grūdai su-valgomi? Galimas. Tuomet jų trūksta ir už vieną puodelį galime gauti dvi žuvis. Atrodo, taip dabar bus Lietuvoje, nes grūdai kažkur dingo. Galimas ir atvirkščias variantas, kai visi ima auginti grūdus. Palieka nusibodusius darbus biuruose ir „Lelijos“ fabrikuose, grįžta į senelių žemę arčiau prie gamtos ir pesticidų. Tuomet niekas nežvejoja (per-keltine prasme) ir žuvies vertė kyla. Tai vadinasi grūdų burbulu. Ga-limas dar vienas variantas, kai žuvų ir grūdų padaugėja vienu metu. Tai idealus valstybės ūkio kilimo atvejis, kuris dažniausiai nutinka ten, kur ekonominės laisvės yra daugiausia. Greshamo dėsnis sako: **blogi pinigai išstumia gerus**. Tai reiškia, kad apyvartoje lieka bloges-ni, paplėkę grūdai, o gerieji nusėda aruoduose. Likę blogesni grū-dai turi tokią pačią vertę kaip ir gerieji, nors realiai jų vertė mažėja. Ar galima šią taisyklę modifikuoti ir pritaikyti politikams? Ko gero taip. Matyt tai viena iš svarbiausių problemų. Gerai atsimername ir jos pavyzdį, pirmuosius atkurtos Lietuvos eksperimentus su pinigų spausdinimu ir kaip greitai krito „žvėriukų“, ar vadinamų vagnorkių vertė. Kaip šios problemos išvengti, kad grūdai nepelytų, o pinigų vertė nemažėtų, jei tai yra dėsnis?⁷⁸

⁷⁸ Kvieska, V. Kaip sukelti ekonominę krizę? Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=15224309>, žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.

*Barbarai nėra grožio mylėtojai, jie yra pinigų mylėtojai. Lucian (120-190 AD)
Kas tie barbarai ? Romėnai ar lietuviai?...⁷⁹*

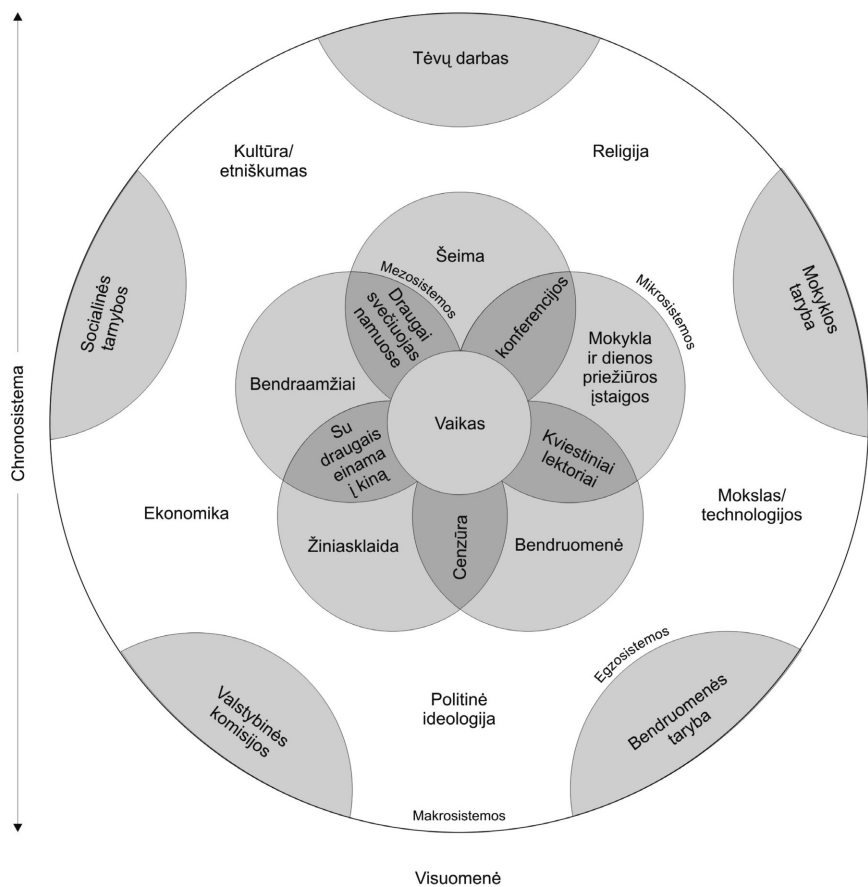
Taigi prasta finansinė politika sukelia ekonomines krizes valstybėse, regionuose, pasaulyje. Viena tokia šiuo metu išgyvename. Ji kilo todėl, kad bankai skatino beribį piliečių gyvenimą skolon dar nesugavus žuvies ar neišauginus grūdų. Tai padėjo praturtėti tam tikroms piliečių grupėms ir valstybėms, bet nuskurdino kitus, kilo ne tik pasaulinė ekonominė krizė, bet ir neramumai neturtiniausiuose regionuose. Vienas iš mūsų siūlomų šios problemos sprendimo būdų ir yra socialinės ekonomikos įrankiai, prie kurių mes priskiriame viešojo bei privataus sektorių partnerystę. Jos metu kapitalas ne kaupiamas, o naudojamas bendradarbiaujant ir „plečiant grūdų laukus“ ar „veisiant ežeruose žuvis“. Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės plėtra patvirtina inovacijų plėtrą visų pasaulio šalių socialinės ekonomikos sferoje. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė (angl. k. Public Private Partners-

⁷⁹ Michael Lahanas. Ancient Greek Money and Coins. Prieiga per internetą: <http://www.mlahanas.de/Greeks/Money.htm>, žiūrėta 2011 gruodžio 21 d.

hip – PPP/VPP) pagrįsta ilgalaikė sutartimi, kurios esmė yra teikti tradiciškai viešojo sektoriaus kompetencijai priskiriamas paslaugas ir plėtoti šių paslaugų teikimui reikalingą infrastruktūrą.⁸⁰ Ne tik Anglija, Prancūzija, Kanada, bet ir kitų šalių mokslininkai, politikai, sociokultūrinės sferos darbuotojai ieško pragmatiškų ir veiksmingų valstybės valdymo, vaikų ir jaunuomenės ugdymo bei visų piliečių įgalinimo veiksmingai dalyvauti visuomenės pokyčiuose ir valdyme modelių. Tarp tokių šalių įdomiais eksperimentais ugdymo srityje išsiskiria Šveicarija, Olandija, Danija, Kanada, Slovėnija, Naujoji Zelandija, Australija, Argentina ir kt. šalys.

Taigi tiek pinigų stygius, tiek ekonomikos krizės tik patvirtina viešojo ir privataus sektorių partnerystės (PPP/VPP) aktualumą bei socialinio kapitalo įveiklinimo ir plėtros būtinybę Lietuvoje. Socialinės ekonomikos mechanizmų plėtra visame pasaulyje patvirtina, kad piliečių inovacijos artimiausioje jų gyvenamojoje aplinkoje ne tik gerina gyvenimo kokybę, bet ir keičia socioekologinę aplinką.

⁸⁰ Viešojo ir privataus sektorių partnerystė. Asociacija. Prieiga per internetą: <http://www.3p.lt/nuorodos>, žiūrėta 2011 m. lapkričio 23 d.

3 pav. Socioekologinis žmogaus raidos modelis pagal Berns⁸¹.

Prof. Kazys Varnelis⁸² dabartinį laikotarpį apibūdina kaip tinklo kultūros epochą. Profesorius pabrėžia, kad Fredrico Jamesono suformuluotas klasikinis postmodernizmo apibrėžimas jau skaičiuoja savo dvidešimtmetį. Per tą laiką kultūra ir bendradarbiavimas, veikiami

⁸¹ BERNIS, M. Roberta. *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė*. Kaunas, 2009, p. 218.

⁸² Kazys Varnelis. Blogas. Internetinė prieiga: http://varnelis.net/old_network_culture_chart, žiūrėta 2010 m. gruodžio 5 d.

aukštųjų technologijų, pasikeitė radikaliai. Varnelis⁸³ istoriją apibūdina ne tik kaip linijinę, bet ir kaip tinklinę struktūrą, kupiną nuojautų ir atsinaujinimų. Tinklo kultūra yra ir modernizmo, ir postmodernizmo suintensyvinimas bei tąsa, net jei tarp jų ir egzistuoja takoskyra.

2 lentelė

Tinklo kultūros lentelė (adaptuota pagal K. Varnelį)⁸⁴

	Modernizmas	Postmodernizmas	Tinklo kultūra
Politinė ekonomika			
Ekonomika	Produkcija	Paslaugos	Paskolos
Kapitalas	Monopolija	Daugianacionalinis	Transnacionalinis
Akumuliacinis režimas	Fordizmas ⁸⁵	Postfordizmas	Imperijos
Vartojimo formos	Stygius	Prabanga	Prabanga ir klasterystė
Priešininkai	Revoliucinis komunizmas	Sovietinis komunizmas	Islaminis terorizmas
Kultūra			
Gyvenvietė	Priemiesčiai	Postpriemiesčiai	Užmiesčiai
Erdvė	Abstrakcija	Hipererdvė	Tinklo erdvė
Subjektyvumas	Autonomija	Šizofreniškas fragmentiškumas	Priskyrimas grupei
Medijos	Masinės medijos	Ničė	Ilgoji uodega (Anderson, Chris)
Dominuojanti meno maniera	Lūžis	Kritinis priėmimas	Darni/tolygi visuma
Autorystė	Autorius	Lauko diskursas	Tinklas
Pasakojimas	Hegelio pasakojimai	Didžiųjų pasakojimų pabaiga	Neohegelizmas

⁸³ Kazys Varnelis – tinklinės kultūros pranašas. Prieiga per internetą: <<http://www.archinaut.lt/straipsnis/kazys-varnelis-tinklinese-kulturos-pranasas/47>>, žiūrėta 2010 m. gruodžio 5 d.

⁸⁴ Prieiga per internetą: <http://varnelis.net/old_network_culture_chart>, žiūrėta 2010 m. gruodžio 5 d.

⁸⁵ Fordizmo sąvoka. Prieiga per internetą: <<http://www.businessdictionary.com/definition/Fordism.html>>.

	Modernizmas	Postmodernizmas	Tinklo kultūra
Muzika	Įrašai	Kasetės, juostos, kompaktiniai diskai	„iTunes“ ⁸⁶
Portatyvinė muzika	Tranzistorius	Ausinukai	„iPod“
Mokslinė fantastika	„Metropolis“	„Žvaigždžių karai“	„Matrica“
Buvusios nuorodos	Antika	XIX. a. – 1930 modernizmas	1960-ųjų vienalaikiškumas
Ligos	Tuberkuliozė (TB)	AIDS	Ebolos/hemoraginė karštinė (EHF, dažniausiai vadinama tiesiog Ebola), juodligė, paukščių gripas
Karai	Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai	Vietnamo karas	Rugsėjo 11-oji JAV
Naudojimas kompiuteriu	Pagrindinis laukas	Asmeninis kompiuteris	Visuotinė kompiuterizacija
Ekrano medijos	Televizija	Grafinės vartotojo sąsajos	Web 2.0
Miestų išsilaisvinimas	Gavimas ⁸⁷	Riedlenčių sportas	Automobilių aikštelės
Reprezentacinės asmenybės			
Psichologija	Freudas	Lacanas	Žižekas
Filosofija	Sartre'as Heideggeris Wittgensteinas	Derrida	Deleuze'as
Architektūra	Le Corbusier / Miesas	Venturi / Eisenmanas	Gehry / Koolhaasas

⁸⁶ „iTunes“ yra nemokama programa Mac arba PC. Programa organizuoja ir atlieka skaitmenines funkcijas kompiuteryje. Ji saugo visą turinio sinchronizavimą. Žr.: <http://www.apple.com/itunes/>

⁸⁷ gavimas *dérive* – pažodžiui „dreifas“, arba „nutolimas“, Derives – įtraukti asmenį į žaismingas specialiai inicijuotas situacijas, tuo patraukiant visuomenės dėmesį ir demonstruojant socioedukacinį ir psichogeografinį poveikį, skiriasi nuo klasikinių kecionų ar pasivaikščiojimų. Internetinė prieiga: <http://www.bopsecrets.org/SI/2.derive.htm>, žiūrėta 2011 m. liepos 13 d.

Taigi vis dažniau kalbame ne apie pavienius asmenis, grupes, organizacijas, bet apie tinklo kultūrą, socialinius tinklus, į kuriuos susijungus galima veikti kur kas efektyviau (Targamadžė, Kaušylienė, 2002, p. 11). Tinklo sąvoka vartojama įvairiose mokslo srityse: architektūroje, edukacijoje, ekonomikoje, elektronikoje, antropologijoje, sociologijoje ir kt. Įvairūs autoriai šią sąvoką aiškina skirtingai, pvz., ekonomikos ir vadybos mokslininkai nagrinėja tinklus tarp organizacijų ir organizacijose žinių valdymo aspektu.

Tinklai kuriami tam, kad būtų galima greitai pasikeisti informacija, žiniomis ir patirtimi. Tinklais perduodama darbo, tarpusavio paramos informacija, naudojant neformalius kontaktus vietoj formalių procedūrų (Mosley, Megginson, Pietri, 1989). Tinklo veikla – tai procesas. Jo metu užmezgami ir palaikomi kontaktai tarp pagrindinių organizacijos vadovų, tarp kitų organizacijų. Be to, remiantis šiais kontaktais, puoselėjami ryšiai kaip neformalios plėtros sistemos (Nickels, McHugh, 1990). Tinklo struktūros lengvina bendradarbiavimą tarp organizacijų ir sistemų. Tai naudinga kiekvienam tinklo dalyviui. Pagrindinė organizacijos orientacija – bendri aukštesnio lygio tikslai, kurie ir vienija organizacijas (Targamadžė, Kaušylienė, 2002, p. 13)⁸⁸. Dar 1995 metais Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo, kitos šalies ministerijos inicijavo nacionalines programas, tokias kaip vaikų vasaros socializacijos, nusikalstamumo prevencijos, dienos centrų ir kt. Jose dalyvavusios mokyklos, kitos ugdymo institucijos ir nevyriausybinės organizacijos išmoko komandinio darbo, partnerystės, atrado ir pritaikė inovacinius veikimo ir ugdymo metodus. Vykdydami šias programas, švietimo, nevyriausybinis ir socialinis sektoriai pradėjo veikti kartu socialinės ekonomikos srityje ir kurti socialinį kapitalą.

⁸⁸ Žr.: Staniulienė, Elena (vadovė), Targamadžė, Vilija, Kaušylienė, Angelė, Merfeldaitė, Odeta, Navikaitė, Romualda. *Mokyklos tinklinio bendradarbiavimo su socialiniais partneriais modelis. Projektas „Alternatyvus ugdymas švietimo sistemoje“*. Projekto vykdytojas: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras. Prieiga per internetą: <www.smm.lt>, žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.

Socialinis kapitalas padeda plėsti veiklą ir tikėtis būtinos kitų individų pagalbos, be kurios nebūtų ir asmeninės naudos. Kokybiniai socialinio kapitalo rūšių aspektai skirstomi į neformalius ir formalius. Neformalūs aspektai dažniausiai būna svarbūs asmenims kaip draugystės, socialinės ir emocinės paramos šaltinis. Formalūs aspektai užtikrina įvairesnę informaciją ir materialinę naudą. Skirtingos socialinio kapitalo rūšys atlieka skirtingas funkcijas individų, bendruomenių, visuomenės lygmenimis. Analizuojant socialinio kapitalo funkcijas bendruomenių ar visuomenės lygmeniu, rūšių diferenciacija yra labai aktuali. Dauguma mokslininkų akcentuoja socialinio kapitalo vaidmenį makrolygmeniu, norėdami sužinoti, kaip ir kiek socialinis kapitalas prisideda prie viešųjų gėrybių, bendruomenių ar visos visuomenės gerovės kūrimo. Tokiais tyrimais mokslininkai nori kuo daugiau išsiaiškinti, kaip socialinis kapitalas veikia individus, individų visumą ir bendruomenes. Socialinio kapitalo samprata jau daugiau kaip du dešimtmečius yra aktyvių akademinių diskusijų objektas. Tokias diskusijas tarp ekonomistų, edukologų, politikos mokslininkų ir sociologų pradėjo Roberto Putnamo knygos „Making Democracy Work“ (1993) ir „Bowling Alone“ (2000). Putnamas (1993) suprato, jog produktyviausia šiuo požiūriu socialinio kapitalo rūšis yra horizontalieji tinklai. Jo darbuose jie dažniausiai siejami su formaliomis savanoriškomis asociacijomis. Putnamo nuomone, horizontalieji tinklai sudaro palankią terpę formuoti pasitikėjimui kitais žmonėmis ir savitarpiškumo normoms. Horizontalieji tinklai skatina individų jungimąsi bendrai veiklai ir bendradarbiavimą, siekiant kolektyvinių tikslų. Kuo tankesni bendruomenėse ar visoje visuomenėje yra tokie tinklai, tuo geresnės sąlygos jų ekonominei pažangai ir demokratijos plėtrai. *Socialinės partnerystės tinklas* – tam tikrų įgūdžių turinti asmenų, viešojo, privataus ar nevyriausybinio sektoriaus institucijų grupė, kuri siekia bendro tikslo, t. y. padėti asmenybei spręsti iškylančias socioedukacines problemas, ugdyti ar tobulinti turimus sociokultūrinius, mobilumo įgūdžius, mokytis spręsti problemas ir

integuotis į besikeičiantį pasaulį⁸⁹. Socialinis kapitalas nėra tolygiai pasiskirstęs visuomenėje: vieni individai, bendruomenės turi jo daugiau, kiti – mažiau. Daugiau ir įvairesnių rūšių socialinio kapitalo įprastai turi labiau privilegijuotos socialinės grupės: labiau išsimokslinę ir turtingesni žmonės, o skurstantys, turintys menką išsimokslinimą, senyvo amžiaus ar neįgalūs, paribio žmonės dėl gyvenime turėtų problemų, t. y. dėl nedidelio socialinio kapitalo kiekio ar net visiško jo stygiaus, gali jaustis atskirti nuo visuomenės kultūrinio, socialinio, ekonominio ar politinio gyvenimo. Be to, įvairių rūšių socialinio kapitalo kiekis netolygiai pasiskirstęs tarp regionų ar gyvenamųjų vietovių. Vienose vietovėse yra tankūs pilietinio angažuotumo tinklai, stiprios vietinės bendruomenės, palaikančios išorinius ryšius su įvairiomis organizacijomis, galinčiomis būti informacijos ar materialinių išteklių, reikalingų jų veiklai, šaltinių; čia susiformavę bendradarbiavimo ryšiai tarp vietinių bendruomenių ir vietinės valdžios institucijų. Kitose vietovėse dauguma gyventojų palaiko ryšius tik su artimais žmonėmis (draugais ir giminėmis), o daugumą kasdienio gyvenimo problemų priversti spręsti vieni, nes stinga socialinių tinklų, palengvinančių žmonių jungimąsi bendrai kolektyvinei veiklai. Kaip jau minėjome, Putnamas kaip vieną iš pagrindinių socialinio kapitalo komponentų nurodo pasitikėjimą, kuriam reikalinga bendro veikimo patirtis ir išsami informacija. Tai tokie moraliniai resursai, kure naudojami didėja, o nenaudojami sunyksta. Kitas svarbus socialinio kapitalo komponentas yra dalyvavimo ir tarpusavio pasitikėjimo tinklai, nevyriausybinių organizacijų tinklas. Kuo šis tinklas tankesnis, tuo didesnė tikimybė, kad piliečiai sugebės bendrauti dėl bendro tikslo. Socialinių partnerių ir socialinio dialogo svarba Europos Sąjungos įmonėms yra nurodyta ke-

⁸⁹ Kvieskienė, Giedrė. Vadovas – komandinio darbo ir socialinės partnerystės tinklų lyderis. Pranešimas Lietuvos mokyklų vadovų asociacijos mokslinė -metodinė konferencijoje 2005 sausio 6d., Prieiga per internetą: <http://www.vpu.lt/socpedagogika/pranesimai/GK-vadovaskomandiniodarboirsocialinespartnerystestinklulyderis.ppt> .

liuose Maastrichto sutarties straipsniuose, vėliau ir Amsterdamo (1997) bei Nicos (2000) sutartyse⁹⁰.

Verslo bendrovės, privatus sektorius jau suvokė didžiulę socialinės partnerystės teikiamą naudą: efektyviai vykdoma socialinė partnerystė leidžia bendrovėms išplėsti veiklą ir pasiekti geresnių rezultatų. Be to, partnerystė skatina bendradarbiavimą ir tokiose veiklos srityse kaip finansai, nekilnojamasis turtas, labdara ir pan., suteikia daugiau teisėtumo, įgūdžių. Socialinė partnerystė gali ištaisyti klaidas ten, kur valdžia ir visuomenė turi interesų, bet kur privačios bendrovės neturi pakankamai galios kokybiškai veikti. XX a. paskutiniajame dešimtmetyje daugelyje šalių socialinė partnerystė buvo inicijuojama valstybiniu lygiu. Tačiau keičiasi piliečių požiūris į tai, ką kiekvienas turi daryti, prisiimdamas atsakomybę ir aktyviai dalyvaudamas sprendžiant aktualias problemas, kurias anksčiau sprendavo valdžia. Taigi šiuo metu socialinė partnerystė dažnai kuriama ir valdoma įmonių ir visuomeninių organizacijų tiek socialiniame, tiek kituose sektoriuose (pvz., privačios kompanijos dabar užsiima ŽIV/AIDS ligos priešasčių tyrimais ir pan.)⁹¹.

Viešojo ir privataus sektorių partnerystė⁹² laikoma vis svarbesniu kiekvienos valstybės ekonomikos veiksnium. Daugelio valstybių patirtis rodo, kad viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimas gali teikti didelę naudą visuomenei ir valstybei, nes privatus sektorius, naudodamas savo lėšas, patirtį ir iniciatyvą, gali teikti viešąsias paslaugas, gerinti jų kokybę, sukurti viešosioms paslaugoms teikti reikalingą turtą. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė (PPP/VPP) apibūdina įteisintus susitarimus tarp valstybinio ir privataus sektoriaus, plėtojant visuomeninę

⁹⁰ *Socialinis dialogas ir užimtumas Europos Sąjungoje. Įžanginis vadovas*. Prieiga per internetą: <<http://www.ueapme.com/business-support%20II/Training%20Tools/Confartigianato/Social%20dialogue/LT-Social%20dialogue.pdf>>, žiūrėta 2009 m. rugpjūčio 15 d.

⁹¹ *Public-private partnership – an innovative strategy for improving access to gender sensitive HIV-preventive technology*. Presented by Jyoti Joshi Jain, Senior Programme Specialist, Hindustan Latex Limited, India. Prieiga per internetą: <http://www.usaid.gov/our_work/global_health/aids/Countries/ane/india.html>, žiūrėta 2011 m. lapkričio 30 d.

⁹² *Valstybinio audito ataskaita. Viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimas*. 2008 m. sausio 15 d. Nr. VA-P-30-5-1. Vilnius. Prieiga per internetą: <www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2137>, žiūrėta: 2011 m. lapkričio 20 d.

infrastruktūrą, tenkinant būtinus bendruomenės poreikius ar teikiant kitas su tuo susijusias paslaugas. Ne vieno šimtmečio Vakarų šalių patirtis parodė, kad toks bendradarbiavimas mažina investavimo riziką, skatina didesnę atsakomybę ir spartesnę problemų sprendimą, derina atsakomybę ir pelno pasidalijimą tarp viešojo ir privataus sektorių.

Privataus sektoriaus dalyvavimas viešosios infrastruktūros vystymesi ir finansuose JAV ilgą laiką buvo plačiai diskutuojama tema. Nuo XX a. paskutiniojo dešimtmečio privatizacija ir infrastruktūros decentralizacija leido įtraukti daugiau viešųjų resursų, siekiant didinti visuomeninio sektoriaus vaidmenį. Tokie įvykiai kaip, pvz.: Kalifornijos energetikos sektoriaus decentralizacija, ištikusi krizė, nepavykę privatizacijos procesai, skatino keisti požiūrį į viešojo ir privataus sektorių partnerystės (PPP) modelį ne tik JAV, bet ir kitose šalyse. Šis modelis paremtas projektais, kuriuose viešasis ir privatus sektoriai bendradarbiauja vienoje ar daugiau pramonės, paslaugų, kūrybos, socialinės pagalbos, pozityviosios socializacijos, labdaros kryptių.

Egzistuoja nemažai valstybių, kuriose viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės procesas vyksta sėkmingai. Jau daugiau nei 75 metus JAV federalinė ir valstijų valdžia subsidijuoja mokesčių lengvatas tiems privatiems projektams, kurių tikslas – tarnauti visuomenės poreikiams. Pavyzdžiui, vandens, energijos, šiukšlių perdirbimo, švietimo, sveikatos apsaugos ir socialiai jautrių socialinių grupių paramos ar apgyvendinimo projektai dažnai finansuojami (taikant mokesčių lengvatas) privačių asmenų arba privačių fondų valdytojų. Taigi viešojo ir privataus sektorių partnerystės modelio naudojimas nėra naujiena JAV. Nauja yra tai, kad bankai ir kiti kapitalo šaltiniai, kurie tradiciškai yra pagrindiniai finansinių rinkų dalyviai, dar tik pradeda įsitraukti į šią partnerystę netgi tose šalyse, kurios turi pakankamą patirtį socialinės partnerystės srityje. Viešojo ir privataus sektorių partnerystės⁹³ modelis pradedamas taikyti rengiant projektus, kurie apima ne tik

⁹³ *Viešojo ir privataus sektorių partnerystė ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų naudojimas*. Elektroninis leidinys. Vilnius: VšĮ Viešosios politikos ir vadybos institutas, British Embassy, 2005.

visuomenines, bet ir finansines struktūras bei technologijas, dažniau naudojamas finansuojant projektus, o ne sudarant tradicinius viešus ar municipalinius sandorius. Vykdydama vieną iš viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų, įgyvendinamų Jungtinėse Amerikos Valstijose, privati įmonė įsigijo ilgo laikotarpio franšizę, suteikiančią teisę statyti ir valdyti mokamą kelią Kalifornijoje mainais į teisę rinkti mokestį už važiavimą tuo keliu. Įmonė gavo kelių finansinių grupių, taip pat ir dalinį federalinės valdžios finansavimą. Projekte dalyvavo keli valdžios lygmenys. Kalifornijos valstija subsidijavo franšizę projekto statybai ir valdymui. Vėliau kitas miestas, įsikūręs netoliese pastatyto kelio, paskyrė žemės sklypą ir dirbo kartu su vietiniais partneriais, kad gautų dar daugiau lėšų plėtoti šį projektą kitu lygmeniu. Valdžiai viešojo ir privataus sektorių partnerystė gali būti svarbus būdas investuoti į infrastruktūrą neišnaudojant visų turimų išteklių, o privačiam sektoriui vertinga parduoti savo vadybos ir valdymo paslaugas, siekiant aukštesnės projekto kokybės už mažesnę kainą. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė privačiam ar nevyriausybiniam sektoriui gali suteikti daugiau galimybių tose srityse, kurios anksčiau buvo nepatrauklios verslui⁹⁴. Lietuvoje⁹⁵ į privataus ir viešojo sektorių bendradarbiavimą (partnerystę) žiūrima labai įtariai, ypač kai tokiuose sandoriuose dalyvauja „Rubicon“ atstovai arba su šia įmone siejami politikai (pvz.: „Siemens“ arenos, poliklinikų, mokyklų koncesijos ir kt. istorijos). Kita vertus, vis dažniau diskutuojama apie socialinio verslo perdavimą patikėjimo teise nevyriausybiniam sektoriui. Lietuvoje jau nuo nepriklausomybės pradžios pradėti vykdyti projektai, kuriuose viešasis sektorius bendradarbiauja su privačiu, tačiau vykdomų projektų skaičius ir apimtys iki šiol netenkina esamų poreikių. Inicijuoti ir įgyvendinti tokius projektus yra sunku, nes nepakanka dėmesio sklan-

⁹⁴ *Understanding Privat-public partnership*. United Nation Foundation. Prieiga per internetą: <www.unitednation.org>, žiūrėta 2010 m. spalio 27 d.

⁹⁵ *Lietuvos Respublikos VPSP srities teisės aktai: Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystė*. Asociacija. Prieiga per internetą: <http://www.3p.lt/vpsp_medziaga>, žiūrėta 2010 m. spalio 27 d.

džiai ir nuosekliai viešojo ir privataus sektorių partnerystės plėtrai bei strategijai formuoti – neparengti dokumentai dėl centralizuoto viešojo ir privataus sektorių proceso valdymo, koordinavimo ir priežiūros; kompleksiskai nereglamentuotos galimos šio bendradarbiavimo formos, nors jų poreikis egzistuoja. Socialinių partnerių ir socialinio dialogo svarbos pripažinimas yra pabrėžtas Europos bendrijos 138 (1) straipsnyje⁹⁶: „Komisija turės užduotį prisidėti konsultuojant įmonių valdybas ir darbuotojus Bendrijos lygiu ir imsis priemonių, kad palengvintų jų dialogą, užtikrindama subalansuotą paramą abiem pusėm.“ „Dialogui“ tarp socialinių partnerių, kaip nurodo Bendrija, yra būdingas aukštas savarankiškumo laipsnis. Taip pat 139 (1) straipsnis, apimantis tiek sektorinius, tiek gamybinius santykius, teigia, kad „įmonės valdyba ir darbuotojai turėtų reikalauti dialogo tarp jų Bendrijos lygiu ir siekti, kad tai privestų net prie kontraktinių santykių, įtraukiant sutartis“. Europos derėjimosi zonos sukūrimas turi didžiausią reikšmę nuo tada, kai socialiniai partneriai buvo tiksliai įvardyti. Tokiu būdu Bendrija supažindina su potencialiais, stipriais antinacionalumo elementais (bruožais) (kol socialiniai partneriai savarankiškai nusprendžia judėti ta kryptimi) zonoje, kur ES turi tradiciškai gerbiamas „įvairiapuses nacionalinės praktikos formas, ypač kontraktinių santykių srityje“ (136 (1) straipsnis). Taigi socialinių partnerių pasiektas susitarimas, atsižvelgiant į specifines 139 (2) straipsnyje išdėstytas taisykles, gali tapti labiau saistančiu Europos Sąjungos sprendimu. Bendradarbiavimas ir socialinė partnerystė šiandien yra plačiai nagrinėjamas ir praktikoje taikomas fenomenas. *Socialinė partnerystė* – tikslingas ir abipusiškai naudingas bendradarbiavimas instituciniu, tarpinstituciniu, regioniniu, nacionaliniu ir globaliniu lygmenimis, siekiant bendro tiks-

⁹⁶ Socialinis dialogas ir užimtumas Europos Sąjungoje. Išanginis vadovas. Internetinė prieiga: <http://www.ueapme.com/business-support%20II/Training%20Tools/Confartigianato/Social%20dialogue/LT-Social%20dialogue.pdf>, žiūrėta 2010 m. sausio 20 d.

lo ir naujos veiklos kokybės⁹⁷. Šiuolaikinėje ekonominėje ir socialinėje politikoje socialinė partnerystė yra svarbus demokratinės visuomenės veiksnys, užtikrinantis socialinių partnerių santykių savireguliaciją bei konkrečių susitarimų pasiekimo galimybę (Kasiliauskas, 2006, p. 12). Pats žodžių junginys „socialinė partnerystė“ reiškia bendradarbiavimą ir konsultacijas tarp darbuotojų, darbdavių, partnerių įvairiais lygmenimis, siekiant priimti abiem šalims priimtinas, kokybiškas, efektyvias paslaugų teikimo (pagalbos) sąlygas. Pačia plačiausia prasme „socialinė partnerystė“ reiškia atstovaujančių darbuotojų ir darbdavių organų (organizacijų) bendradarbiavimo sistemą siekiant įtvirtinti socialinę taiką, kuri paremta priešingų šalių interesų derinimu, juos gerbiant ir atsisakant prievartinio tikslų įgyvendinimo (Kasiliauskas, 2006, p. 12). Socialinė partnerystė nėra savitikslių; tai instrumentas, kuriuo pasinaudojant bendradarbiaujančių institucijų, darbdavių ir darbuotojų dialogo metu galima iš daugybės alternatyvų pasirinkti tą galimybę, kuri naudingiausia ekonominiu ir socialiniu požiūriu: tiek institucijai, teikiančiai pagalbą protinę ir kompleksinę negalią turintiems asmenims, tiek individui, gaunančiam paramą. Taigi socialinė partnerystė yra vienintelė įmanoma ir racionali alternatyva siekiant išvengti konfliktų tarp konkuruojančių institucijų. Be abejonės, partnerystėje dalyvaujančių šalių interesai labai skirtingi, negalime tikėtis, kad skirtingi interesai gali būti patenkinti be abipusių nuolaidų. Todėl pagrindinis socialinių partnerių bendradarbiavimo tikslas – suderinti interesus, siekti jų pusiausvyros, kompromiso, kurį šiuo istorijos laikotarpiu įgyvendina socialiniai partneriai ir kuris padeda išvengti tiesioginės skirtingų partnerių priešpriešos

Viešojo sektoriaus specialistai siūlo spręsti klausimus, kurie yra aktualūs kuriant formalizuotas valdžios institucijų ir NVO bendravi-

⁹⁷ Kvieskienė, Giedrė. *Vadovas – komandinio darbo ir socialinės partnerystės tinklų lyderis*. Pranešimas skaitytas Lietuvos mokyklų vadovų asociacijos mokslinėje-metodinėje konferencijoje 2005 m. sausio 6 d. Prieiga per internetą: <<http://www.vpu.lt/socpedagogika/pranesimai/GK-vadovaskomandiniodarboirsocialinespartnerystestinklulyderis.ppt>>.

mo ir bendradarbiavimo struktūras, grindžiamas esminiais subsidiarumo ir partnerystės principais.

Subsidiarumo principas reiškia, kad teisingesnio skirtingos galios struktūrų atsakomybės ir funkcijų paskirstymo galima pasiekti pirmenybę teikiant individui bei jam artimiems socialiniams dariniams (šeimai, bendruomenei, savivaldybei) didesnių ir galingesnių darinių atžvilgiu. Kitaip tariant, visi kylantys klausimai turi būti paliekami spęsti pavieniams individams ar individų grupei.

Antras svarbus viešojo sektoriaus siekis – valdžios institucijų ir NVO *socialinės partnerystės* prielaidų sukūrimas ir plėtra. Čia omenyje turimos bendravimą ir bendradarbiavimą užtikrinančios struktūros, pagrįstos aiškiais principais ir abipusiais išsipareigojimais, aiškiai apibrėžtos mainų, konsultavimosi ir finansinės paramos teikimo procedūrom. Toks bendradarbiavimas gali turėti daugybę formų, kiekvienu atveju turi būti derinamasi prie konkrečių aplinkybių, tačiau išskirti ni keli orientyrai – bendradarbiavimas kuo daugiau turi remtis šalių pasitikėjimo, lygiateisiškumo ir lankstumo principais⁹⁸. Viešojo sektoriaus specialistai daug dėmesio skiria lankstumui; jis ypač svarbus bendradarbiaujant, nes partneriai įneša savo finansus ir kitokius išteklius, įveda jų panaudojimo taisykles ir tam tikras tradicijas. Gilindamiesi į lankstumą, specialistai pasitikėjimo problemą spęsti palieka sociologams, o lygiateisiškumo problemai daug dėmesio skiria politologai. Švietimas ir mokymas – esminiai veiksniai siekiant įgyvendinti Lisabonos strategijos ekonominius ir socialinius tikslus. Kaip 2006 m. pabrėžė Europos Taryba, vienodas dėmesys švietimo ir mokymo sistemų efektyvumo, kokybės ir teismo tikslams yra „būtina sąlyga, norint įgyvendinti Lisabonos tikslus stiprinti Europos socialinį modelį“. Žinios, naujovės (inovacijos) ir partnerystė sudaro persvarstyto Lisabonos strategijos ir užimtumo skatinimo darbotvarkės pagrindą, o,

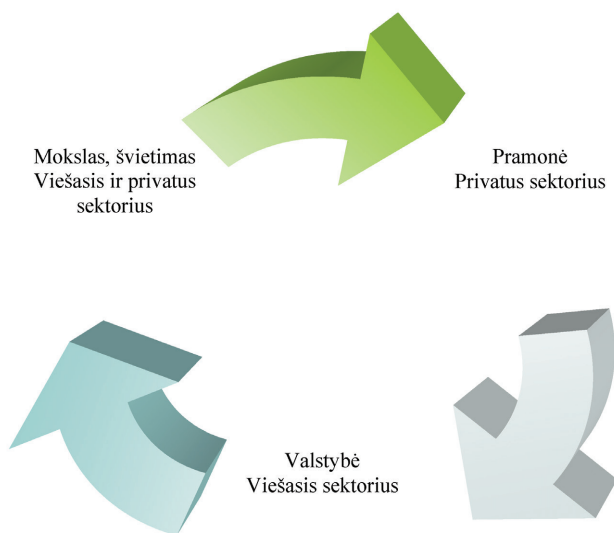
⁹⁸ Augustinaitis, Arūnas. Nevyriausybinų organizacijų (NVO) panaudojimas valstybės ar savivaldybės funkcijoms įgyvendinti. Iš: *Savivaldybių ir nevyriausybinų organizacijų partnerystė*. Vilnius: Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras, 2001, p. 31–55.

siekiant paskatinti naujovių diegimą, būtina stiprinti ryšius tarp švietimo, naujovių ir skirtingų organizacijų. Švietimas suteikia naujų žinių, o kūrybiškas švietimas skatina inovacijas, kūrybiškumą, suformuoja naujus iššūkius inovacijoms, kuria naujas žinias švietimo, mokslinių tyrimų ir naujovių „žinių trikampyje“.

Norint ugdyti kūrybišką ir pilietinę visuomenę bei diegti naujoves, reikia atvirų, demokratiškų santykių ne tik mokyklose, socialinėse, nevyriausybinėse ir kitose organizacijose, bet ir vyriausybės bei savivaldos struktūrose, kurioms taip pat būtinas kritinis požiūris ir problemų vertinimas. Būtent dėl šios priežasties itin svarbu keistis patirtimi, gerosios praktikos pavyzdžiais, idėjomis ir siekti skirtingų kultūrų studentų bei mokytojų bendradarbiavimo. Partnerystė su socialine aplinka yra gyvybiškai svarbi profesiniam ir aukštajam mokslui bei mokymui, kur kvalifikacija atspindi profesinės veiklos poreikius. Tačiau partnerystė taip pat gali būti veiksmingas būdas skatinti naujoves visais socioedukaciniais lygmenimis. Stažuotės, bendri projektai ir kurso instruktoriai iš kitų švietimo, socialinių, politinių įstaigų ar bendruomenių suteikia studentams naujų minčių, supažindina su realiomis pasaulio problemomis ir leidžia kartu ieškoti sprendimo. Struktūruoti susijusio asmens ryšiai padeda prisitaikyti prie besikeičiančios situacijos ir numatyti įgūdžių poreikius ateityje. Vartotojų poreikiais pagrįstos naujovės yra nuolatinis interaktyvus vartotojų ir gamintojų procesas, kurio metu taikomi praktiniai mokymosi metodai.

Vartotojas gali būti klientas, pacientas, darbuotojas ir t. t., taip pat mokyklos klasė, mokytojų, vadovų ar kita socialinė grupė⁹⁹.

⁹⁹ *Lifelong learning for creativity and innovation. A Background Paper / Mokymasis visą gyvenimą – žinioms, kūrybiškumui ir naujovėms skatinti. Grindžiamasis dokumentas.* Prieiga per internetą: <<http://www.sac.smm.lt/images/12%20Vertimas%20SAC%20Kuribiskumas%20ir%20naujovės%20lietuvių%20k.pdf>>, žiūrėta: 2009 m. lapkričio 8 d.

4 pav. Trigubos spiralės modelio instituciniai santykiai tarp pramonės, valstybės ir švietimo sektorių¹⁰⁰.

Vienu iš socialinio kapitalo kokybės indeksų galėtų būti pilietinės galios indeksas, jau matuojamas ir Lietuvoje¹⁰¹. Tai CIVICUS (Pasaulinis aljansas piliečių dalyvavimui stiprinti, būstinė Pietų Afrikoje, Niutau-ne)¹⁰² ir CIVITAS INTERNATIONAL¹⁰³ projektų pradėtos inovacijos. Pilietinės visuomenės galios indeksas¹⁰⁴ nustatomas pagal atskirų šalių

¹⁰⁰ Pagal: Etkowitz, Henry. *The Triple Helix of University-Industry-Government. Implications for Policy and Evaluation*. Darbinis dokumentas. Stokholmas, Politikos mokslų institutas, 2002 m. lapkritis.

¹⁰¹ Pilietinės galios indeksas. Pilietinės visuomenės institutas. 2009. Prieiga per internetą: <<http://www.civitas.lt/lt/?pid=74&id=78>>, žiūrėta 2009 m. birželio 20 d.

¹⁰² Prieiga per internetą: <<http://www.civicus.org>>, žiūrėta 2009 m. balandžio 26 d.

¹⁰³ *About Civitas International*. Prieiga per internetą: <http://www.civnet.org/civitas_internacional.html>, žiūrėta 2010 m. gegužės 5 d.

¹⁰⁴ Pilietinės galios indekso sąvoka apima ir gebėjimą daryti įtaką politinei valdžiai bei ją kontroliuoti, ir gebėjimą patiems – nepriklausomai nuo valdžios – spręsti bendras politines, ekonomines ir vietines problemas. Pilietinės galios indeksą sudaro keturi matmenys: esamo pilietinio aktyvumo, potencialaus pilietinio aktyvumo, pilietinės įtakos suvokimo ir pilietinės veiklos rizikos vertinimo indeksai. Pagal: *Lietuvos visuomenės pilietinės galios indeksas*. Tyrimą atliko Mindaugas Degutis, Ainė Ramonaitė, Rūta Žiliukaitė. 2007. Prieiga per internetą: <<http://www.civicus.org>>, žiūrėta 2009 m. balandžio 26 d.

atvejų studijas, ir sudaromas pasaulinis pilietinės visuomenės tankio žemėlapis. Kaip įvardija patys projekto iniciatoriai ir organizatoriai, tai yra tyrimo ir veiklos projektas, kurio tikslas – nustatyti pilietinės visuomenės būklę įvairiuose pasaulio kraštuose, sukurti duomenų bazę ir paskatinti pilietinės visuomenės ugdymo iniciatyvas. Tai niekur nevartota ir moksliniams darbams nelabai būdinga formuluotė – šiuo projektu norima daryti įtaką dabartinei situacijai, pakeisti ją pageidaujama kryptimi. Šis taikomasis elementas yra esminis viešojo sektoriaus paradigmos elementas, kuris galėtų turėti įtakos ir visuotinai vykdomoms ar inicijuojamoms švietimo ir aukštojo mokslo reformoms.

Atsižvelgiama į keturis pilietinės visuomenės matmenis: 1) kokia yra *struktūra*, kiek yra nevyriausybių organizacijų, kiek jos veiklios, kieno interesams atstovaujama; 2) kokia yra socialinė, ekonominė, politinė, kultūrinė ir teisinė pilietinės visuomenės *aplinka*, kokie įstatymai, kokios tradicijos; 3) kokios *vertybės* siejamos su pilietine visuomene, kokias vertybes skatina pati pilietinė visuomenė; 4) kokia pilietinės visuomenės *įtaka* priimant sprendimus, kiek efektyvi pilietinė veikla. Pastarasis matmuo taip pat yra savitas viešojo sektoriaus paradigmos įnašas į pilietinės visuomenės mokslą. Norint suprasti, kokią įtaką ir koku būdu atskiros struktūros daro visuomenės gyvenimui, tai tik pirmas žingsnis strategijų, kurios didina tokios pageidaujamos įtakos apimtį ir diapazoną, link. O kaip tik tokį strategijų kūrimo ir įgyvendinimo uždavinį yra išsikėlę viešojo sektoriaus specialistai. Tačiau skirtingai į tokius uždavinius žiūri žinių vadyba besidomintys filosofai, politologai ir sociologai. Fragmentiškas šių sričių specialistų atstovavimas verčia ieškoti efektyvesnių socialinės-pedagoginės pagalbos būdų. Socialinė ekonomika pasaulinėje socialinių problemų polemikoje vertinama kaip veiksminga socialinės dermės ir sanglaudos priemonė, pabrėžianti žmogaus vertės ir lokalių bendruomenės reikšmę. Labiausiai ekonomine prasme pažeidžiamoms gyventojų grupėms socialinė ekonomika tampa veiksmingiausia priemone įsilieti į darbo rinką ir sugrįžti į visuomenę. Pabrėžiant socialinį aspektą, socialinėje ekonomikoje siekiama visų visuomenės narių, ypač marginalinių ir

atskirties grupių, integracijos, o socialinė apsauga vykdoma decentralizuotai per tarpinius socialinius darinius. Socialinė ekonomika ne tik skatina valstybės socialinės paramos ir paslaugų teikimo perdavimą privačiam ir nevyriausybinų organizacijų sektoriui, bet ir sudaro sąlygas gyventojų verslumui plėtotis, gerina darbo santykių kultūrą ir paslaugų kokybę, kuria naujas darbo vietas, leidžia lanksčiau reaguoti į vietos bendruomenės poreikius¹⁰⁵.

Anot Lietuvos verslo darbdavių konfederacijos generalinio direktoriaus Dano Arlausko, „visuomenė aktyvėja, teikia vis daugiau pasiūlymų, ir tai yra gerai. Kaip visuomet, tiesa yra kažkur per vidurį. Esmė yra ta, kad anksčiau viskas buvo paprasčiau – visi reiškiniai buvo labiau suprantami, o dabar verslas vis labiau stiprėja, jis vis labiau konsoliduojasi, įmonės vis didėja, o visuomenė, kad ir kaip būtų keista, vis labiau segmentuojasi, vis labiau išryškėja atskirų visuomenės grupių ir interesų grupių poreikiai. Ir nekeista, kad tokių pasiūlymų vis daugėja. Valdžia susiduria tiek su smulkaus, tiek su labai smulkaus verslo, tiek su profsąjungų ar asociacijų, kitų nevyriausybinų organizacijų ginamų darbuotojų interesų grupių pasiūlymais, kuriuos sunku suderinti ar besąlygiškai priimti. Tačiau gera žinia ir iš piliečių interesų grupių: anksčiau jos problemas bandydavo spręsti įvairiais kovos metodais, emociniais būdais, bet nieko geresnio neišrado, jau dabar siekia susėsti prie bendro apvalaus stalo ir taikiai atrinkti pačius geriausius pasiūlymus, kurie atitiktų visų visuomenės grupių interesus.“¹⁰⁶

Europos Bendrija, sudarydama Europos Konstituciją, susidūrė su socialinių partnerių ir socialinio dialogo iššūkiais. Trečiojoje sutarties projekto dalyje („Sąjungos politika ir funkcionavimas“) ankstesnės

¹⁰⁵ Kuzmickaitė, Daiva Kristina. *Bendruomenės dalyvavimo socialinėje ekonomikoje galimybės. Socialinė ekonomika: vietos bendruomenės poreikiai ir galimybės*. Tyrimo ataskaita. Kaunas, 2004, p. 7. Prieiga per internetą: <<http://politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/BendruomeniuGalimybiuTyr.pdf>>, žiūrėta: 2009 m. balandžio 22 d.

¹⁰⁶ Projekto „Socialinė partnerystė per neformalų bendravimą, kultūrą ir sportą“ renginio – „apskrito stalo“ Klaipėdos apskrityje protokolai. Prieiga per internetą: <http://sp.lvdk.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=86>, žiūrėta: 2009 m. gegužės 1 d.

Europos Sąjungos sutarties sąlygos užimtumo ir socialinės politikos klausimais yra patvirtinamos. Sutarties projekto I dalies 46 straipsnis „Pasiektas demokratijos principas“ teigia:

- a) pirmuoju punktu, kad „Sąjungos institucijos atitinkamomis priemonėmis suteiks piliečiams ir atstovaujančioms asociacijoms galimybę tapti žinomoms viešai ir viešai pakeis jų įvaizdį visose Sąjungos veiksmų sferose“;
- b) antruoju punktu, kad „Sąjungos institucijos ves atvirą, suprantamą ir pastovų dialogą su atstovaujančiomis asociacijomis ir pilietine visuomene“;
- c) trečiuoju punktu, kad „Komisija plačiai vykdys konsultacijas su šalimis, suinteresuotomis Sąjungos nuoseklių ir suprantamų veiksmų užtikrinimu“.

Aiškesnis ir labiau apibrėžtas yra 47 straipsnis „Socialiniai partneriai ir savarankiškas socialinis dialogas“: „Europos Sąjunga pažymi ir skatina socialinių partnerių vaidmenį Sąjungos lygiu, atsižvelgdama į nacionalinių sistemų skirtingumą. ES palengvins dialogą tarp socialinių partnerių, gerbdama jų savarankiškumą“¹⁰⁷. Visavertė partnerystė tarp valdžios institucijų ir visuomeninio sektoriaus galima tik realios demokratijos šalyse. O kartu tokios partnerystės stoka demonstruoja ir demokratijos stoką vienoje ar kitoje šalyje. Visavertę socialinę partnerystę gali užtikrinti tik visų lygių valdžios bendradarbiavimas su socialiniais ekonominiais partneriais. Tokia partnerystė būtina jau savivaldos lygmeniu, derinant valdžios ir visuomenės interesus. Toks pat bendradarbiavimas būtinas ir regioniniu bei nacionaliniu lygmeniu. Tada vaisinga partnerystė galima ir Europos institucijų lygmeniu. Kitaip sakant, partnerystė turi būti organizuota ir struktūruota. Padėtis Lietuvos socialinės partnerystės sferoje nėra patenkinama. Sukurti net du atskiri, savarankiškai veikiantys komitetai – Regionų komitetas ir Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, kurie aukščiausiu biu-

¹⁰⁷ *Socialinis dialogas ir užimtumas Europos Sąjungoje. Išanginis vadovas*. Prieiga prie interneto: <www.ueapme.com/.../Social%20dialogue/LT-Social%20dialogue.pdf>, žiūrėta 2010 m. spalio 11 d.

rokratiniu lygiu užtikrina atitinkamų socialinių partnerių nuomonių pristatymą europinėms valdžios institucijoms¹⁰⁸. Lietuva neturi gerai išplėtoto ir tinkamai pritaikyto socialinės partnerystės modelio: yra tik kelios trišalės tarybos, nedaug dvišalių tarybų, taip pat įkurta keliasdešimt profesinių sąjungų (jas sudaro tik 15 proc. darbuotojų). Lietuvos profesinės sąjungos ir tinklinės nevyriausybinės organizacijos nėra gausios, kad galėtų konkuruoti su vis didėjančia biurokratija ar spėtų dalyvauti įvairių valstybinių komisijų darbe, taip pat susiduriama su nepakankamu visų socialinių partnerių pasirengimu (išsilavinimu). Lietuvoje dar ne visi moka naudotis informacinėmis technologijomis, todėl informacija dažnai įstringa vienoje pakopoje ir nejuda pirmyn. Viena vertus, kokybiška ir tiksli informacija nėra skleidžiama, kita vertus, piliečiai negauna kokybiškos informacijos apie problemas ir padėti valstybėje. Tai patvirtino ir socialinės riaušės 2009 m. sausio 17 d. Po jų tuometinis socialinės apsaugos ir darbo ministras Rimantas Jonas Dagys inicijavo socialinį forumą „Dialogas su Lietuva“, kuris buvo surengtas 2009 m. sausio 29 d. 11 val. Vyriausybės rūmuose (Vilniuje). Į šį dialogą buvo pakviesti nevyriausybinių organizacijų, profesinių sąjungų, kūrėjų, verslininkų, inteligentijos, pensininkų, medikų atstovai. Į susitikimą su Vyriausybės nariais atvyko per 350 įvairių organizacijų atstovų. Renginyje dalyvavo ir Lietuvos Vyriausybės Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius, Socialinės apsaugos ir darbo, Ūkio, Švietimo ir mokslo, Finansų bei Sveikatos apsaugos ministerijų vadovai, taip pat Permainų koalicijos lyderiai. Po riaušių prie Seimo prastais ryšiais su visuomene kaltinama Lietuvos Respublikos Vyriausybė, pradėjusi plačiai išreklamuotą forumą „Dialogas su Lietuva“, elektroniniu paštu per dieną sulaukdavo apie 400 laiškų, į kuriuos bandė atsakyti šio forumo metu. Anot socialinės apsaugos ir darbo ministro Rimanto Jono Dagio, tokio dydžio renginys surengtas „pirmą kartą nepriklausomos

¹⁰⁸ Gentvilas, Eugenijus. *Socialinė partnerystė Lietuvoje ir Europoje*. Prieiga prie interneto: <http://www.balsas.lt/naujiena/269814/eugenijus-gentvilas-socialine-partneryste-lietuvoje-ir-europoje/rubrika:naujienos-projektai-projektuarchyvas-archyvas_2003-2006>, žiūrėta 2009 m. rugsėjo 10 d.

Lietuvos istorijoje nuo pat Sąjūdžio laikų“. Tačiau ir šis renginys neišsprendė prieštaravimų, kurie šiandien egzistuoja tarp įvairių verslo institucijų, nevyriausybinių organizacijų ar pavienių piliečių. Lietuvoje pasitikėjimo nepadaugėjo. Gal todėl, kad šis renginys piliečių buvo priimtas kaip vienadienė akcija? Kaip teigia Vygandas Paulikas, mūsų visuomenėje „atsiranda visai kiti specialistų rengimo poreikiai, auga socialinių mokslų svarba. Todėl mąstant apie šiuolaikiškos pilietinės, demokratinės, žinių visuomenės raidą, dera teisingai sudėlioti prioritetus.“¹⁰⁹ Socialinė partnerystė gali būti įgyvendinama tik įformintomis sutartimis – dvišaliais ar daugiašaliais susitarimais, kai juose dalyvauja ir derasi darbdavys, darbuotojas ir kiti suinteresuoti asmenys. Dvišalė partnerystė Lietuvoje vyksta dažnai tiek valstybiniame, tiek privačiame sektoriuje. Vadovai įprastai rengia susirinkimus, tariasi, kaip geriau teikti paslaugas, gerinti jų kokybę. Vykdamas naują projektą, tariamasi, kaip tai įgyvendinti efektyviau ir kokybiškiau. Trišalis ar daugiašalis susitarimas (partnerystė) galimas, kai bendradarbiauja tiek darbdavys, tiek darbuotojas, tiek kitos institucijos, kurios atstovauja asocijuotoms pilietinėms iniciatyvoms. Lietuvoje socialinės partnerystės sistema apima ne tik darbuotojų, darbdavių atstovus, jų organizacijas, bet ir Vyriausybės bei savivaldybės institucijas, kurios įstatymų numatytais atvejais turi teisę lygiais pagrindais dalyvauti socialiniame dialoge (DK 40 str. 1 d., 41 str.). Socialinis spaudimas ar konfliktas yra neišvengiamas darbo santykių reiškinyje, todėl jo nepašalinsime iš visuomenės gyvenimo. Tai skatina plėtoti socialinės partnerystės santykius, suteikiant kuo daugiau galimybių darbuotojams, darbdaviams ir asocijuotoms piliečių struktūroms spręsti aktualius darbo ir su juo susijusius socialinius bei ekonominius klausimus derybų būdu. Todėl darbo santykių srityje pradėta skatinti socialinį dialogą bei trišalį – darbuotojų, darbdavių ir valstybės valdymo institucijų – bendradarbiavimą. Vykstant šiam procesui, susiformavo bendras požiūris, kad socialinės partnerystės pagrindas – asociacijų laisvė, lais-

¹⁰⁹ Paulikas, V. Socialinio kapitalo deficitas Lietuvoje. *Mokslo Lietuva*, 2004, nr. 13.

vų kolektyvinių derybų bei kiti darbo teisinių santykių principai ir su jais susijusių teisių pripažinimas. Partnerystės santykiai turi būti ne tik laisvi ir nepriklausomi, bet ir socialiai motyvuoti, remtis socialinės atsakomybės principais. Socialinės partnerystės principai suprantami kaip bendriausios vertybinės nuostatos, kuriomis turi vadovautis socialiniai partneriai. Partneriai, dalyvaujantys socialinėje partnerystėje, išsikelia bendruosius principus, kad bendradarbiaujant nebūtų chaoso; tarpusavio santykiai turi būti grindžiami pasitikėjimu ir abipusiu susitarimu. Šie principai taikomi taip pat ir valstybei, kuri įstatymų nuostatomis reguliuoja darbo ir su juo susijusius santykius (Vasiliauskas, 2006, p. 15). Kalbant apibendrintai, principai yra tarsi teisės sistemos stuburas. Jie daro ją logišką ir neprieštariną. Socialinei partnerystei svarbūs bendrieji darbo teisės principai, kurie turi tam tikrą sisteminių poveikį visam socialinės partnerystės institutui. Darbo kodekso 40 straipsnyje yra įtvirtintos šiam institutui būdingos principinės nuostatos, kuriomis grindžiama socialinė partnerystė ir plėtojamas socialinis dialogas¹¹⁰:

- laisvos kolektyvinės derybos;
- savanoriškumas ir savarankiškumas priimant šalis susaistančius įsipareigojimus;
- galiojančios teisinės sistemos nepažeidžiamumas;
- realaus įsipareigojimo vykdymas;
- objektyvios informacijos suteikimas;
- tarpusavio kontrolė ir atsakomybė;
- šalių lygiateisiškumas, geranoriškumas ir pagarba teisėtiems savitarpio interesams.

Vienas iš svarbiausių principų yra laisvų kolektyvinių derybų principas. Teisė vesti kolektyvines derybas turi būti pripažįstama tiek privačiame, tiek valstybiniame sektoriuose. Kolektyvinių derybų principui pritaria TDO (Tarptautinė darbo organizacija) narės. Lietuvos

¹¹⁰ *Europa. Užimtumas ir socialiniai reikalai*. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/pol/socio/index_lt.htm>, žiūrėta: 2010 m. rugsėjo 20 d.

Respublika yra TDO narė nuo 1921 m., narystė atnaujinta 1991 m. Lietuvos Respublika, kaip ir kitos TDO narės, įsipareigoja gerbti, plėtoti ir sąžiningai įgyvendinti šią teisę. Laisvos kolektyvinės derybos turi būti sąžiningos, turi būti stengiamasi pasiekti susitarimą, kuris tenkintų abi šalis. Priemonės, kurios skatinamos kolektyvinėmis derybomis, nustatomos ir taikomos taip, kad nepažeistų kolektyvinių derybų laisvės. Dėl priemonių, kurių valstybės valdžios institucijos imasi skatindamos ir plėtodamos kolektyvines derybas, konsultuojamasi iš anksto, ir, jei įmanoma, pasiekiamas valstybės valdžios institucijų ir darbdavių bei darbuotojų organizacijų susitarimas (TDO konvencija Nr. 154). Kolektyvinėmis derybomis reguliuojamos darbo sąlygos ir šalių santykiai, nes jos yra įpareigojančios. Kitas svarbus principas – savanoriškumo ir savarankiškumo priimant šalis susaistančius įsipareigojimus principas (DK 40 str. 2 d. 2 p.). Vadovaujantis šiuo principu, derybos negali būti vienpusės – savanoriška derybų prigimtis yra pagrindinis laisvės principo aspektas. Tai reiškia, kad kolektyvinių derybų šalims negalima primesti dalyvavimo derybose; derybų šalys turi teisę pačios pasirinkti, ar svarstyti svarbius klausimus. Galiojančios teisinės sistemos nepažeidžiamumo (DK 40 str. 2 d. 3 p.) principo esmė – vadovavimasis galiojančių įstatymų normomis. Socialiniai partneriai tarpusavio santykiuose privalo vadovautis teisiniais aktais, kad nekiltų nesusipratimų ar nebūtų pažeisti galiojantys teisės aktai. „Netgi trišalė partnerystė, socialiniame dialoge dalyvaujant vykdomosios valdžios atstovams, demokratinėje visuomenėje negali pakeisti įstatymų leidžiamosios valdžios prerogatyvų ir galių“ (DK. Pirmas tomas. P. 143). Kitaip tariant, šalys negali socialinės partnerystės klausimais priimti poįstatyminių norminių teisės aktų, taip pat negali savo priimamais sprendimais prieštarauti įstatymams. Naujosios narės, dalyvaudamos Europos šalių sistemoje, turės prisitaikyti prie jau egzistuojančių taisyklių ir procedūrų, sudarančių nemažą Bendrijos teisyno rinkinio dalį. Šiandien socialinis dialogas Europos Sąjungoje tapo ypač aktualus, jam tenka svarbus vaidmuo socialiniams partneriams priimant naujus sprendimus. Vienos valiutos cirkuliacija Europos Sąjungoje – geriau-

sias šio integracijos proceso pavyzdys ir simbolis. Socialiniai partneriai vadovaujami socialinės partnerystės principais, kad darbas vyktų sklandžiai, nekiltų konfliktų, rezultatai būtų kokybiški ir efektyvūs, nebūtų nusižengiama teisės aktams. Tai grindžiama poreikiais išlaikyti ir įtvirtinti socialinę partnerystę.

Putnamas 1993 m. išleistoje savo knygoje „Kad demokratija veiktų“ (lietuvišką vertimą 2001 m. išleido leidykla „Margi raštai“) įrodė, kad Pietų Italija yra skurdesnė už Šiaurės Italiją ne tiek dėl blogesnių gamtinių ar ekonominių sąlygų, kiek dėl skirtingo pilietiškumo pagrindo, skirtingo socialinio kapitalo, kuris šiaurinėje šalies dalyje yra nepalyginti tvirtesnis ir gausesnis nei pietinėje¹¹¹. Socialinio kapitalo sąvoka Lietuvos politiniame gyvenime ir netgi moksle nėra labai paplitęs diskusijų objektas. Tačiau kitose demokratinėse valstybėse šis klausimas yra intensyviai analizuojamas jau visą dešimtmetį. Bando ma keisti visuomenės ir valstybės prioritetus. Pradeda nykti įsitikinimas, jog stipri ekonomika yra stiprios visuomenės ir stiprios valstybės pagrindas; mokslininkai suprato, kad stiprios valstybės ir stiprios ekonomikos pagrindas yra stipri visuomenė. Kaip vieną iš pagrindinių socialinio kapitalo komponentų Putnamas nurodo pasitikėjimą. Jam reikalinga bendro veikimo patirtis ir išsami informacija. Tai toks moralinis resursas, kuris naudojamas didėja, o nenaudojamas sunyksta. Kitas svarbus socialinio kapitalo komponentas – pilietinio aktyvumo tinklai (dalyvavimas visuomeninėse organizacijose), tankus socialinės partnerystės tinklas. Kuo šių tinklų daugiau, tuo didesnė tikimybė, kad piliečiai sugebės bendrauti dėl bendro labo¹¹². Putnamas nurodo, kad Šiaurės Italijos visuomenė rodo tokio bendro veikimo naudą valstybės ir ekonomikos stiprinimui, o Pietų Italijoje labiau linkstama pasi-

¹¹¹ Putnam, Robert. *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai, 2001.

¹¹² Paulikas, Vygandas. Socialinio kapitalo deficitas Lietuvoje. *Mokslo Lietuva*, 2004, nr. 13. Prieiga per internetą: <<http://ml.lms.lt/ML/200413/20041303.htm>>, žiūrėta: 2009 m. balandžio 10 d.

tikėti savo „boso“ malonėmis ir akiai paklusti jo valiai¹¹³. Pietų Italijos padėtis primena Lietuvą, kuri vis dar laukia, kol išrinkta nauja valdžia ar prezidentas viskuo pasirūpins, suplanuos mūsų gyvenimus, išdalytys visas gėrybes žmonėms ir apsaugos nuo užpuolimų ar plėšimų. Išsirinkus tokią valdžią, piliečiams telieka laukti, kol politikai padarys visą darbą už juos. Tačiau tenka nuolat nusivilti nauja valdžia, nes ji pajėgi tik daugiau ar mažiau perdalyti piliečių sumokėtus mokesčius atskiroms viešojo gyvenimo sritims. Taigi kurti ne tik žmogiškąjį (intelektinį), bet ir socialinį kapitalą yra sudėtinga, nes tenka pasitikėti ne vien savimi, kas įprasta, bet ir kitais socialiniais partneriais. Socialinis kapitalas – labai svarbus visuomenės plėtros resursas. Jis užtikrina pilietinės visuomenės gyvybingumą. Socialinio kapitalo egzistavimas įrodo, kad investicijos į „visuomenę“ yra ne mažiau reikšmingos nei investicijos į „ekonomiką“. Iš to darytina išvada, kad gyvybingoje pilietinėje visuomenėje turi vykti nuolatinis valstybės bei jos piliečių dialogas ir bendradarbiavimas. Valstybė privalo tapti pilietinės visuomenės dalyve.

Tarpukario Lietuvos politika galėtų tapti pavyzdžiu, kaip valstybė savo aktyviu dalyvavimu ir finansine parama siekė socialinio kapitalo gausinimo, nors tuo metu dar nebuvo apibrėžta net pati socialinio kapitalo sąvoka. Tai liudija ne pagal to laiko išgales didelė valstybės parama (neretai didesnė nei nūdienos Lietuvoje), skirta piliečiams vienyti į kooperatyvus, sąjungas, organizacijas. Vien ko verta Lietuvos Žemės ūkio rūmų veiklos patirtis, kuriant gausias nevyriausybinės organizacijas, pilietinio angažuotumo tinklus. Pilietinė visuomenė buvo aktyvina finansuojant švietimą ir mokslą, steigiant naujas aukštąsias mokyklas, skatinant studijuojantį jaunimą telktis į gausias visuomenines

¹¹³ Putnam, Robert. *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai, 2001.

organizacijas, vyksti studijuoti svetur, o grįžus realizuoti įgytas žinias tėvynėje¹¹⁴.

Socialinė partnerystė gali būti ir neformali, tačiau pasitikėjimas ir šalių įsipareigojimai – būtina sėkmingos socialinės partnerystės sąlyga. Socialinis kapitalas – naujas ginklas, padedantis įveikti skurdą. Taip pat jis turi didelę reikšmę diegiant naujoves. Socialinis kapitalas apima institucijas, santykius ir ryšius, vertybes bei požiūrius, kurie valdo žmonių bendravimą ir turi įtakos ekonominiam ir socialiniam bendruomenių sutelkimui ir raidai. Christiaan Grootaert ir Thierry van Bastelaer (Grootaert, Bastelaer, 2002) nurodo, kad socialinio kapitalo pagrindas yra bendruomenėse veikiančių socialinių struktūrų ir bendruomenių narių požiūrių sąveikos rezultatas, darantis įtaką kolektyvinei gyventojų veiklai. Kyla klausimas: kokią vertę socialinis kapitalas turi bendruomenių sutelkimui ir sėkmingai plėtrai? Šiandien socialinis kapitalas vertintinas kaip veiksminga priemonė susvetimėjusioms ir nykstančioms bendruomenėms atgaivinti. Kaimynystės, piliečių ir valstybės bendravimas laikytini abipuse ekonomine ir socialine nauda. Socialinis kapitalas įgauna ypatingą svarbą viešojoje politikoje, priskiriant naujus vaidmenis valdžios institucijoms ir rinkai, persvarstant piliečių teises ir atsakomybes bei numatant demokratinio pobūdžio valstybės, rinkos ir bendruomenės partnerystę. Tokia socialinio kapitalo sąvoka leidžia išskirti dvi pagrindines jo formas: struktūrinį ir kognityvųjį socialinį kapitalą. Nors jie tarpusavyje susiję, tačiau gali egzistuoti ir vienas be kito. Struktūrinis socialinis kapitalas apima objektyvias ir išoriškai tyrinėtinas socialines struktūras, pvz., tinklus, asociacijas ir institucijas bei taisykles ir procedūras, kuriomis naudojamosi lokaliaose bendruomenėse. Kognityvusis socialinis kapitalas apima subjektyvias ir sunkiau apčiuopiamas bendruomeniškuo (socialinio gyvenimo) savybes, t. y. bendrai priimtus požiūrius ir elgesio normas, bendrąsias vertybes, abipusį supratimą ir pasitikėjimą.

¹¹⁴ Paulikas, Vygandas. Socialinio kapitalo deficitai Lietuvoje. *Mokslo Lietuva*, 2004, nr. 13. Prieiga per internetą: <<http://ml.lms.lt/ML/200413/20041303.htm>>, žiūrėta: 2009 m. balandžio 11 d.

Socialinis kapitalas – tai tokios socialinės organizacijos ypatybės (principai, normos, struktūros), dėl kurių visos grupės ar bendruomenės veiksmai tampa efektyvesni¹¹⁵. Socialinis kapitalas¹¹⁶ – tai ryšiai tarp žmonių: socialiniai tinklai ir iš jų kylančios tarpusavio sąveikos (angl. *reciprocity*) normos bei pasitikėjimas ir patikimumas. Nuo socialinės organizacijos pagrindo priklauso, koks bus tos organizacijos socialinis kapitalas ir jo tolesnis plėtimasis bei jėga.

Socialinis kapitalas duoda galimybę įveikti problemas, kurioms neužtenka finansinio kapitalo. Kaip pavyzdį galima nurodyti ūkininkus, kurie susiburia į grupes, ieškodami geresnių sprendimų ir pigesnių darbo atlikimo variantų. Jie dalijasi įrankiais ir darbo jėga. Pasitikėjimas grupėje yra labai svarbus, kad nariai dirbtų našiai. Rengdami bendras talkas, ūkininkai paruošia daugiau šieno ar kitų produktų. Naudojamas socialinis kapitalas ne mažėja, bet auga. Ir atvirkščiai: nenaudojamas socialinis kapitalas sunyksta. Kitaip tariant, pasitikėjimas didėja tik nuolat bendradarbiaujant. Nutrūkus bendradarbiavimui, atsiradęs nepasitikėjimas auga, o socialinis kapitalas sunyksta. Socialinis kapitalas paprastai yra bendra kurios nors socialinės organizacijos nuosavybė, o finansinis kapitalas dažniausiai privatus¹¹⁷. Kad socialinis kapitalas yra toks pat svarbus kaip ir finansinis, įrodo verslo sandoriai: iš esmės kiekvienas toks sandoris pagrįstas pasitikėjimu. Daugiau investuojama tose šalyse, kuriomis labiau pasitikima arba kuriose tikimasi gauti daugiau pelno (tiesa, rizikuojama daugiau ir prarasti). Taigi socialinis kapitalas, kartu ir pasitikėjimas garantuoja ūkio plėtrą. Suprantama, kad socialinį kapitalą turi plėtoti bendruomenė, pasinaudodama viešojo ir privataus sektorių partneryste. Kuo didesnė kitų institucijų pagalba, tuo geresni galutiniai rezultatai. Šiuo metu tai pasiekti yra labai sunku, nes prasidėjusi ekonominė krizė turi įtakos ir žmonių savijautai, ir gyvenimo kokybei. Valstybės nebegali skirti tiek

¹¹⁵ Poviliūnas, Arūnas. *Kaimo atskirties profiliai*. Vilnius: Kronta, 2003.

¹¹⁶ *Bowling Alone*. Robert Putnam, *Social Capital and Civic Community*. Prieiga per internetą: <<http://www.infed.org/thinkers/putnam.htm>>, žiūrėta 2010 m. balandžio 4 d.

¹¹⁷ Poviliūnas, Arūnas. *Kaimo atskirties profiliai*. Vilnius: Kronta, 2003.

lėšų, kiek skirdavo anksčiau, ūkininkams ar mažoms įmonėms, taip pat peržiūrimi viešojo sektoriaus atlyginimai. Kita vertus, ekonominė krizė kartu išgrynina alternatyvas ir skatina alternatyvius sprendimus tiek socialinėje, tiek verslo srityse.

Apibendrinami šį skyrių, galime teigti, kad viešojo ir privataus sektorių partnerystė gerina socioekologinę aplinką ir žmonių gyvenimo kokybę bei plėtoja socialinį kapitalą. Stiprinamas socialinis kapitalas priartina darbą prie gyvenamosios vietos, o pilietinių organizacijų dalyvavimas gerina bendruomenių gyvenimą ir skatina inovacijas.

I.3. SOCIALINĖS PARTNERYSTĖS RAIDA LIETUVOJE

Lietuvai 1918 m. atkūrus nepriklausomybę, neišvengiamai teko pertvarkyti jos teisinę sistemą. Reformos uždavinys buvo sunkus – ne tik sukurti ir įdiegti naujas teisės normas, bet ir įvertinti šalyje vykstančius socialinius, ekonominius pokyčius, reglamentuoti darbo teisinius santykius. Nuo griežtai centralizuoto darbo santykių reguliavimo pereita prie sutartinio. Vykstant šiam procesui, imta vartoti socialinės partnerystės sąvoka. Tuo metu Europos tautos ėmė ieškoti būdų, kaip stiprinti taiką, derinti įvairių socialinių sluoksnių interesus, spręsti ekonominius ir socialinius konfliktus. 1919 m. Paryžiuje Versalio taikos konferencijos metu buvo įkurta Tarptautinė darbo organizacija (TDO), kuri 1946 m. tapo specializuota, trišaliu principu veikiančia Jungtinių Tautų Organizacijos agentūra. Lietuva TDO nare tapo 1921 m. Atgavus nepriklausomybę, mūsų šalies narystė šioje organizacijoje buvo atnaujinta 1991 m. spalio 4 d. Lietuvos interesams TDO atstovauja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Socialinės partnerystės instituto reglamentavimo sąlygomis ir ypatumais Lietuvoje vis labiau pradėjo domėtis tarptautinė bendruomenė. 2000 m. lapkričio 8 d. Reguliarajame pranešime apie Lietuvos pažangą Europos Komisija konstatavo, kad teisinės bazės kūrimas

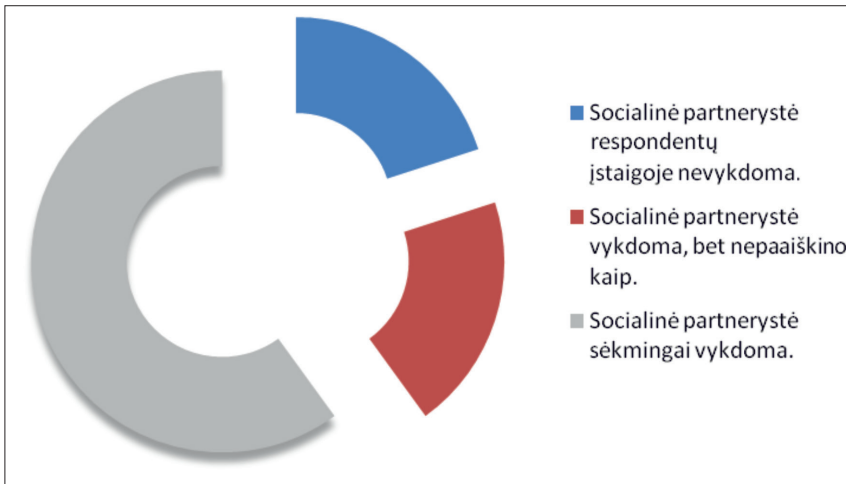
socialinio dialogo srityje yra pradinio lygio. 2002 m. spalio 9 d. pranešime buvo pažymėta, kad, priėmus naują Darbo kodeksą ir naujas teisės normas, reguliuojančias kolektyvines sutartis, socialinės partnerystės santykius ir kitus su jais susijusius klausimus, buvo nemažai pasistūmėta į priekį. Bet 2003 m. pranešime rašoma, kad dvišalis socialinis dialogas turi būti ir toliau stiprinamas. Iš Darbo kodekso nuostatų analizės matyti, kad daugiau socialinės partnerystės teisinio reglamentavimo reformų nebuvo padaryta, apsiribota tik keliais pataisymais. Lietuvoje pastaraisiais metais buvo tik deklaruojami socialinės partnerystės institutai, o efektyvus, naudingo teisinio mechanizmo nebuvo sukurta. Teisinis reglamentavimas sudarytų sąlygas darbo santykių šalims efektyviai pasinaudoti savo teisėmis, gerinti darbo kokybę. Didelę reikšmę socialinės partnerystės plėtrai Lietuvoje turėjo integracija į Europos Sąjungą ir švietimo plėtros programos, leidusios perimti kitų šalių patirtį bendradarbiaujant su socialiniais partneriais, kurti profesinius standartus. Kitas svarbus veiksnys, lėmęs socialinės partnerystės plėtrą, – vietinė ir tarptautinė konkurencija, paskatinusi spręsti problemas bendradarbiaujant. Socialinė partnerystė Lietuvoje atsirado sudėtingomis sąlygomis. Socialinių partnerių iniciatyvą stabdė darbo santykiai, kuriems įtakos turėjo dar sovietų sistema. Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, Vakarų Europos teisės aktuose jau atsiranda socialinės partnerystės terminas. 1919 m. įkurta TDO turėjo užtikrinti, kad darbo santykius apibrėžiantys dokumentai būtų priimami dalyvaujant socialinių partnerių, darbuotojų ir darbdavių atstovams. 1948 m. socialinės partnerystės samprata ir pagrindiniai principai suformuluoti TDO konvencijoje (Tarptautinė darbo organizacija (TDO) įkurta 1919 metais. Narės – 183 valstybės. Lietuvos Respublika yra TDO narė nuo 1921 m. Narystė šioje organizacijoje atnaujinta nuo 1991 m. spalio 4 d.¹¹⁸) Socialinė partnerystė įtvirtinta ir Europos Tarybos 1961 m.

¹¹⁸ TDO. Internetinė prieiga: <http://www.socmin.lt/index.php?86989433>, žiūrėta 2011 m. spalio 13 d.

spalio 18 d. priimtoje Europos socialinėje chartijoje (pataisytoje)¹¹⁹. Chartijos 6-ame straipsnyje reglamentuojama viena iš socialinės partnerystės formų – kolektyvinės derybos (Kasiliauskas, 2006). Chartijos 21-ame straipsnyje minimi ir kiti socialinės partnerystės principai. Reglamentuojama teisė į informaciją ir konsultaciją apie įmonės ekonominę ir finansinę padėtį. Taip pat darbuotojams suteikiama teisė prisidėti prie įmonės valdymo – įtvirtinamas dalyvavimas, nustatant bei pagerinant darbo sąlygas ir darbinę aplinką (Kasiliauskas, 2006). Analizuodami teisės aktus, pastebime, kad TDO veikla socialinės partnerystės srityje tapo aktyvesnė tik XX a. antrojoje pusėje. Vienas svarbiausių įvykių, turėjusių įtakos socialinės partnerystės plėtrai Europos Sąjungoje, – 1985 metais Europos Komisijos institucijų ir darbdavių, profesinių sąjungų organizacijų susitikimas, kuris ir davė pradžią Europos socialiniam dialogui. Tuometinis Europos Komisijos pirmininkas Jacques'as Delors'as laikomas Europos socialinio dialogo iniciatoriumi, o nauja bendradarbiavimo tarp Europos Komisijos institucijų ir darbdavių bei darbuotojų organizacijų forma gavo socialinio dialogo pavadinimą. Europos Sąjungos mastu socialinė partnerystė pirmą kartą buvo paminėta 1986 metais Suvestiniajame Europos akte. Pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties buvusį 118 b (dabar 139) straipsnį, Europos Komisijai buvo patikėta plėtoti darbdavių ir darbuotojų dialogą visos Europos Bendrijos lygiu. Lietuvoje socialinės partnerystės sąvoka pradėta plačiau vartoti po 1990-ųjų. Tuo metu priimtas Gyventojų užimtumo įstatymas, kuris įteisino socialinės partnerystės principus ir trišalių komisijų principus darbo rinkos politikos srityje (Sysas, 2002). Tačiau socialinės partnerystės sąvoka Lietuvos teisės aktuose nėra iki galo apibrėžta, skirtinguose dokumentuose aptinkama įvairių jos interpretacijų. Stiprėjant demokratijos procesui, plečiasi ir socialinių partnerių veikla. Svarbu paminėti, kad 1989 m. gruodžio 9 d. Strasbūre paskelbta

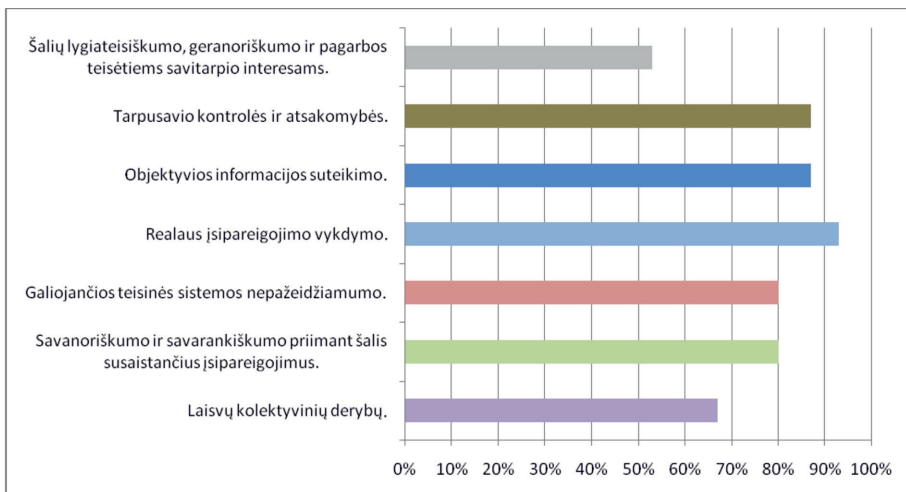
¹¹⁹ Europos socialinė chartija (pataisyta). Internetinė prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=42260&p_query=&p_tr2=, žiūrėta 2011 m. sausio 13 d.

Bendrijos darbuotojų pagrindinių socialinių teisių chartija. Joje buvo įtvirtinta socialinių partnerių teisė jungtis į asociacijas, susivienijimus ir profesines sąjungas (Chartijos 11 p.p.), reguliuoti tarpusavio teises ir pareigas kolektyvinėmis sutartimis (Chartijos 9, 12, 27 p.p.), taip pat pirmą kartą buvo paminėtos darbuotojų informavimo, konsultavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus teisės (Chartijos 17–18 p.p.). Socialinės teisės vėliau buvo įtvirtintos 2000 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, kuri yra įtraukta į Konstituciją Europai (*Konstitucija Europai*. Europos Sąjungos oficialių leidinių biuras, 2004). Dabar Lietuvoje, remiantis Europos Sąjungos valstybių turima socialinės partnerystės patirtimi, stengiamasi partneriams suteikti kuo didesnę vaidmenį reguliuojant darbo santykius, kartu mažinama valstybės galimybė reguliuoti šiuos santykius. Būtent darbdavių ir darbuotojų atstovų derybų procesui apibūdinti vartojamos socialinės partnerystės, socialinio dialogo sąvokos. Socialinis dialogas – labai svarbi ir efektyvi priemonė, padedanti spręsti socialinius visuomenės ginčus, kurių dažnai kyla pertvarkant valstybės socialinę ir ekonominę sistemą. Šis dialogas padeda sumažinti įtampą tarp visuomenės sluoksnių, o Vyriausybei sudaromos sąlygos išklausti suinteresuotų darbo rinkos dalyvių pozicijas ir rasti visiems priimtina sprendimą. Pagrindinis trišalio bendradarbiavimo tikslas – keisti informacija, siekti bendrų interesų ir vienodo socialinių partnerių požiūrio į geresnę darbo kokybę. Kaip buvo minėta, Lietuvos Respublikos trišalė taryba patvirtino plėtros priemonių planą, kuriuo įsipareigojama tobulinti socialinės partnerystės sistemą ir teisinę bazę bei kolektyvinius darbo santykius. Analizuodami Lietuvos Respublikos teisės aktus, pastebime, kad mūsų valstybė tobulėja socialinės partnerystės srityje, keičia ir tobulina teisės aktus. Socialinių pedagogų ir darbuotojų požiūris į socialinę partnerystę atsispindi 5 paveiksle.

5 pav. Socialinių pedagogų ir vaiko gerovės profesionalų požiūris į socialinę partnerystę jų institucijoje.

Išaiškėjo, kad ekspertai daugiausia vadovaujasi „realaus įsipareigojimo vykdymo“ principu, o mažiausia – „šalių lygiateisiškumo, geranoriškumo ir pagarbos teisėtiems savitarpio interesams“ principu (žr. 6 pav.). Iš tiesų visi principai vienodai svarbūs; neįmanoma įgyvendinti socialinės partnerystės, jei nėra užtikrinamas vienas ar kitas principas.

6 pav. Socialinės partnerystės principų taikymas.

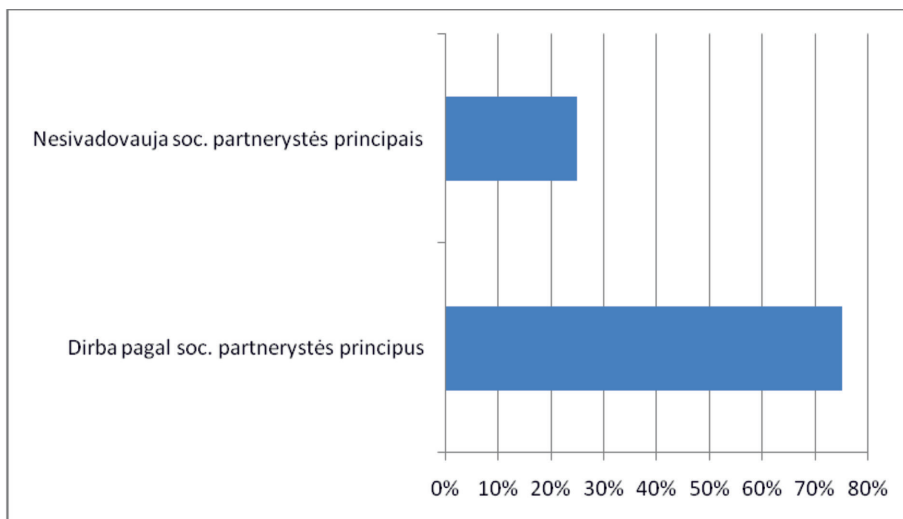
Apibendrinant viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo patirtį Lietuvoje, galima daryti tokias išvadas.

1. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė Lietuvoje žengia pirmuosius žingsnius, nors juridiskai ši galimybė yra įteisinta Koncesijų įstatyme.
2. Keičiasi įsitikinimas, kad stipri ekonomika yra stiprios visuomenės ir stiprios valstybės pagrindas.
3. Vienas iš pagrindinių socialinio kapitalo komponentų yra pasitikėjimas.

Šiandienos Lietuvos organizacijose ir bendruomenėse stinga komandinio darbo, bendruomeniškumo, bendradarbiavimo, socialinės partnerystės, nes trūksta išsilavinusių asmenybių, kurios paskatintų žmones burtis į socialinius ar pilietinius tinklus (angl. *network*). Tik bendradarbiavimas, socialinė partnerystė gali padėti organizuoti darbą mažesnėmis sąnaudomis ir gauti geresnius rezultatus. Tai ypač svarbu nevyriausybinų organizacijų veiklai. Kita vertus, švietimo ir socialinės organizacijos mokosi lyderystės, komandinio darbo ir socialinės partnerystės. Vienas iš sunkiausių organizacijoms ir lyderiams kylančių klausimų – nustatyti, ko nereikia keisti (dalykai, kurie padeda organizacijai veikti sėkmingai) ir ką privalu keisti (dalykai, kurie trukdo pasiekti sėkmę). Senge (1990) savo novatoriškoje knygoje „Penktoji disciplina: besimokančiosios organizacijos meistriškumas ir veikla“ išvardija penkias „viena kitą papildančias technikas“, kurios yra gyvybiškai svarbios besimokančioms inovatyvioms organizacijoms:

- sisteminis mąstymas – teorinis pagrindas, turimos žinios ir įrankiai, siekiant nustatyti pagrindinius sistemų principus;
- asmeninis meistriškumas – asmeninės vizijos susikūrimas ir įsipareigojimas atlikti tai, kas svarbiausia;
- teoriniai modeliai – tyrinėjimas, veiksmų, darančių įtaką mūsų veiksams, nustatymas ir kruopštus analizavimas;
- bendros vizijos kūrimas – procesas, kurio metu atskleidžiama bendra ateities vizija ir tikslas;
- komandinis mokymasis – grupės sąveikavimas, kai keičiamas mąstymas ir veikiama remiantis dialogu ir diskusija.

Iš mūsų atlikto tyrimo matyti, kad daugiausia šioje srityje yra nuveikę socialiniai pedagogai. Jie, kaip ir švietimo, socialiniai darbuotojai, socialinės ekonomikos (partnerystės, bendradarbiavimo, socialinių tinklų kūrimo) mokosi inicijuodami ir vykdydami įvairius projektus. Ekspertai pripažįsta, kad, plėtojant socialines, edukacines ir socialinės integracijos strategijas bei kuriant pilietinę visuomenę, reikia siekti partnerystės ir socialinio dialogo visais organizacijų lygiais. Vertinant socialinės pedagogikos požiūriu, socialinė partnerystė yra viena iš pagrindinių socialinių problemų sprendimo būdų. Nepakankama nevyriausybių organizacijų, viešojo ir privataus sektorių partnerystė neleidžia tinkamai reformuoti socialinės pagalbos ir socialinių paslaugų sektorių.

7 pav. Pasiskirstymas pagal socialinės partnerystės principų taikymą.

Jungtinės Karalystės ekspertai Lietuvoje pristatė viešojo ir privataus sektorių partnerystę, nusakė šių sektorių bendradarbiavimą kuriant infrastruktūrą ir teikiant viešąsias paslaugas, pavyzdžiui, tiesiant kelius, renovuojant mokyklas, teikiant transporto, švietimo, sveikatos paslaugas. Anot ekspertų, „tai yra tarpinis variantas tarp įprastų viešųjų pirkimų per valstybės institucijas ir visiško privatizavimo“. PPP/VPP metodas leidžia ribotus finansinius išteklius turinčioms valstybės

institucijoms perimti privataus kapitalo patirtį ir pritraukti investicijas visos visuomenės reikmėms. Savivaldybei ar kitai institucijai nebereikia pirkti ilgalaikio turto ir už jį mokėti iš karto, nes ji gali pasinaudoti PPP/VPP metodu. Šiuo atveju partneriai sukuria nepriklausomą įmonę, kurią finansuoja ir eksploatuoja privatus sektorius. Anot ekspertų, šis metodas įprastai taikomas ilgalaikiams, 20–30 metų trunkantiems projektams. „Vienas iš pagrindinių PPP/VPP bruožų yra konkrečių paslaugos rezultatų pirkimas: būtinas sąnaudas tiems rezultatams pasiekti nustato privatininkai. Metodas padeda suderinti vartotojo, paslaugos teikėjo ir finansuotojo interesus, sukuriama ne konfrontacija, o bendradarbiavimu paremtas ryšys tarp viešojo ir privataus sektorių“, – teigia ekspertai. „PPP/VPP – tai susitarimas tarp viešojo sektoriaus ir privataus tiekėjo teikti paslaugas ilgą laiką. Metodas į vieną visumą sujungia projektavimą, statybą ir eksploataciją, daugiausia dėmesio skiriama ne projekto sąnaudoms, o rezultatui. Jei paslaugos nekokybiškos ar neatliekamos laiku, sutartį galima nutraukti“, – aiškina Stephenas Harrisas, metodą populiarinančios privačios organizacijos „International Financial Services London“ ekspertas. PPP/VPP metodas Jungtinėje Karalystėje yra taikomas jau dešimtmetį: ekspertų skaičiavimais, per šį laikotarpį buvo pasirašyta 600 PPP/VPP projektų, jie pritraukė apie 200 mlrd. Lt privataus kapitalo investicijų į viešosios infrastruktūros ir paslaugų plėtrą. Taikant šį metodą, pastatytos 34 ligoninės, 119 sveikatos centrų, 13 kalėjimų, 6 tramvajaus linijos, pastatytos arba suremontuotos bei įrengtos 239 mokyklos. Ekspertai pripažįsta, jog būta ir nesėkmių: jas lėmė neteisingai apibrėžti siektini rezultatai, neskaidrus verslas, nepakankama kontrolė, verslo svertų neatitinkanti rizika, kitos klaidos. Nerijaus Eidukevičiaus nuomone, valstybė turės dėti daug pastangų, suteikti tam tikrų garantijų, kad privatus verslas būtų suinteresuotas įsijungti į tokius ilgalaikius projektus ir Lietuvoje. Anot jo, vienas iš kol kas nedaugelio sėkmingo bendradarbiavimo pavyzdžių Lietuvoje – interneto plėtrą skatinantis aljansas „Langas į ateitį“. Viceministro teigimu, keturios sritys, kuriose PPP/VPP metodas turi daugiausia perspektyvų, yra mokslinių tyrimų ir jų naudo-

jimo skatinimas privačiame versle, žmogiškųjų išteklių konkurencin-
gumo didinimas, viešosios infrastruktūros ir paslaugų sektorių plėtra.
Šios mintys buvo išsakytos Vilniuje vykusiame seminare, kurį surengė
Didžiosios Britanijos ambasada kartu su organizacija „International
Financial Services London“.¹²⁰ Svarstant visam pasauliui aktualias so-
cialines problemas, socialinė ekonomika vertinama kaip veiksminga
socialinės dermės ir sanglaudos priemonė, pabrėžianti žmogaus vertės
ir lokals bendruomenės reikšmę. Ekonominė prasme ypač pažaidžia-
moms gyventojų grupėms socialinė ekonomika tampa veiksmingiau-
sia priemone įsiliesti į darbo rinką ir sugrįžti į visuomenę. Pabrėžiant
socialinį aspektą, socialinėje ekonomikoje siekiama visų visuomenės
narių, ypač marginalinių ir atskirties grupių, integracijos, o socialinė
apsauga vykdoma decentralizuotai per tarpinius socialinius darinius.
Socialinė ekonomika ne tik skatina valstybės socialinės paramos ir pas-
laugų teikimo perdavimą privačiam ir NVO sektoriui, bet ir sudaro
sąlygas didinti gyventojų verslumą, gerina darbo santykių kultūrą ir
paslaugų kokybę, kuria naujas darbo vietas, leidžia lanksčiau reaguoti
į vietos bendruomenės poreikius.¹²¹

1995 m. buvo pasirašytas pirmasis Lietuvos Respublikos Vyriau-
sybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl
trišalės partnerystės. Buvo susitarta trišaliu principu spręsti socialines,
ekonominės ir darbo problemas, bendradarbiauti įgyvendinant socia-
linę, ekonominę ir darbo politiką. Jau 8-eri metai vyksta diskusijos dėl
darbo tarybų, atėjusi nauja politinė valdžia vis perrašinėja Darbo ko-
deksą (naujojo DK 6 str. reglamentuoja darbo tarybų veiklą). Įstatymas
priimtas tik 2002 m. ir įsigaliojo 2003 m. sausio 1 d. LR trišalės tarybos
įsteigimas buvo teigiamas poslinkis, paskatinęs dialogą tarp socialinių
partnerių. Dėl dažnos ministrų kaitos ir nevienodo požiūrio į trišalį

¹²⁰ *Privataus ir viešojo sektorių partnerystė: britų patirtis*. Prieiga per internetą: <<http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=132122>>, žiūrėta 2009 m. gegužės 1 d.

¹²¹ Kuzmickaitė, Daiva Kristina. *Bendruomenės dalyvavimo socialinėje ekonomikoje galimybės. Socialinė ekonomika: vietos bendruomenės poreikiai ir galimybės*. Tyrimo ataskaita. Kaunas, 2004, p. 7. Prieiga per internetą: <<http://politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/BendruomeniuGalimybiuTyr.pdf>>, žiūrėta 2009 m. balandžio 22 d.

bendradarbiavimą LR trišalės tarybos veikla yra labai netolygi. Šiuo metu veiklą vykdo tik Vilniaus miesto trišalė taryba. Kitose savivaldybėse jų veikla nėra vykdoma arba yra neefektyvi, nes trūksta socialinio dialogo patirties, nepakankamas profesinių sąjungų tinklas, profesinės sąjungos ne visose įmonėse yra pasirašiusios kolektyvines sutartis arba tos sutartys yra tik deklaratyvios, atkartojančios įstatymus, nepakankama informacinė duomenų bazė, nėra sukurto ir taikomo socialinio bendradarbiavimo modelio, nepritaikyta užsienio šalių patirtis plėtojant socialinę partnerystę.

Užsienio ekspertai, vertindami Lietuvos situaciją, akcentuoja šakinių (tarifinių) susitarimų trūkumą ir žemą šakinių derybų lygį. Kritikuojamas šakinių susitarimų turinys, nes dažnai tik atkartojami įstatymai ir nesukuriama jokių papildomų garantijų darbuotojams. Atkreiptinas dėmesys į mažą profesinių sąjungų narių skaičių (15 proc. visų darbuotojų), taip pat į nedidelį kolektyvinių sutarčių skaičių. Iš atliktų tyrimų rezultatų matyti, kad 34 proc. darbuotojų nepasitiki profesinėmis sąjungomis, 24 proc. jomis abejoja ir tik 42 proc. pasitiki. Kol Lietuvoje tik svajojama apie geresnius laikus, pilietinio angažuotumo tinklus, bendruomeniškumą ir socialinį kapitalą, Vakarų Europos valstybės mus gerokai lenkia. V. Paulikas (2004) pateikia tokius skaičius: „Vakarų Europos valstybių vien tik ne pelno sektoriuje (nevyriausybinių organizacijų tinklai) yra įdarbinta 6,9 proc. darbo jėgos, o skaičiuojant su savanoriais – 10,1 proc., Jungtinėje Karalystėje ne pelno sektorius sukuria 4,8 proc. bendrojo vidaus produkto, Vokietijoje – 3,6 proc.“ Terminas „socialinis dialogas“ Europos Bendrijos valstybėse paprastai vartojamas įvardijant derybų ir konsultacijų tarp svarbiausių socialinių partnerių – valstybės, darbdavių ir profesinių sąjungų institucijų – procesą. Gali būti keletas socialinio dialogo formų. Dialogas tarp vyriausybės, darbdavių ir profesinių sąjungų – trišalis bendradarbiavimas; dialogas tarp darbdavių ir profesinių sąjungų – dvišalis bendradarbiavimas. Profesinės sąjungos nėra pakankamai apsirūpinusios žmonėmis, kurie galėtų dalyvauti įvairių komisijų darbe, taip pat susiduriama su nepakankamo socialinių partnerių pasirengimo

(išsilavinimo) problema. Lietuvos darbo federacija (LDF) yra respublikinis profesinių sąjungų centras, kuris atstovauja LDF nariams, sprendžiant socialines, ekonomines ir darbo problemas su darbdaviais bei valstybės valdžios ir valdymo organais, jų organizacijomis ar kitomis institucijomis. LDF veikla orientuota į socialinio dialogo kūrimą ir stiprinimą, savo narių atstovavimą, mokymą, ryšių su darbdaviais stiprinimą.¹²² Dabartinėje Lietuvoje dar ne visi asmenys moka naudotis informacinėmis technologijomis, todėl jiems sunkiau prieinama informacija apie padėtį valstybėje. Todėl, mąstant apie šiuolaikiškos pilietinės, demokratinės, žinių visuomenės raidą, dera teisingai sudėlioti prioritetus.¹²³ Valdininkai ir politikai, neatlikę išsamesnių studijų, dažnai kišasi į privataus ar viešojo sektoriaus reguliavimą. Kaip pavyzdį galima pateikti pradėtą aukštojo mokslo reformą. Bandoma planuoti ir numatyti, kiek galima priimti studentų, kokių profesijų labiausiai trūksta. Visą šį nesusipratimą galima paaiškinti tuo, kad valdininkai, remdamiesi Europos Sąjungos patirtimi, Lietuvoje pasigenda techninio profilio specialistų. Ne paslaptis, kad studentai, pabaigę techninės pakraipos ar net medicinos studijas, nepasilieka Lietuvoje, o susiranda darbą užsienyje ir išvyksta iš šalies. Taigi valstybė praranda daug jaunos ir išsilavinusios darbo jėgos, kuri gali niekada nebesugrįžti į gimtinę. Jų susigrąžinti nepavyktų net ir tuo atveju, jei gyvenimas Lietuvoje pagerėtų. Užsienyje tokiems specialistams siūlomos itin geros sąlygos, mokami tokie atlyginimai, kokių Lietuvoje niekas negali pasiūlyti. Anot V. Pauliko, „Lietuvai reikia daugiau teisininkų, viešojo administravimo specialistų, socialinių pedagogų ir darbuotojų, ekonomistų. Prioritetai turėtų būti skirti socialiniams mokslams, nes bendrasis vidaus produktas šiuolaikinėse valstybėse sukaupiamas ne pramonėje, ne žemės ūkyje, o paslaugų sektoriuje, kuris turėtų viršyti 70 proc.,

¹²² Prieiga per internetą: <<http://www.esparama.lt/lt/bpd/zemelapis/?id=3368>>, žiūrėta 2011 m. lapkričio 8 d.

¹²³ Paulikas, Vygandas. Socialinio kapitalo deficitai Lietuvoje. Iš: *Mokslo Lietuva*, 2004, nr. 13. Prieiga per internetą: <<http://ml.lms.lt/ML/200413/20041303.htm>>, žiūrėta 2009 m. balandžio 10 d.

kaip Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, Prancūzijoje ir kitose šalyse, į kurias mes, norėdami, kad Lietuva taptų visaverte Europos bendruomenės dalimi, turėtume lygiuotis.“¹²⁴ Jei valstybės tarnautojai atsižvelgtų į tokias kalbas, gal tada būtų teikiamos kokios lengvatos studentams, pasirenkantiems tokią specialybę, kuri yra vertinga dabartinėje situacijoje. Tuomet galbūt daugiau studentų pagalvotų, kur jiems būtų geriau dirbti ir gyventi. Tačiau šiandien to tikėtis nerealu, nes niekas į tai neinvestuoja, o tik laukia, kol pats jaunimas pasirinks darbą gimtinėje. Būtina skatinti jaunimą studijuoti ir dirbti Lietuvoje, taip pat svarbu sukurti patrauklią studijų ir pradinio verslo paskolų sistemą. Galbūt tai paskatintų jaunimą likti Lietuvoje ir kurti jos labui.

Įdomi ekspertų nuomonė apie vidinės ir išorinės partnerystės įtaką darbo kokybei. 66 proc. ekspertų mano, kad kolektyvas ir kitos institucijos yra vienodai svarbios darbo kokybei. 20 proc. apklaustųjų sutinka, kad darbo kokybė gerėja, kai glaudžiai bendradarbiaujama su kolektyvu. Ir tik 14 proc. ekspertų teigia, kad darbo kokybė pagerėja bendradarbiaujant su kitomis institucijomis.

Apklaustųjų nuomone, dirbant su kolektyvu ir su kitomis institucijomis, jaučiamas teigiamas poveikis. Dirbant su kolektyvu socialinės partnerystės principu, geriau klostosi tarpusavio santykiai, gerėja mikroklimatas; tai pastebi ir įstaigų klientai. Bendradarbiaujant su kitomis institucijomis, galima labiau tobulėti kaip asmenybei ar kaip tam tikros profesijos atstovui. Respondentai, atsakę, kad tik bendradarbiavimas su kolektyvu gerina jų darbo kokybę, paaiškino, kad su kolektyvu galima dažniau ir laisviau bendrauti, lengviau perduoti informaciją, siekti bendro tikslo.

14 proc. apklaustųjų, manančių, kad kokybė gerėja bendradarbiaujant su kitomis institucijomis, patvirtina, kad taip lengviau ir patiems tobulėti, be to, iškilus specifinei problemai, kuriai spręsti institucija (kurioje dirba) kompetencijos neturi, lengviau kreiptis į kitus reikiamus specialistus ar pasikonsultavus išspręsti problemą. Taip pat

¹²⁴ Ten pat.

buvo minėta, kad bendradarbiaujant lengviau dalyvauti konkursuose ir laimėti projektus. Pastaraisiais metais pastebimas didžiulis bendradarbiavimo tarp viešojo ir privataus sektorių pagyvėjimas. Lietuvoje šiuo metu taip pat aktyviau įgyvendinami projektai taikant PPP/VPP schemas. Iš pradžių PPP/VPP projektai būdavo naudojami vandens, transporto ir atliekų šalinimo sektorių problemoms spręsti, tačiau pastaruoju metu stiprėja įsitikinimas, kad jie yra tinkami ir infrastruktūros bei paslaugų poreikiams tenkinti įvairiuose sektoriuose. Pagrindinis privataus sektoriaus atstovų reikalavimas – galimybė iš PPP/VPP projekto gauti prideramą pelną. Dėl didesnės rizikos privatus sektorius reikalaus pelno augimo potencialo galimybės, skaidrios teisinės ir reguliavimo struktūros, politinės paramos ir stabilumo. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė gali būti įvairių formų, todėl renkantis būtina prisitaikyti prie konkretaus projekto ir partnerių. Tinkamiausia PPP/VPP forma turi būti pasirenkama atsižvelgiant į projekto tipą, poreikius ir sektorių. Pagrindinis skirtumas tarp PPP/VPP formų yra privačios kontrolės laipsnis ir įtraukimas į finansavimą. Tradicinės privataus sektoriaus įtraukimo formos – paslaugų sutartys, operacijų ir valdymo sutartys, nuomos sutartys. Tradicinio privataus sektoriaus įtraukimo atveju turtas nuosavybės teise priklauso viešajam sektoriui, o privatus sektorius yra atsakingas tik už griežtai apibrėžtas užduotis, jo atsakomybė ribota. Plačiai taikoma SEP/BOT sistema (statyti–eksplatuoti–perleisti / build–operate–transfer) – tai integruota partnerystė, sukurianti sąlygas perleisti privačiam sektoriui atsakomybę už atskiro įrenginio projektavimą, konstravimą, naudojimą. SEK partnerystės privalumas tas, kad projektavimo, konstravimo ir priežiūros atsakomybė sujungiama į vieną visumą. Iš rangovo reikalaujama vykdyti ilgalaikę įrenginių priežiūros programą. Esant SEK partnerystei, viešasis sektorius perleidžia privačiam sektoriui didelę dalį turimos kontrolės.

Lietuvoje reglamentuotas koncesijų institutas ir jau inicijuoti arba vykdomi 45 koncesijų projektai, tačiau ir ši sritis išlieka problemiška, nes:

- koncesijas reglamentuojantys teisės aktai yra nepakankami;
- koncesijų sutartys sudaromos pažeidžiant teisės aktus;
- koncesijų sutartyse nėra aiškiai identifikuojamos, įvertinamos ir tarp šalių paskirstomos rizikos;
- prašymus dalyvauti koncesijų konkursuose dažniausiai pateikia tik po vieną dalyvį, o tai lemia konkurencijos nebuvimą ir mažina suteikiančiosios institucijos galimybes derėtis dėl geresnių koncesijos sutarčių sąlygų;
- galiojantys teisės aktai nereikalauja, kad viešojo sektoriaus subjektas atliktų išsamų planuojamo koncesijos projekto vertinimą, įrodantį, kad projektas yra efektyvesnis nei kiti turto sukūrimo, pagerinimo ar paslaugų teikimo būdai, taip pat nereikalauja galimybių studijoje atspindėti ir būsimų savivaldybės ilgalaikių įsipareigojimų socialinio-ekonominio poveikio;
- nėra vykdomosios institucijos, kuri kontroliuotų koncesijų suteikimą, prižiūrėtų koncesijų sutarčių vykdymą ir koncesijų klausimais teiktų metodinę pagalbą dalyvaujančioms organizacijoms, nors ši pareiga buvo numatyta dar 2006 m. liepos 11 d. Koncesijų įstatymo 28-1 straipsnyje.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje pasaulio valstybių, auga investicijų poreikis viešajai infrastruktūrai ir viešosioms paslaugoms plėtoti bei jų kokybei tobulinti. Ribotos viešojo sektoriaus galimybės skirti šiam tikslui pakankamą finansavimą skatina ieškoti naujų priemonių ir galimybių. Tarptautinėje praktikoje viena iš tokių galimybių – viešojo ir privataus sektorių partnerystė, sudaranti sąlygas pritraukti privataus kapitalo investicijas viešojo sektoriaus poreikiams tenkinti. Plačiaja prasme šią partnerystę galima apibrėžti kaip viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą, įgyvendinant infrastruktūros projektus ar teikiant viešąsias paslaugas.¹²⁵ Nors viešojo ir privataus sektorių partnerystė Lietuvoje dar nėra labai išplėtotą, tačiau jau keliolika mūsų

¹²⁵ *Viešojo ir privataus sektorių partnerystė*. Prieiga per internetą: <www.finmin.lt/web/finmin/ppp>, žiūrėta 2010 m. lapkričio 25 d.

šalyje vykdytų investicinių projektų turi šios partnerystės bruožų. Daugiausia tokios partnerystės bruožų turi Vilniaus miesto savivaldybės įgyvendinami projektai, susiję su automobilių stovėjimo aikštelių įrengimu, pramogų parkais, šilumos ūkiu, atliekų panaudojimo valdymu, karšto vandens / šildymo sistemų eksploatacija švietimo įstaigose ir kt. Viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo bruožų turi ir kitų Lietuvos savivaldybių įgyvendinami projektai (ypač šilumos ūkio srityje), tačiau nedaug. Nesėkmingu tokios partnerystės projektu laikomas Vilniaus miesto viešojo automobilių stovėjimo projektas. 2004 metais Vilniaus miesto savivaldybė nutraukė 1999 metais su privačiu partneriu sudarytą sutartį, o privatus konsorciumas kreipėsi į teismą. Projekto nesėkmės priežastys yra susijusios su nepakankamai aiškiais išipareigojimais ir plačiu sutarties objektu (todėl nebuvo įgyvendintas išipareigojimas pastatyti daugiaaukščius garažus). Taip pat pripažįstama, kad projektui tam tikrą neigiamą įtaką padarė reguliavimo aplinkos pasikeitimas (pavyzdžiui, buvo panaikinta teisė privačiam partneriui rinkti automobilių statymo rinkliavas ir baudas). Sėkmingesniu PPP/VPP projektu gali būti laikoma Vilniaus šilumos ūkio nuoma, kurios sutartis buvo pasirašyta 2002 metais. Pasirašant šią sutartį, kilo abejonių dėl tam tikrų jos nuostatų (pavyzdžiui, dėl sutarties sudarymo su nuomininke „Vilniaus energija“, o ne su konkurso nugalėtoja „Dalkia“, kuri tapo sutarties laiduotoja, taip pat dėl kitų AB Vilniaus šilumos tinklai akcininkų interesų), bet jos buvo išsklaidytos. Šio projekto santykinės sėkmės priežastys yra susijusios su geresniu savivaldybės pasirengimu konkursui (buvo atlikta studija, samdytas patarėjas ir t. t.), tinkamu projekto objektu ir privataus sektoriaus partnerio pajėgumu įgyvendinti projektą. Dažniausiai PPP/VPP projektams sudaromos nuomos sutartys. Nors Lietuvoje veikia Koncesijų įstatymas, jis dar nebuvo taikomas. Pirmoji šio įstatymo redakcija, kuri buvo priimta 1996 m., turėjo įvairių trūkumų (pavyzdžiui, numatė tik valstybinio turto koncesiją). 2003 m. įsigaliojo nauja Koncesijų įstatymo redakcija, kuri buvo parengta gavus Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko paramą. Ši redakcija yra lankstes-

nė, todėl ji plačiau taikoma keliems koncesijų projektams įgyvendinti (tarp jų ir naujiems Kauno sporto rūmams Nemuno saloje statyti). Nepaisant to, teigiama, kad šio įstatymo nuostatos nėra suderintos su kitais įstatymais (pavyzdžiui, su Viešųjų pirkimų įstatymu, kuris turi būti taikomas koncesijos sutartims sudaryti, bei įstatymais, kurie reglamentuoja tam tikrus ūkio sektorius). Be to, nors Koncesijų įstatymo nuostatos gana sudėtingos, nėra teikiamos viešosios konsultacijos dėl jų taikymo. Šiuo metu atliekama Koncesijų įstatymo taikymo analizė, siekiama tam tikras šio įstatymo nuostatas perkelti į konkrečius sektoriams taikomus įstatymus. Lietuvoje viešojo ir privataus sektorių partnerystė dar labai trapi. Apie ją susidariusi neigiama nuomonė, nes dažnai tokių sutarčių kokybė nepakankama: jose nėra tiksliai numatyti partnerių įsipareigojimai, neaiškus rizikos pasiskirstymas tarp privataus ir viešojo sektorių, netiksliai apibrėžta infrastruktūros/paslaugų kokybė. Be to, įgyvendinant viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo bruožų turinčius projektus, ne visada atliekama tinkama priežiūra. Privataus ir viešojo sektorių partnerystė plačiausiai taikoma Jungtinėje Karalystėje, kur iki 2002 m. jau buvo pasirašyta daugiau nei 500 PPP/VPP sutarčių. Iš įvairių studijų matyti, kad, taikant viešojo ir privataus sektorių partnerystės principus, sukuriama didesnė pridėtinė vertė, palyginti su tradiciniais viešaisiais pirkimais. Kita vertus, taikant šiuos principus, pirkimo būdas darosi sudėtingas, jis netinka visiems viešosios infrastruktūros ar paslaugų klausimams spręsti (netgi Jungtinėje Karalystėje 85 proc. visos infrastruktūros kuriama tradiciniu būdu). Jei šis būdas naudojamas netinkamai, galima sulaukti ir neigiamų rezultatų. Kai kada viešoji infrastruktūra, sukurta naudojant PPP/VPP, gali kainuoti brangiau, tačiau ji visada būna aukštesnės kokybės. Pateiksime socialinės partnerystės (viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo) pavyzdžių.¹²⁶

¹²⁶ *The Role of Information and Social Networks*. Prieiga per internetą: <http://www.unfoundation.org/press-center/publications/new-technologies-emergencies-conflicts.html>, žiūrėta 2010 m. lapkričio 28 d.

1. Natūraliai susiklosčiusi partnerystė

Partnerystės egzistavimas kartais net nepastebimas, nes ji pagrįsta natūraliais, įprastais žmonių ryšiais. Pavyzdžiui, daugiatautė kompanija, pilietinės visuomenės organizacija ir miesto taryba besivystančioje šalyje gali bendradarbiauti įgyvendindamos socialines programas, vaikų ir jaunimo prevencijos programas. Tokiais atvejais socialinė partnerystė atkreipia dėmesį į konkrečias problemas, sukuria bendrą struktūrą problemai spręsti.

2. Strateginė partnerystė

Nauji ar ypač sudėtingi iššūkiai, kartais reikalaujantys netradicinio sprendimo, formuoja naujos politikos ar bendros strategijos ir partnerystės pavyzdžius. Vienas tokių pavyzdžių – JTO pasaulinė sutartis, aprėpianti net devynias sritis. Tokia partnerystė gali apimti keletą bendrovių, kreipiančių dėmesį į problemą ribotu mastu, arba daugialypes ir besikeičiančias bendroves, kreipiančias dėmesį į kompleksinį sudėtingų problemų svarstymą.

3. Solidarumo ir politinio bendradarbiavimo partnerystė

Skurdas labiausiai stabdo socialinius pokyčius. Solidarumo partnerystė pabrėžia ir skatina veiksmus lemiamais klausimais, todėl ji atstovauja dar neeksploatuoto potencialo bendradarbiavimui. Pavyzdys – MTV vaidmuo pasaulinėje ŽIV/AIDS programoje „Staying Alive“ („Likti gyvam“), kuri turi partnerių visuose sektoriuose (UNAIDS, Pasaulinė verslo koalicija, Billo ir Melindos Gatesų fondas, Lietuvoje – NVO vaikams konfederacija ir kt.). Tai daugiaaspektė partnerystė, kuri susieja politikos ir gynimo elementus. Solidarumo partnerystė gali atsirasti kaip reakcija į aukšto lygio politikos svarstomas problemas. Daugiaaspektės partnerystės pavyzdžiai: Pasaulinė sveikatos organizacija¹²⁷, Jungtinių Tautų ir kitos korporacijos, vyriausybės ir fondai, kovojantys dėl poliomielių išnaikinimo, ir Tarptautinės AIDS vakcinos iniciatyvos (IAVI).

¹²⁷ World Health Organization. Internetinė prieiga: <http://www.who.int/en/>, žiūrėta 2010 m. lapkričio 28 d.

4. Privati partnerystė – įvairus bendradarbiavimas tarp skirtingų privačių bendrovių.

Paprastai nacionaliniu ar savivaldybės lygmeniu priimti įstatymai, norminiai aktai leidžia vietos valdžiai sudaryti su partneriais plačiai apibrėžtas ir įvairias viešojo ir privataus sektorių partnerystės formas apimančias sutartis. Rizikos paskirstymas tarp partnerių yra pagrindinis veiksnys, lemiantis kitus partnerystės sutarčių aspektus. Viešojo ir privataus sektorių partnerystės tipai sukuria standartines socialinės partnerystės formas, kurios gali būti skirstomos pagal tai, kiek rizikos perleidžiama privačiam partneriui.

Verslo bendruomenės lūkesčiai įvairiose šalyse plėtojosi skirtingai. Naujesnis korporacinio pilietiškumo supratimas (ekonominių ar teisinių pareigų vykdymas) ir korporacinė socialinė atsakomybė (moralinio įsipareigojimo prasme) situaciją keičia didesnės socialinės atsakomybės linkme. Dabar žmonės laukia kompanijų ryžto kovoti su globaliais iššūkiais. Tačiau būtų nerealu laukti, kad kompanijos užsiims labdaringa veikla, atsitraukdamos nuo savo pagrindinės veiklos. Pietų Afrikoje laikoma savaimė suprantamu reiškiniu, kad privatus sektorius dirba tose srityse, kurios kitose šalyse būtų išskirtinai valdžios dispozicijoje. Vis dėlto kompanijos nėra labdaros įstaigos. Net ir optimistinis biudžetas, kurį dauguma kompanijų gali skirti labdarai, yra mažas, palyginti su visuotiniu korporacinio veiksmo mastu. Efektyvi partnerystė su tarptautinėmis organizacijomis, pilietinėmis organizacijomis ir vietine, regionine šalies valdžia gali leisti kompanijoms pateisinti socialinius lūkesčius, pademonstruoti solidarumą, kartu neatsisakant ir savo pagrindinių misijų. Kuriant sėkmingą viešojo ir privataus sektorių partnerystę (žr. 3 lentelę), ne visada pajėgiama pasiekti pagrindinių tikslų. Kartais net daug žadantys projektai tampa sunkiai įgyvendinami.

Viešojo ir privataus sektorių partnerystės tipai¹²⁸

Operacijos ir parama	Dizainas ir statyba	Užbaigimo procedūros
Vietinės valdžios sandoriai su privačiais partneriais dėl viešųjų objektų valdymo ir tvarkymo.	Vietinės valdžios sandoris su privačiu partneriu dėl konkretaus projekto įgyvendinimo pagal visus kokybės standartus. Valdžia tampa savininke ir valdytoja, prisiima atsakomybę dėl valdymo.	Vietinė valdžia parūpina lėšų projektui finansuoti, bet įpareigoja privatų partnerį suprojektuoti ir pastatyti pastatą per tam tikrą laiką.
Nemažai municipalinių paslaugų, įskaitant vandens tiekimą ir valymą, kelių, parkų, landšafto priežiūrą, rekreacinių zonų ir arenų priežiūrą, kanalizacijos sistemas.	Dauguma visuotinės infrastruktūros ir statybų projektų, įskaitant kelius, magistrales, vandens tiekimą ir valymą, kanalizaciją, arenas, baseinus.	Viešasis sektorius suformuluoja veiklos uždavinius, viešasis partneris gauna valdymo teisę.
Paslaugų kokybės potencialas ir efektyvumo didinimo galimybės.	Priėjimo prie privataus sektoriaus galimybė.	Ši partnerystės forma yra tinkama, kai viešasis sektorius rodo stiprų interesą valdyti, bet kartu siekia, kad ir privatus sektorius statytų ir valdytų.
Lėšų taupymas.	Inovacijos ir lėšų taupymo galimybės.	Tai apima daugumą infrastruktūros sričių, įskaitant vandens tiekimo ir valymo įmones, arenas, baseinus, golfo laukus ir valdžios pastatus.
Struktūrinių sandorių lankstumas.	Sumažinta savininko kontrolė ir galimybė atkreipti dėmesį į visuomenės poreikius.	Statybų rizika tenka privačiam partneriui.
Valdymas susiejamas su vietine valdžia.	Lankstumas vykdant pirkimus.	Visuomenė gali kontroliuoti dizainą ir statinio vietą.
Kolektyviniai susitarimai neleidžia nutraukti sandorio.	Galimybė padidinti statymo efektyvumą.	Visuomenė reguliuoja veiklos uždavinius.

¹²⁸ Viešojo ir privataus sektorių partnerystė ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų naudojimas. Prieiga per internetą: <<http://www.vpvi.lt/assets/Publikacijos/viesojo-ir-privataus-sektoriu-partneryste.pdf>>, žiūrėta 2010 m. lapkričio 25 d.

Operacijos ir parama	Dizainas ir statyba	Užbaigimo procedūros
Lėšos paslaugoms atnaujinti, jei sandorio partneris neįvykdo įsipareigojimų.	Statymo laiko sumažinimas.	Valdytojų kaita gali sumažinti kokybę.
	Didesnė rizika suteikiama privačiam sektoriui.	Potenciali viešojo sektoriaus nauda dėl privataus sektoriaus gautos statybų kokybės.
	Atskaitomybė savininkui.	Potenciali viešojo sektoriaus nauda dėl privataus sektoriaus kokybiško valdymo.
	Mažiau statymo.	Gali labai suprastėti statymo kokybė.
	Sumažinta savininko kontrolė.	Sumažėjusi valdžios turima įmonės valdymo kontrolė.
	Daugiau lėšų numatoma naujiems dizaino sprendimams arba pakeičiama sutartis, jei ji jau buvo pasirašyta.	Sudėtingesnė atskaitomybės procedūra.
	Sudėtingesnė prisiteisimo procedūra.	Daugiau lėšų skiriama įvaizdžiui ir valdymui, jei sutartis įvykdyta.

Pasaulio banko (PB) ekspertas sveikatos apsaugos srityje, Pasaulio banko sveikatos sektoriaus vadovas Arminas Fidleris¹²⁹ pastebėjo, jog per dešimtmetį Baltijos šalių ekonomika išaugo. Lietuva stengėsi pritaikyti prie Europos teisyno reikalavimų, tačiau socialinis sektorius per šį laikotarpį nebuvo aktyviau plėtojamas. Todėl šiam sektoriui dabar reikia skirti labai daug dėmesio. Kadangi privatizavimo lėšos jau beveik išnaudotos, o viešasis ir socialinis sektoriai tapo ypač svarbūs, pasigirsta vis daugiau argumentų, kad socialinis sektorius galėtų sumažinti fiskalinę riziką, reformuodamas savo sektoriuje įgyvendinamą

¹²⁹ *Viešojo ir privataus sektorių partnerystė sveikatos sistemoje – tarptautinė patirtis ir Lietuvos perspektyvos*. Prieiga per internetą: <<http://sena.sam.lt/sam/naujienos/?idi=3580>>, žiūrėta 2010 m. lapkričio 28 d.

politiką ir keisdamas taikomos politikos priemones. Taip pat vis dažniau analizuojami viešojo ir privataus sektorių partnerystės klausimai. Socialiniame sektoriuje dažniausiai kalbama apie paslaugų pirkimą. Norima pasiekti, kad pats viešasis sektorius galėtų užsiimti savo pagrindine veikla ir nereikėtų rūpintis papildomomis būtinomis veiklomis. Partnerystė gali klestėti tuo atveju, jei užtikrinama tinkama aplinka. Vartotojai, profesionalai, visi specialistai ir bendruomenė turi būti informuoti, kokia nauda numatoma ir kam ši partnerystė yra reikalinga. Teisingumo ir Finansų ministerijos turi suprasti socialinės partnerystės naudą. Baltijos šalyse išlaidos sveikatos apsaugai nėra labai didelės – 5, 6 proc. BVP. Tai mažiau nei kitose Vidurio Rytų Europos šalyse. Tose valstybėse socialinės apsaugos, socialinio draudimo įmokos yra labai didelės, nedarbo lygis – labai mažas. Reikėtų ieškoti papildomų galimybių sveikatos apsaugos išlaidų dalį finansuoti ne tik iš socialinio draudimo, bet ir iš bendrųjų mokesčių. Pavyzdžiui, taip daroma Danijoje. Privatus kapitalas galėtų suvaidinti didesnę vaidmenį teikiant sveikatos apsaugos paslaugas, įskaitant viešojo ir privataus sektorių partnerystės galimybes. Tačiau tai tik iš dalies gali padėti spręsti problemas. Šiuo metu dėl įvairių priežasčių (siekiama perkelti išlaidas į kitas sritis, kad šalis įvykdytų Maastrichto reikalavimus) pagausėjo nesėkmingų projektų. Austrijoje, Tirolio provincijoje, dar 1999 metais buvo norima įdiegti naują medicinos informatikos programą. Akivaizdi šios mokslinės programos tendencija – privatizuoti valstybės išlaikomas ligonines. Buvo siekiama optimizuoti visų institucijų darbą ir paslaugų teikimą. Šeimos gydytojai ir specialistai dirbo privačiose institucijose, ambulatorinės grandies įstaigose, o gydymo įstaigos buvo valdomos įvairiais būdais. Vienas tokių būdų – paslaugų teikimo sutarčių sudarymas. Sveikatos priežiūros institucija pasirašo sutartį dėl konkrečių paslaugų teikimo su pačia įmone. Tokioje sutartyje yra aiškiai nurodytos paslaugų teikimo sąlygos, abiejų šalių įsipareigojimai, kurių privatu griežtai laikytis. Galimas ir kitas būdas – privatizavimas. Viena iš jo formų – visiškas privatizavimas, kai visa įstaiga, visas paslaugų teikimas perduodamas privačiam asmeniui. Tačiau yra ir simbolinių priva-

tizavimo formų. Vyriausybė pasirenka teisinę formą ar instituciją, kuriai norėtų perduoti savo turimą ligoninę ar sveikatos priežiūros įstaigą. Tačiau vyriausybė ir toliau yra tikra pastatų savininkė. Visa atsakomybė perduodama privatiems asmenims ar firmai. Populiarėja dalinė privatizacija, vyriausybė ir toliau išlaiko įmonių akcijas, gali kontroliuoti pačią sistemą, pritraukiami privatūs investuotojai, kurie toliau teikia paslaugas. Pavyzdžiui, Šveicarijoje, Austrijoje dauguma provincijų yra perdavusios ligoninių valdymą privačioms bendrovėms. Bendradarbiavimas sutarčių forma – debetavimas, komercinė rizika perduodama patalpas įsigyjančiai įmonei ar firmai, tačiau vyriausybė nustato tam tikras paskatas, kurios naująjį savininką skatina vienaip ar kitaip organizuoti paslaugų teikimą. Vienas iš tokios partnerystės pavyzdžių – pasamdyti ligoninei privatų direktorių, kuris atstovauja privačiai paslaugų valdymo firmai. Vokietijoje vis daugiau bendruomenių samdo ligoninės vadovybę, tačiau gydymo įstaigos nuosavybė lieka valstybės rankose. Privačios firmos valdomas sveikatos sektorius turi labai daug galimybių susirasti partnerių privačiame sektoriuje. Tokie partneriai yra bažnyčia, nevyriausybinės organizacijos, kurios gali investuoti į reikiamą veiklą ir infrastruktūras. Daugelyje šalių kuriami fondai, pvz., Afrikos valstybėse įsteigti fondai valdo ligonines, kitas sveikatos priežiūros įstaigas. ES šalyse populiarūs altruistiniai partneriai, kurie teikia paramą tam tikroms pacientų grupėms. Šveicarijoje vienas fondas valdo labai didelę ligoninę, kurioje veikia ir mokslinių tyrimų centras. Vokietijoje trečdalis ligoninių yra valdomos bažnyčios arba pelno nesiekiančių organizacijų. Pirminės sveikatos priežiūros srityje partneriai užsiima pagrindine veikla, o antrinės ir tretinės sveikatos priežiūros srityse jie įtraukiami į pagalbinių paslaugų teikimo procesus. Ne tik Rytų Europos šalys turi per daug gydymo įstaigų. Šveicarijoje taip pat yra per daug mažų ligoninių, todėl stengiamasi jas stambinti, sujungti po dvi ar tris į vieną juridinį vienetą. Politiškai nuspręsti, kaip elgtis su ligonine, gana sunku, nes tenka rinktis vieną iš reformos variantų. Austrijoje, Vokietijoje ir Šveicarijoje nuoma nėra tokia populiari – daugiau pasisakoma už dalinę privatizaciją. Populia-

rios ir valdymo sutartys. Nemažai Vokietijos savivaldybių sudaro valdymo sutartis su privačiomis įmonėmis, kurios perima valdymą, o ligoninės savininkas ir toliau yra savivaldybė. Pasaulio banko ekspertai Lietuvai siūlo sukurti nacionalinę kokybės gerinimo strategiją. Argumentuojama tuo, kad viešojo ir privataus sektorių partnerystė padėtų gauti papildomų lėšų, pagerintų įgūdžius, suteiktų naujų žinių, kaip geriau valdyti sveikatos apsaugos sistemą. Mūsų šalyje socialinė partnerystė tik pradeda plėtoti. Vienas sėkmingiausių partnerystės pavyzdžių – Vilniaus šilumos ūkio modernizavimo projektas. Vilniaus miesto savivaldybė planuoja perduoti dalį sveikatos apsaugos įstaigų koncesijų pagrindu. Kauno miesto taryba taip pat ruošiasi taip pasielgti. Deja, partnerystės plėtojimą riboja teisinės sąlygos. Šiuo metu yra tik pavieniai įstatymai (pvz., Koncesijų įstatymas), kurie leidžia taikyti kai kurias partnerystės formas. Tačiau iki šiol Lietuvos valstybėje nėra partnerystės net tarp ministerijų, todėl ir viešajam, privačiam bei nevyriausybiniam sektoriams bendradarbiauti nėra lengva. Kiek konkrečiau partnerystės atsakomybės apibrėžiamos jungtinėse sutartyse, kurios taikomos vykdant Europos sąjungos finansuojamus projektus. Tokie centrai veikia Jungtinėse Amerikos Valstijose, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje ir kt. Partnerystė svarbi visame pasaulyje, kur tradicinės ribos tarp viešosios ir privačios atsakomybės išnyko ir kur problemos, tokios kaip AIDS ir klimato kaita, tapo svarbesnės nei tautiniai skirtumai. Bet taip nebuvo visada. Šaltajam karui pasibaigus, valdžios, privataus sektoriaus ir pilietinės visuomenės pareigos buvo apibrėžtos. Vis dėlto per pastarąjį dešimtmetį įvyko didelių pokyčių: „sprogi mas“ pasaulinių pilietinės visuomenės organizacijų srityje, verslo globalizacija, informacinių ir komunikacinių technologijų revoliucija. Tai lėmė naujų tinklų kūrimąsi ir valdžios, verslo bei pilietinės visuomenės pareigų kaitą. Dabar valdžia nebegali viena spręsti socialinių problemų; verslo sektorius turi kur kas daugiau visuomeninės atsakomybės, o pilietinė visuomenė turi vaidinti svarbų vaidmenį. Tai ypač paskatino partnerystę. Šiais laikais būtų sunku bet kuriame sektoriuje surasti didelį ir svarbų vienetą, kuris neturėtų partnerystės strategijos.

Anot Estijos Sveikatos draudimo fondo valdybos nario Arvi Vasko, jų šalyje sveikatos priežiūrai skiriama 5,4 proc. BVP. Iš jų 64 procentai lėšų atitenka Sveikatos draudimo fondui, apie 20 proc. – pacientų priemokoms už vaistus ir suaugusiųjų stomatologinei priežiūrai, o likusi pinigų dalis – privačioms paslaugoms, kurias pasirenka pacientai. Iš valstybės biudžeto mokama už GMP paslaugas ir už skubią pagalbą neapdraustiesiems. Savivaldybės iš esmės nėra atsakingos už sveikatos priežiūrą, bet sveikatos priežiūrai skiria tam tikrą lėšų dalį arba prisideda kitais ištekliais (renovuojamos patalpos, perkama įranga). 1992 m. sausio 1 d. deklaruojama oficiali nuostata – sveikatos priežiūros srityje remtis D. Bismarko viešųjų sutarčių modeliu. Buvo norima atskirti pirkimo ir teikimo funkcijas, sukurti Sveikatos draudimo fondą, nustatyti vadinamąjį socialinį mokestį (pensijoms ir sveikatos priežiūrai). Šį 13 proc. mokestį nuo atlyginimo visi darbdaviai moka į valstybės biudžetą. Reforma prasidėjo nuo pirminės sveikatos priežiūros. Dar 1992 m. pradėta rengti šeimos gydytojus. Planuota, kad pirminės sveikatos priežiūros paslaugas teiks pirminės sveikatos priežiūros centrai. Pirmosios iniciatyvos buvo pradėtos įgyvendinti sveikatos apsaugos ministro įsakymais, o ne įstatymais. Jei būtų pradėta nuo įstatyminės bazės keitimo, būtų kilę politinių problemų. Tačiau tuo metu ministrai turėjo daug teisių ir įgaliojimų. Dabar reformą tęsti kur kas sunkiau, nes jaučiamas pasipriešinimas naujovėms. Įdiegta nauja atlyginimo už bendrosios pagalbos gydytojų darbą sistema. Įstatymai buvo papildyti naujomis nuostatomis. Viena jų teigia, kad šeimos gydytojas – privačiai dirbantis asmuo. Tuomet (iki 2002 m.) buvo norima parengti 790 šeimos gydytojų (būtent tiek jų reikia Estijai). Vienas bendrosios pagalbos gydytojas Estijoje turi aptarnauti nuo 1500 iki 2300 gyventojų. Naudojami 4 paslaugų finansavimo būdai: mokama už prisiregistravusių gyventojų skaičių, už suteiktas paslaugas, taip pat mokama tam tikra bazinė suma, priedai. Priedus ir premijas už kokybišką darbą pirminės sveikatos priežiūros sistemoje pradėta taikyti neseniai. Už prisiregistravusių gyventojų skaičių iš pradžių buvo mokama vienodai, dabar – kiek diferencijuotai: už suaugusiuosius, pagyvenusiuo-

sius ir vaikus. Vaikai ir pagyvenę pacientai kainuoja brangiau. Specialistams už paslaugas mokama tiesiogiai. 2002 m. buvo parengtas bendrasis ligoninių pertvarkos planas visai šaliai iki 2015 m. Buvo nuspręsta sujungti ligonines į stambesnius vienetus. 2001 m. Taline buvo 17 ligoninių, dabar tik 4. Parduotų pastatų lėšos naudojamos sveikatos apsaugos reikmėms. Estijos ligoninių sektorius šiandien yra gana efektyvus, vidutinė gulėjimo trukmė – apie 7 dienas, sumažintas stacionaro lovų skaičius (iš 10 300 lovų dabar jų liko apie 8 tūkst.). Dauguma ligoninių priklauso valstybei, tačiau jos vadovaujasi privačios veiklos įstatymais. Ligoninėms vadovauja pelno nesiekiančios organizacijos, akcinės bendrovės. Estijoje yra ir privati ligoninė, kuri teikia tik ginekologines paslaugas. Bendrosios pagalbos gydytojai yra susibūrę į įvairias bendroves. Jie patys renkasi savo veiklos teisinės formas, patys sprendžia, ar atidaryti centrą kartu su kitais bendrosios pagalbos gydytojais, ar dirbti pavieniui. Šiuo metu Estijoje dirba apie 790 bendrosios pagalbos gydytojų, o rangovų – apie 300. Taigi nemažai šeimos gydytojų yra susijungę į grupes. Apie 20 proc. jų dirba kaip privatūs asmenys. Estijos įstatymai neprieštarauja, kad keli gydytojai užsiimtų bendra praktika. Jie gali naudoti tą pačią infrastruktūrą. Bendrosios pagalbos gydytojai tarpusavyje gali sudaryti sutartis, kaip finansuos infrastruktūrą, informacinių technologijų sistemą, registrus ir pan. Ligoninės dažniausiai yra patalpų savininkės, todėl gali jas išnuomoti. Siekiama, kad pirminės sveikatos priežiūros centrai būtų kuo arčiau ligoninių, nes prireikus pacientas gydymo įstaigoje greičiau ras jam reikalingą pagalbą. Estijoje yra ir privačių draudimo įmonių, tačiau jų rinka kol kas nedidelė. Latvijoje tik 2004 m. gruodį buvo patvirtintas bendrasis sveikatos priežiūros planas iki 2010 m., pagal kurį pirminės sveikatos priežiūros sektorius turėtų išsiplėsti. Tačiau planuota beveik penkis kartus sumažinti gydymo įstaigų skaičių, atsisakyti didelio lovų skaičiaus. Įgyvendinant reformą dalyvauja privačios bendrovės, naudojamos valstybės biudžeto, ES struktūrinių fondų ir privačios lėšos. Latvijos sveikatos apsaugos ministerijos darbuotojo paklausus, ar galėtų pateikti privatizavimo pavyzdžių, jis pasiteiravo, kokių – gerų

ar blogų? Jis pasakojo, kad vienoje Latvijos vietovėje šeimos gydytojas privatizuoja ambulatoriją su visa žeme ir pastatais, o paskui ten atidaro parduotuvę, nes taip pelningiau. Kitas pavyzdys – nedidelė ligoninė sudaro sutartį su savivaldybe konsignacijos pagrindais. Ši ligoninė nėra įtraukiama į šalies pagrindinį planą. Sveikatos apsaugos ministerijai tos ligoninės nereikės, nes toje teritorijoje yra dar 3 didelės ligoninės. Savivaldybė su ta maža ligonine pasirašė ilgalaikę 25 metų sutartį ir nesivargino paklausti valstybės institucijų, ar ateityje ši ligoninė išliks ir kokios numatomos reformos. Yra gerų pavyzdžių farmacijos srityje, nes visos vaistinės privačios. Latvijoje 95 proc. šeimos gydytojų dirba privačiai. Visi privatizavimo pavyzdžiai sėkmingi, išskyrus vieną ambulatoriją, kuri virto parduotuve. Tačiau kyla problema dėl pastatų ir žemės nuosavybės. Neaišku, ką gydytojai darys su jiems perduota nuosavybe – žeme ir ambulatorija, kai baigs savo veiklą. Todėl prieš sudarant tokias sutartis reikia būti labai atsargiems, parengti ilgalaikius planus ir numatyti šalių atsakomybę. Derantis, kokias ir kuriam laikui paslaugas pirkti, su kuo iš privataus sektoriaus sudaryti sutartis, dažniausiai omenyje turimas tik III lygio sveikatos priežiūros ar socialinių, švietimo paslaugų sektorius. Lietuvoje pradėta diskusija apie viešosios politikos ir sektorių reformas, kurios gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės plėtros. Mūsų šalyje būtina nuosekliai vykdyti *viešosios politikos ar viešųjų paslaugų reformas* (restruktūrizavimą, optimizavimą, pertvarkymą, plėtrą), kurios bus remiamos naujuoju Europos struktūrinių fondų programiniu laikotarpiu. Viešųjų paslaugų sistemų reformos būtinos visose viešosios politikos srityse, o ne tik tokiose kaip aukštasis mokslas, mokslo ir ekonominiai tyrimai ar sveikatos priežiūra. Pavyzdžiui, aukštojo mokslo srityje parama bus skirta aukštojo mokslo sistemos valdymui tobulinti, valstybinių universitetų vidaus valdymui gerinti. Be to, labai svarbi aukštojo mokslo sistemos finansavimo pertvarka, remiantis Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 metų planu ir jo įgyvendinimo priemonėmis. Naujuoju laikotarpiu Europos Sąjungos struktūrinė parama gali būti naudojama ir energetikos, transporto bei kitiems sektoriams liberalizuoti.

Lietuvoje būtina *didinti viešųjų paslaugų*, kurios teikiamos verslui ir piliečiams, *atitiktį poreikiams, kokybę ir prieinamumą*. Tai apimtų piliečių aptarnavimo valstybės ir savivaldybių įstaigose ir institucijose gerinimą, įskaitant „vieno langelio“ principo diegimą. Taip pat būtų skatinamos įvairios viešųjų paslaugų gerinimo iniciatyvos (tokios kaip bendrasis vertinimo modelis, kokybės vadybos modeliai ir kt.). Nereikėtų pamiršti ir tam tikrų elektroninių paslaugų ir turinio aspektų, kurie glaudžiai susiję su viešojo administravimo efektyvumo didinimu (pvz., elektroninės paslaugos ir kiti el. sprendimai, susiję su viešojo administravimo sistemos bei valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų efektyvesniu veikimu). Parama šioje srityje bus suderinta su Ekonomikos augimo veiksmų programos prioritetu „Informacinė visuomenė visiems“. Viešojo saugumo institucijos bus skatinamos gerinti statutinių valstybės tarnautojų administracinius gebėjimus, optimizuoti viešojo saugumo institucijų administravimą ir įdiegti kokybės vadybos sistemas, kad pagerėtų teikiamų viešųjų paslaugų kokybė, efektyviai ir racionaliai būtų panaudojamos mokesčių mokėtojų lėšos. Naujose ES valstybėse narėse ypač pripažįstamas poreikis stiprinti administracinius gebėjimus efektyviai įgyvendinti ES viešąsias politikas. Todėl pagal šį prioritetą siekiama geriau įgyvendinti *ES iniciatyvas ir teisyno nuostatas*. Tai apima ne tik ES teisyno nuostatų perkėlimą ir taikymą nacionaliniu lygiu, bet ir dalyvavimą priimančiais sprendimus ES lygiu. Planuojama remti tokių svarbių ES iniciatyvų kaip atnaujinta Lisabonos strategija ir atvirojo koordinavimo metodo taikymas pagal naują Lisabonos valdymo mechanizmą ar naujų ES teisyno nuostatų taikymą vidaus rinkos ir kitose srityse. Šioje srityje bus skatinama stiprinti tarnybų, inspekcijų, kitų viešojo administravimo įstaigų gebėjimus taikyti ES teisyno nuostatas (įskaitant prietaisus, aparatus, kitą įrangą, naudojant „kryžminį finansavimą“). Taip pat pagal šį prioritetą siekiama *skatinti viešojo ir privataus sektorių partnerystę*. Tai turi būti daroma orientuojantis tiek į pasiūlą, tiek į paklausą. Turint omeny pasiūlą, būtų tobulinamas konsultavimasis su suinteresuotomis grupėmis, skatinamas piliečių dalyvavimas viešosios politikos ar teisėkūros pro-

cese. Tai gali apimti įvairius konsultavimosi ir dalyvavimo klausimus: visuomenės informavimą, suinteresuotų grupių atstovų įtraukimą ir t. t. Turint omeny paklausą, būtų remiamas partnerių gebėjimų stiprinimas ir bendri partnerių veiksmai, atstovaujant piliečių interesams viešosios politikos ar teisėkūros procese (išskyrus socialinę partnerystę, paslaugų teikimą verslui ir partnerystę visame ES struktūrinės paramos cikle, kurie bus remiami pagal kitus prioritetus). Kita viešojo ir privataus sektorių partnerystės forma, kurią planuojama remti naujuoju laikotarpiu, yra koncesijos. Lietuvoje šiai partnerystės formai planuojama sudaryti palankesnes sąlygas, nes tai galėtų pagerinti viešųjų paslaugų kokybę. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija kartu su SAMPO banku, advokatų kontoromis „Lydeika, Petrauskas, Valiūnas ir partneriai“ ir „Ernst & Young Law“ organizavo konferenciją „Koncesijų bei viešosios ir privačios partnerystės (PPP/VPP) naudojimas savivaldybėse“ (2007), kurioje dalyvavo apie 120 atstovų iš beveik visų savivaldybių, apskričių, įvairių ministerijų, asociacijų ir statybos bendrovių. Konferencijoje akcentuota, kad koncesijos yra kol kas vienas iš netradicinių investavimo būdų Lietuvoje ir kad šis renginys yra 2002 m. gegužės 8 d. vykusios konferencijos „Koncesijos – investavimo į šalies ūkį galimybės ir problemos“, sulaukusios didelio susidomėjimo, tęsinys. Buvo aptartas Lietuvos Respublikos koncesijų įstatymas (priimtas 1996 m. rugsėjo 10 d.), jo naudojimo praktikoje galimybės, išsakyti siūlymai, kaip jį reikėtų dar tobulinti. Gavus Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko (EBRD) finansinę paramą, buvo parengta ir 2003 m. birželio 24 d. Seime priimta Koncesijų įstatymo nauja redakcija, kuri įsigaliojo 2003 m. spalio 1 d. Koncesija – kol kas naujas ir dar lėtokai (neaktyviai) Lietuvoje taikomas investavimo būdas. Iš dalies taip yra dėl paties įstatymo nelankstumo, bet, priėmus tam tikras pataisas, jis turėtų tapti populiarus. Tai patvirtina ir Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko (EBRD) atliktas koncesijų įstatymų 27-iose šalyse, kuriose dirbo EBRD, įvertinimas – pagal naujų įstatymų, geriausiai atitinkančių tarptautinius standartus šioje srityje, priėmimą Lietuva yra pirmoji (daugiausia sužinoti apie EBRD ekspertų vertintą Lietuvos Respublikos kon-

cesijų įstatymo naują redakciją galima EBRD interneto svetainėje¹³⁰). Tuo metu Lietuva buvo vienintelė šalis, gavusi patį aukščiausią įvertinimą, nes kai kurios savivaldybės pagal šį įstatymą jau sudarinėjo koncesijų sutartis. Tačiau vėlesni nepaklausūs partnerystės projektai sustabdė viešojo ir privataus sektorių partnerystės plėtrą. Socialinis dialogas ir toliau bus pagrindinis būdas, kaip derinti partnerių interesus ir ieškoti priimtinių sprendimų. Partneriai, įvertindami būtinybę į dialogą įtraukti kuo platesnius visuomenės sluoksnius, sieks, kad mūsų šalyje būtų diegiama Europoje pripažinta ir naujosioms ES narėms rekomenduojama partnerystės praktika kurti ir plėtoti pilietinio dialogo, kuriame dalyvautų įvairios asociacijos, struktūrą. Socialinei partnerystei tinkamos visos bendradarbiavimo formos, numatytos Europos socialinėje chartijoje (pataisytoje). Socialiniai partneriai turi sutarti dėl pagrindinių bendradarbiavimo tikslų bei prioritetų ir numatyti socialinės partnerystės priemones. Kiekviena šalis prireikus gali rengti ir įgyvendinti atskiras (labiau detalizuotas) programas, kurios atitinka susitarimo nuostatas ar joms neprieštaruja.

Naujos ES šalys narės šiandien, reformuojant profesinio rengimo sistemas ir jas pritaikant prie naujų visuomenės ir ekonomikos poreikių, patiria ypatingus iššūkius. Vienas iš svarbiausių uždavinių – sukurti ir išplėtoti profesinio rengimo plėtrą skatinančius bendradarbiavimo ir partnerystės tinklus tarp įvairių socialinių dalininkų. Šioms šalims stinga socialinės partnerystės ir bendradarbiavimo tarp socialinių dalininkų patirties, todėl būtina ieškoti galimybių pasinaudoti kitų šalių, kurios turi didelę sėkmingos socialinės partnerystės ir regioninio bendradarbiavimo profesinio rengimo srityje patirtį, pavyzdžiais. Projektas „Regioninių profesinio rengimo tinklų modeliavimas Lietuvoje (LITVETNET: 2007–2009)“, finansuojamas Europos Komisijos pagal ES Mokymosi visą gyvenimą programą 2007–2013 (Leonardo da Vinci), siekia numatyti galimybes pasinaudoti Prancūzijos, Vokietijos ir

¹³⁰ *Koncesijų įstatymas*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280881&p_query=&p_tr2=>>, žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.

Nyderlandų patirtimi, kuriant regioninius profesinio rengimo partnerystės ir bendradarbiavimo tinklus Lietuvoje. Šio projekto laukiamas pagrindinis rezultatas yra regioninių profesinio rengimo partnerystės ir bendradarbiavimo tinklų kūrimo Lietuvoje gairės.¹³¹ Siekiant užpildyti aukščiau minėtos informacijos spragas, tyrimo metu ieškoma atsakymų į šiuos klausimus: kokios pačios sėkmingiausios minėtų trijų šalių regioninio profesinio rengimo bendradarbiavimo ir partnerystės patirtys? Kokie svarbiausi socialiniai-ekonominiai, teisiniai ir kultūriniai šių patirčių sėkmingumo veiksniai? Kurios iš šių patirčių gali būti perkeltamos į Lietuvos kontekstą reikšmingai nekeičiant jų turinio? Ką reikia keisti, ką pritaikyti norint pasinaudoti šiomis patirtimis? Kiek šios partnerystės patirtys yra specifinės ir kiek jos gali būti pritaikomos kitiems kontekstams? Kaip tiriamų socialinės partnerystės profesinio rengimo srityje atvejų vidinės charakteristikos skatina ar trukdo juos sėkmingai pritaikyti Lietuvoje? Kaip šie tiriami atvejai atskleidžia regioninio bendradarbiavimo profesinio rengimo srityje tarp profesinio mokymo institucijų, darbdavių, profesinių sąjungų ir kitų socialinių dalininkų teikiamas galimybes?¹³² Baigiantis pirmiesiems tyrimo vykdymo metams, projekto vykdytojai atliko socialinės partnerystės profesinio rengimo srityje Lietuvoje situacijos tyrimą ir įvairių socialinės partnerystės profesinio rengimo srityje atvejų iš Prancūzijos, Vokietijos ir Nyderlandų pritaikomumo tyrimą. Anot projekto rengėjų, „šie tyrimai leidžia pradėti vykdyti antrąjį projekto etapą, kurio pagrindinė veikla – parengti regioninių profesinio rengimo bendradarbiavimo tinklų kūrimo ir plėtros Lietuvoje gaires. Atliktų tyrimų rezultatai buvo pristatyti moksliniame simpoziume „Efektyvių regioninio bendradarbiavimo profesinio rengimo srityje praktikų iš Prancūzijos, Vokietijos ir Nyderlandų pritaikomumas naujosios ES šalims narėms: Lietuvos

¹³¹ ES Mokymosi visą gyvenimą programos (Lifelong Learning Programme) Leonardo da Vinci naujovių perkėlimo projektas „Regioninių profesinio rengimo tinklų modeliavimas Lietuvoje“. Prieiga per internetą: <http://www.pmmc.lt/refernet/docs/Cedefop_Info_Regioniniai_Tinklai.doc>, žiūrėta 2009 m. balandžio 29 d.

¹³² Prieiga per internetą: <http://www.pmmc.lt/refernet/docs/Cedefop_Info_Regioniniai_Tinklai.doc>, žiūrėta 2009 m. balandžio 29 d.

atvejis“ (*Transferability of the effective practices in regional VET networking from France, Germany and the Netherlands to the new EU member states: the case of Lithuania*), kuris buvo surengtas š. m. rugsėjo 11 d. tarptautinėje ECER konferencijoje Geteborgo mieste, Švedijoje.¹³³ Toks projektas gali paskatinti Lietuvos susidomėjimą socialine partneryste. Žinoma, tam reikia daug laiko ir pastangų, bet, sulaukus pagalbos iš kitų šalių, viskas vyktų greičiau. Labai svarbu, kad į šią veiklą būtų įtraukiama naujų socialinių partnerių, nes taip atsiranda ir naujų idėjų.

Socialinė partnerystė yra efektyvi, nes:

pirma, lėšos stambiems ir visuomeniškai svarbiems projektams įgyvendinti sukaupiamos per gana trumpą laiką, o kai kurie projektai gali būti įgyvendinami tik taikant PPP/VPP modelį;

antra, perkėlus daugumą su projektų įgyvendinimu susijusių rizikų privačiam sektoriui, lėšos, skirtos finansavimui, pagal tarptautinę praktiką nėra laikomos viešąja skola, todėl projekto įgyvendinimo neriboja savivaldybės skolinimosi limitai;

trečia, supaprastinamas biudžeto planavimas, kai viešosios institucijos prisiima tik vienintelį išipareigojimą – mokėti už privataus sektoriaus paslaugas nustatytą ir santykinai tolygų mokestį; privatus sektorius prisiima eksploatavimo, investicijų ir kitokias sunkiau prognozuojamas rizikas;

ketvirta, privati iniciatyva sudaro prielaidas viešosioms paslaugoms nustatytus standartus išlaikyti mažiausiomis sąnaudomis.

Socialinės partnerystės trukmė priklauso nuo bendradarbiavimo formos, kurią pasirenka valstybinės institucijos ir verslo įmonės.

Viešojo ir privataus sektorių socialinei partnerystei būdingi šie bruožai:

¹³³ Taking best practices as a model for regional training networks. Prieiga per internetą: http://www.cedefop.europa.eu/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/520/C38K1EN.html, žiūrėta 2010 m. birželio 10 d.

- palyginti ilga viešojo ir privataus sektorių partnerių bendradarbiavimo trukmė, aptariant skirtingus suplanuoto projekto aspektus;
- projekto finansavimo metodas iš dalies priklauso nuo privataus sektoriaus, taigi viešieji fondai kai kuriais atvejais gali būti naudojami kartu su privačiais fondais;
- svarbus vaidmuo tenka ekonominiam operatoriui, kuris dalyvauja skirtinguose projekto etapuose (projektas, baigimas, pareigų tesėjimas, finansavimas): viešasis partneris susikoncentruoja pirmiausia į tikslų, kurie bus paskelbti išreiškiant viešomis palūkanomis, apibūdinimą, kokybiškai suteiktų paslaugų ir kainų nustatymo politiką ir lemia sutikimo su šiais tikslais kontroliavimą;
- rizikos dalijimasis tarp viešojo ir privataus sektorių partnerių sutvarkytas taip, kad rizika perleidžiama verslo sektoriui, tačiau viešojo ir privataus sektorių partnerystė nebūtinai reiškia, kad privatus partneris atsakingas už visus projekto tykančius pavojus; tikslus rizikos pasidalijimas yra nustatomas pagal bendrovių gebėjimą įvertinti pavojų, jį kontroliuoti ir su juo susidoroti.

Viešojo ir privataus sektorių partnerystė yra labai svarbi Jungtinių Amerikos Valstijų ekonomikoje, pereinančioje nuo operatoriaus tiesioginio vaidmens prie organizatoriaus, reguliuotojo ir kontrolieriaus. Partnerystė padeda valdžiai efektyviau imtis infrastruktūros projektų, ypač tokiuose sektoriuose kaip transportas, sveikatos ir socialinė apsauga, švietimas ir nacionalinis saugumas.

Viešojo ir privataus sektorių Lietuvoje SSGG analizė.¹³⁴

Stiprybės	Silpnybės
<p>Sukurtas ir tobulinamas viešojo administravimo ir valstybės tarnybos reglamentavimas.</p> <p>Sukurta valstybės tarnautojų mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo sistema, dauguma valstybės tarnautojų turi aukštojo mokslo kvalifikacijas.</p> <p>Įdiegtas ir taikomas strateginis planavimas, programinis biudžetas, sprendimų poveikio vertinimas, auditas.</p> <p>Pradėta mokesčių reforma, tobulinamas mokesčių administravimas.</p> <p>Sukurtas teritorijų planavimo, regioninės plėtros pagrindas.</p> <p>Pradėti diegti geresnio reguliavimo instrumentai.</p> <p>Pradėtos viešųjų paslaugų (ypač švietimo, mokslo, sveikatos priežiūros) reformos.</p> <p>Kai kuriose viešojo administravimo įstaigose diegiamos pažangios viešųjų paslaugų teikimo naujovės.</p> <p>Narystė ES, dalyvavimas priimant sprendimus ES lygiu.</p> <p>Efektyvus ES direktyvų nuostatų perkėlimas į nacionalinę teisę.</p>	<p>Daugiapakopė centrinio valdymo struktūra neoptimali, kai kurios funkcijos dubliuojamos, silpnas tarpinstitucinis bendradarbiavimas.</p> <p>Neoptimalus atsakomybės pasiskirstymas tarp centrinio, teritorinio ir vietos savivaldos lygių.</p> <p>Mažas valstybės tarnautojų mobilumas, valstybės tarnautojams ir kitiems viešojo sektoriaus darbuotojams trūksta bendrųjų kompetencijų (įskaitant informacinę ir kompiuterinę raštingumą ir IRT taikymą).</p> <p>Tarp karjeros tarnautojų dominuoja moterys (horizontalioji segregacija), tačiau tarp statutinių tarnautojų ir visų įstaigų vadovų dominuoja vyrai (vertikaliąją segregaciją).</p> <p>Nepakankama strateginio planavimo, programinio biudžeto, sprendimų poveikio vertinimo rezultatų kokybė, jų naudojimas priimant sprendimus.</p> <p>Lėtai rengiami teritorijų ir regionų plėtros planai, nepakankama jų kokybė.</p> <p>Tam tikra administracinė našta verslui, trūksta aiškios geresnio reguliavimo politikos, gana didelė administracinė korupcija.</p> <p>Neužbaigtas energetikos, transporto ir pašto sektorių liberalizavimas.</p> <p>Nepakankama viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas, pernelyg mažai paslaugų perkelta į elektroninę terpę, mažas jų interaktyvumo laipsnis.</p> <p>Nepakankamas pajėgumas taikyti ES nuostatas nacionaliniu lygiu, silpni kai kurių reguliavimo institucijų gebėjimai.</p> <p>Nepakankama viešojo ir privataus sektorių partnerystė, konsultavimasis su suinteresuotomis grupėmis, bendruomenių atstovų dalyvavimas priimant sprendimus.</p>

¹³⁴ Pagal: *Viešojo ir privataus sektorių partnerystė ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų naudojimas*. Elektroninis leidinys. Vilnius: VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos institutas, British Embassy, 2005.

Galimybės	Grėsmės
<p>ES viešųjų politikų reforma, naujos ES iniciatyvos ir teisės aktų projektai.</p> <p>Naujos informacinės technologijos, vadybos metodai, kurie gali būti taikomi viešajame sektoriuje;</p> <p>Tarptautinis bendradarbiavimas viešojo administravimo srityje (įskaitant ir tarp ES valstybių narių).</p> <p>Didėjantys piliečių lūkesčiai ir reikalavimai viešajam administravimui.</p>	<p>Valstybės tarnautojų ir kitų viešojo sektoriaus darbuotojų emigracija, perėjimas į privatų sektorių ir senėjimas.</p> <p>Didėjanti viešojo ir privataus sektorių konkurencija dėl žmonių išteklių, mažėjanti valstybės tarnautojų ir viešojo sektoriaus darbuotojų pasiūla dėl nekintančio darbo užmokesčio, kitų veiksmų.</p> <p>Nepakankama politinė parama viešojo administravimo reformoms.</p>

Kaip matyti iš praktikos, tinkamai organizuota socialinė partnerystė ir bendradarbiavimas gali teikti didelę naudą ir vartotojams, ir mokesčių mokėtojams. Privatus sektorius viešąjį sektorių partnerystės projektuose aprūpina papildomu kapitalu, pasidalija alternatyviais valdymo ir įgyvendinimo įgūdžiais, didina pridėtinę vertę vartotojams ir visuomenei plačiąja prasme, padeda efektyviau identifikuoti poreikius ir optimaliai panaudoti išteklius. Partnerystė dažniausiai lemia pridėtinės vertės padidėjimą, nes dalyvaujant privačiam sektoriui sumažinamos projekto sąnaudos, užtikrinamas geresnis rizikos paskirstymas, taip pat ir greitesnis įgyvendinimas, pagerinama paslaugų kokybė, gaunama papildomų pajamų.

Užsienio investicijos Lietuvoje 2010 m. ir naujos PPP/VPP galimybės

Investicijos – tai ūkio vystymuisi skiriami ištekliai. Kiekviena šalis stengiasi, kad būtų kuo daugiau investuojama. Investicijas vykdo tiek šalies, tiek užsienio kompanijos. Investicijoms būtina palanki dirva. Jomis siekiama pelno optimizavimo. Įmonės renkasi naujus paslaugų teikėjus, nes tai mažina veiklos savikainą. Tuomet lyginama: ant vienos svarstyklių lėkštės – esami nusistovėję kanalai, ant kitos – mažesnės sąnaudos, bet didesni rūpesčiai. Jei įmonė nėra monopolinė rinkoje, tai ji priversta konkuruoti dėl klientų, o tai reiškia leidimą rizikuoti – svarstyklių lėkštė pakrypsta mūsų naudai.

Ko reikia, kad didelių įmonių rinkodaros specialistai rekomenduotų valdyboms investuoti į Lietuvą? Atsakymas paprastas – reikia aplinkos ir kadry. Pirmieji rezultatai Lietuvoje jau matomi klientų aptarnavimo srityje. Tokios užsienio kompanijos kaip „Barclay“, „IBM“, „CSC“, „Western Union“ perkelia aptarnavimo padalinius į Lietuvą. Kaip išmatuoti tokias investicijas? Investuojamas kapitalas yra mažas, kuriamas BVP irgi nedidelis (be to, kaip jį išmatuoti), papildomo indėlio į biudžetą tokios kompanijos taip pat neįneša. Bet svarbiausia tai, kad sukuriama naujų darbo vietų. Darbuotojai gauna atlyginimus ir juos išleidžia šalyje. Lietuva pereina nuo pigių, bet savų siuvelyklų steigimo prie pasaulinio lygio aptarnavimo paslaugų teikimo. Tai logiška kryptis, nes pigios darbo jėgos pramonė neturi ateities. Azijos šalys gali pasiūlyti kelis kartus pigesnę darbo jėgą ir taip atimti iš mūsų galimybę dalyvauti didžiuliam versle.

Paanalizuokime naują aptarnavimo paslaugų teikimo kryptį. Kaip jau minėjome, ji atsirado todėl, kad yra tinkama aplinka ir žmonių. Vienas svarbiausių veiksnių – geranoriška valdžios pozicija ir dėmesys investuotojams. „Spręsdami, kur investuoti, atsižvelgiame į kelis veiksnius, t. y. į saugumą šalyje, darbuotojų kvalifikaciją, nekilnojamojo turto prieinamumą, verslo aplinką. Vertiname visus šiuos dalykus, o finansinės sąlygos tik maža viso to dalis ir, be abejo, ne vienintelė, dėl ko mes čia esame“, – teigia Davidas Larkworthy, „Western Union“ viceprezidentas, vienas iš svarbiausių investuotojų atstovų. Tačiau Lietuva galėtų įsiklausyti ir į tokius investuotojų pageidavimus: „Kartais susidaro įspūdis, kad ne visos ministerijos dirba kartu ir siekia bendrų tikslų“, „Lietuva turėtų kur kas daugiau galimybių pritraukti investuotojus, jei save vertintų kaip tiltą į Rusiją. Lietuvoje investuoti saugiau nei Rusijoje. Jūsų žmonės turi reikiamą kvalifikaciją ir kalbos įgūdžių“ (A. Sozonoffas, „HP“); „Jūsų šalis maža, ir sprendimai galėtų būti priimami greičiau nei didelėse valstybėse“ (D. Larkworthy). Cynthia J. Pasky, „Strategic Staffing Solutions“ prezidentė, padedanti atrinkti darbuotojus, tvirtina: „Mums paliko įspūdį specialistų išsilavinimo lygis ir kalbų žinios. Žmonės čia domisi ekonomika, turi platesnį suvokimą

apie savo sritį. Visai kitaip yra Indijoje, Vietname ar Kinijoje.“ *Anot jos, klientai jau seniai nebeapsiriboja vienos krypties specialistų paieška. Lietuva turi talentingų žmonių, galinčių dirbti tiek socialinių paslaugų kūrimo ir klientų aptarnavimo, tiek techninio aptarnavimo ir IT, tiek finansų srityse.*

Apibendrinant išsakytas mintis, galima daryti tris išvadas.

1. Kryptingas darbas pradeda duoti rezultatų. Kaip juos dar pagerinti?
2. Valdžios struktūroms būtina dinamika, t. y. reikia kalbėti apie naujo lygio valdymo modelį.
3. Mūsų švietimo sistema, nors dažnai kritikuojama, tačiau sėkmingai veikia. Išsilavinę profesionalai yra paklausūs darbo rinkoje.

Investicijų krypties analizė

Į Lietuvą ateinančios kompanijos duoda lietuviams darbo, dažnai net gerai apmokamo. Tačiau bendra investicijų statistika nėra teigiama: iš Lietuvos per 2010 m. antrąjį ketvirtį nutekėjo 365,5 mln. Lt, TUI (tiesioginių užsienio investicijų) kiekis taip pat sumažėjo, pagal investicijas atsilikame nuo estų beveik 3 kartus (vienam žmogui teko 2,8 tūkst. eurų).

Rimtos gamybinės ar kūrybinės bazės steigimas vertinamas nuo 100 000 Lt vienai darbo vietai. Norint įkurti socialinių ar aptarnavimo paslaugų įmonę, išlaidos nėra didelės. Patalpos nuomojamos, kompiuterine įranga ir programomis aprūpina įmonės padaliniai užsienyje. Todėl tokioms investicijoms turėtų būti taikomi kitokie efektyvumo rodikliai nei įprasta, galbūt reikėtų atsižvelgti į darbuotojų skaičių ir atlyginimo dydį. Šio tipo investicijos yra žmogiškojo kapitalo ir žinių panaudojimas. Tokią veiklą reikėtų plėsti ne tik kiekybiniu, bet ir kokybiniu požiūriu, palaipsniui pereinant nuo sistemų aptarnavimo prie jų kūrimo. Norint tai įgyvendinti, būtina iš naujo apsvarstyti šalies ekonominės plėtros strategiją, taip pat panaudoti esamą strategiją, ją palaipsniui koreguojant.

Strateginis vystymosi planas, patvirtintas 2002 m. nacionaliniu susitarimu

2002 m. priimtas nacionalinis susitarimas.¹³⁵ Tai yra Lietuvos ir jos ūkio vystymosi planas 15-os metų laikotarpiui. Strateginiame vystymosi plane nurodoma:

„**Esminis tikslas** – pasiekti, kad Lietuvos ekonomikos produktyvumas, kuris šiandien siekia tik 30 % Europos Sąjungos vidurkio, per artimiausius 15 metų priartėtų prie dabartinio ES lygio. Tai įgalintų pasiekti, kad Lietuvos BVP (vienam gyventojui) per šį laikotarpį išaugtų 2–2,5 karto ir taip pat priartėtų prie dabartinio ES lygmens, atitinkamai padidėtų ir žmonių pajamos.“

Taigi strateginio vystymosi plano tikslas yra pasiekti ES 2002 metų vidurkį 2017 metais. Taip pat planuojama padidinti BVP dalį vienam žmogui.

Nacionalinio susitarimo vykdymas 2009 m. (investicijų aspektas)

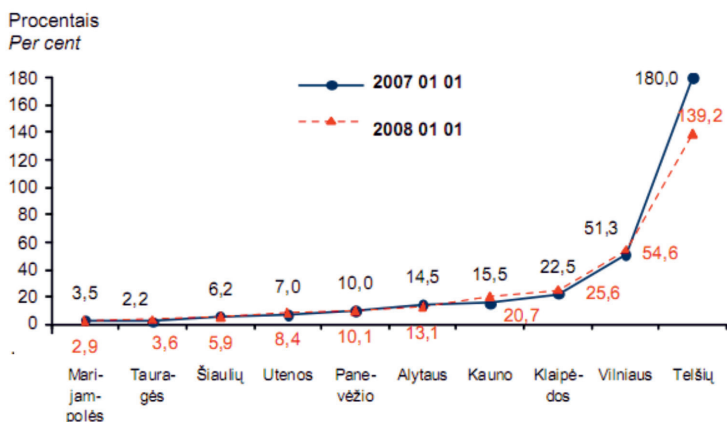
Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2002 m. Lietuvos BVP buvo 50 mlrd. Lt (vienam žmogui teko 14 000 Lt), o 2009 m. BVP išaugo beveik iki 100 mlrd. Lt (vienam žmogui teko 27 685 Lt). Tokia augimo tendencija ypač išryškėjo nacionalinio turto bumo metais. Nagrinėjant Lietuvos padėtį investicijų rinkoje, būtina aptarti, kokią įtaką padarė užsienio investicijos. Pirmiausia reikėtų susumuoti visų užsienio investicijų dalį BVP, taip pat apžvelgti jo kitimo tendencijas. Informacija apie tiesiogines užsienio investicijas ir pagrindines šalis investuotojas pateikiama Statistikos departamento svetainėje.¹³⁶ Remiantis pateiktais duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos 2009 m. sausio 1 d. sudarė 31,48 mlrd. Lt, t. y. jos buvo 11,3 proc. mažesnės nei 2008 m. sausio 1 d. (35,50 mlrd. Lt). 2009 m. vienam šalies gyventojui vidutiniškai teko 9,4 tūkst. Lt (2008 m. sausio

¹³⁵ *Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje (2010 m. katalogas)*. Vilnius: Statistikos departamentas. ISSN: 1392-9585, 50 p.

¹³⁶ *Lietuvos statistikos nuorodos*. Prieiga per internetą: <<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1643>>, žiūrėta 2010 m. gruodžio 7 d.

1 d. – 10,5 tūkst. Lt) tiesioginių užsienio investicijų. Tokį sumažėjimą lėmė įmonių akcijų kainų kritimas ir reinvesticijų sumažėjimas, nors tuo pat laikotarpiu tiesioginės užsienio investicijos į akcinį kapitalą ir kitą kapitalą netgi padidėjo. Daugiausia yra investavę Švedijos investuotojai – 5,3 mlrd. litų (16,8 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų). 2009 m. sausio 1 d. duomenimis, daugiausia investuota į apdirbamąją gamybą – 23,3 proc., nekilnojamojo turto, nuomos ir kitas verslo veiklos įmones – 16,3 proc., finansinį tarpininkavimą – 15,6 proc., transportą, sandėliavimą ir ryšius – 14,4 proc., didmeninę ir mažmeninę prekybą – 14,1 proc., elektros, dujų ir vandens tiekimą – 7,5 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų. 2008 m. daugiausia padidėjo tiesioginės investicijos į nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos – žemės ūkio, miškininkystės, žuvininkystės, viešbučių ir restoranų, statybos įmones. Apdirbamosios gamybos srityje daugiausia investuota į naftos produktų ir chemijos gaminių gamybą – 2,69 mlrd. Lt (36,7 proc. visų apdirbamosios gamybos investicijų), maisto produktų, gėrimų ir tabako gamybą – 1,55 mlrd. Lt (21,2 proc.).

Tiesioginių užsienio investicijų dalis apskrities BVP
Share of the stock of foreign direct investment in county GDP

8 pav. Užsienio investicijų pasiskirstymas apskrityse.

8 pav. parodomas BVP santykis su užsienio investicijomis. Dalis šių investicijų skirta moksliniams tyrimams ir kompiuteriniams darbams. Norint įgyvendinti modernios valstybės koncepciją, ši kryptis yra prioritetinga. 2009 m. tokios investicijos sudarė, skaičiuojant nuo BVP, 0,58 proc. (192 mln. Lt). BVP dalis, skiriama mokslui iš Lietuvos biudžeto, sudaro 0,84 proc (765 mln. Lt).¹³⁷

Norėdami palyginti, pateiksime Singapūro požiūrį į investicijas mokslinių tyrimų srityje. Singapūre gyvena 4,5 mln. gyventojų, o jo biudžetas yra 8 kartus didesnis nei Lietuvos. 2010 m. rugsėjį ši valstybė taip įvardijo savo prioritetus: „Prieš dvi savaites mokslinių tyrimų, inovacijų ir įmonių tarybos susirinkime, kuriam vadovavo ministras pirmininkas, Singapūro vyriausybė paskelbė apie 16,1 mlrd. dolerių nacionalinius asignavimus mokslo plėtros strategijai 2011–2015 m.“¹³⁸ Singapūras orientuojasi į ekonominę naudą, kuri gaunama iš investicijų į mokslinius tyrimus. Per ateinančius penkerius metus iš 16,1 mlrd. dolerių investicijų planuojama gauti 70 proc. ekonominės naudos (per ankstesnį penkmetį buvo planuota gauti 65 proc.). Taip pat kalbama apie 1,35 mlrd. dolerių fondo, skirto bendriems valstybinio ir privataus sektorių vykdomiems mokslo projektams, įkūrimą.

Investicijų kryptys Lietuvoje

Iš statistikos duomenų matyti, kad:

- investicijų apimtys Lietuvoje, palyginti su ES senbuvėmis, nėra didelės;
- investuojama į įvairias sritis, daugiausia į apdirbamąją pramonę ir finansų sektorių;

¹³⁷ Išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai, mln. Lt. Požymiai: MTTP išlaidų sritis, sektorius ir metai. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M9030101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=9511&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>; žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.

¹³⁸ *Singapore Outlines 5 Year Research & Development Strategy*. Prieiga per internetą: <http://www.thegovmonitor.com/world_news/asia/singapore-outlines-5-year-research-development-strategy-39694.html>, žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.

- investicijos į naujų technologijų paieškas yra labai mažos (tą patį galima pasakyti ir apie Lietuvos investicijas užsienyje).

Priminsime, kas buvo numatyta 2002 m. strategijoje¹³⁹:

- *Lietuvos pramonės struktūroje žinioms imli (aukštųjų technologijų) pramonė, kuri šiandien sudaro tik 6 proc., po 15 metų sudarytų 20–25 proc. (atitiktų šiandieninį ES, JAV lygį).*

Nacionaliniame susitarime taip pat pabrėžiama¹⁴⁰:

siekiant žinioms imlios ekonomikos padidėjimo pramonės struktūroje nuo 6 proc. iki 20–25 proc., Lietuvoje turi būti išplėtota aukštųjų technologijų pramonė:

- *remiami moksliniai tyrimai;*
- *sukuriama reikalinga klasterinė aplinka;*
- *siekiami pritraukti investuoti bent kelias stambias tarptautines kompanijas į proverenžio kryptis.*

Tame pačiame dokumente¹⁴¹ suformuluoti investicijų pritraukimo uždaviniai ir strategija, įskaitant ir modernios valstybės vardo sukūrimą:

sukurti ir įtvirtinti profesionaliai parengtą šalies naują modernų įvaizdį („šalies vardą“), kuris būtų vieningai vartojamas politiniame, verslo ir visuomeniniuose lygmenyse.

Ir netgi atkreipiamas dėmesys į anglų kalbos mokėjimą¹⁴²:

pasiiekti, kad visi šalies gyventojai, pradėdant smulkiais verslininkais ir policininkais, baigiant laikraščių pardavėjais, turėtų galimybę mokytis ir mokėtų anglų kalbą, taip pat ir kitas užsienio kalbas.

Priemonės:

- 1) *filmai ir žinios anglų kalba su lietuviškais titrais per TV;*
- 2) *masinės mokymo programos (būtinai su testų išlaikymu, norint gauti kompensaciją už mokslą);*

¹³⁹ Lietuvos statistikos nuorodos. Prieiga per internetą: <<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1643>>, žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.

¹⁴⁰ Ten pat.

¹⁴¹ Ten pat.

¹⁴² Ten pat.

3) *anglų kalbos, kaip antrosios verslo kalbos, įteisinimas.*

Taigi galima daryti tokias išvadas:

- 2002 m. sudaryta veiklos programa gerai numato tikslus ir priemones jiems pasiekti;
- Lietuvos ekonominiai rodikliai yra geri, tačiau jie pasiekti tradiciniu būdu, o ne remiantis moderniosiomis technologijomis.

Natūraliai kyla klausimas: kodėl moderniosios technologijos taip sunkiai skinasi kelią į Lietuvą?

Valdžios struktūrų dinamika

Norint pritraukti kuo daugiau investuotojų, būtinas nuoseklus visų struktūrų darbas. Jau aukščiau minėta, kaip sudėtinga priimti sprendimus nedidelėje šalyje.

Susitarimo dokumente¹⁴³ dar 2002 m. suformuluota idėja įsteigti ne partinį, bet profesionalų strateginį komitetą, kuris analizuotų ir reguliuotų valstybės asignavimus bei vykdytų kitą veiklą, skatinančią ūkio augimą.

Nacionaliniame susitarime rašoma¹⁴⁴:

Todėl per artimiausius ketverius metus reikia pasiekti, kad valstybėje būtų sukurta efektyvi vieninga ilgalaikio strateginio planavimo ir strateginio valdymo sistema ir tam reikia išspręsti šiuos uždavinius:

1. *Valstybės plėtros strateginio planavimo intelektualinio centro sukūrimas.*
2. *Bendrojo Programavimo Dokumento, Valstybės Ilgalaikės Raidos Strategijos ir Nacionalinių Susitarimų rengimo ir įgyvendinimo vieningos sistemos sukūrimas, garantuojant valstybės ir Europos Sąjungos paramos lėšų tikslinį sutelkimą proveržio kryptyse.*
3. *Strateginio valdymo principų įdiegimas kasdieninėje vykdomosios valdžios veikloje.*

¹⁴³ Ten pat.

¹⁴⁴ Ten pat.

4. *Žmogiškųjų resursų valstybės tarnyboje ugdymas, siekiant jų sugebėjimų atitikimo strateginio valdymo uždaviniams; teisės aktų projektų rengimo tvarkos orientavimas į strateginius tikslus.*

Verta pacituoti ir kitą to paties dokumento mintį:

Suformuoti viešojo administravimo sistemą, igalinančią efektyviai pasiekti užsibrėžtus tikslus. Suformuoti valdymo efektyvumo kontrolės mechanizmą (institucijų veiklos audito sistemą).

Vieno iš daugelio ekspertų nuomone,¹⁴⁵ valstybinis valdymas vis dėlto yra vangus, t. y. nėra dinamikos. Kiekvienas judesys yra lydimas begalės teisinių aktų, bet ne logiškų žingsnių.

Taigi galima daryti išvadą, kad būtina 2002 m. susitarimo revizija, – arba šis susitarimas laikytinas niekiniu, nes nesudarytos sąlygos jam vykdyti.

Naujų PPP/VPP įrankių panaudojimas

Jau nemažai metų Singapūras laikomas vieta, kur palankiausia pradėti naują verslą. Taip teigiama, nepaisant įvairių gyvenimiškų draudimų, reguliavimų ar net labai didelių nekilnojamojo turto kainų. R&D (angl. *research and development*) sistemos valdymo modelis yra paprastas ir aiškus. Jis atitinka mūsų dar 2002 m. priimtos strategijos dalį, be to, turi sąsajų su Airijos modeliu. Bet kuris efektyvus modernių technologijų valdymo modelis remiasi dinamika: kiek užtrunka priimti sprendimus ir kaip greitai pavyksta juos įgyvendinti. Toks dėmuo mūsų valstybės valdyme neegzistuoja. Kitas dėmuo – tai efektyvus lėšų panaudojimas (apie 80 proc.). Jis gali būti pasiekiamas įvairiuose projektuose taikant PPP/VPP modelį, kai projekto sėkmę garantuoja verslo struktūros, o mokslinius eksperimentus ir technologinį progresą – mokslas.

Išvados:

1. Žinomų investuotojų atėjimas į Lietuvą yra didelis laimėjimas.
2. Lietuvoje neinvestuojama į aukštąsias technologijas, o tai jau problema.

¹⁴⁵ Ginevičius, R., Rakauskienė, O. G., Patalavičius, R. ir kt. *Eksporto ir investicijų plėtra Lietuvoje*. Vilnius, 2005. 159-160 p.

3. Siekiant spartesnio ūkio vystymosi, būtinas dinamiškumas, strateginis planavimas ir nuoseklus Nacionalinės reformų programos vykdymas.¹⁴⁶
4. Rengiant kadrus reikėtų taikyti naujas technologijas.
5. Norint tapti R&D valstybe, reikia taikyti modernų valdymą ir naujus PPP/VPP metodus.

Liberalizmo išėities pozicija yra tikėjimas, kad individas pajėgia priimti racionalius sprendimus vadovaudamasis savo protu ir sąžine. Moralinės kultūros srityje liberalai nuosekliai neigia archajišką **consensus gentium** (genties susitarimo) kolektyvo teoriją, teigiančią, kad tiesa yra tai, dėl ko susitaria dauguma ir ką toji dauguma skelbia esant tiesa. Kaip rašė Erichas Frommas, nejaugi po XX amžiaus milijonų pamišimo formų, tokių kaip bolševizmas ir nacizmas, dar galima tikėti tuo, kad dauguma visada teisi? Kaip ir kiti liberalūs mąstytojai, Frommas manė, jog teisi būna persekiojama ir niekinama mažuma, vienas disidentas, keli atskalūnai ir baltos varnos, o ne galią turinti arba jai akiai paklūstanti ir tarnaujanti prisitaikėlių dauguma. Liberalai, nesvarbu, kokie jų tarpusavio skirtumai, turėtų nuosekliai ginti mažumos teisę egzistuoti ir turėti savo tiesą, taip pat ir individą prieš grupę. To nedarantys nėra liberalai. Šių problemų sprendimas galėtų būti ekonomikos poslinkio aukštųjų technologijų link pradžia. Valstybė turėtų sukurti palankias verslo sąlygas aukštųjų technologijų taikymo įmonėms, nustatyti lengvatinę mokesčių politiką arba skirti tiesiogines subsidijas šioms įmonėms (šiuo metu tai jau yra daroma, pavyzdžiui, IBM tyrimų centro atveju). Svarbu pabrėžti, kad šie sprendimai turėtų būti priimti labai atsakingai, kad rinka nebūtų iškreipta ir kad būtų užtikrinamos vienodos konkurencinės sąlygos visiems rinkoms dalyviams. Naujų aukštųjų technologijų taikymo įmonių kūrimas būtų labai sveikintinas, bet visi suprantame, kad šioje srityje pasiekti apčiuopiamų rezultatų ypač sunku. Dėl šios priežasties kur kas racionaliau

¹⁴⁶ Nacionalinė reformų programa – pažangos, įgyvendinant ES 2020 strategiją, vertinimo instrumentas. Prieiga per internetą: www.esparama.lt/es

būtų ne tikėtis apčiuopiamų rezultatų kuriant naujas aukštųjų technologijų įmones, o sukurti konkurencingas verslo sąlygas ir pasikviesti tarptautines aukštųjų technologijų taikymo kompanijas, kurios jau turi didžiulę patirtį šioje srityje.¹⁴⁷

Mūsų šalyje jau kuriami mokslo slėniai, jiems skiriamos didelės investicijos, į Lietuvos rinką pakviečiama **tarptautinių aukštųjų technologijų kompanijų, todėl tikėtina**, kad einama teisinga linkme. Beje, kartais atrodo, kad kalbos apie didelę pridėtinę vertę kuriančio verslo skatinimą ir liks tik kalbomis, nes mūsų aukštojo mokslo sistema dar nesugeba atsižvelgti į rinkos svyravimus ir paklausą. Tauta, kurioje kas antras yra teisininkas arba vadybininkas, mažai ką galės sukurti. Tokia švietimo sistema orientuota tik į biurokratinį aparatą ir paslaugų verslą. Tarkime, ministras pirmininkas Andrius Kubilius didžiuojasi kaip didelį užsienio investuotoją pritraukęs banką „Barclays“. Tačiau ar nebūtų racionaliau, jei tas pačias sąlygas sudarytume lietuviškam kapitalui? Juk tokia nedidelė valstybė kaip tik turėtų stengtis išsaugoti tautinio ūkio stiprumą ir konkurencingumą tarptautinėje rinkoje bei plėtoti tas pramonės šakas, kurios „pačios rodo iniciatyvą“, o ne dirbtinai kurti naujas. Dabar situacija tokia, kad Lietuvai nuolat trūksta pinigų. Ji jų gauna tik vienu ar kitu būdu apmokestindama žmones. Taigi natūraliai kyla klausimas: kur gi ta mistinė „gerovės valstybė“, jeigu mes visi tai valstybei įvairiausių mokesčių ir mokėjimų sumokame šimtus kartų daugiau nei gauname iš jos paslaugų. Galima teigti, kad „valstybės“ šiandien jau yra per daug, ji pernelyg kišasi ir į rinką, ir į žmonių gyvenimus. Stebint mūsų valdžios veiksmus, iš tiesų galima matyti, kad einama teisingu keliu – bandoma mažinti valstybės aparatą. Bet kai valstybės aparatas šitaip išpūstas, jo mažinimas virsta tiesiog Sizifo darbu. Žmonės yra visiškai praradę pasitikėjimą savo galiomis, nebetiki, kad gali ką nors pakeisti. Jie paversti tais mažais bejėgiais cypsinčiais viščiukais, kurie tik laukia, kol maisto kąsnis pats

¹⁴⁷ Žr.: apie FDI: <<http://www.businesslithuania.com/en/LithuaniasFDIAndExportStrategy.html>>.

įkris į snapą, visai negalvodami apie tai, kas bus ateityje. Jei viskas priklausytų nuo paprastų žmonių, reikėtų pradėti nuo išsamaus ir negailestingo valstybės funkcijų peržiūrėjimo, nuo bereikalingų tvarkų, nutarimų, įstatymų naikinimo, nuo konstatuojamojo pobūdžio ataskaitų, vertinimų, išvadų atsisakymo ir t. t. Taip būtų galima ne tik išvengti nenašaus darbo, bet ir pradėti mažinti valstybės aparatą (mažinant valstybės aparatą, mažėja ir jam skiriamos išlaidos, o iš esmės tai turi įtakos ir mokesčių dydžiui). Nuoseklus popierizmo, biurokratijos ir nereikalingų funkcijų mažinimas visais valstybės lygiais leistų pasiekti tikrai esminių rezultatų.

II. DAUGIAFUNKCIAI CENTRAI KAIP SOCIALINĖS PARTNERYSTĖS ĮTVIRTINIMAS

II.1. UNIVERSALIAUS DAUGIAFUNKCIO CENTRO SAMPRATA

Universalus daugiafunkcis centras – sudėtinė sąvoka, susidedanti iš trijų dėmenų – „universalus“, „daugiafunkcis“ ir „centras“, kuriuos išanalizavus atskirai ir indukcijos principu sujungus į visumą apibrėžiama UDC samprata.

Žodis „*universalus*“ „Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne“ apibrėžiamas kaip „visa kam tinkamas, visapusiškas; visuotinis“¹⁴⁸, o „Tarptautinių žodžių žodyne“ – kaip „visuotinis, visa apimantis, visur esantis; visapusiškas, visašališkas; visam kam tinkantis“.¹⁴⁹

Žodis „*daugiafunkcis*“ yra sudurtinis, sudarytas iš „daug“ ir „funkcijos“, vadinasi, jo reikšmė – „turintis daugiau kaip vieną funkciją“.

Žodis „*centras*“ „Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne“ apibrėžiamas kaip: 1) vieta, kur kas sutelkta; svarbiausias punktas; 2) valdymo ar vadovavimo organas.

Taigi *universalų daugiafunkcij centrą galima apibūdinti kaip kelias paslaugas teikiančią visiems tinkamą vietą (įstaigą)*. Tokie centrai paprastai keičiasi, kintant socialinei-ekologinei aplinkai, plečiantis socialinei partnerystei ir pan. Pavyzdžiui, įprasta mokykla, esant poreikiui,

¹⁴⁸ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga per internetą: <<http://www.autoinfa.lt/web-dic/>>, žiūrėta 2011 m. sausio 4 d.

¹⁴⁹ *Tarptautinių žodžių žodynas*. Prieiga per internetą: <<http://www.zodynas.tk/>>, žiūrėta 2011 sausio 5 d.

gali būti pritaikyta dienos centro, priešmokyklinio ugdymo įstaigos veiklai. *Visus tokius centrus vienija tradiciškai susiklostęs priklausymas tai pačiai bendruomenei, kurią lemia gyvenamoji vieta, bendri interesai.* Ch. Johnsonas, analizuodamas bendruomenės centrų veiklą, pažymi, kad bendruomenės centras turi nevyriausybinės, pelno nesiekiančios organizacijos statusą, o jame dirba keli profesionalai ir kelios dešimtys savanorių, atliekančių kvalifikuotą darbą. Akcentuotina, kad centro veikla planuojama *ištyrus bendruomenės poreikius.*¹⁵⁰ Asmenybės raidos ir raiškos kokybė bei jos tobulinimas yra ne tik asmeninė, bet ir socialinė, taigi ir pedagoginė (edukacinė) problema. Bendruomenės poreikiai yra individualizuojami. Tai geriausiai atspindi vaikų užimtumo tendencijos, kurios Lietuvoje turi senas tradicijas. Dar nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu St. Šalkauskis (1991, 1992) rašė apie visapusišką asmenybės ugdymą, pažymėdamas „papildomųjų mokyklų“ svarbą, o J. Laužikas (1997) pabrėžė švietimo permanentiškumo svarbą ugdant brandžią asmenybę. Reikšmingi J. Vaitkevičiaus (1998, 1995) atlikti vaikų laisvalaikio praleidimo tyrimai, taip pat ir kitų mokslininkų darbai. Tarybiniais metais daugiafunkčių centrų veiklą labiausiai atitiko neformaliojo ugdymo centrai, įvardijami *užklasine* ir *užmokykline* veikla (Jovaiša, 1993; Šapokienė, 1990), vaikų vasaros stovyklų, kultūros centrų, liaudies universitetų bei klubinė veikla. Nuo 1991 iki 2003 m. Lietuvoje išsiplėtė nevyriausybinių organizacijų veikla. Taip bendruomenėse buvo užpildytos trūkstamų paslaugų nišos. Nevyriausybinių organizacijų patirtis steigiant daugiafunkčius centrus ir plėtojant socialinę partnerystę yra itin svarbi. Veikla dažniausiai buvo vykdoma pasitelkiant papildomojo ugdymo įrankius, o papildomasis ugdymas suprantamas kaip „*permanentinis, skirtas vaiko socializacijai, kūrybiškumui bei įvairiapusių gebėjimų, laisvalaikio kultūros plėtotei, rekreacijai*“ (Švietimo ir mokslo ministerijos kolegijos 1996 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 33 „Dėl papildomojo ugdymo sampratos“). Papildomasis ugdymas – tai „*sudėtinė švietimo sistemos dalis, skirta įvairaus amžiaus*

¹⁵⁰ Johnsonas, Ch. *Bendruomenė – jėga*. Kaunas: Kitos spalvos. 1998, p. 6–7.

žmonių įgimtosioms galioms, įvairiems gebėjimams bei polinkiams atskleisti, saviraiškos poreikiams, kūrybiškumui plėtoti, kūrybinėms vertybėms puoselėti, turiningam laisvalaikiui, socializacijai ir nusikalstamumo prevencijai įgyvendinti skirtingose ugdymo institucijose“ (Švietimo ir mokslo ministerijos kanceliarijos dokumentas. *Informacinis leidinys*. 2000, Nr. 4 (99)). Iki 2003 m. neformaliojo švietimo terminas dažniau aptinkamas analizuojant mokslinę pedagoginę literatūrą, skirtą suaugusiųjų švietimui (E. Trečiokienė, P. Jucevičienė, 1997, 1998). Nors nuo 2003 m. Švietimo įstatymas reglamentuoja neformalųjį vaikų ir jaunimo švietimą, o 2005 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras patvirtino neformaliojo vaikų švietimo koncepciją, kurioje analizuojamas neformalusis ugdymas, nes manoma, kad neformaliojo ugdymo sąvoka praplečia švietimo sampratą, labiau apibūdina ir atskleidžia esamą vaiko užimtumo, neformaliojo švietimo, saviraiškos ir apskritai visą švietimo sistemą. Neformalusis ugdymas suprantamas kaip sudedamoji pozityviosios socializacijos dalis; jis veikia ne tik organizuoto ugdymo sistemoje, bet ir sociokultūrinėje erdvėje: šeimoje, neformalioje aplinkoje po pamokų, mokantis bendradarbiauti ir bendrauti tiek su neformaliomis ar formaliomis grupėmis, tiek su institucijomis, įskaitant ir Bažnyčią. Neformalusis ugdymas – savanoriškai pasirenkama ugdymo ir laisvalaikio kultūros dalis, kuria siekiama įprasminti asmens unikalumą, laisvalaikio praleidimo formas, laisvam laikui suteikiant kokybiškus parametrus. Įgyvendinant Lietuvos švietimo plėtotės nuostatas (Valstybinės švietimo strategijos. Iš: *Žin.*, 2003), kurios numato kurti lanksčią ir atvirą švietimo struktūrą, apimančią įvairias ugdymo formas, svarbu moksliai pagrįsti neformaliojo ugdymo sistemos kaitos būtinybę ir parengti neformaliojo ugdymo sistemos statišką modelį, išreikštą komponentų sąveikos schema, kuri parodo pačią sistemą ir ryšius tarp komponentų. Įgyvendinus neformaliojo ugdymo sistemos modelį būtų išsaugotos ir išplėtos vaikų neformaliojo ugdymo tradicijos Lietuvoje, ES ir pasaulio kultūrų kontekste. Organizuotas neformalusis ugdymas būtų prieinamas kiekvienam vaikui, norinčiam plėtoti saviraišką, ir užtikrintų šiems porei-

kiams realizuoti tinkamą sociokultūrinę pagalbą. Akivaizdu, kad multikultūrinių vertybių sklaida būtų neįmanoma be švietimo paramos. JAV edukacinė kryptis, akcentuojanti kultūrų įvairovę, dažniausiai vadinama multikultūriniu (daugiakultūriniu) švietimu, o Europoje kiek labiau pabrėžiama tarpkultūriškumo kategorija, taip pat yra populiarus interkultūrinio švietimo sąvoka. Bet kuriuo atveju įvairias sampratas sieja sutarimas dėl būtinybės atskleisti kultūrų įvairovės ypatumus, ugdyti gebėjimą gyventi daugiakultūroje aplinkoje. Siekiant stiprinti neformalųjų ugdymą, bendruomenės plėtotę ir socialinę partnerystę, ypač naudingi universalūs daugiafunkciai centrai (UDC). Tokių centrų modelis turėtų apimti kryptingą vaikų užimtumą, neformaliojo ugdymo ryšį su vaikų bendruoju lavinimu, pozityviaja socializacija, tinkliniu bendradarbiavimu ir socialine partneryste organizuojant vaikų laisvalaikį. Šiandien tiek edukacinės, tiek socialinės iniciatyvos, besiremiančios kultūrinio pliuralizmo, daugiafunkciškumo principais, plačiai taikomos ir palaikomos daugelyje Europos šalių, yra skatinamos ES struktūrinių fondų. Beje, įvairiose šalyse, pavyzdžiui, Airijoje, Slovakijoje, susidomėjimas socialiniu dialogu ir daugiafunkčių centrų kūrimo teorija bei praktika pastebimai išaugo. Atsiranda požiūris, kad edukacinė ir socialinė veikla turi būti orientuota ne tik į siaurų funkcijų atlikimą, bet ir į bendrų tikslų kėlimą tiek nacionaliniu, tiek europiniu mastu. Europos integracija – tai ne tik laisva prekių ir darbo, paslaugų rinka, bet ir sociokultūrinis projektas.

Visose Europos šalyse esama unikalios sociokultūrinio ugdymo patirties pavyzdžių ir sėkmingų sociokultūrinių eksperimentų. Pavyzdžiui, minėtinas Rumunijos jaunimo darbas su jaunų čigonų grupėmis, Norvegijos patirtis mokant ir integruojant imigrantų vaikus, Bulgarijos patirtis sociokultūrinio ugdymo tyrimų srityje, Lietuvos socialinių pedagogų integracija į ugdymo institucijas ir jų, kaip sociokultūrinio ugdymo konsultantų, rengimo patirtis. Universalų daugiafunkčių centrą Lietuvoje galima formuoti iš keletą funkcijų atliekančių neformaliojo ugdymo, priešmokyklinio ugdymo institucijų, moderniai veikiančių

nevyriausybinų organizacijų ar parapijų, praplečiant kai kurių dar veikiančių mokyklų, kultūros centrų ar seniūnijų funkcijas.

Universalių daigafunkčių centrų (UDC) steigimas ir plėtra

Nors nė vienoje pasaulio šalyje nerasime išgryninto UDC pavyzdžio, galima teigti, kad visi tokie centrai yra panašūs į bendruomenės centrus, nes juose siekiama būti naudingiems ir teikti kuo universalesnes paslaugas.

Pirmieji bendruomenės centrai Lietuvoje buvo steigiami remiantis Olandijos patirtimi: šioje šalyje buvo apmokytos kelios iniciatyvinės grupės, olandai rėmė mūsų centrus.

Bendruomenę suprantame kaip įvairių institucinių lygmenų atstovų (mokyklos vadovai, mokytojai, socialiniai pedagogai, psichologai, kiti darbuotojai, mokiniai, tėvai, įtakingų institucijų ir organizacijų atstovai) sąveiką, siekiant bendrų ugdomųjų tikslų. C. Sutton bendruomenę apibrėžia kaip „organizuotą politinį, municipalinį ar socialinį darbą“ arba „kaip toje pat vietoje gyvenančių žmonių grupę; religinę ar kt. tapatybės vienijamą žmonių grupę“ (Sutton, 1999, p. 158). L. C. Johnsono teigimu, bendruomenė yra socialinio darbuotojo, kliento ir agentūros aplinka (Johnson, 2001, p. 201). Socialinę grupę, kuri siekia bendro tikslo, remiasi bendromis vertybėmis ir interesais, galime įvardyti kaip bendruomenę. Bendruomenė susiformuoja skatinama aiškais, konkretais interesais. Svarbiausias jos elementas – žmonės, turintys tą patį interesą. Bendruomenėje žmogus gali jaustis saugus, nes artima aplinka greičiau gali sureaguoti į jo poreikius. Bendruomenėje didėja kiekvieno nario reikšmingumas ir atsakomybė, stiprėja „mes“ jausmas. Pripažįstama, kad buvimas bendruomenės nariu patenkina žmogaus priklausomumo, savo vertės pajautimo poreikius. Bendras darbas, tikslų įgyvendinimas ir problemų sprendimas padeda geriau pažinti save ir kitus, numatyti žmonių ketinimus, išmokti klausytis. Svarbu, kad, jausdamasis visateisiu mokyklos bendruomenės nariu, žmogus išvengia vienpusiškumo. L. C. Johnsonas, kalbėdamas apie bendruomenę, teigia, kad ji yra socialinė sistema; kaip ir kiekviena socialinė sistema, ji turi struktūrą, funkcionavimo būdą ir savo istoriją (Johnson, 2001, p. 201).

Pagal dydį išskiriama: mažas miestas (15 000–20 000 gyventojų); mažas rajono centras (8000–20 000); kaimo bendruomenė (iki 1000). Bendruomenės vidinė prigimtis – tai sąveika tarp bendruomenės institucionalizuotų vienetų ir jos narių. Socialiniai-kultūriniai ypatumai – tai skirtingi žmonių kultūriniai, socialiniai ir edukaciniai poreikiai.

Universalių daugiafunkčių centrų, kaip ir bendruomenės centrų, veiklos principas – visuotinio individų socialinio gyvenimo optimizavimo, gyvenimo įvairovės siekimas.

Pagrindiniai bendruomenės ugdymo metodai:

- įgalinimas, kai keičiamasi žiniomis, jos perduodamos vieno kitam. Šis terminas aiškinamas žmogaus autonomiškumu ir dalyvavimo valdyme siekimu;
- ryšio palaikymas. Tai prasmingo ryšio tarp individo ir aplinkos nustatymas;
- bendravimas veikiant, daugiau reikšmės teikiama veiklai.

Kuriant UDC būtina remtis bendruomenės principais. I. Leliūgienė ir V. Baršauskienė pateikia tokius bendruomenės vystymo principus:

1. Sisteminiai principai:

- a) atrasti tinkamą momentą optimaliai reaguoti į socialinę aplinką, taip pat atrasti jos požiūrio universalumą ir skatinti produktyvią, aplinkos lūkesčius atitinkančią veiklą ir elgesį;
- b) suprasti socialinės aplinkos kompleksškumą; atkreipti dėmesį į įvairias posistemas; gerbti visų kultūrų ir kalbų įvairovę;
- c) remtis visuomeniškumo principu; įvairiuose individuose surasti jų egzistencijos visuomeninę ir kultūrinę priklausomybę ir jos funkcionavimo struktūrą.

2. Ekonominiai principai:

- a) žadinti individo kūrybingumą, iniciatyvą ir produktyvumą; kūrybiška ir produktyvia veikla siekiama panaikinti neigiamos praktinės patirties padarinius;
- b) skatinti visuomenės nuomonės formavimąsi, siekiant objektyvios tikrovės analizės;

- c) kiekvienas subjektas turi turėti apibrėžtą atsakomybę, už valstybės jam patikėtas funkcijas turi būti laiku atsiskaitoma.

3. Laikmečio principai:

- a) progresyvizmas; svarbu išsiaiškinti gyventojų tobulėjimo atkarpas;
b) istoriškumas ir etniškumas; svarbu įsigilinti į istoriją ir tradicijas.

4. Aksiologiniai principai:

- a) aiškiai apibrėžti tikslą;
b) vengti dviprasmiškumo;
c) valdyti konflikto galimybę.

Mokslinėje literatūroje išskiriamos aktyvios bendruomenės socialinės integracijos kryptys:

1) *Parama šeimai ir sudėtingoms socialinėms grupėms:*

- santykių užmezgimas ir palaikymas;
- situacijos analizė ir bendrų žingsnių numatymas (gerųjų situacijos aspektų nustatymas);
- šeimos, asmenų ir socialinių grupių informavimas apie papildomas galimybes;
- bendradarbiavimas su šeima (siekis padėti šeimai ir kartu su ja kurti vaiko gerovę; abipusis informavimas; išėties ieškojimas);
- šeimos ir socialinių grupių stimuliavimas (pirmiausia – gerų dalykų iškėlimas ir džiugių buvimo kartu akimirkų kūrimas).

2) *Asmenybės ugdymas:*

- savo vertės atradimas (kam tu esi gabus ir kokie tavo privalumai);
- savęs pažinimas;
- konfliktų sprendimas;
- jausmų atpažinimas ir išreiškimas visuomenei priimtinais būdais;
- valios ugdymas;
- privalumų atradimas, stiprinimas;
- savivertės kūrimas;

- atsakomybės ugdymas;
- socialinių įgūdžių kūrimas (mokėjimas būti grupėje; gebėjimas klausytis ir išgirsti);
- individualumo ugdymas (individualus darbas).

3) *Užimtumas:*

- konkretus, tikslingas;
- švietimas, informavimas;
- įvairiose aplinkose;
- integruojantis į sociumą,
- naujos patirtys;
- kūrybos skatinimas.

4) *Sisteminis darbas su vaiko socialine aplinka:*

- visapusiškas vaiko problemos nagrinėjimas (šeima, mokykla, bendruomenė, Vaikų teisių apsaugos tarnyba, policija, specializuotos įstaigos);
- aplinka (draugai).

5) *Visuomenės jautrinimas:*

- informavimas apie problemą (straipsniai laikraščiuose, kitose informavimo priemonėse, socialiniuose tinkluose);
- kvietimas prisimti atsakomybę už problemos sprendimą (piliečių įgalinimas, akcijos, peticijos);
- požiūrio keitimas.

Mokslinėje literatūroje aptikta užsienio šalių pavyzdžių (Jungtinės Amerikos Valstijos, Didžioji Britanija, Kanada ir kt.), kai steigiami daugiafunkciai centrai tampa stipria visuomenės sąmoningumo, pilietiškumo ugdymo ir švietimo grandimi bei tenkina vietos gyventojų poreikius sprendžiant švietimo problemas. Vykstant demokratiškesiems procesams visuomenėje, vis didesnę reikšmę įgyja vietos savivalda. Nuo vietos bendruomenės savivaldos lygio priklauso socialinių problemų sprendimo sėkmė. Savivaldos lygį ir žmonių poziciją lemia toje teritorijoje esančios socialinės, kultūrinės ir edukacinės įstaigos. Vietos savivaldos paskirtis – kurti, tobulinti ir pertvarkyti socialinę, kultūrinę ir ekonominę valdomos teritorijos sandarą, derinant vietos

bendruomenės ir valstybės interesus (Leliūgienė, Baršauskienė, p. 25–26). Vakarų Europoje jau nuo XIX a. pabaigos pradeda kurtis įvairūs bendruomenės centrai, kuriais siekiama suartinti įvairių socialinių grupių narius. Tokiuose bendruomenės centruose buvo pradėta įvairaus pobūdžio socioedukacinė veikla: teiktos nemokamos teisininkų konsultacijos, rūpintasi vaikų žaidimų aikštelių steigimu, laisvalaikio užimtumu, suaugusiųjų švietimu. Įvairūs istoriniai laikotarpiai lėmė šių centrų veiklos turinio kaitą.

Pirmoji bendruomenė įkurta 1884 m. Londone. Ji pavadinta universitetine bendruomene „Toynbee Hall“. Pagrindinė jos idėja buvo ta, kad privilegijuoti studentai apsigyvena greta vietinių gyventojų ir visi drauge siekia gerinti savo gyvenimo sąlygas. Pirmaisiais šios bendruomenės egzistavimo metais buvo organizuojami mokymo kursai suaugusiesiems, universiteto paskaitos, vaikų atostogos gamtoje, meno parodos, paruošiamieji kursai mokytojams ir socialiniams darbuotojams. Ši veikla buvo paremta tuo, jog tiesiogiai bendraudami universiteto žmonės galės susipažinti su darbininkų problemomis ir jiems padės mokydami, atlikdami tiriamąjį darbą bei teikdami socialines paslaugas ir draugišką paramą.¹⁵¹

Bendruomenės idėją galima apibūdinti trimis pagrindiniais teiginiais:

1. kiekvienas asmuo turi teisę tobulėti ir naudotis viskuo, kas geriausia ir kartu sukurta;
2. efektyvūs pokyčiai evoliucionuoja;
3. tvirta bendruomenė ir pozityvios socialinės reformos priklauso nuo tiesioginio tarpusavio bendravimo, nepaisant socialinio ir ekonominio susiskirstymo.

Per kitus du dešimtmečius Londone atsirado per dvidešimt panašių centrų. Jungtinėje Karalystėje, o vėliau ir kitose šalyse (Nyderlanduose ir Skandinavijos kraštuose) bendruomenės namai nuo pat jų egzistavimo pradžios buvo susiję su suaugusiųjų švietimu, o kai kurie

¹⁵¹ Ten pat, p. 14.

iš jų vėliau tapo švietimo namais. Jungtinėse Amerikos Valstijose viena iš didžiausių to meto problemų – masinė imigracija, todėl dauguma pirmųjų bendruomenės centrų čia buvo skirti padėti pabėgėliams. JAV labiau nei kitose šalyse moterys užsiėmė socialine veikla ir ėmė propaguoti naujo tipo, t. y. „gyvenamus“ bendruomenės namus. Juose vargšai ar jokio išsilavinimo neturintys žmonės galėjo gauti pigią ar nemokamą nakvynę ir maisto, o aukštesnę padėtį užimantys savanoriai stengėsi juos integruoti į visuomenę. 1918 m. bendruomenės centrai (jie atliko panašias funkcijas kaip ir UDC) veikė 107-iuose JAV miestuose, o 1924 m. šis skaičius išaugo iki 240 miestų. 1930 m. apytiksliai 500 tokių centrų vienijo daugiau kaip keturis milijonus nuolat šias įstaigas lankančių asmenų.

Netrukus bendruomenės namus imtasi steigti ir Europos miestuose bei kaimuose. Prancūzijoje pirmuoju „socialinio centro“ pavyzdžiu tapo tokie socialiniai namai kaip „Šeimų sąjunga“, kurių užuomazgų galima ieškoti XIX a. aštuntajame dešimtmetyje. Jie savo veiklą pradėjo nuo vaikų priežiūros, o vėliau į tai buvo įtraukti visi Paryžiaus vienuoliktojo kvartalo gyventojai. Suomijoje, Helsinkyje, 1890 m. buvo įkurti Darbininkų namai, tačiau po septyniolikos metų juos uždarė. Bendruomeninis judėjimas Suomijoje itin aktyvus tapo tik 1918 m., kai ėmė veikti Evangeliškoji pramoninių sričių bendrija ir bendruomenės namai. Šis judėjimas ir toliau liko šviečiamojo ir religinio pobūdžio. 1892 m. Olandijoje inicijuojamas judėjimas „Mūsų namai“. Japonijoje pirmieji bendruomenės namai pagal Jungtinės Karalystės pavyzdį įkuriami Tokijo centre ir pavadinami Kingslio sale. Vokietijoje 1901 m. profesorius W. Classenas įsteigia Hamburgo liaudies namus. Austrijoje 1901 m. moterys įkuria Vienos bendruomenės namus. Vengrijoje, Budapešte, 1911 m. buvo įkurti bendruomenės namai. Tokių centrų veikla ypač išsiplėtė po Pirmojo pasaulinio karo, jie pradėjo jungtis į federacijas, asociacijas ir pan. Tačiau trečiajame dešimtmetyje juos palietė didelė ekonominė krizė. Kaip tik tuo metu pradėjo formuotis grupinio socialinio darbo metodas. Bendruomenės centruose buvo įgyvendinamos įvairios gerovės programos. Po Antrojo pasaulinio karo bendruomenės

daugiausia užsiėmė socialinio planavimo tobulinimu, nepilnamečių nusikalstamumo mažinimu, būsto problemų sprendimu. Kiek vėliau bendruomenės namai pradeda daugiau dėmesio skirti kultūrinei, melinei ir rekreacinei veiklai. Septintajame dešimtmetyje Suomijoje, Švedijoje, Didžiojoje Britanijoje prasidėjo judėjimas už imigrantų lygių teisių užtikrinimą. Septintąjį–aštuntąjį dešimtmetį bendruomenės imasi spręsti nedarbo problemas. Bendruomenės suaugusiųjų švietimu ypač išsiskiria Suomija – ji turi labai senas tradicijas, siekiančias net XIX a. Liaudies mokyklų idėja iš Danijos išplito į Suomiją (Jucevičienė, 1997). Čia šalia pagrindinio išsilavinimo bendruomenės nariai galėjo įsigyti specialybės įgūdžius, dalyvauti įvairioje sporto veikloje. Vėliau tokios mokyklos tapo suaugusiųjų mokymo centrais, kuriuose galima lankyti kursus pagal įvairias mokymo programas.

Tarptautinė gyvenviečių ir kaimynystės centrų federacija (IFS) 1996 m. numatė šiuos pagrindinius savo veiklos uždavinius:

- darbas bendruomenės centruose su kiekvienu, besikreipiančiu pagalbos;
- žmonių tarpusavio supratimo ir tolerancijos ugdymas;
- jaunų žmonių įgalinimas, ugdant jų asmeninius įgūdžius;
- darbas, susijęs su įvairių žmonių socialinių, kultūrinių ir edukacinių poreikių tenkinimu;
- darbas, pagrįstas tarptautiniais ryšiais (problemos negali būti sprendžiamos izoliuotai, nes joms įtakos turi išoriniai veiksniai).

Belgijos patirtis. Belgijos bendruomenės centrai – tai neformaliojo švietimo posistemės nevyriausybinės edukacinės įstaigos, padedančios įvairaus amžiaus žmonėms socializuotis.

Pagrindiniai Belgijos visuomenės socialinės pagalbos centrų (taip šioje šalyje vadinami bendruomenės centrai) bruožai:

- jaučiama pareiga padėti žmogui, gyvenančiam toje bendruomenėje;
- socialinė pagalba paremta šeimų, kurioms teikiama pagalba, individualiu pasirinkimu;

- sukurtas vienas administracinis padalinys, kuris apima socialinę pagalbą ir gydymo tarnybas (60 proc. gydymo tarnybų statybų kainos subsidijuoja Belgijos sveikatos ministerija).

Materialiniai ištekliai:

- miestų ir komunų skiriamos dotacijos, kurių dydis priklauso nuo jų politikos;
- valstybės biudžetas, iš kurio skiriama parama minimalias pajamas gaunantiems piliečiams (50 proc.) (Leliūgienė, Baršauskienė, p. 61–62).

Austrijos Vienos bendruomenės sociokultūrinė veikla. Vienos bendruomenės centrų darbuotojai vadovaujasi principu – orientotis į konkretaus miesto ar bendruomenės gyventojų poreikius. Nuo miesto ar kaimo geografinės, ekonominės ir kultūrinės padėties priklauso ir pagrindinės jų veiklos sritys (Leliūgienė, Baršauskienė, p. 108–110). Šie centrai – pirma bendruomeninė institucija, kurioje buvo lavinamos mišraus amžiaus vaikų grupės.

Bendruomenės centrai:

- yra kontaktiniai ir juridiniai tos bendruomenės žmonių partneriai;
- remia pagalbos ieškančiuosius;
- derina socialinę pasiūlą ir paklausą;
- yra vietinės nuomonės formavimo centrai.

Tenkinant didėjančius žmonių poreikius, šie centrai 1991 m. buvo papildyti integracijos koncepcija ir nuo 1992 m. imti vadinti integruotais kaimynystės centrais. IKC siūlo psychosocialines, socialines, medicininės ir integracinio pobūdžio paslaugas (kaimyninė pagalba, socialinės paslaugos į namus, šeimos rėmimo priemonės). Šiuose centruose labai svarbi savanorių veikla. Iš pradžių jie išsilaikė iš suaukotų lėšų ir labdaros fondų paramos, o dabar yra finansuojami savivaldybių.

Švedijos, Suomijos ir Didžiosios Britanijos bendruomenės centrų veikla apima:

- darbą su neįgaliaisiais;

- darbą su suaugusiais;
- darbą su narkomanais;
- darbą su vaikais, patyrusiais smurtą;
- darbą su moterimis, patyrusiomis smurtą ar netekusiomis darbo;
- darbą su į laisvę išėjusiais kaliniais;
- darbą su pagyvenusiais žmonėmis;
- darbą su delinkventiško elgesio paaugliais.

Prancūzijoje bendruomenės centras – tai vieta, kur susirenka įvairaus amžiaus, išsilavinimo, visuomeninės padėties asmenys, norintys suvienyti savo patirtį, šviestis.

Bendruomenės centrų veikla apima:

- vaikų priežiūros programas;
- jaunimo problemų tyrimą;
- politinių ir specialiųjų projektų rengimą;
- suaugusiųjų švietimą;
- kitas edukacines programas;
- socialinių-ekonominių projektų kūrimą.

Taip pat labai svarbu, kad šie centrai užsiima ir kultūrine veikla: laisvalaikio organizavimu, švenčių rengimu ir kt. Socialinio darbo srityje daugiausia dėmesio skiriama individų įgalinimui ir socialinei bei šeimos ekonomikai. Bendruomenės centruose teikiama specializuota pagalba įvairių amžiaus tarpsnių ir grupių žmonėms: ikimokyklinio, mokyklinio amžiaus vaikams, jaunimui, šeimoms, imigrantams (pvz., ikimokyklinio amžiaus vaikams – trumpalaikė ar nuolatinė priežiūra, mokyklinio amžiaus vaikams – pagalba rengiant namų darbus, jaunimui – poilsio organizavimas ir t.t.). Kiekviename centre dirba dešimt–dvylika etatinių darbuotojų. Patys centrai vadinami skirtingai – socio-kultūriniais, socialiniais-educaciniais, socialiniais ir pan. Tai priklauso ir nuo konkrečios bendruomenės tradicijų. Prancūzijoje nėra nė vieno regiono, kuriame neveiktų toks centras. Kaimuose veikiantys centrai gauna regioninės valdžios paramą. Daugiau nei 70 proc. centrų yra valdomi kelių organizacijų (pvz., savivaldybės, privačių asmenų, socialinės organizacijos) bendru sutarimu.

Finansavimas gali būti dvejopas:

- visapusiškas;
- veiklos ir paslaugų finansavimas (atskirų programų finansavimas).

Vokietijoje veikiantys kaimynystės centrai:

- orientuojasi į visas gyventojų grupes ir sluoksnius (galima tenkinti savo interesus);
- padeda įvairių sluoksnių atstovams susipažinti ir išmokti vienas kitą gerbti;
- padrąsina atskleisti savo kūrybinius gebėjimus;
- skatina žmonių savipagalbą;
- susieja socialinį ir kultūrinį darbą.

Vengrijoje ypač aktyviai veikia Csapokerto bendruomenės namai, kurie I. Leliūgienės įvardijami kaip daugiafunkcė socialinė-kultūrinė institucija. Tai socialinių tarnybų centras, bendruomenės ugdymo, paramos ir informacijos bazė. Šios organizacijos veikla apima:

- įvairius kursus (jų lankytojams teikiamos įvairios žinios, plečiamas akiratis);
- bendruomenės namuose veikiančias grupes (pvz., studentų, sporto, pagyvenusių žmonių grupės);
- pagalbą vaikams;
- švietimo ir profesinio orientavimo paslaugas.

Jungtinės Amerikos Valstijos po Anglijos buvo antroji šalis, kurioje pradėjo kurtis sociokultūrinio darbo įstaigos. Pirmąją instituciją 1886 m. įkūrė universiteto atstovai. Nuo senų laikų bendruomenės centrai buvo geriausias bendruomenės ugdymo institucijos pavyzdys. Šiuo metu tokius centrus dažnai remia valstybė, todėl jie turi apsiriboti socialinių paslaugų teikimu.

Pagrindiniai bendruomenės centrų principai:

- bendruomenės įgalinimas kovoti už save;
- dėmesio sukoncentravimas į vaikus;
- įvairių programų realizavimas.

Bendruomenės centrų privalumai:

- siūlomos efektyvios aptarnavimo programos, teikiamos paslaugos atitinka bendruomenės poreikius, bendruomenės centras atstovauja bendruomenei;
- „suteiktos pastogės“ arba „antros šeimos“ paslauga, bendruomenės nariai remia vieni kitus ištikus nelaimei;
- personalas ir savanoriai pasirenkami iš vietos gyventojų, dauguma personalo gyvena šalia ir yra susiję socialinėmis ir informacinėmis sistemomis;
- pagalba vietiniams lyderiams, profesionalų ugdymas; bendruomenės centrai bando rasti asmenų, kurie galėtų juos remti; šiems asmenims užtikrinama bendruomenės parama;
- bendruomenės institucijos užtikrina infrastruktūros plėtrą; personalas dirba su įvairiomis organizacijomis; centro tikslas – išsiaiškinti bendruomenės poreikius ir bandyti juos patenkinti; svarbus ir bendruomenės stabilizavimas; ilgas centro egzistavimas daro teigiamą įtaką ypač mažai uždirbantiems nariams;
- bendruomenės švietimo ir problemų sprendimo būdų numatymas; bendruomenės centrai gali padėti spręsti įvairius bendruomenės konfliktus.

5 lentelė

Bendruomenės funkcijos¹⁵²

Funkcija	Charakteristika	Veiklos sritis	Kriterijai
Įgalinimas (veiklinimas)	Aktyvumo ir veiklumo plėtojimas	Socialinės globos	Sąlygos saviraiškai Aktyvumo ir veiklumo plėtojimas
Globojimas	Biologinės ir socialinės egzistencijos užtikrinimas bei poreikių tenkinimas	Socialinės globos	Poreikių tenkinimas Aprūpinimas

¹⁵² Pagal: *Universalių daugiafunkcinių centrų (UDC) steigimas ir plėtra*. Tyrimo ataskaita, 2008. Tyrejai: prof. habil. dr. Giedrė Kvieskienė, dr. Odeta Merfeldaitė, Ona Petronienė, Jonas Mickus, Akvilė Dudulevičiūtė. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/es/UDC%20tyrimas.pdf>, žiūrėta 2010 m. spalio 3 d.

Funkcija	Charakteristika	Veiklos sritis	Kriterijai
Mokymas	Pagalba ir vadovavimas mokymuisi ir išmokimui	Pažintinė -techninė Socialinės globos	Pagalba mokymuisi Savanorių mokymas
Prusinimas	Kompetencijos formavimas	Pažintinė-techninė Kultūrinė šviečiamoji	Įgūdžių tobulinimas Meninių gebėjimų tobulinimas
Auklėjimas	Santykių su aplinka ir pačiu savimi formavimas	Vertybinė Ekologinė tiriamoji Socialinės globos	Globojama veikla Bendravimo įgūdžių ugdymas
Švietimas	Informacijos perdavimas, priėmimo ir grįžtamųjų ryšių organizavimas	Ekologinė tiriamoji Kultūrinė šviečiamoji Socialinės globos	Ekologinių žinių perdavimas Kultūrinės informacijos perdavimas Prevencinis darbas
Lavinimas	Svarbiausių praktinių gebėjimų tobulinimas ir plėtojimas	Kultūrinė šviečiamoji Sportinė Socialinės globos	Vaiko psichinių galių ir praktinių mokėjimų tobulinimas Vaiko fizinių galių plėtojimas Vaiko socialinių įgūdžių tobulinimas
Formavimas	Konkrečios veiklos	Darbinė, Verslo iniciatyvos, Sportinė Ekologinė Socialinės globos	Savanoriška laisvalaikio veikla

II.2. DAUGIAFUNKCIŲ CENTRŲ PATIRTIES IR TENDENCIJŲ ANALIZĖ

Universalūs daugiafunkciai centrai¹⁵³ nėra naujas reiškinys. Vykdydama Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 metų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1193

¹⁵³ *Universalijų daugiafunkcinių centrų (UDC) steigimas ir plėtra*. Tyrimo ataskaita, 2008. Tyrėjai: prof. habil. dr. Giedrė Kviessienė, dr. Odeta Merfeldaitė, Ona Petronienė, Jonas Mickus, Akvilė Dudulevičiūtė. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/es/UDC%20tyrimas.pdf>, žiūrėta 2010 m. spalio 12 d.

(Žin., 2007, Nr. 118-4817), 2.1 priemonę „Plėsti vaikų dienos centrus savivaldybėse, teikiant nestacionarias dienos socialinės priežiūros paslaugas vaikams ir šeimoms“, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kiekvienais metais nuo 2002 m. skelbia Vaikų dienos centrų projektų konkursą. 2007 m. dienos centrų veiklai remti buvo skirta 7 mln. Lt (2005 m. – 3,1 mln. Lt). Vaikų dienos centrų teikiamų paslaugų gavėjai – socialinės rizikos, socialiai remtinose bei socialinių, psichologinių ir kitokių problemų turinčiose šeimose augantys vaikai ir jų šeimos nariai. 2006 m. 7,5 tūkst. vaikų ir jų šeimų buvo suteikta pagalba šiuose dienos centruose. 2007 m. duomenimis, Lietuvoje veikė 33 pedagoginės psichologinės tarnybos, pavaldžios savivaldybėms, ir 19 pagalbos mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikimo centrų, iš kurių 6 – valstybės finansuojami, o 13 – savivaldybių (*www.aikos.lt*). Šių tarnybų tikslas – „didinti specialiųjų poreikių, psichologinių, asmenybės ir ugdymosi problemų turinčių asmenų ugdymosi veiksmingumą, psichologinį atsparumą teikiant reikalingą informacinę, ekspertinę ir konsultacinę pagalbą mokykloms ir mokytojams“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. ISAK-1880). Lietuvoje nuo 1996 m. imta sparčiai kurti kaimo bendruomenes, kurių veikla yra gana plati. 2004 m. liepos–rugpjūčio mėn. Atviros Lietuvos fondo iniciatyvos „Skaitmeninių bendruomenių link“ grupės ir Vilniaus universiteto Socialinių studijų centro atliktos kaimo bendruomenių organizacijų apklausos rezultatai parodė, kad šios organizacijos užsiima kultūros ir sporto renginių organizavimu, aplinkos tvarkymo talkų rengimu, rūpinasi vaikų ir jaunimo laisvalaikio užimtumu, kaimo infrastruktūros gerinimu, gyventojų švietimu, socialinių problemų sprendimu, atstovauja gyventojams valdžios institucijose ir kt. Šiuo metu tokias organizacijas finansiškai remia savivaldybė, verslo įmonės ir vietiniai gyventojai.

Svarbiausi kaimo bendruomenių veiklos tikslai¹⁵⁴

Tikslai	%
Telkti gyventojus spręsti bendras ekonomines ir socialines problemas, ugdyti gyventojų bendruomeniškumą, pilietiškumą	52
Spręsti bendruomenės ekonomines, socialines, aplinkosaugos ir kitas problemas	32
Tvarkyti aplinką	18
Gerinti gyvenvietės infrastruktūrą	15
Spręsti nedarbo problemas	9
Rūpintis socialinių paslaugų, socialinės paramos teikimu	8
Rūpintis informacinės visuomenės plėtra	7
Skatinti ekonominę plėtrą: alternatyvūs verslai, kaimo turizmas	6
Spręsti socialines problemas	5
Įkurti bendruomenės namus	5
Alkoholizmo prevencija, darbas su asocialiomis šeimomis	4
Rūpintis gyventojų saugumu, nusikaltimų prevencija	3
Rūpintis gyventojų sveikatingumu	2
Organizuoti kultūros ir sporto renginius	39
Organizuoti vaikų ir jaunimo užimtumą	22
Rūpintis gyventojų švietimu, mokymų organizavimu, informacijos sklaida	21
Atgaivinti ir išsaugoti tradicijas, puoselėti etnokultūrą, užsiimti kraštotyra	16
Vienyti kaimo žmones ir kraštiečius	10
Skatinti bendruomenės narių bendravimą	4
Atstovauti gyventojams vietos valdžios institucijose	11
Bendradarbiauti su vietos partneriais	15
Rengti projektus, dalyvauti konkursuose, siekiant gauti lėšų organizacijos veiklai	12
Ieškoti paramos ir lėšų veiklai	3

Pagrindą socialinės ekonomikos plėtotei sudaro Lietuvos socialinėje politikoje šiuo metu aktualūs ir vis plačiau diskutuojami klausimai: viešojo administravimo principų decentralizacija paslaugų rinkoje, subsidiarumo principas, gyventojų aktyvumas bendruomenėse ir

¹⁵⁴ Pagal: Gegužienė, Vilma; Žiliukaitė, Rūta. *Kaimiškų bendruomenių organizacijos*. Tyrimo rezultatų apžvalga, p. 9. Prieiga per internetą: <<http://www.bendruomenes.lt/downloads/structure//AtaskaitaKaimoBendruomeniuOrganizacijos.pdf>>. žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.

efektyvus vietos išteklių panaudojimas, vykdant viešuosius paslaugų pirkimus iš NVO sektoriaus organizacijų ir įtraukiant bendruomenes į vietos savivaldos sprendimų dėl bendruomenių plėtros priėmimą, skurdo ir socialinės atskirties mažinimą¹⁵⁵.

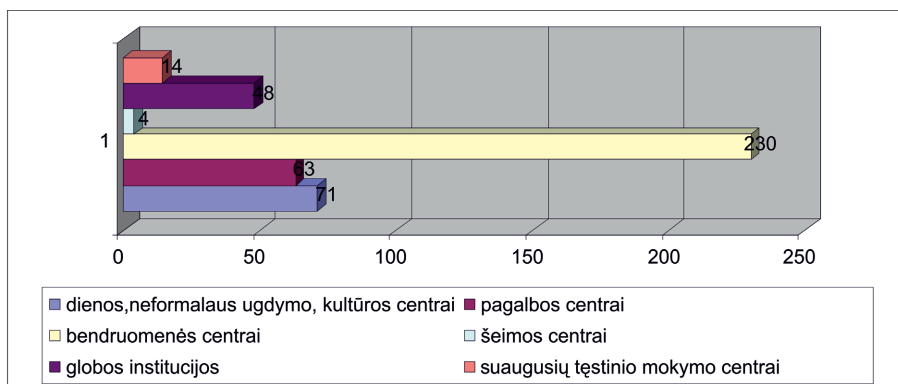
Vienas iš tyrimo tikslų – išsiaiškinti savivaldybėse sėkmingiausiai veikiančius centrus, kurie atlieka bent kelias socioedukacines funkcijas.

Respondentų nurodytus sėkmingiausiai veikiančius centrus galima skirstyti į kelias grupes:

1. dienos, neformaliojo ugdymo, kultūros centrai;
2. pagalbos centrai;
3. bendruomenės centrai;
4. šeimos centrai;
5. globos institucijos, atliekančios papildomas krizių prevencijos ir pagalbos funkcijas;
6. suaugusiųjų tęstinio mokymo centrai;
7. vaikų ir jaunimo klubai / centrai;
8. rekreaciniai-pramoginiai centrai.

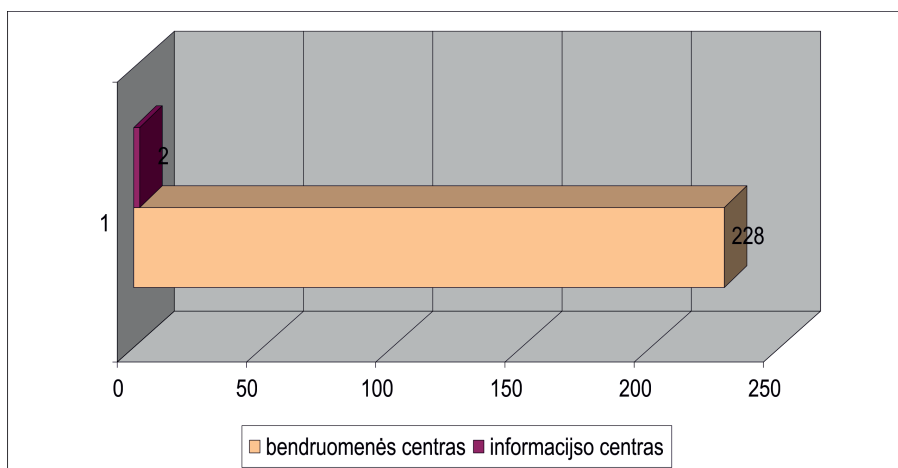
Apibendrinus tyrimo rezultatus, nustatyta, kad rajonuose bent kelias socioedukacines funkcijas sėkmingiausiai atlieka bendruomenių centrai, vaikų dienos, kultūros ir kita neformaliojo ugdymo veikla užsiimantys centrai, taip pat įvairūs sociokultūriniai bei pedagoginę, psichologinę pagalbą suaugusiesiems ir vaikams teikiantys centrai (žr. 10 pav.).

¹⁵⁵ *Bendruomenės dalyvavimo socialinėje ekonomikoje galimybės*. Prieiga per internetą: <<http://politika.osf.lt/kiti/santraukos/BendruomeniuGalimybiuTyr.htm>>, žiūrėta 2011 lapkričio 20 d.

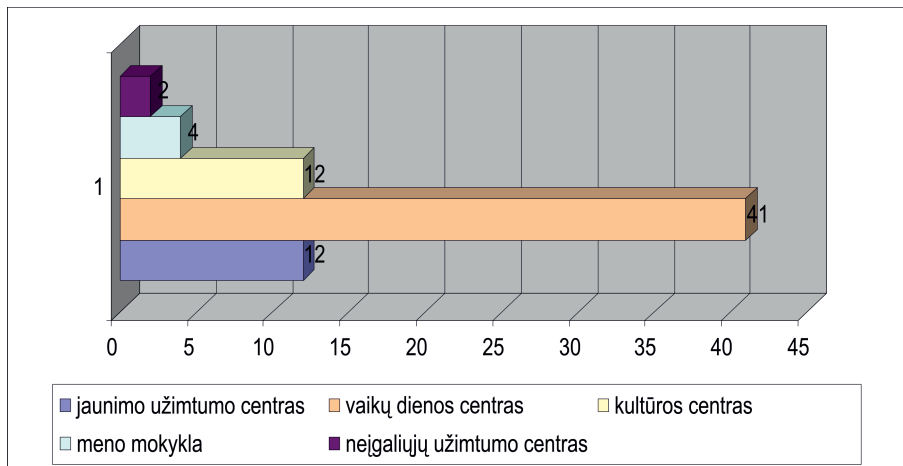
10 pav. Sėkmingiausiai kelias socioedukacines funkcijas atliekantys centrai.

Respondentai nurodė 228 aktyviai veikiančius bendruomenės centrus, iš kurių tik keli yra informacijos centrai (11 pav.).

11 pav. Bendruomenės ir informacijos centrai.

Dienos, neformaliojo ugdymo, kultūros centrų kategorijoje (71 centras) kaip efektyviausiai veikiantys išskiriami jaunimo užimtumo centrai (12), vaikų dienos centrai (41) ir kultūros centrai (žr. 12 pav.).

12 pav. Neformaliojo ugdymo centrai.

Pagalbos centrų (63) kategorijai priskirti įvairūs socialinę, pedagoginę ir psichologinę pagalbą teikiantys centrai. Kaip sėkmingiausiai veikiančius respondentai nurodo pedagogines psichologines tarnybas ir pagalbos mokiniui, mokytojui centrus (16 respondentų), neįgalus jaunimo užimtumo centrus (13 respondentų) ir socialinių paslaugų centrus (10 respondentų). 48-iose savivaldybėse kaip aktyviai veikiančios yra įvardijamos įvairios globos institucijos, kurių daugiau nei pusė – vaikų globos namai, trečdalis – senelių namai.

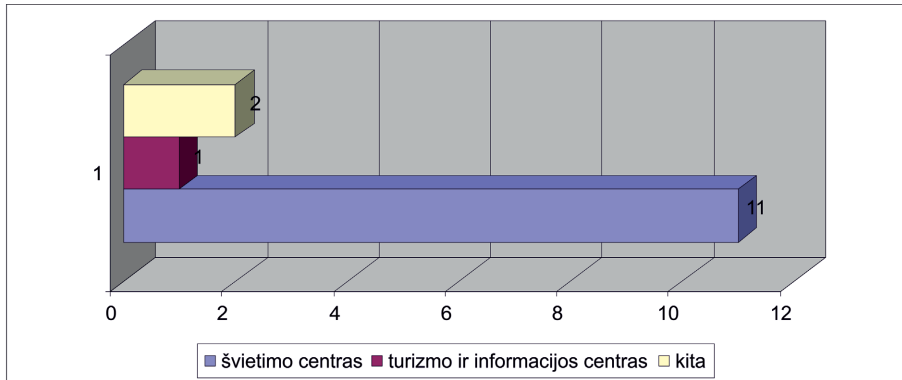
Respondentai kaip mažiau sėkmingai veikiančius įvardijo suaugusiųjų švietimo centrus galbūt todėl, kad tokių centrų, palyginti su kitomis pagalbą teikiančiomis institucijomis, savivaldybėse yra gerokai mažiau.

2007 m. AIKOS duomenimis, Lietuvoje veikė 1765 neformaliojo švietimo mokyklos, iš kurių 910 valstybinės, 15 savivaldybių, 840 bendruomeninės.

Neformaliojo ugdymo institucijos

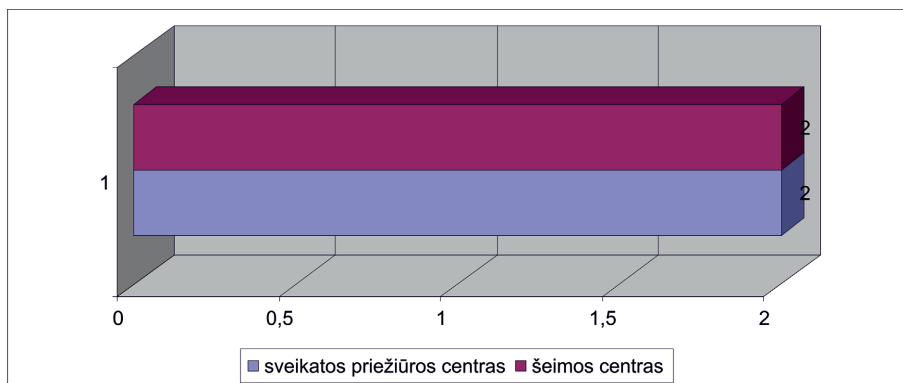
Insti- tuci- jos	Iš viso	Vals- tybi- nės	Savi- valdy- bių	Ne- valsty- binės	Iš jų			
					Priva- čios	Ben- druo- meni- nės	Užsie- nio	Kitos
1	Neformaliojo švietimo mokyklos, iš jų:	910	15	840	55	37	17	1
1.1	Ikimokyklinio ugdomo įstaigos, iš jų:	622	3	612	7	4	3	-
1.1.1	Lopšeliai	-	-	-	-	-	-	-
1.1.2	Lopšeliai-darželiai	535	1	532	2	1	1	-
1.1.3	Darželiai	87	2	80	5	3	2	-
1.2	Neformaliojo vaikų švietimo mokyklos	259	6	225	28	20	8	-
1.3	Neformaliojo suaugusiųjų švietimo mokyklos	29	6	3	20	13	6	1

Respondentų nuomone, aktyviausi savivaldybėse yra švietimo centrai (11 respondentų).

13 pav. Švietimo ir turizmo centrai.

O štai šeimos centrai yra aktyvūs vos keliuose savivaldybėse. Pusė respondentų prie šeimos centrų priskiria pirminės sveikatos priežiūros centrus.

14 pav. Pirminės priežiūros centrai.

Respondentų buvo teirautasi, kas, jų nuomone, lemia daugiafunkcių centrų veiklos sėkmę. Paaikškėjo, kad šių institucijų veiklos sėkmė susijusi su veiklos atitiktimi bendruomenės poreikiams, žmogiškaisiais ištekliais: aktyviais, atsakingais, kompetentingais, pasiaukojančiais darbuotojais, aktyviu lyderiu, taip pat būtinais veiklai vykdyti materialiniais ištekliais.

8 lentelė

Daugiafunkcių centrų veikla.

	Atsakymų variantai	Skaičius
Žmogiškieji ištekliai	darbuotojų aktyvumas	2
	žmogiškųjų ir materialųjų išteklių gausa ir dermė	4
	komandinis darbas	2
	aukšta darbuotojų kompetencija ir kvalifikacija	5
	aktyvus lyderis	4
	darbuotojų pasiaukojimas	1
	darbuotojų atsakomybė	2
	dalyvavimas projektinėje veikloje	2
Materialieji ištekliai	patalpos, kuriose galima realizuoti veiklas	1
	žmogiškųjų ir materialųjų išteklių gausa ir dermė	4

	Atsakymų variantai	Skaičius
Aplinkos veiksniai	bendruomenės parama	1
	bendradarbiavimas su kitomis įstaigomis ir institucijomis	1
	teisingas savivaldybės požiūris į jos teritorijoje veikiančias institucijas	1
	aktualių bendruomenei problemų sprendimas	6

2007 m. birželio mėn. buvo apklaustos 53 savivaldybės, kiek jos turi ir kiek planuoja turėti daugiaviečių centrų. Tik 28 savivaldybės pateikė duomenis apie esamą situaciją ir ateities planus. Apibendrinus galima teigti, kad 28-iose savivaldybėse iš viso veikia 38 daugiaviečių centrai, o planuojama įkurti net 98 tokius centrus. Vadinas, jų poreikis didėja. 2007 m. lapkričio mėn. visų savivaldybių atstovų buvo teiraujama, kiek jų nuomone, UDC iš viso turėtų būti savivaldybėje. Dauguma mano, kad UDC turėtų būti visose seniūnijose (*„Dabar reikia įsteigti keliose – išanalizuoti rezultatus, vėliau, pagal gyventojų poreikius, įsteigti kiekvienoje seniūnijoje“*). Ketvirtadalis respondentų mano, kad reikia įsteigti du UDC, o vėliau, pagal bendruomenių poreikius, galima ir daugiau (*„Vienas centras turėtų būti vietoj reorganizuotos mokyklos, kitas – kaip edukacinis, susietas su kvalifikacijos tobulinimu, suaugusiųjų mokymu, vaikų užimtumu, edukacija“* (Utenos savivaldybė)). Pasvalio rajono savivaldybėje šeši centrai jau veikia, o, pagal strateginį planą, numatyta įsteigti dar penkis (*„Siekiamo kuo geriau patenkinti rajono gyventojų poreikius“*). Šeštadalis respondentų mano, kad savivaldybėje turėtų būti įsteigti trys ar keturi tokie centrai. Keli apklaustieji mano, kad reikėtų šešių centrų, vienas apklaustasis nurodė, kad *„tokie centrai turėtų veikti kiekvienoje kaimo bibliotekoje“*.

Atsižvelgiant į teikiamas paslaugas, respondentų nuomone, šiuose centruose turėtų dirbti socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai, ikimokyklinio ugdymo specialistai, pedagogai, kultūros darbuotojai, bibliotekininkai, IT specialistai. Pažymėtina, kad nemažai respondentų nurodė IT specialisto būtinumą, todėl labai svarbu šią problemą tinkamai spręsti. Savivaldybių atstovai neturi

vienos nuomonės ir dėl finansavimo šaltinio. Dauguma respondentų mano, kad pusę institucijos biudžeto turi sudaryti savivaldybės lėšos, kitą pusę – projekto ar valstybės lėšos. Ekspertai pažymi, kad ši veikla galėtų būti finansuojama ir iš mokinio krepšelio, jei būtų apibrėžtos ir decentralizuotos neformaliajam ugdymui skiriamos lėšos. Tik dvylika respondentų atsakė į klausimą, koks turėtų būti šių centrų valdymas. Pusės respondentų nuomone, jie turi priklausyti savivaldybei. Ekspertai paminėjo viešąsias įstaigas, kurias inicijuotų ir steigėtų veiklios bendruomenės, nevyriausybinės organizacijos, neformaliojo ugdymo centrai, bažnyčios ar suinteresuoti privatūs asmenys kartu su savivaldybe, seniūnijomis, taip plėsdami UDC įvairovę ir finansavimo galimybes.

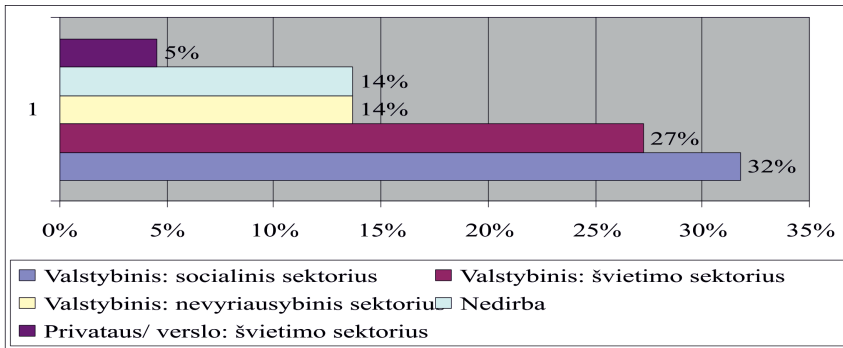
Išvados. Universalų daugiafunkcį centrą galima apibūdinti kaip instituciją, vaikams ir suaugusiesiems teikiančią švietimo, kultūros ir socioekologines paslaugas, orientuotas į tamė regione gyvenančių ir atvykstančių arba galinčių atvykti žmonių poreikius.

UDC veiklos principas – visuotinio individų socialinio gyvenimo optimizavimo, gyvenimo įvairovės siekimas ir socioekologinis aplinkos subalansavimas.

UDC remiasi moderniais socioedukaciniais / socialinio darbo metodais: **įgalinimu**, kai bendruomenei sudaromos sąlygos tobulėti, nes jai pačiai tai naudinga; **socialine ir simboline komunikacija**, kai individai siekia keisti socioekologinę erdvę, kad suteiktų jai daugiau darnos ir vertės (Doel, Shardlow, 2005; Kvieskienė, Kvieska, 2010).

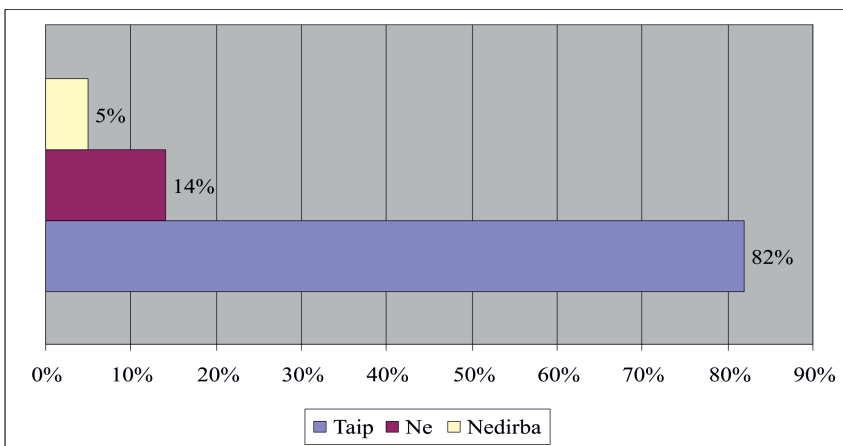
II.3. SOCIALINĖS PARTNERYSTĖS EKSPERTŲ STRUKTŪRUOTO INTERVIU IR ANKETOS DUOMENŲ ANALIZĖ

Tyrimas atskleidžia, kad socialinė partnerystė yra kaip edukacinis metodas socialiniam kapitalui kaupti bei lobizmui plėtoti nevyriausybinuose ir socioedukaciniuose sektoriuose. Visi respondentų atsakymai pagrįsti jų patirtimi, konkrečiais socialinės partnerystės pavyzdžiais, iliustruojančiais geriausią nacionalinę ir tarptautinę patirtį šioje srityje. Ekspertų atranka neatspindi jų statistinio pasiskirstymo šalyje. Anketa yra anoniminė, o asmeniniai duomenys naudojami apibendrinti. Standartizuotą interviu sudaro keturiolika klausimų. Pirmu klausimu norėta sužinoti, kokią švietimo įstaigą respondentai yra baigę. Dauguma buvo baigę Vilniaus universitetą, Vilniaus Gedimino technikos universitetą ir Vilniaus pedagoginį universitetą, vienas apklaustasis – Lietuvos muzikos ir teatro akademiją. Taip pat buvo paminėti ir Šiaulių pedagoginis institutas, Kauno politechnikos institutas, Šiaulių universitetas, Mykolo Romerio universitetas, Kauno technologijos universitetas. Vienas respondentas dar neturėjo išsilavinimo, bet studijavo Vilniaus pedagoginiame universitete. Dar buvo prašoma nurodyti, prieš kiek metų respondentai baigė aukštąją mokyklą. Atsakymai svyravo nuo pusės metų iki trisdešimties metų. Atsakydami į trečią klausimą, respondentai turėjo pažymėti, kokiame sektoriuje jie dirba. Buvo galima pasirinkti iš tokių atsakymo variantų: valstybinis (švietimo, socialinis, verslo, nevyriausybiniis, kita), savivaldybės (socialinis, nevyriausybiniis, kita), privatus / verslo (švietimo, socialinis, nevyriausybiniis, kita). Daugiausia apklaustųjų (32 proc.) dirba valstybiniame socialiniame sektoriuje, 27 proc. – valstybiniame švietimo sektoriuje, 14 proc. – valstybiniame nevyriausybiniame sektoriuje, 14 proc. niekur nedirba. Ir tik 5 proc. respondentų nurodė privatų / verslo sektorių. Šis klausimas parodo, kokuose sektoriuose dirbantys žmonės mums pateiks atsakymus apie socialinę partnerystę.

15 pav. Socialinė partnerystė sektoriuose.

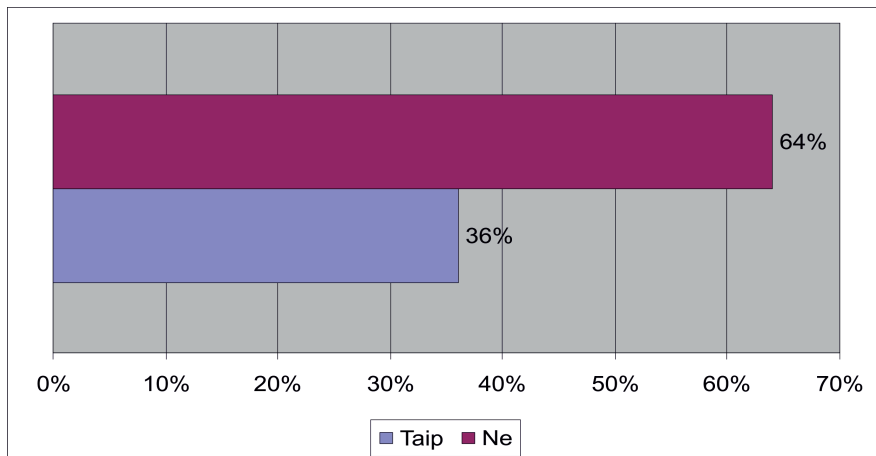
To paties klausimo antroje dalyje buvo bandoma išsiaiškinti, ar respondentų pareigos atitinka jų įgytą išsilavinimą. Sulaukta trijų skirtingų atsakymų: 82 proc. apklaustųjų pažymėjo atsakymą „taip“, 14 proc. – atsakymą „ne“, tik 5 proc. niekur nedirbo.

16 pav. Respondentų pareigų atitiktis išsilavinimui.

Ketvirtas klausimas skambėjo taip: „Ar studijuojant buvo koks nors specialusis rengimas apie socialinę partnerystę / bendradarbiavimą?“ Suskaičiavus atsakymus, paaiškėjo, kad tik 36 proc. apklaustųjų atsakė „taip“, o net 64 proc. – „ne“. Taigi galima teigti, kad apklaustieji

studijų laikotarpiu neturėjo didelės galimybės geriau susipažinti su socialine partneryste, bendradarbiavimu, socialiniais tinklais ir socialiniu kapitalu.

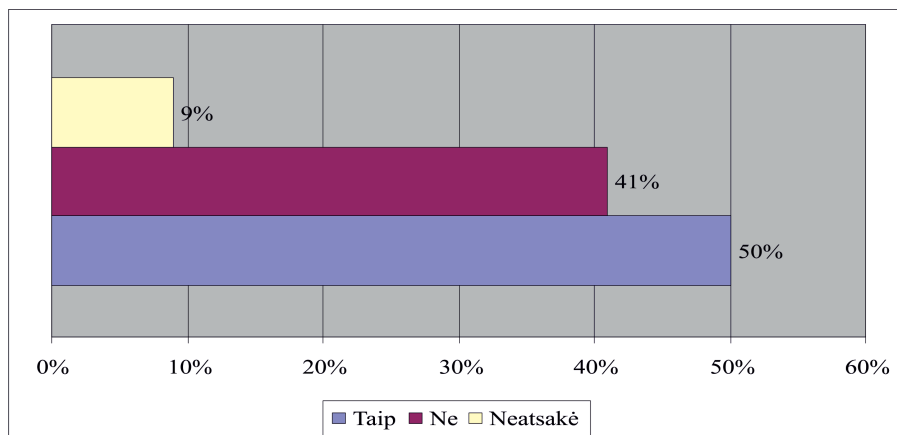

17 pav. Rengimas socialinei partnerystei studijų laikotarpiu.

Teigiamai atsakiusiųjų prašyta užpildyti lentelę: pažymėti, kurie iš pateiktų klausimų buvo nagrinėjami mokantis socialinės partnerystės, o jei buvo, tai pateikti ir pavyzdį. Vienoje anketoje nurodytas toks bendradarbiavimo pavyzdys: „Bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, kolegomis, mokiniais, mokinių tėvais.“ Taip pat apklaustasis pažymėjo, jog studijavo ir socialinę partnerystę, bet, deja, pavyzdžio nepateikė. O tokių dalykų kaip socialiniai tinklai ir socialinis kapitalas šis respondentas studijų laikotarpiu nenagrinėjo. Kitoje anketoje pažymėta tik bendradarbiavimas ir socialiniai tinklai, tačiau nepateikta jokių pavyzdžių. Daugelyje anketų buvo nurodyta bendradarbiavimas, socialinė partnerystė ir socialiniai tinklai, tačiau be pavyzdžių. Socialinis kapitalas pažymėtas tik keliose anketose. Kaip bendradarbiavimo pavyzdys paminėta tai, kad per paskaitas buvo užduodami grupiniai darbai. Vienas respondentas dalyvavo renginyje, kuriame bendradarbiavo pedagogai, socialiniai darbuotojai ir tėvai. Paskutinėje anketoje buvo pateikta ir bendradarbiavimo („Tarpinstitucinis bedradarbiavi-

mas“) bei socialinių tinklų („Ugdymo institucijos, socialinių paslaugų teikimo įstaigos“) pavyzdžių.

Taip pat norėta sužinoti, ar respondentai turi praktikos socialinės partnerystės / socialinių tinklų plėtojimo srityje. 50 proc. atsakiusiųjų pažymėjo atsakymą „taip“, 41 proc. – atsakymą „ne“, o 9 proc. visai nepateikė atsakymo.

18 pav. Praktika socialinės partnerystės srityje.

Teigiamai atsakiusiųjų prašyta užpildyti lentelę: įvertinti savo indėlį į socialinės partnerystės ir tinklinio bendradarbiavimo sritį ir pasakyti, kiek tai reikalinga darbe. Reikėjo nurodyti konkretų balą nuo 0 iki 5, kai 0 = nenaudinga, o 5 = labai naudinga. Vertinami buvo bendradarbiavimas, socialinė partnerystė ir socialinių tinklų kūrimas.

Apibendrinus atsakymus, pastebėta, kad dažnai respondentai didžiausią balą skyrė bendradarbiavimui. Taigi galima sakyti, jog bendradarbiauti yra labai svarbu. Tik keli respondentai pateikė komentarus. Vienas komentaras toks: „Dirbant su vaikais tenka bendradarbiauti su jų aplinkoje esančiais žmonėmis.“ Kitas komentaras: „Reikalinga informacija apie mokinius, kad galėčiau tinkamai organizuoti ugdymą.“ Vienas respondentas nurodė, kad bendradarbiavimą jis panaudoja sprendžiamas konfliktus. Kitas respondentas bendradarbiavimą komentavo kaip kompetencijos ugdymą.

Socialinė partnerystė dažniausiai buvo vertinama trimis balais. Taigi akivaizdu, kad ji darbe nėra naudojama visu pajėgumu. Socialinę partnerystę respondentai komentavo nelabai noriai. Vienas komentaras toks: „Plečia ryšius praktinei veiklai.“ Taip pat vienas respondentas nurodė, kad socialinės partnerystės reikia sprendžiant klausimus, kuriems būtinas išsamus gilinimasis. Sulaukta ir vieno pesimistiško komentaro: „Ne visi linkę bendradarbiauti ir padėti.“

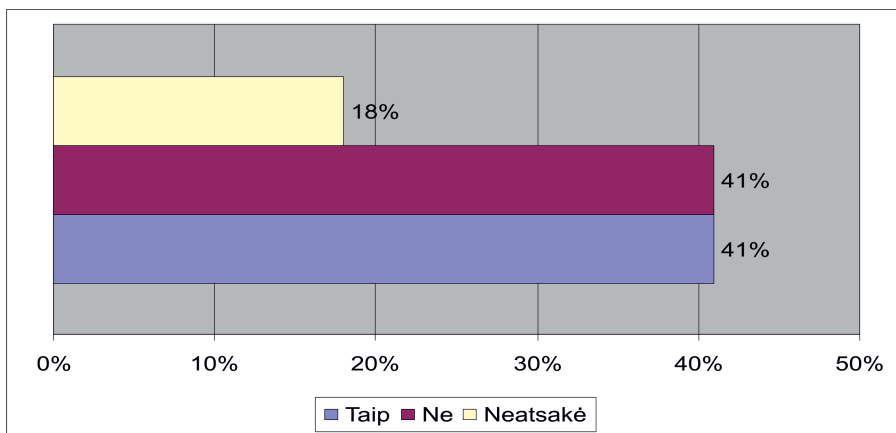
Socialinių tinklų kūrimas buvo įvertintas tik kaip naudingas darbe, taigi labai mažai žmonių, kuriems tai būtų ypač svarbu. Socialinių tinklų kūrimas darbe yra reikalingas tam, kad ugdytų organizacinius gebėjimus sprendžiant kompleksines problemas, kurioms reikia ypatingo sprendimo. Vieno respondento komentaras nelabai atitinka esmę: „Pateikiu reikalingą informaciją, padedu...“

Aštuntu klausimu norėta išsiaiškinti, ar respondentams savo darbe teko susidurti su probleminėmis situacijomis, sietinomis su socialinės partnerystės plėtra. Taip pat buvo prašoma pateikti konkrečių pavyzdžių. Deja, tik vienas respondentas nurodė, kad jis buvo susidūręs su tokiomis situacijomis. Kaip konkrečius pavyzdžius jis pateikė tarpžinybinį susiskaldymą, atskirų institucijų ambicijas, sutarčių sudarymą. Kitiems respondentams arba neteko su tuo susidurti, arba jie tiesiog patingėjo prisiminti pavyzdžių. Iš tokių atsakymų akivaizdu, kad socialinė partnerystė nėra populiarus bendradarbiavimo įrankis Lietuvoje.

Kitu klausimu prašyta išvardyti respondentams žinomus sėkmingus valstybinio, savivaldybės ir privataus / nevyriausybinio sektorių bendradarbiavimo pavyzdžius. Deja, bet išsamiai atsakė tik vienas respondentas. Vienintelis pavyzdys skambėjo taip: „Kalėjimų departamento bendradarbiavimas su NVO, Kalinių globos draugija, taip pat bendradarbiavimas su daugeliu valstybinių institucijų.“

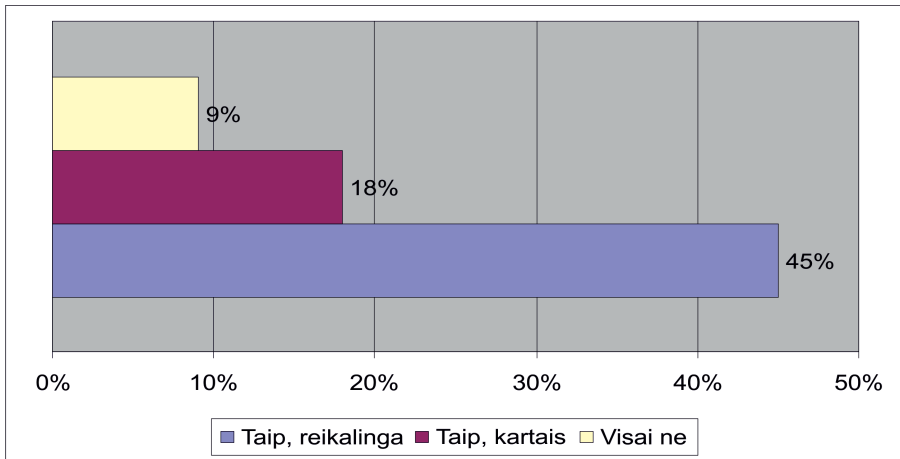
Taip pat respondentų klausta, ar dabartinėje situacijoje jie gauna pagalbą, kai tenka spręsti klausimus, susijusius su socialine partneryste. Atsakymai pasiskirstė po lygiai: tiek atsakymą „taip“, tiek atsakymą „ne“ pasirinko po 41 proc. apklaustųjų. 18 proc. respondentų

iš viso neatsakė. Teigiamai atsakiusiųjų buvo prašoma išvardyti, kas jiems padeda, ir kartu pakomentuoti. Kaip paaiškėjo, daugumai respondentų padeda kolegos, komanda, bendradarbiai. Vienas iš komentarų toks: „Kolegos, o atskirais atvejais ir VPU SKI dėstytojai.“ Taip pat apklaustieji pabrėžia tai, jog labiausiai jiems galėtų padėti būtent kolegos. Vienas respondentas dar nurodė, kad pagalbos jis kreipiasi į kolegas, specialistus iš Vaikų teisių apsaugos tarnybos, taip pat iš pedagoginės ir psichologinės tarnybos.

19 pav. Pagalba socialinės partnerystės srityje.

Vienuoliktas klausimas skambėjo taip: „Ar jūsų darbe reikalinga socialinė partnerystė ir socialinių tinklų kūrimas, kodėl (pakomentuokite)?“ Anketoje buvo pateikti trys galimi atsakymai: „taip, reikalinga“, „taip, kartais“, „visai ne“. 45 proc. respondentų nurodė, kad socialinė partnerystė ir socialinių tinklų kūrimas jų darbe yra reikalingi, 18 proc. – kad tai reikalinga tik kartais. Tik 9 proc. apklaustųjų pripažino, kad socialinė partnerystė ir socialinių tinklų kūrimas jų darbe yra visai nereikalingi.

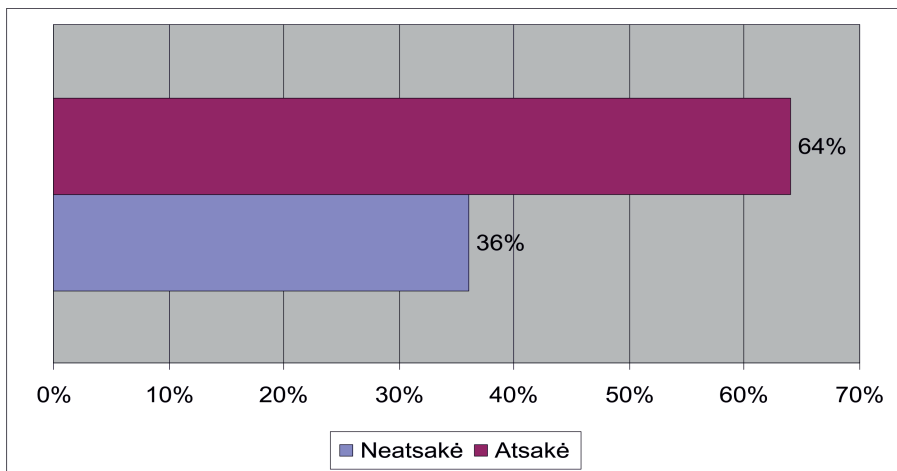
20 pav. Socialinės partnerystės ir tinklinio bendradarbiavimo poreikis.

Vienas respondentas, pasirinkęs atsakymą „taip, reikalinga“, komentavo taip: „Reikalingi, nes bendrame rate lengviau išspręsti socialines problemas, kurios atsiranda intensyviai dirbant.“ Kito respondento komentaras: „Todėl, kad nuteistųjų integracijos visuomenėje klausimai yra ne vienos institucijos jėgoms ir socialinė partnerystė ir socialinių tinklų kūrimas šioje srityje yra itin reikalingi.“ Taip pat apklaustieji minėjo, kad tai palengvina darbą, socialinę partnerystę lemia veiklos pobūdis, tai reikalinga pagal darbo specifiką ir pan. Vienas respondentas, pasirinkęs atsakymą „taip, kartais“, komentavo, kad socialinė partnerystė reikalinga tik tada, kai reikia plėsti socialinių ryšių tinklą.

Taigi matyti, jog žmonės teigiamai vertina socialinę partnerystę ir socialinių tinklų kūrimą, supranta, kad be jų ne visada galima gerai atlikti savo darbą.

Toliau respondentų buvo prašoma apibūdinti (4–5 sakiniais), kaip jie supranta socialiai atsakingą organizaciją. Net 36 proc. apklaustųjų nesugebėjo atsakyti į šį klausimą. Kitų atsakymai skambėjo, pvz., taip: „Organizacija, aktyviai dalyvavusi socialinėje veikloje“, „Tai, manau, yra organizacija, kuri yra atsakinga už tam tikrų socialinių grupių (ar problemų) integraciją ar pagalbą joms. Ta organizacija turėtų realiai spręsti šias problemas.“ Vienas respondentas teigė, kad socialiai atsa-

kinga organizacija laikosi teisių, atlieka pareigas. Kitam apklaustajam atrodė, kad tokia organizacija neteikia klaidinančios reklamos, rūpinasi aplinka, yra filantropiška, patenkina visuomenės poreikius. Taip pat socialiai atsakinga organizacija įsivaizduojama kaip socialiai naudinga organizacija, kuri rūpinasi asmenų gerove, įvairių paslaugų užtikrinimu. Tokia organizacija teikia paslaugas žmonėms, siekia ne tik savo asmeninių, bet ir pilietinių tikslų. Vienoje anketoje buvo parašyta, kad tai organizacija, kuri algą gauna šiandien, tačiau dirba rytdienai. Kitoje anketoje nurodyta, kad socialiai atsakinga organizacija yra tokia organizacija, kuri rūpinasi piliečiais, ypač tais, kuriems reikia specialios priežiūros.

21 pav. Žinau, kas yra socialiai atsakinga organizacija.

Taigi galima teigti, kad dauguma respondentų yra susidarę bendrą vaizdą, kas yra socialiai atsakinga organizacija, kokių tikslų ji siekia, kam teikia pirmenybę ir kuo rūpinasi.

Galiausiai respondentų buvo prašoma pateikti pasiūlymų, kaip tobulinti socialinę partnerystę ir tinklinį bendradarbiavimą. Tik 23 proc. apklaustųjų turėjo kokių nors pasiūlymų.

Vieni patarė, jog reikia eiti nuo idėjų prie konkrečių darbų. Kiti pasigedo neformaliųjų organizacijų bendradarbiavimo. Treti manė, jog,

tobulinant socialinę partnerystę ir tinklinį bendradarbiavimą, labai tikslinga daugiau dėmesio skirti neformaliajam bendravimui. Ketvirti siūlė visuomenei pateikti daugiau informacijos apie socialinę partnerystę, propaguoti savanorystę, mažinti nusikalstamumą, skurdą, atskirtį. Galima teigti, kad žmonės žino, ko reikia norint gerinti socialinę partnerystę ir tinklinį bendradarbiavimą Lietuvoje. Tačiau būtina, kad tam tikros organizacijos atkreiptų dėmesį į tas sritis, kuriose yra iškilęs didžiausias pavojus. Dauguma nori, kad daugiau dėmesio būtų skiriama neformaliajam bendravimui, taip pat pasigendama atskirties, skurdo mažinimo projektų.

Išsamiai išanalizavus respondentų atsakymus, galima daryti išvadą, kad socialinė partnerystė, kaip edukacinis metodas socialiniam kapitalui kaupti nevyriausybinuose, socialiniuose ir švietimo sektoriuose, yra plėtojama. Vis daugiau universitetų šias problemas įtraukia į teorines paskaitas. Darbovietėse iškilus nesklandumų ar klausimų, susijusių su socialine partneryste ar socialiniu kapitalu, taip pat yra kreipiamasi į profesionalus ir savo darbo žinovus. Žmonės stengiasi ieškoti, kaip dar galėtų panaudoti socialinę partnerystę ir padaryti ją svarbia savo darbo dalimi. Tačiau pasitikėjimą mažina tai, kad valstybės stabilumo garantas – vidurinis sluoksnis – Lietuvoje nėra didelis. Vidurinis sluoksnis – tai išsilavinę žmonės, išgalintys tenkinti ne tik būtinuosius savo poreikius. Šie gyvenimu patenkinti žmonės, ne tik suvokiantys valdžios vykdomą politiką, bet ir prisidedantys prie valstybės gerovės, užsienyje vadinami „baltosiomis apykaklėmis“ ir sudaro apie 60–70 proc. visuomenės. Lietuvoje prieš keletą metų jų buvo vos 13–14 proc., dabar – dar mažiau, todėl ir rinkimus čia laimi tie, kurie įtikinamiau įsijaučia į pranašo vaidmenį, o lojalumas partijoms keičiasi tarsi švytuoklė. Anot Darbo santykių instituto Gyvenimo lygio ir žmoniškųjų išteklių plėtros probleminės grupės vadovo prof. habil. dr. Algio Šileikos, absoliutaus skurdo lygis prieš keletą metų Lietuvoje buvo 450 Lt, 2008 m. pradžioje – 975 Lt, o 2009 m. – jau 1092 Lt. Teoriškai skurdas siejamas su minimaliu asmeninių poreikių patenkinimo lygiu. Jei žmogus nebeišgali patenkinti jau ir minimalių poreikių, jis laikomas

skurdžiumi. Viduriniojo sluoksniu atstovo pajamos – apie 2200 Lt. Jei žmogaus pajamos siekia 3500 Lt, jis pereina į aukštesnį socialinį lygmenį. Tačiau tokių žmonių grupė nėra didelė. Net 48 proc. mūsų visuomenės sudaro vadinamasis tarpinis sluoksnis tarp skurdžių ir viduriniojo sluoksniu. Būtent šiam sluoksniui priskirtina dauguma Lietuvos inteligentijos. „Inteligentija turi dvejopą kapitalą – finansinį ir kultūrinį. Jei žmogus yra pakankamai išsilavinęs, užsienyje jis automatiškai patenka į vidurinį sluoksnį. Lietuvos inteligentijos kultūrinis kapitalas aukštas, bet pajamos – labai žemos. Todėl nieko keista, kad kultūros, mokslo, socialiniai darbuotojai, mokytojai, gydytojai ima maištauti“, – svarsto A. Šileika¹⁵⁶. Be to, socialinė partnerystė yra būtina, siekiant atstovauti tam tikroms sritims, kurios politinių organizacijų atstovaujamos nepakankamai. Tokia atstovavimo veikla paprastai vadinama lobizmu. Lobistinės veiklos apibrėžimas skirtingose valstybėse ir teisės tradicijose skirtingas. Taip pat skiriasi lobistinės veiklos reglamentavimas. Antai Vakarų Europos valstybėse (Austrijoje, Belgijoje, Suomijoje, Graikijoje, Airijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Portugalijoje, Švedijoje) lobistinė veikla neregamentuojama, o Skandinavijos valstybėse ypač pabrėžiama, kad piliečių ir organizacijų įtaka teisėkūrai yra siektina ir būtina demokratinio proceso dalis, todėl ji specialiai neregamentuojama ir neribojama. Posovietinėse valstybėse lobizmas reglamentuojamas daugiausia dėl JAV ir kitų valstybių, aktyviai reglamentuojančių lobistinę veiklą, pavyzdžiui, Kanados, teisinių sistemų įtakos. Nuo lobistinės veiklos sampratos ir apibrėžimo galiausiai priklauso ir teisinis lobistinės veiklos reguliavimo režimas. Paprastai lobizmu laikomi kontaktai su politikais ar valstybės tarnautojais siekiant teisės aktų pokyčių, kartu vengiama reglamentuoti bet kokius kitus veiksmus, kuriais siekiama daryti įtaką teisėkūrai. Tokia lobistinės veiklos samprata įtvirtinta JAV

¹⁵⁶ Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuvoje-skurdo-riba--1095-litai.d?id=23904260>>. Žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.

ir Kanadoje.¹⁵⁷ Europos Komisija¹⁵⁸ – kolegiali ES institucija, laikoma ES „varikliu“, užtikrinančiu ES integraciją ir saugančiu europinį interesą. Prieš dešimtmetį pasikeitė Europos Komisijos požiūris į konsultacijas su interesų grupėmis, tai atsispindi ir retorikoje: interesų grupių įtaka nebevardinama lobizmu, o tik konsultavimusi su suinteresuotomis šalimis ir dialogu su pilietine visuomene. Įtvirtinti bendrieji principai, kurių turi laikytis abi dialogo šalys vykstant konsultacijoms, kurių metu, prieš priimdama sprendimą, Europos Komisija siekia gauti indėlį iš išorės suinteresuotų veikėjų.

Bendrieji principai.

– **Dalyvavimas.** Konsultuojamasi su kuo daugiau PVO ir dėl kuo daugiau klausimų.

– **Atvirumas ir atskaitomybė.** Turi būti aišku, kokie klausimai svarstomi, kokie konsultavimosi mechanizmai naudojami, su kuo konsultuojamasi, kas padarė įtaką galutiniams sprendimams ir pan.

– **Efektyvumas.** Laiku konsultuojamasi dėl to, kas reikalinga. Konsultacijos turi prasidėti kuo anksčiau, kad suinteresuotos šalys galėtų daryti įtaką tikslų, priemonių, patikrinimo rodiklių formulavimui ir pan. Efektyvumas eina koja į koja su proporcingumu: jei Komisija nori efektyviai veikti, turi konsultuotis tik tiek, kiek būtina.

– **Rišlumas, nuoseklumas.**

Apibendrinant galima teigti, kad atsakinga socialinė partnerystė skatina socialinės ekonomikos plėtrą ir socialinę klasterizaciją. Aišku, kad šiai viešojo, privataus ir mokslo sektorių jungčiai reikalinga politinė parama ir bendras visuomenės nusiteikimas. Kai šalyse atsiranda samprata, kad viešąjį gyvenimą tinkamai kurti galima tik susitarus su piliečiais, pilietinės visuomenės atstovais ir bendruomene bei moks-

¹⁵⁷ *Visuomenės dalyvavimo teisėkūroje teisinės aplinkos gerinimas.* Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/llri_studija_visuomenes_dalyvavimo_teisekuroje_teisines_aplinkos_gerinimas/1542>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 23 d.

¹⁵⁸ *Communication from the Commission – Towards a reinforced culture of consultation and dialogue – General principles and minimum standards for consultation of interested parties by the Commission.* Brussels, 11.12.2002. COM(2002)704 final.

lo institucijomis, tik tada įmanomas ekonominis proveržis ir stabilios bendruomenės formavimasis.

II.4. SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS MODELIAI IR SOCIALINIAI TINKLAI

Europos Sąjungos dokumentai, Europos struktūrinių fondų parama atspindi teigiamą Europos požiūrį į socialinę partnerystę, skatina verslo sektoriaus socialinę atsakomybę. Kuriant tvarios visuomenės modelį, ieškoma naujų socialinių strategijų, akcentuojama žinių ekonomikos ir socialinės ekonomikos augimo svarba. Nors daugelyje Europos Sąjungos dokumentų Europa įvardijama kaip regionas, turintis atskirą ir pažangesnį socialinį modelį, siekiant išlaikyti socialinės sanglaudos ir socialinio solidarumo elementus, tačiau tiek Lietuvos, tiek kitų Rytų Europos šalių pavyzdžiai rodo, kad krizės metu nepopuliarūs sprendimai kaip tik ir priimami socialinėje srityje. Dar 2001 m. liepos mėn. Europos Komisija pateikė žaliają knygą „Europos įmonių socialinės atsakomybės modelio skatinimas¹⁵⁹“, Komisijos komunikato KOM (2001) 0366. Šios konsultacijos tikslas – pradėti diskusiją dėl verslo sektoriaus socialinės atsakomybės sąvokos ir skatinti partnerystę, kuri padėtų plėtoti Europos vertybes ir didintų įmonių socialinę atsakomybę. Komunikate pabrėžiama, kad Europos įmonės turėtų plačiau prisiimti socialinę atsakomybę ir ją strategiškai integruoti į visuomenės gyvenimą. Rekomenduojama toliau stiprinti darbuotojų, jų atstovų, profsąjungų, konsoliduotų nevyriausybinų organizacijų ir vartotojų ryšius. Europos organizacijos siekia Europą priversti būti socialinės atsakomybės pavyzdžiu. Diskutuojama, kaip socialinės atsakomybės įmonės gali padėti siekiant įvairių viešosios politikos tikslų,

¹⁵⁹ Darbo dokumentas <Titre>dėl įmonių socialinės atsakomybės: augimo ir užimtumo partnerystės įgyvendinimas. </Titre. Pranešėjas: <Depute>Richard Howitt <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+COMPARL+PE-378.458+01+DOC+WORD+V0//LT&language=LT>, žiūrėta 2011 m. lapkričio 28 d.

pvz., labiau integruotos darbo rinkos ir didesnio socialinės integracijos laipsnio, investicijų į įgūdžių formavimą, visą gyvenimą trunkančio mokymosi ir įsidarbinimo galimybių, visuomenės sveikatos gerinimo. Įmonių socialinė atsakomybė suprantama kaip sąvoka, kurią pasitelkdamai verslininkai savanoriškai įtraukia socialinius ir aplinkosaugos klausimus į savo įmonių veiklą ir į santykius su suinteresuotosiomis šalimis.¹⁶⁰ Tarptautinė standartizacijos organizacija (ISO) pranešė, kad užbaigtas penkerius metus trukęs tarptautinio socialinės atsakomybės (SA) standartas ISO 26000. 2010 m. lapkričio 1 d. ISO išleido ISO 26000 – Socialinės atsakomybės gairių/rekomendacijų standartą. Standartas papildė iki šiol buvusias socialinės atsakomybės iniciatyvas bei praplėtė SA supratimą ir taikymą. ISO 26000 apžvelgia šiuolaikinę socialinės atsakomybės sampratą, apima daugelį klausimų, susijusių su socialine atsakomybe. Tai yra gairių, o ne reikalavimų standartas, ir jis nėra skirtas sertifikavimui. Pagrindinis ISO 26000 gairių privalumas įmonėms – tai aiškus modelis ir rekomendacijų rinkinys, pagal kurį įmonė gali geriau įvertinti savo veiklą socialinės atsakomybės srityje.¹⁶¹

Standartas tinkamas ir išsivysčiusioms, ir besivystančioms šalims. Pastarojo meto tendencijos darbo rinkoje, kada daugelyje sektorių jaučiamas kvalifikuotų darbuotojų stygius, verčia ir ateityje vers darbdavius ieškoti sprendimų, kaip sukurti patrauklias darbo sąlygas savo darbuotojams. Pagrindine užduotimi, įtraukiant ir išlaikant jaunus darbuotojus, dabar tampa šeimai palankios aplinkos kūrimas.

Įmonių socialinė atsakomybė (toliau vadinama – ĮSA) – tai įmonių ideologija, politika ir praktika, atspindinti tokią įmonių elgseną, kai jos į savo veiklą savanoriškai įtraukia socialinius ir aplinkosaugos klausimus bei santykiuose su visais suinteresuotais visuomenės, vers-

¹⁶⁰ Augimo ir užimtumo partnerystės įgyvendinimas: Paversti Europą įmonių socialinės atsakomybės pavyzdžiu KOM(2001) 366, internetinė prieiga: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0136:FIN:lt:PDF>, žiūrėta 2010 m. gruodžio 10 d.

¹⁶¹ ISO 26000:2010 Socialinės atsakomybės gairių standartas. Internetinė prieiga: <http://www.irs.lt/lt/ISO/26000/socialine/atsakomybe>, žiūrėta: 2011 m. liepos 1 d.

lo ir valdžios atstovais vadovaujasi pagarbos žmogui, visuomenei bei gamtai vertybiniais principais.¹⁶² ISO 26000 papildo jau iki šiol buvusias socialinės atsakomybės iniciatyvas ir pasiekimus bei praplečia SA supratimą ir taikymą:

- plėtodamas tarptautinį sutarimą apie tai, kas yra socialinė atsakomybė ir kaip turėtų veikti socialiai atsakinga organizacija;
- pateikdamas gaires, kaip SA principus paversti rezultatyviais veiksmais
- apibendrinamas geriausias žinomas SA iniciatyvas bei praktikas ir skleisdamas jas tarptautinei bendruomenei¹⁶³.

Savo pavadinimu ISO 26000 standartas panašus į kitą Lietuvoje jau gana žinomą standartą – SA8000. ISO 26000 standarto pavadinime esantis terminas „Social Responsibility“ verčiamas kaip „socialinė atsakomybė“, o SA 8000 standarto pavadinime esantis terminas „Social Accountability“ – „socialinis atsakingumas“. Iš tiesų pavadinimuose esama panašumų (beje, lietuviški vertiniai dar nėra standartizuoti), kartais net ISO 26000 ir SA 8000 lyginami tarpusavyje kaip „konkurentai“, dubliuojantys vienas kitą. Jame pateikiama pasauliniu mastu sutarti SA terminai ir jų apibrėžtys bei SA principai, pagrindinės SA sritys, taip pat rekomendacijos, kaip pasiekti, kad organizacija imtųsi socialinės atsakomybės.. O SA 8000 išdėstyti etiškos darbdavystės reikalavimai (vienai iš ISO 26000 apibrėžtų socialinės atsakomybės sričių); pagal šį standartą vykdomas akredituotas sertifikavimas. SA 8000 remiasi tomis pačiomis Jungtinių Tautų ir Tarptautinės darbo organizacijos (ILO) konvencijomis kaip ir ISO 26000.¹⁶⁴

¹⁶² *Europos žodynas EUROVOC*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_viewer.ViewTheme?p_int_tv_id=1637&p_kalb_id=1>, žiūrėta 2008 m. gegužės 19 d.; Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. gruodžio 22 d. įsakymas Nr. A1-337 „Dėl įmonių socialinę atsakomybę 2006–2008 metais skatinančių priemonių patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 2-28).

¹⁶³ *ISO išleido ISO 26000 Socialinės atsakomybės rekomendacijas*. ISO 26000:2010 Socialinės atsakomybės gairių standartas. Internetinė prieiga: <http://www.irs.lt/lt/ISO/26000/socialine/atsakomybe>, žiūrėta: 2011 m. liepos 1 d.

¹⁶⁴ Ten pat.

Tvarus Europos Sąjungos augimas ir geresnių darbo vietų kūrimas yra du uždaviniai, kuriuos sprendžia visos ES šalys pasaulinės konkurencijos ir senėjančios visuomenės sąlygomis. Siekiama sukurti naujų darbo vietų, suvaldyti skurdo didėjimą, kad būtų išsaugotas socialinis Europos visuomenės modelis, pagrįstas vienodomis galimybėmis, aukšta gyvenimo kokybe, socialine integracija ir sveika aplinka. Dėl šios priežasties Komisija paragino atnaujinti Lisabonos darbotvarkę ir 2005 m. vasarį paskelbė apie Augimo ir užimtumo partnerystės pradžią, o 2005 m. gruodį atnaujino Tvaraus vystymosi strategiją. 2005 m. Hamptono rūmuose vykusiame valstybių ir vyriausybių vadovų neoficialiame susitikime buvo raginama ieškoti naujų atsakymų sprendžiant konkurencijos klausimą ir kartu išlaikant europietiškas vertybes. Socialinio atsakingumo (kitaip dar socialinės atsakomybės, angl. *social responsibility*) terminas Vakarų šalyse plačiau pradėtas vartoti praėjusio amžiaus 8-ajame dešimtmetyje, nors įvairių iniciatyvų šioje srityje būta ir daug anksčiau.¹⁶⁵

Tačiau nei socialinė partnerystė, nei socialinis dialogas nepanaikina lokalių priežasčių, kurios sukelia globalias pasekmes. Socialinė ekologija nepaiso kontinentų ribų ar politikų ambicijų. Pasaulinės krizės sukelia platesnio pobūdžio šokus, kuriuos pajaučia tiek valstybės, tiek jose veikiančios korporacijos ir visi piliečiai.

Beveik vienu metu praėjusio amžiaus septintuoju–aštuntuoju dešimtmečiais vyko trys svarbūs vienas kitam įtaką darę procesai. Visų pirma minėtina sparti informacinių technologijų plėtra, pranokusi visas šios krypties prognozes. Antras procesas – globalizacija, iškėlus aplinkos, kaip globalios jungties, reikšmę. Trečias procesas – tai visuomeninių judėjimų ir įtakos grupių (angl. *stakeholders*) spartus formavimasis bei jų poveikio didėjimas (Castells, 1996). Išsivysčiusios šalys maksimaliai išnaudoja informacines technologijas savo ekonomikos

¹⁶⁵ Mikšys, Aloyzas. *Socialinis atsakingumas ir SA8000 standartas*. Prieiga per internetą: <http://www.bureauveritas.lt/wps/wcm/connect/147692004e85497f95b4bf7cc78c87dd/Socialinis+atsakingumas+ir+SA8000+standartas_2009-06-08f.pdf?MOD=AJPERES&CACHID=147692004e85497f95b4bf7cc78c87dd>, žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.

plėtrai. Informacija tampa vienu iš pagrindinių išteklių konkurencinėje kovoje. Jos apdorojimo greitis vis didėja, o strateginio valdymo sistemų adaptavimas nuolat greitėja. Informacinės technologijos sudaro prielaidas tiksliau valdyti išteklius, pasiūlyti labiau vartotojo poreikius tenkinantį produktą. Globalizacija sudarė sąlygas išsivysčiusioms šalims intelektualių produktų gamybą ar dalį gamybos ciklo perkelti į posovietinio bloko ar besivystančias šalis. Išsivysčiusiose valstybėse verslo aplinka yra kur kas sudėtingesnė dėl susiformavusių įtakos grupių judėjimo – verslui atsiranda būtinybė suvokti ir sugebėti maksimaliai suderinti sudėtingus ir dažnai prieštarigus įtakos grupių interesus. Būtent dėl įtakos grupių judėjimo verslui yra primetama socialinė ekologinė atsakomybė. Daugelio Vakarų ekspertų darbuose teigiama, kad: 1) socialinės Europos ribos ir mastai dabar yra siauresni, 2) kalbėti apie bendrą Europos socialinį modelį yra neįmanoma dėl didelių socialinės politikos skirtumų įvairiose Europos šalyse, kai Europos Sąjungoje faktiškai egzistuoja trys gana skirtingi socialinės politikos modeliai¹⁶⁶ – a) Šiaurės Europos – institucinis, b) kontinentinės Europos – korporatyvinis-bismarkinis ir c) anglosaksiškasis liberalusis. Kai kurie autoriai išskiria dar ir Pietų Europos modelį, kuriame daugiau korporatyvinių-bismarkinių elementų, bet yra ir a) bei c) modelių savybių. Be to, Pietų Europos modelis pasižymi specifiniais, tik besivystančioms šalims būdingais klientelizmo bruožais. Europos politikų ir biurokratų negalėjimas bei nenorėjimas tartis dėl bendresnio Europos socialinio modelio gali būti kliūtis siekiant didesnės socialinės sanglaudos ir socialinio solidarumo. Visuomenė pastaruoju metu siekia, kad kiekvienas pilietis atsakingai žiūrėtų į savo atliktą darbą ir stengtųsi kurti geresnę aplinką bei darnų pasaulį. Socialinis atsakingumas – tai organizacijos suvokta atsakomybė už jos sprendimų ir veiklos įtaką aplinkai ir visuomenei. Socialiai atsakinga organizacija, pri-

¹⁶⁶ Guogis, Arvydas. Kai kurie korporatyvinės socialinės atsakomybės ir socialinio teisingumo aspektai. Iš: *Viešoji politika ir administravimas*, 2006, nr. 18. Prieiga per internetą: <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/vpa18/Nr18_7_Guogis.pdf>. žiūrėta 2009 m. balandžio 28 d.

imdama sprendimus ir vykdydama veiklą, atsižvelgia į suinteresuotų šalių lūkesčius, laikosi teisės aktų ir tarptautinių normų, prisideda prie darniosios plėtros ir visuomenės gerovės. Šios nuostatos yra sudėtinė organizacijos dalis, todėl nuolat taikomos jos praktikoje. Socialinio atsakingumo koncepcija taikytina absoliučiai visoms organizacijoms, neatsižvelgiant į jų pobūdį. Išskiriamos šios pagrindinės socialinio atsakingumo sritys:

- a) žmogaus teisės;
- b) darbdavystės praktika;
- c) aplinkos apsauga;
- d) etiškas verslas;
- e) santykis su vartotojais;
- f) bendruomenės įtraukimas.

Papildomai prie šių sričių dar priskiriamas organizacijos valdymas, nuo kurio priklauso sprendimų socialinio atsakingumo klausimais priėmimas ir jų vykdymas.¹⁶⁷

Plėtojantis demokratijai, didėjant viešumui ir informacijos prieinamumui, vis daugiau žmonių tampa neabejingi socialiniams verslo aspektams. Įvairios suinteresuotosios šalys – vartotojai, klientai, darbuotojai, profesinės sąjungos, bendruomenės, nevyriausybinių organizacijų, fondai, paramos teikėjai, investuotojai – vis daugiau domisi įmonių (organizacijų) veikla ir įvairiais būdais stengiasi daryti joms įtaką. Pačios organizacijos taip pat ieško būdų, kaip patenkinti visuomenės bei suinteresuotųjų šalių lūkesčius. Vertybių laikymasis, atsakingas elgesys, žmogiški santykiai ir švari aplinka yra šiandienos gero pilietiškumo aspektai. Iš visų visuomenės grupių yra tikimasi socialiai atsakingo elgesio. Deja, Europos ekonominio ir socialinio vystymosi sąlygos yra skirtingos, todėl tenka ieškoti naujų sprendimų arba alternatyvų. Korporatyvinė socialinė atsakomybė, arba PPP/VPP, t. y.

¹⁶⁷ Mikšys, Aloyzas. *Socialinis atsakingumas ir SA8000 standartas*. Prieiga per internetą: <http://www.bureauveritas.lt/wps/wcm/connect/147692004e85497f95b4bf7cc78c87dd/Socialinis+atsakingumas+ir+SA8000+standartas_2009-06-08f.pdf?MOD=AJPERES&CACHID=147692004e85497f95b4bf7cc78c87dd>, žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.

viešojo ir privataus sektorių partnerystė, kaip tik ir yra vienas iš galimų variantų. Pripažįstant, kad profesinės sąjungos jau neužtikrina gausnio piliečių dalyvavimo valstybės valdyme, reikia įteisinti ir kitas įmanomas socialinio solidarumo formas. Šiaurės Amerikoje ir Vakarų Europoje korporatyvinės socialinės atsakomybės apraiškų yra kur kas lengviau surasti nei Rytų Europoje, kur totalitarinis režimas pažeidė bendruomeniškumo pagrindus. Tačiau korporatyvinė socialinė atsakomybė vienodai reikšminga visų šalių įmonėms ir įstaigoms. Ji svarbi tiek didelį ekonominį konkurencingumą pasiekusiose Vakarų Europos šalyse, tiek socialinę partnerystę, atsakomybę ir socialinį saugumą įtvirtinančių mechanizmų stokojančiose Rytų Europos valstybėse. Lietuvoje veikiančiose Vakarų kompanijose yra didesnis pasitikėjimo (angl. *social trust*) laipsnis, mažesnė korupcija, geresni darbdavių ir pavaldinių santykiai, dažnai didesni atlyginimai, aukštesnė darbo ir bendravimo kultūra ir pan. Kita vertus, ir šiose kompanijose darbo sąlygos nėra ypač geros, socialinio pasitikėjimo laipsnis yra per žemas, darbuotojai, netgi ir labai aukštos kvalifikacijos, nuolatotai bijo prarasti savo darbo vietas.

Kadangi egzistuoja gana dideli skirtumai tarp Vakarų ir Rytų kultūrų, kiekviena šalis turi surasti savo socialinės partnerystės ar socialinio saugumo modelius. Korporatyvinė socialinė atsakomybė gali būti apibrėžiama ir kaip socialinio saugumo forma, kuri pasireiškia darbo vietoje (kaip alternatyva profsąjungų veiklai) ir pasitraukus iš darbo rinkos, kai tampama socialinių išmokų gavėju arba socialinių paslaugų vartotoju. Socialinius tinklus tyrėjai dažniausiai traktuoja dvejopai. Vienas požiūris remiasi individo santykių analize. Kitaip tariant, į tam tikrus asmenis žvelgiama kaip į jų socialinio tinklo pagrindą. Asmeninio tinklo analizė gali atskleisti individo santykių įvairovę ar ribas ir išskirti asmenis, turinčius priėjimą prie įvairių informacijos šaltinių. Socialinių tinklų analizės teorija pastaraisiais dešimtmečiais organizacijų teorijoje tapo svarbia tyrimų sritimi (Borgatti, Foster, 2003;) Brass ir Kilduff, apžvelgdami 50 metų socialinių tinklų raidą, tinklų analizę įvardijo kaip vieną perspektyviausių tyrimų sričių. Socialinių tinklų analizės

perspektyva apibūdinama kaip gera strategija socialinei struktūrai tirti (Wellman, 1979; Emirbayer, Goodwin, 1994; Mario A. Rivera and Everett M. Rogers, 2004, Varnelis, 2010). Teigiama, kad socialinių tinklų analizė yra viena iš nedaugelio socialinių mokslų sričių, kur mokslininkai daro įtaką vienas kitam, taip plėsdami žinojimą apie tinklus. Iš tiesų ne tiek svarbu, ar socialinių tinklų analizė turi paradigmos bruožų, ar ne. Svarbiausia tai, kad ši perspektyva organizacijų tyrimų srityje vos per tris dešimtmečius leido paaiškinti daugelį svarbių reiškinių. Socialinių tinklų analizės perspektyvos pagrindinė sąvoka yra tinklas (angl. *network*). Tinklas apibrėžiamas kaip mazgų ir ryšių, kurie nusako tam tikrą santykį arba šio santykio nebuvimą, aibė.¹⁶⁸ Remiantis kitu požiūriu, socialinis tinklas suvokiamas kaip visuma. Šiuo atveju svarbus tiek santykių buvimas, tiek ir nebuvimas tarp tam tikros populiacijos narių. Analizuojant socialinio tinklo visumą, galima apibrėžti ryšius, kuriuos tarpusavyje palaiko konkrečios populiacijos nariai. Tinklo visumos analizė padeda nustatyti, kurie socialinio tinklo nariai yra pagrindiniai, kurie mažiau susiję, o kurie yra kaip jungiamoji grandis tarp skirtingų grupių. Sparčiai išplitus internetiniam bendravimui, atsirado ir nauja tyrimų grupė. Janas Fernbackas aprašo 2007 metais atliktą kokybinį tyrimą, kuriuo siekta išsiaiškinti, kaip internetinę bendruomenę supranta patys virtualių socialinių erdvių dalyviai. Giluminių interviu tikslas buvo užfiksuoti internetinių socialinių santykių patirtį ir sužinoti, kaip respondentai suvokia šių santykių pobūdį. Tyrimas rėmėsi simbolinio interakcionizmo perspektyva, kadangi akcentuojamos žmonių suteikiamos reikšmės internetiniams grupės santykiams (Fernback, 2007, p. 55). Išpopuliarėjus internetiniams socialiniams tinklalapiams, susirūpinta asmeninės informacijos privatumu ir saugumu. Internetinių socialinių tinklalapių nariai asmeniniuose aprašymuose pateikia informaciją, kuri tampa prieinama daugybei nepažįstamų žmonių, galinčių ja pasinaudoti. Kai kurių socialinių tinklalapių, pavyzdžiui, „Facebo-

¹⁶⁸ Vilkas, Mantas; Bučaitė-Vilkė, Jurga. *Besiformuojanti tinklaveikos teorija*. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.edu/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-1100.pdf>>, žiūrėta 2009 m. rugsėjo 1 d.

ok“ ir „My Space“, dalyviai gali kontroliuoti savo asmeninio aprašymo privatumo lygį. Kevino Lewiso ir bendraautorių atliktame tyrime privatumas išskiriamas kaip analizės vienetas, domimasi veiksniais, lemiančiais asmeninio aprašymo pavištinimą ar išlaptinimą. Tyrėjų teigimu, šiam pasirinkimui įtakos turi socialinis poveikis ir asmeninis stimulas (Lewis, Kaufman, Christakis, 2008, p. 79). Išplitus internetui atsiranda ir nuotolinio mokymo programos, kai beveik visas bendravimas vyksta internetu. Norint užtikrinti kokybišką ir visapusišką nuotolinio mokymosi procesą, internetiniai santykiai ir virtualios bendruomenės susiformavimas yra būtini. Įprasta manyti, kad stipriems asmeniniams santykiams palaikyti yra būtinas dažnas bendravimas, tiesioginis kontaktas, artumas, atvirumas ir įvairūs socialiniai mainai. Ar galima palaikyti artimus asmeninius santykius esant atstumui ir bendraujant tik internetu, ar tokiu atveju bendra darbo ir mokymosi veikla paremta ne asmeniniais, o funkciniais santykiais? Kas padeda užsimegzti stipriems santykiams ir kokia yra socialinio tinklo santykių įvairovė esant tokioms aplinkybėms? Siekiant nagrinėti šiuos klausimus, buvo apklausti keturių nuotolinio mokymo kursų studentai. Gauti duomenys padėjo suvokti internetinių santykių pobūdį ir asmeninių socialinių tinklų struktūrą įvairovę, taip pat išsiaiškinti, kuo skiriasi internetiniai santykiai nuo tiesioginių (Andrews & Haythornthwaite, 2011). Išsivysčiusiose šalyse internetu naudojasi dauguma suaugusių gyventojų. Todėl aktuali tampa diskusija apie interneto poveikį socialiniam dalyvavimui ir asmeniniams santykiams. Slovėnijoje atliktame tyrime analizuojami asmeniniai santykiai akcentuojant jų teikiamą socialinę paramą. Pasitenkinimas socialine parama yra būtina gerų asmeninių santykių sąlyga. Pagrindinis tyrime keliamas klausimas apima interneto įtaką individų egocentruotiems socialinės paramos tinklams ir bendravimą šiuose tinkluose. Akcentuojama interneto ir virtualių organizacijų įtaka socialinės paramos teikimui (Hlebec, Manfreda, Vehovar, 2006, p. 10). Kita tyrimų sritis nagrinėja interneto įtaką socialiniam kapitalui. B. Wellmano ir bendraautorių atliktame tyrime aptariamas santykis tarp internetinės veiklos ir socialinio tinklo kapitalo, organizacinio ir politinio daly-

vavimo bei išipareigojimo bendruomenei (Wellman & Leighton, 1979); Welman, Quan-Hasse, Witte & Hampton, 2001, p. 437–456). Internetui paplitus kaip bendravimo priemonei, imta domėtis jo poveikiu socialiniams tinklams, žmonių santykiams. Tyrimų rezultatai šia tema gana priešaringi. Vieni tyrėjai tvirtina, kad dėl interneto poveikio sumažėja socialinių ryšių ir sustiprėja vienatvės jausmas, kiti pateikia visiškai priešingus rezultatus, dar kiti iš viso neaptinka jokio ryšio tarp interneto naudojimo ir socialinių tinklų bei vienatvės jausmo (Coget, Yamauchi, Suman, 2002, p. 180). Tyrimų rezultatų priešaringumas tik patvirtina, jog būtinos naujos studijos ir įvairios tyrimų metodikos. Šiuo metu nebeįmanoma apibūdinti tradicinio socialinio tinklo vartotojo. Tinkluose lankosi visų tipų žmonės. Tradicinį vartotoją, dalyvį ar kažkokį pomėgį turintį žmogų galime apibūdinti tada, kai tai yra maža žmonių grupė. Kai grupes sudaro dešimtys tūkstančių žmonių, bet koks profilio apibūdinimas praranda prasmę. Tarptautiniai socialiniai tinklai sieja šimtus milijonų vartotojų visame pasaulyje. Pvz., „Facebook“ skelbia turintis daugiau nei 200 mln. aktyvių vartotojų, iš kurių daugiau nei 100 mln. prisijungia bent kartą per dieną. „Facebook“ ypač populiarėja tarp 35 metų amžiaus ir vyresnių gyventojų. Statistinis „Facebook“ vartotojas turi 120 internetinių draugų. Daugiau nei 30 mln. vartotojų bent kartą per dieną atnaujina savo informaciją. Į „Facebook“ kas mėnesį įkeliami 900 mln. nuotraukų ir daugiau nei 10 mln. vaizdo įrašų. Galima teigti, kad tokie tinklai suformuoja tam tikrą internetinę bendruomenę. Į tokias bendruomenes žmonės atveda noras turėti daugiau draugų ar būti žinomam, taip pat galimi ir kitokie interesai: bendra obligacijų rinka, hobis, religija ar politika. Be to, tokie socialiniai tinklai gali padėti mokytis, bendrauti, gauti vertingų patarimų. *Socialinis tinklas* – tai paslauga, orientuota į internetinių bendruomenių žmones, kurie dalijasi savo interesais ir / arba bendra veikla su kitais žmonėmis, vienijama bendrų tikslų.¹⁶⁹ Dažniausiai socialinio tinklo paslaugos yra

¹⁶⁹ Gimžauskas, Gintaras. *Socialiniai tinklai po ES padidinamuoju stiklu*. Prieiga per internetą: www.selonija.lt, žiūrėta 2009 m. balandžio 25 d.

grindžiamos ryšių plėtimu ir teikia galimybę visuomenės nariams bendrauti su visu pasauliu. Grįžtant į praeitį, galima priminti, kad socialiniai tinklai pirmiausia pradėjo veikti kaip internetinės bendruomenės, pvz., *Theglobe.com* (1994 m.), *Geocities* (1994 m.). Kitaip tariant, buvo bandoma suburti žmones į pokalbių svetaines, kad jie tarpusavyje bendrautų, diskutuotų, dalytųsi idėjomis. Susijungė du skirtingi modeliai, pasireiškę dar 1999 metais. Abu buvo pagrįsti pasitikėjimu, sukurti *Epinions.com*¹⁷⁰, naudojami kai kuriuose regionuose kaip virtualios įmonės nuo 1999 m. iki 2001 m. 2002–2004 m. trys socialiniai tinklai tapo labai populiarūs visame pasaulyje. Iš pradžių pirmavo „Friendster“ (kurį „Google“ pabandė įsigyti 2003 m.), tada „MySpace“ ir pagaliau „Bebo“. 2004 m. atsirado konkurentas „Facebook“, kuris taip pat sparčiai augo.¹⁷¹ Remiantis *ComScore* duomenimis, 2008 m. socialiniai tinklai pasauliniu mastu pagal unikalių lankytojų skaičių pasiskirstė taip: „Blogger“ (222 mln.), „Facebook“ (200 mln.), „MySpace“ (126 mln.), „Wordpress“ (114 mln.), „Windows Live Spaces“ (87 mln.). Kita vertus, be internetinio socialinio tinklo privalumų, pastebima ir jo pavojų. Septyniolika didžiausių interneto bendrovių pirmą kartą pasirašė europinį susitarimą, kuriuo siekiama labiau apsaugoti nepilnamečius (jaunesnius nei 18 metų asmenis) socialinių tinklų svetainių vartotojus. Šios bendrovės – tai „Arto“, „Bebo“, „Dailymotion“, „Facebook“, „Giovani.it“, „Google/YouTube“, „Hyves“, „Microsoft Europe“, „Myspace“, „Nasza-klaza.pl“, „Netlog“, „One.lt“, „Skyrock“, „StudiVZ“, „Sulake/Habbo Hotel“, „Yahoo!Europe“ ir „Zap.lu“. Socialinių tinklų svetainės, kuriomis Europoje nuolat naudojasi 41,7 mln. internautų, yra naujas socialinis ir ekonominis reiškinys, keičiantis mūsų internetinio bendravimo įpročius. Per 2010 metus socialinių tinklų vartotojų skaičius Europoje išaugo 35 proc. Prognozuojama, kad iki 2012 m. jis pasieks 107,4 mln., t. y. išaugs daugiau nei dvigubai. Siekiant užtikrinti tolesnę socialinių tinklų plėtrą, būtina pasirūpinti, kad jaunieji internautai, plėsdami

¹⁷⁰ Žr.: <http://www.epinions.com/>

¹⁷¹ Gimžauskas, Gintaras. *Socialiniai tinklai po ES padidinamuoju stiklu*. Prieiga per internetą: www.selonija.lt, žiūrėta 2009 m. balandžio 25 d.

savo pažinčių tinklą arba keisdamiesi asmenine informacija, jaustūsi saugūs. Minint Europos Komisijos organizuojamą Saugesnio interneto dieną, 2009 metais Liuksemburge pasirašytas susitarimas, kuris padės paaugliams imtis reikiamų priemonių susidūrus su internete tykančiais pavojais. Tie pavojai – tai, pavyzdžiui, priekabiavimas elektroninėje erdvėje arba asmens duomenų atskleidimas. „Komisija sveikina šį pirmąjį europinį susitarimą dėl socialinių tinklų. Tai svarbus žingsnis, padėsiantis užtikrinti, kad mūsų vaikai, naudodamiesi socialiniais tinklais Europoje, būtų saugesni, – sakė už informacinę visuomenę ir žiniasklaidą atsakinga Europos Komisijos narė Viviane Reding. – Socialiniai tinklai turi puikių plėtros galimybių Europoje: jie gali padėti atgaivinti mūsų ekonomiką ir užtikrinti didesnę visuomenės interaktyvumą, tačiau tik tuo atveju, jei vaikai ir paaugliai bus užtikrinti, kad, ieškodami naujų draugų ir keisdamiesi asmenine informacija internete, jie bus saugūs, ir jie turės tinkamų priemonių šiam saugumui garantuoti.“¹⁷²

Nepaisant minėtų pavojų, socialiniai tinklai vis labiau tampa mūsų kasdienio gyvenimo dalimi, padeda keistis informacija, praplečia galimybes bendrauti. Kartu didėja ir socialinių tinklų vartotojų socialinė atsakomybė, jų turimas socialinis kapitalas.

II.5. SOCIALINĖS KLASTERYSTĖS MODELIAI

2000 m. aukščiausio lygio susitikime Lisabonoje Europos Sąjungai buvo iškeltas naujas strateginis tikslas – iki 2010 m. tapti konkurencingiausia pasaulyje žiniomis grįsta ekonomika, galinčia sustiprinti ekonominį augimą, užtikrinti daugiau ir geresnių darbo vietų bei didesnę socialinę sanglaudą. Lisabonos strategijoje nurodoma, kad, siekiant įgyvendinti aktyvią darbo rinkos politiką, daug dėmesio turi būti ski-

¹⁷² *Socialiniai tinklai. Komisija tarpininkauja sudarant didžiųjų interneto bendrovių susitarimą.* Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/232&format=HTML&aged=0&language=LT&guiLanguage=fr>>, žiūrėta 2009 m. balandžio 30 d.

riama lyčių lygybei bei galimybių derinti šeimą ir darbą užtikrinimui. Tai pabrėžiama ir tokiaame Europos Sąjungos dokumente kaip „Lygios vyrų ir moterų galimybės Europos Sąjungoje: metinis pranešimas“ (Europos komisija, 2001). Darbo ir šeimos išsipareigojimų derinimas – tai prielaida kurti lanksčią ekonomiką ir kartu gerinti moterų ir vyrų ekonominę nepriklausomybę bei gyvenimo kokybę, kadangi moterys ir vyrai vienodomis teisėmis gali lengvai įsitraukti į darbo rinką ir išlikti konkurencingi. Taip visapusiškai panaudojamas darbo jėgos potencialas ir didinamas šalių konkurencingumas, nes lanksti darbo sistema skatina produktyvumą, patenkinami darbuotojų lūkesčiai ir stiprinama darbdavio reputacija. Tačiau Lietuva atsidūrė tarp ES valstybių, kurių piliečiai yra mažiausiai patenkinti savo darbu, vieni nelaimingiausių ir pirmaujantys savižudybių skaičiumi ne tik Europoje, bet ir pasaulyje. Todėl vis daugiau organizacijų (ypač nevyriausybinių) visame pasaulyje siūlo inicijuoti lanksčias ir mobilias organizacijas, orientuotas į pozityvios mąstysenos ir elgesio įgūdžių puoselėjimą.

Lanksti paslaugas teikianti įstaiga ar organizacija turi atitikti šiuos kriterijus:

- lankstus darbo laikas;
- lankstus lankymo grafikas;
- lankstus įstaigos darbo organizavimas;
- lankstus apmokėjimas už paslaugas;
- įstaigos prieinamumas / pasiekiamumas;
- palanki šeimai organizacija arba lanksti žemutinė ir viršutinė vaikų, lankančių ikimokyklinio ugdymo įstaigą, amžiaus riba.

Kuriant Vaiko ir šeimos pozityviosios socializacijos centrą (klasterį), bus siekiama:

- skatinti darbdavio socialinę atsakomybę, kadangi daugelyje sektorių jaučiamas kvalifikuotų darbuotojų stygius, o tai ateityje vers darbdavius ieškoti sprendimų, kaip sukurti patrauklias darbo sąlygas savo darbuotojams. Taigi pagrindine užduotimi, patraukiant ir išlaikant jaunus darbuotojus, dabar tampa šeimai palankios darbo aplinkos kūrimas;

- plėtoti įmonių ideologiją, politiką ir praktiką, atspindinčią įmonių elgseną, darant pastangas savanoriškai įtraukti suinteresuotus visuomenės, verslo ir valdžios atstovus;
- skatinti šeimai palankios darbo aplinkos modeliavimą, todėl turi būti įgyvendinamas visas rinkinys priemonių: aktyvios tėvystės, socialinių iniciatyvų darbovietėje skatinimo ir palaikymo, švietimo, konsultavimo ir informavimo priemonių plėtos, atostogų dėl šeiminių priežasčių, vaiko priežiūros ar paslaugų globojamam / neįgaliam asmeniui, lanksčių darbo formų ir pan. Tai daro įtaką profesinės veiklos sėkmei ir šeimos gyvenimo kokybei.

Vaiko ir šeimos pozityviosios socializacijos centro tikslas – siekti lygaus moterų ir vyrų dalyvavimo šeimos ir profesiniame gyvenime, skatinant pozityviąją socializaciją, kartu su verslo partneriais didinant jų socialinę atsakomybę ir prisidedant prie socialinės ekonomikos plėtojimo.

Vaiko ir šeimos pozityviosios socializacijos centro (klasterio) savitumas:

- šeimos lydėjimas nuo vaiko gimimo iki pilnametystės;
- darbas su visa šeima ir jos aplinka;
- lygių galimybių metodikos taikymas teikiant socialines-ugdomąsias paslaugas mamoms ir vaikams;
- paslaugų teikimas atsižvelgiant į individualius šeimų poreikius;
- naujų socialinių paslaugų inicijavimas;
- kitakalbių šeimų vaikų integravimas į centro veiklą, išsaugant jų tautinį identitetą;
- vieninga, atvira pokyčiams darbuotojų komanda;
- moterų ir vyrų ekonominė nepriklausomybė bei gyvenimo kokybė, kadangi moterys ir vyrai vienodomis teisėmis gali lengvai įsitraukti į darbo rinką ir išlikti konkurencingi;
- jaunų šeimų konkurencingumas, nes lanksti darbo sistema skatina produktyvumą, atitinka jų lūkesčius;

- gera darbdavio reputacija ir visuomenės pasitikėjimas juo;
- naujų socioekonominių paslaugų ir darbo vietų atsiradimas.

Vaiko ir šeimos pozityviosios socializacijos centrą (klasterį) galėtų sudaryti tokios institucijos: alternatyvi formaliojo ugdymo mokykla (1), neformaliojo ugdymo mokykla (alternatyvus ugdymo centras) (2), daugiafunkcis centras (darželis, socialinės-pedagoginės pagalbos, konsultavimo, sveikatinimo, krizių centras vaikams ir šeimoms (3), simuliacinių veiklų ir socialinių inovacijų inkubatorius (4).

1. Alternatyvus ugdymo centras (toliau – mokykla)

Tai – dienos centras, teikiantis alternatyvias tiek formaliojo, tiek neformaliojo ugdymo ir užimtumo paslaugas įvairaus amžiaus vaikams (nuo 1 metų iki pilnametystės).

Poreikį kurti tokią mokyklą lemia šios priežastys:

- bendrojo lavinimo mokykloje nepakankamai dėmesio skiriama emocinių intelektą ugdantiems dalykams (dailei, aplinkai, muzikai ir kt.), todėl būtina sudaryti galimybes plėtoti kompetencijas norimose srityse;
- bendrojo lavinimo mokykloje nepakankamai dėmesio skiriama mokinių saviraiškai (nėra dalykinių būrelių), todėl sąlygos ugdyti vaiko saviraišką bei praktinius ir darbinius įgūdžius yra ribotos;
- didėja nusikalstamumas, savižudybių skaičius, paplitę įvairūs žalingi įpročiai (ypač nerimą kelia tai, kad narkotikus pradeda vartoti vis jaunesnio amžiaus vaikai), todėl vaikų užimtumas tampa vis aktualesne problema;
- nėra mokinių užimtumo sistemos atostogų metu;
- nesukurta lanksti neformaliojo ugdymo sistema;
- neatliekami tyrimai, kurie padėtų nustatyti, kokie mokinių poreikiai neformaliojo ugdymo srityje;
- neformaliojo ugdymo, bendrojo lavinimo institucijos ir verslo institucijos nebendradarbiauja ir nesiekia veiklos vienvės;

- menkai finansuojamas neformalusis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje.

Alternatyvios mokyklos tikslas – tenkinti mokyklinio amžiaus vaikų pažinimo ir lavinimosi poreikius, padėti jiems integruotis ir tapti aktyviais visuomenės nariais, ugdyti pilietiškumą, iniciatyvumą, verslumą, kūrybiškumą ir veiklumą, skatinti saviraišką. Tokio tipo mokyklose ugdomos papildomos kompetencijos, leidžiančios vaikams ir jaunuoliams lengviau ir paprasčiau įsitvirtinti dinamiškoje visuomenėje, kadangi mokoma praktiškai pritaikyti turimas žinias ir gebėjimus.

Mokyklos veiklos principai:

- prieinamumas (vadovaujantis šiuo principu, mokiniui pagal poreikius ir gebėjimus sudaroma galimybė pasirinkti neformaliojo ugdymo programas);
- lankstumas (atsižvelgiant į mokinio poreikius, leidžiama keisti neformaliojo ugdymo veiklos pobūdį);
- tęstinumas (padedama tobulinti mokinio gebėjimus ir saviraišką);
- demokratiškumas (įgyvendinamos demokratinės nuostatos);
- atsinaujinimas (mokinių ugdomoji veikla ir mokyklos teikiamos paslaugos atitinka besikeičiančios visuomenės ir konkrečių vaikų poreikius);
- kultūrinis identitetas (puoselėjamos įvairios tradicijos);
- atvirumas (mokykla atvira mokiniams ir jų tėvams).

Ugdomos vaikų kompetencijos:

1. asmeninės – savęs pažinimas, savistaba, pasitikėjimas savimi, savęs vertinimas, savianalizė, saviraiška, sveika gyvensena, atsakomybė už savo veiksmus;
2. edukacinės (mokymosi) – savarankiškas mokymasis bei informacijos valdymas, mokymasis visą gyvenimą, informacijos gavimas, jos analizavimas ir panaudojimas, mąstymo lankstumas (loginis, kritinis, kūrybinis);
3. socialinės – bendravimas ir bendradarbiavimas, darbas komandoje, demokratinių struktūrų ir procedūrų išmanymas, sprendimų

priėmimas, konfliktų sprendimas, lygių galimybių įsisąmoninimas, ekologinė savimonė;

4. profesinės – specifinių sričių žinios, gebėjimai ir įgūdžiai, supratimas apie šiuolaikinę darbo rinką, požiūris į veiklos kokybę.

Laukiamas rezultatas:

- padės įgyti asmeniniam, visuomeniniam ir profesiniam gyvenimui būtinų kompetencijų, kurios darys įtaką sėkmingam vaiko ugdymui formaliojo švietimo sistemoje;
- įgytos kompetencijos padės vaikui tapti brandžia asmenybe, gebančia ne tik atsakingai spręsti savo problemas, bet ir aktyviai veikti bendruomenėje, visuomenėje bei įsitvirtinti darbo rinkoje;
- prisidės prie visuomenės narių pilietiškumo ir tautiškumo ugdymo, aktyvaus dalyvavimo bendruomeniniame ir visuomeniniame (politiniame) gyvenime;
- padės ugdyti savarankišką, kryptingą ir motyvuotą asmenybę, gebančią kurti bendruomeniškumą skatinančią aplinką ir į ją įtraukti kitus visuomenės narius;
- didėjant darbo rinkoje lengvai prisitaikančių visuomenės narių skaičiui, prisidės prie nedarbo ir valstybės išlaidų socialinėms išmokoms mažinimo.

Mokykloje dirba: psichologai, edukologai, socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai, užimtumo terapeutai, savanoriai.

Veiklos:

1. Saviraiškos plėtotė, alternatyvios kūrybinės ir verslumo veiklos, kurių turinys priklausys nuo vaiko poreikių, interesų ir galimybių juos tenkinti. Veiklos kryptys siūlomos paliekant erdvę iniciatyvoms plėtoti.

2. Aplinkosauginis ir ekologinis ugdymas (skiepija meilę ir pagarbą viskam, kas gyva, skatina pažinti aplinką ir suteikia geresnius pažintinius gamtos mokslų gebėjimus, taip pat skatina aplinkai palankaus elgesio motyvaciją, atsakomybę už savo veiksmus, pvz., gamtinių centrų, gyvūnų globos draugijos, būreliai).

3. Neprofesionali sportinė veikla (stiprina vaiko fizines galias, ugdo kūno kultūrą, skatina keliauti, sukuria galimybes mokytis sveikai gyventi, pvz., sporto klubai, ekskursijos, varžybos, olimpiados, išvykos).

4. Meninis ugdymas (atskleidžia ir tobulina meninius vaiko gabumus, pvz., muzikos, dramos ir teatro, dailės, šokio studijos, klubai, meniniai kolektyvai ir būreliai).

5. Techninė kūryba ir techninis sportas (sudaro sąlygas patenkinti pažinimo, kūrybiškumo poreikius, suteikia galimybę plėsti technines žinias, pvz., techninės kūrybos stotys, klubai, būreliai).

6. Intelektinis ugdymas, dalykinės mokyklos, specializuotos vasaros stovyklos, kraštotyra, etninės kultūros ugdymas (ekspedicijos, būreliai).

7. Pomėgių tenkinimas, mėgstami laisvalaikio užsiėmimai (būreliai, klubai, sambūriai).

8. Vaiko socializacijos ugdymas plačiąja ir siaurąja prasme. Turint omeny socializacijos ugdymą siaurąja prasme, vykdomos specifinės programos, kurių metu įvairios ugdymo institucijos, NVO ar privatūs asmenys siekia padėti vaikams ir jaunimui perimti socialines normas ir vertybes (pvz., neįgalių vaikų integracija, savanoriška veikla, reabilitacinės darbo programos ir kt.).

2. Alternatyvus darželis, maksimaliai priartintas prie namų aplinkos (toliau – darželis)

Šeimyninio tipo darželis, į veiklą įtraukiantis ne daugiau kaip 30 vaikų, teikiantis paslaugas darbo valandomis, po darbo ir savaitgaliais, įkurtas šalia pagrindinių verslo įmonių.

Poreikį kurti tokį darželį lemia šios priežastys:

- Aktuali problema: šeimos, auginančios ikimokyklinio amžiaus vaikus, susiduria su profesinės veiklos ir šeimos pareigų derinimo sunkumais. Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigos paprastai dirba tik darbo valandomis, kurios nesuderintos su

tėvų darbo laiku, o kaimo vietovėse (ar gyvenvietėse prie didžiųjų miestų) visiškai nėra ikimokyklinio ugdymo įstaigų. Šeimos dažnai nepajėgia samdyti auklės, todėl vaikai prižiūrimi ir ugdomi ne kvalifikuotų specialistų, o savamokslių auklių arba tėvų, besiremiančių gyvenimiškosios patirties pedagoginiais metodais.

- Tėvai (ypač mamos), auginantys vaikus namie, atsisako profesinės veiklos ar tampa nekonkurencingi darbo rinkoje, neretai atsiduria tarp ilgalaikių bedarbių, netenka įgytos kvalifikacijos, o tai ateityje apsunkina jų įsitraukimą į darbo rinką.
- Įprastas ikimokyklinių ugdymo įstaigų darbo laikas sumažina tėvų, dirbančių pagal slankųjį darbo grafiką arba pamainomis, galimybes vaiką ugdyti darželyje ir tęsti profesinę veiklą. Šią problemą padėtų spręsti pailginto darbo laiko grupės, kuriose tėvai galėtų savo mažamečius vaikus palikti ilgiau nei įprastai. Būtina įsteigti pailginto darbo laiko grupes ikimokyklinio ugdymo įstaigose, veikiančiose kiekvieno Lietuvos didmiesčio mikrorajonuose (bent viename iš mikrorajone veikiančių lopšelių-darželių) ir rajonų centruose.
- Skatinti darbdavius kurti šeimai artimą aplinką.
- Tėvų ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybes apriboja ikimokyklinio ugdymo paslaugų organizavimo nelankstumas, ikimokyklinio ugdymo įstaigų įvairovės trūkumas. Tėvų nuomone, turėtų būti daugiau privačių, savaitinių darželių, darželių, dirbančių pagal netradicines programas.
- Jaučiamas papildomo ugdymo, specializuotos pagalbos paslaugų trūkumas; nevienodas vaikų darželių tinklo pasiskirstymas apriboja tėvų pasirinkimo galimybes, sudaro nepagrįstas eiles ir daug rūpesčių bei nepatogumų, nes nauji mikrorajonai dažniausiai statomi be socialinės infrastruktūros. Statant naujus mikrorajonus ir nenumatant nė vienos ikimokyklinio ugdymo įstaigos, tėvai priversti iš anksto vaiką užrašyti į artimiausią darželį.

- Nepakanka specializuotų paslaugų ikimokyklinėse įstaigose. Labiausiai jaučiamas psichologo paslaugų poreikis.

Tikslas – sukurti ikimokyklinio amžiaus vaikams dienos, pailginto darbo laiko ir savaitgalio darželį, kaip alternatyvą tradiciniam, pasižymintį saugia ir saviraišką skatinančia aplinka, siekiantį užtikrinti visavertį vaiko vystymąsi, t. y. kad kiekvienas būtų pastebėtas ir suprastas, taptų savarankiškas ir išmoktų pasitikėti savimi ir kitais.

Darželyje dirba: socialiniai pedagogai, ikimokyklinio ugdymo pedagogai, psichologai, logopedai, edukologai, socialiniai darbuotojai, užimtumo terapeutai, savanoriai.

Pagrindinės veiklos:

- kurti ne tik dienos, bet ir pailginto darbo laiko grupes, savaitgalio grupes, kuriose tėvai galėtų savo mažamečius vaikus palikti ilgiau nei įprasta;
- teikti daugiau papildomų paslaugų, pvz., organizuoti choreografijos ir kitokius meniniam ugdymui skirtus užsiėmimus;
- teikti įvairių specialistų (psichologo, logopedo, mediko ir kt.) paslaugas, atsižvelgiant į tėvų poreikius;
- teikti užsakymus mokslo institucijoms dėl tėvų švietimo programų kūrimo;
- skatinti tėvų bendradarbiavimą, įtraukiant juos į vaikų darželio veiklą.

Teikiamos paslaugos:

- ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas;
- priešmokyklinis ugdymas;
- socialinės paslaugos į namus apleistiems vaikams nuo gimimo iki 5 metų, augantiems socialiai nedarniose, nepilnose šeimose;
- dienos centras mokyklinio amžiaus vaikams;
- žaislotekos paslaugos;
- šeimos vasaros stovyklų organizavimas;
- individualios socialinio darbuotojo, psichologo, pedagogo, logopedo konsultacijos;

- sanitarinės-higieninės paslaugos šeimai;
- pagalba šeimoms krizių atveju;
- neformalus motinų švietimas;
- tarpininkavimas, interesų atstovavimas;
- integracijos į darbo rinką paslaugos;
- socialinės ir kultūrinės paslaugos mikrorajono (teritoriniu principu) bendruomenei.

3. Vaiko ir šeimos krizių centras

Pagrindinis tikslas – teikti kompleksinę pagalbą vaikams ir šeimoms, ugdyti tam tikrus asmeninius ir socialinius vaiko ir jaunuolio gebėjimus, kurie užtikrintų jo integraciją į visuomenę.

Uždaviniai:

- mažinti šeimų ir jose augančių vaikų socialinę atskirtį;
- padėti šeimoms ir vaikams integruotis į visuomenę;
- kurti saugią aplinką vaikams ir jaunuoliams (saugoti nuo smurto, prievartos ir mokyti apsisaugoti patiems);
- mažinti rizikos veiksnių įtaką vaikams ir jaunuoliams (nusikalstamumo, narkomanijos, alkoholizmo prevencijos programos);
- pasirūpinti tikslingu vaikų ir jų šeimų užimtumu;
- motyvuoti vaikus mokytis, ugdyti jų socialinius gyvenimo įgūdžius;
- įtraukti šeimą į pagalbos vaikui procesą.

Centre dirba: šeimos psichoterapeutai, psichologai, vaikų ir paauglių psichiatrai, psichoterapeutai, edukologai, socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai, užimtumo terapeutai, savanoriai.

Centre vaikai individualiai ir kartu su šeima turi galimybę analizuoti savo jausmus ir išgyvenimus. Tiek tikslinėse laisvalaikio užimtumo grupėse, tiek individualiuose užsiėmimuose socialiniai darbuotojai ir psichologai padeda vaikams (taip pat ir jų šeimos nariams) stiprinti

savo socialinius įgūdžius, įgyti daugiau pasitikėjimo savimi, drąsos atsispirti neigiamai bendraamžių įtakai.

Intensyvi pagalba grupėje:

- pykčio kontrolės ir socialinių įgūdžių stiprinimo užsiėmimai, vedami pagal ART (agresijos valdymo technika) metodiką (galima taikyti ir kitas metodikas);
- grupinės terapijos seansai vaikams ir tėvams;
- meno ir žaidimų terapijos, komandinių įgūdžių, savęs pažinimo užsiėmimai vaikams;
- individualios psichologo, šeimos psichoterapeuto konsultacijos vaikams ir tėvams.

Palaikomoji pagalba grupėje:

- grupinės terapijos seansai vaikams;
- psichologo, psichoterapeuto konsultacijos vaikams ir tėvams;
- meno ir žaidimų terapijos, komandinių įgūdžių, savęs pažinimo užsiėmimai vaikams.

Abiejose grupėse daugiausia dėmesio kreipiama į vaiko savivertės ir bendradarbiavimo įgūdžių stiprinimą.

Krizių centre teikiama kompleksinė pagalba šeimoms ir vaikams:

- šeimų konsultavimas;
- individualios psichologo, psichiatro, psichoterapeuto konsultacijos;
- grupinė psichoterapija;
- grupiniai užsiėmimai ir paskaitos tėvams;
- socialinių įgūdžių lavinimas;
- saviraiškos įgūdžių lavinimas;
- komandinės veiklos;
- dailės terapija;
- relaksacija;
- muzikos terapija;
- žaidimų terapija;
- vaidmenų žaidimai;
- pažintinės išvykos ir ekskursijos;

- maitinimas.

Krizių centro veiklos:

- kiekvienas vaikas įvertinamas pagal biopsichosocialinį modelį (vaiko emocinės būsenos įvertinimas, šeimos ir situacijos ugdymo įstaigoje analizė ir kt.);
- sudaromi individualūs pagalbos vaikui planai;
- kiekvienam vaikui pagalba gali būti teikiama tiek grupėje, tiek individualiai, siekiant ugdyti jo socialinius, bendravimo, bendradarbiavimo ir kitus įgūdžius, stiprinti emocinę kompetenciją ir atsparumą socialinei aplinkai;
- tėvams teikiamos individualios konsultacijos, organizuojamos tėvystės gebėjimų stiprinimo grupės, paskaitos;
- organizuojami bendri tėvų ir vaikų grupiniai užsiėmimai;
- teikiamos šeimų konsultacijos;
- kiekvienam vaikui siekiama sukurti psichosocialinės pagalbos tinklą, aktyviai įtraukiant ir kitas institucijas (ugdymo įstaigas, seniūnijas ir kt.);
- taikomas ART metodas – grupinių užsiėmimų metu vaikai mokomi atpažinti ir pozityviai išreikšti savo pyktį;
- gerinama vaiko emocinė būsena, socialiniai, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai;
- tėvai ir seneliai skatinami įsitraukti į pagalbos vaikui procesą.

Krizių centro veiklos įgyvendinamos:

1. Kuriant:

- Šeimų klubus. Programa skirta šeimoms, norinčioms kurti ir palaikyti darnius tarpusavio santykius, gerinti emocinį ir psichologinį klimatą šeimoje, geriau pažinti partnerį ir vaikus, išmokti efektyviai įveikti konfliktines situacijas.
- Tėvų grupes. Programa skirta tėvams, kurie siekia gerinti santykių su vaiku kokybę, geriau pažinti save ir suprasti netinkamą vaiko elgesį. Kartu bandoma atrasti naujų problemų sprendimo būdų, ieškoma įvairiausių priemonių, užkertančių kelią dar didesniems sunkumams atsirasti.

- Motinos ir vaiko grupės. Programa skirta mamoms ir jų 2–5 m. vaikams, nelankantiems darželio. Užsiėmimuose derinami žaidimų, muzikos, dailės ir pasakų terapijos elementai, padedantys lavinti pažintinius, kalbinius vaiko gebėjimus, skatinti norą bendrauti, ugdyti savarankiškumą.
- Jaunų mamų klubus. Programa skirta 16–25 m. mamoms, anksčiau palikusioms mokyklas dėl motinystės atostogų. Užsiėmimuose lavinami motinystės įgūdžiai, jaunoms mamoms suteikiamas palaikymas.
- Įsidarbinimo programos. Teikiama informacija apie efektyvius darbo paieškos būdus, CV ir motyvacinio laiško rašymo ypatumus, padedama pasiruošti pokalbiui su darbdaviu, sudaromos sąlygos darbo paieškai (galimybė naudotis internetu, telefonu, skelbimų laikraščiais), kartu ieškoma būdų, padedančių susiradus darbą ilgiau išlikti darbo vietoje.

2. Vykdam:

- Socialinį konsultavimą. Informuojama apie socialinės paramos galimybes, atstovaujama šeimos narių interesams darbovietėje, policijoje, medicinos įstaigose, padedama tvarkant dokumentus ir integruojantis į darbo rinką.
- Psichologinį konsultavimą. Konsultacijų metu sprendžiamos įvairios tarpasmeninės ir šeimos problemos, susijusios su bendravimo sunkumais, vaiko elgesio sutrikimais, taip pat problemos susirandant darbą, konfliktai ir prisitaikymo darbe sunkumai, vienišumo, skyrybų ar atsiskyrimo problemos. Vaikui padedama išgyventi tėvų skyrybų, netekties krizes, įveikti drovumo, vienišumo, nepritapimo klasėje ir kitus sunkumus.
- Pagalba tėvams. Skurstantys ir socialinių įgūdžių neturintys asmenys dažnai patys nesugeba pasirūpinti savo šeima: jie nesusitvarko reikiamų dokumentų gauti pašalpa, laiku neįsiregistruoja Darbo biržoje. Todėl iš pradžių svarbu tokius tėvus palydėti, t. y. kartu su jais nueiti pas valdininkus, padėti užpildyti įvairius blankus, padrašinti išsikovoti jiems priklausančią

paramą. Pagal poreikius ir galimybes vaikai aprūpinami mokyklai reikalingomis prekėmis. Prieš didžiąsias metų šventes globojamos šeimos remiamos maisto produktais.

- Laisvalaikio organizavimas. Be įvairių savipagalbos grupių, individualių konsultacijų, siūloma įvairi kultūrinė veikla: teatrų, muziejų lankymas, pažintinės išvykos į įvairias Lietuvos vietas. Tėvai įtraukiami į įvairias talkas, renginių vaikams organizavimą, kur gali pasijausti reikalingi, ne tik gaunantys pagalbą, bet ir padedantys kitiems. Įvairių švenčių metu šeimos užmezga artimesnius ryšius su kitais bendruomenės nariais, kurie vėliau iš dalies perima organizacijos funkcijas (palaiko, paskatina).

Krizių centro paslaugos:

1. Laisvalaikio organizavimas:

- kasdienių gyvenimo įgūdžių ugdymas;
- darbinio užimtumo ir darbinių įgūdžių formavimas;
- maitinimo organizavimas;
- asmeninės higienos;
- bendravimo ir bendradarbiavimo;
- informavimo ir konsultavimo;
- masažo;
- kineziterapijos;
- kitos paslaugos, reikalingos asmeniui pagal savarankiškumo lygį.

2. Užimtumo grupėse:

- dailės ir meno terapija;
- keramikos užsiėmimai;
- kompiuterinio raštingumo pradmenų užsiėmimai;
- muzikos užsiėmimai.

3. Darbas su vaiku ir šeima:

a) Su vaiku:

1. kurti vaikų grupes, alternatyvias įvairioms destruktvyvioms grupėms gatvėje;

2. sudaryti sąlygas vaikams ir paaugliams užsiimti tikslinga veikla;
3. padėti vaikui socializuotis mokykloje ir teigiamai veikti jo mokymosi rezultatus;
4. skatinti vaiko saviraišką, savirealizaciją, pasitelkiant įvairias užimtumo formas ir metodus;
5. ugdyti vaiko socialinio bendravimo ir gyvenimo įgūdžius;
6. teikti socialinę pagalbą vaikui ištikus krizėms šeimoje, mokykloje, bendraamžių grupėje;
7. atstovauti vaiko interesams atitinkamose institucijose.

b) Su šeima:

1. įvertinti šeimos funkcionavimo ypatumus ir sudaryti individualios pagalbos planą;
2. konsultuoti įvairių socialinių problemų klausimais (tėvystės įgūdžių, konstruktyvaus konfliktų sprendimo, vaikų auklėjimo ir kt.);
3. skatinti jausminius ir atsakomybės ryšius šeimoje;
4. padėti šeimai integruotis į bendruomenę, visuomenę;
5. atkurti globojamąsias ir auklėjamąsias šeimos funkcijas;
6. padėti vaikui išlikti jo biologinėje šeimoje ir aplinkoje (mokykloje, rajone);
7. suteikti tėvams reikalingą informaciją apie bendruomenės turimus išteklius, paramos gavimo galimybes.

Krizių centre vykdoma:

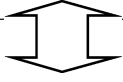

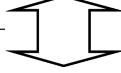
- grupinis darbas su vaikais – veiklų dalyviais;
- paskaitų ciklai tėvams ir globėjams;
- individualios psichologo ir socialinio pedagogo konsultacijos vaikams ir jų šeimos nariams;
- pramoginiai ir kalendorinių švenčių renginiai;
- būrelių pagal pomėgius veikla;
- teisinė pagalba, atstovavimas vaiko ir šeimos interesams institucijose, paskaitos teisės klausimais;

- socialinių ir savanoriškų veiklų organizavimas (minimalus maitinimas, parama maisto produktais, vitaminais, mokymosi priemonėmis);
- įvairios terapijos (žaidimo, dailės, teatro, darbo);
- individualios psichologinės konsultacijos (suaugusiesiems, paaugliams ir jaunimui, vaikams, poroms ir šeimoms);
- nemokama pirminė psichologinė pagalba;
- skubi parama psichologinių krizių, netekčių atvejais;
- konsultacijos nusižudžiusiųjų artimiesiems;
- informacijos apie tolesnės pagalbos galimybes suteikimas;
- tarpininkavimas susisiekiant su reikiamais specialistais ar įstaigomis;
- mediacijos (tarpininkavo) principo taikymas konsultuojant šeimas skyrybų atveju;
- grupiniai savipagalbos užsiėmimai;
- nemokamos socialinio darbuotojo, psichologo, teisininko konsultacijos;
- pagalba tvarkantis su pykčio jausmu ir agresija, smurtinio elgesio keitimo grupiniai užsiėmimai.

Socialinės partnerystės matrica visuomenėje

Vektoriai		Pozityvioji socializacija
Šeimos ir bendruomenės puoselėjimas	Pozityvus mąstymas; pozityvaus elgesio modeliavimas	Pasirengimas santuokai; santuokos instituto stiprinimas; bendruomenių kūrimas šeimų pagrindu; socialinių įmonių organizavimas šeimų ir bendruomenių pagrindu (mažos beprocentės paskolos, įmonių registracijos ir vadybinės lengvatos).
Socialinės partnerystės raida (PPP>VPP ¹⁷³)	Socialinė komunikacija	Socialinė partnerystė galima tik esant pasitikėjimui ir pasirašant oficialias partnerystės sutartis.

¹⁷³ *Public-Private-Partnership* – viešojo ir privataus sektorių partnerystė, pagrįsta sutartimis, Koncesijos įstatymu ir kitais norminiais aktais, kurie įteisina viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą.

Visuotinės tendencijos	Socialinė komunikacija	Asmeninio, bendruomeninio, visuomeninio pobūdžio veiksniai
<p>Igalina asmenis, jų grupes, bendruomenes ir organizacijas imtis iniciatyvos. Įtvirtina asmens iniciatyvos ir socialinės partnerystės jėgą.</p> 		<p>Gerina asmens ir bendruomenės įtaką bendruomenės gyvenimui ir alternatyviai pozityviajai socializacijai.</p>
<p>Inicijuojamos naujos bendradarbiavimo, socialinės partnerystės, PPP/VPP, koncesijų ir klasterystės formos. Atsiranda naujų ekonomiškai naudingų sprendinių.</p>		<p>Auga gyventojų gerovė, didėja pasitikėjimas asmenine iniciatyva ir partneryste. Atgaunamas pragmatiškas pasitikėjimas šeima, bendruomene, socialine partneryste ir bendradarbiavimu.</p>

IŠVADOS

1) Socialinės partnerystės įtaka naujovių, inovatyvių sprendimų atsiradimui ir investicijų plėtrai yra lemiamą. Kelių sektorių partnerystė visada inicijuoja naujų idėjų, darbo vietų atsiradimą, socioekologinės aplinkos ir gyvenimo kokybės gerėjimą ir kokybiškesnę bei efektyvesnę socialinių sprendimų būdą ir jo įdiegimą visuomenėje. Remiantis socialine partneryste, formuojasi socialiniai tinklai, kitos skėtinės ir tinklinės organizacijos, kartu didindamos tarpsektorinį pasitikėjimą.

2) Socialinės ekonomikos uždavinys – keisti tradicinę mąstyseną ir siekti ekonomikos bei gamybos optimizavimo, plėtoti paslaugų ekonomiką kartu su organizuota pilietine visuomene pasiremiant socialinės partnerystės ir tinklaveikos fenomenais.

3) Tikslingos tinklinių organizacijų bei socialinių klasterių inovacijos skatina natūralią šių inovacijų sklaidą ir yra įtvirtinamos, pripažįstamos, plėtojamos visame tinkle.

4) Inovacijos atsiranda ir plečiasi kartu su socialiniu tinklu, didindamos tinklo dalyvių socialinį kapitalą ir plėsdamos socialiai atsakingų piliečių ir organizacijų ratą.

5) Viešas įsipareigojimas (partnerystė), abipusis pasitikėjimas ir socialinis dialogas yra būtinos sąlygos inovatyviam mąstymui ir kūrybiškumui rasti.

6) Socialinės partnerystės vertė priklauso nuo partnerių atlikto darbo pagal numatytas iniciatyvas ir prioritetines sritis. Partneriai sutinka siekti bendro tikslo, užtikrinti tarpusavio veiklų koordinavimą ir vidinę komunikaciją tinkle.

7) Viešojo ir privataus sektorių socialinė partnerystė Lietuvoje bei pasitikėjimas nevyriausybiniais sektoriumi išgyvena augimo ir natūralios struktūrizacijos etapą. Ekspertų nuomone, socialinė partnerystė Lietuvoje žengia pirmuosius žingsnius ir nėra drąsiai taikoma. Norint,

kad situacija pagerėtų, reiktų daugiau dėmesio skirti piliečių informavimui apie socialinės partnerystės plėtojimą.

8) Mediacijos, Koncesijų įstatymai Lietuvoje beveik neveikia, apie socialinius klasterius bei socialinės ekonomikos mechanizmų kūrimą ir tarpininkavimo (mediacijos) paslaugas tik diskutuojama, o koncesijoms didelį poveikį daro monopolizuotas ir dažnai korupcinis verslas. Dėl šios priežasties šie socialinės ekonomikos mechanizmai Lietuvoje faktiškai nėra taikomi.

9) Kokybiška viešojo ir privataus sektorių partnerystė gerina socioekologinę aplinką bei žmonių gyvenimo kokybę ir plėtoja socialinį kapitalą, o pilietinių organizacijų dalyvavimas gerina bendruomenių gyvenimą ir skatina inovacijas bei investicijas.

10) Žinomų investuotojų atėjimas į Lietuvą yra didelis laimėjimas, tačiau būtina skatinti aukštųjų technologijų plėtojimą, taikant tam tikras mokesčių lengvatas.

11) Siekiant spartesnio ūkio vystymosi, būtinas dinamiškumas, strateginis planavimas ir nuoseklus strateginio ūkio plano vykdymas, plačiau taikant socialinės ekonomikos mechanizmus ir remiant NVO, pilietinės visuomenės organizacijų ir viešojo bei privataus sektorių partnerystės iniciatyvas ir projektus.

12) Turint omenyje kadru politiką ir kvalifikaciją, svarbu remti universitetus ir kolegijas, kurios organizuoja studijas anglų kalba, integruoja naujų technologijų, socialinės partnerystės, koučingo ir mediacijos modulius bei modernų valdymą, naujus socialinės partnerystės bei klasterystės PPP/VPP metodus.

13) Švietimo, socialinėse, sveikatos, kultūros ir kitose socioedukacinėse institucijose būtina plėtoti universalias paslaugas ir inovacijas. Universalų daugiafunkcį centrą galima apibūdinti kaip instituciją, vaikams ir suaugusiesiems teikiančią švietimo, kultūros ir socioekologines paslaugas, orientuotas į tame regione gyvenančių ir atvykstančių arba galinčių atvykti žmonių poreikius. UDC remiasi moderniais socioedukaciniais ir socialinio darbo metodais: įgalinimu, socialine komunikacija, koučingu ir mediacija.

14) Specialistai, dirbantys socialinės partnerystės, klasterystės, mediacijos ir koučingo srityje, siekdami tapti antrepneriais, turi gerai išmanyti socialinę edukaciją, teisę, taip pat įgyti daugiau kompetencijų socialinės komunikacijos, socialinių problemų ir mediacijos srityje.

15) Socialinei partnerystei ir tinkliniam bendradarbiavimui būtinas pasitikėjimas. Jis užtikrina santykių kokybę. Todėl labai svarbu ne tik bendrauti šeimoje, darbo kolektyve, bet ir dalyvauti visuomeninėje, pilietinėje veikloje. Bendravimas, partnerystė yra pati svarbiausia žmogaus veikla. Partnerystė ir pasitikėjimas skatina kūrybą, greitina sprendimų priėmimą. Kuo daugiau bendradarbiaujama, tuo labiau didėja socialinis kapitalas, plėtojami socialiniai tinklai.

16) Verslo socialinė ir ekologinė atsakomybė daugiausia priklauso nuo verslo makroaplinkos. Atskiruose regionuose globalios, peraugančios į krizę problemos pasireiškia nevienodai, todėl socioekologinė atsakomybė Lietuvoje, lyginant privačias įmones, skiriasi dešimtimis ir net šimtais kartų.

17) Moderni ūkio strategija, šiuolaikiniai, socialinės ekonomikos mechanizmais pagrįsti krašto valdymo metodai leidžia siekti naujos gyvenimo kokybės ir kartu optimaliai suderinti ekonominius-finansinius bei konkurencingumo didinimo tikslus su ekonominiais ir socialiniais makrosistemos tikslais.

18) Socialinis kapitalas šiuolaikinėje Lietuvoje dar nėra pakankamai plėtojamas ir palaikomas valdžios institucijų, o socialinė partnerystė, tinklinės pilietinės organizacijos nėra tinkamai skatinamos, tačiau ekonominė krizė šią situaciją keičia.

19) Visuomenėse, kuriose valdžia atsakingai bendradarbiauja su NVO ir pilietinėmis organizacijomis, savo prioritetus derinančiomis su skėtinėmis organizacijomis, sėkmingai plėtojamas socialinis kapitalas yra naudojamas kaip priemonė skurdui įveikti, taip pat jis labai svarbus diegiant naujoves. Tokio socialinio kapitalo pagrindas yra bendruomenėse veikiančių socialinių struktūrų ir bendruomenių narių požiūrių sąveikos rezultatas, darantis įtaką kolektyvinei gyventojų veiklai.

SUMMARY

Lithuania, during the last decades, is undergoing a rapid development stage, and in recent years, is experiencing the effects of the worldwide economic crisis on all fronts. Our professionals and ordinary citizens are forced to re-evaluate the lessons of democracy and freedom in all areas – politics, economy, culture and business. It is not only the unique experience of Lithuania. All countries of Eastern Europe continue to search for their identity amidst the impacts of globalization and the worldwide economic crisis. The acceleration in virtual communication, the quicker exchange of information between different countries and social groups, the spreading of new ideas of liberalism and the development of the free market and democratic values have become the priority in different parts of the world.

Upon the arrival of postmodernity and the networked era, especially since the economic crisis, if people are to remain competitive, then they will only be able to do so in the State in which they are able to use their creative potential to empower civil society by encouraging public – private partnerships, intersectoral trust, innovative solutions, and the discovery of a free society that is open and mobile. Lithuania is facing a difficult challenge, namely to maximize the use of human, civic and social resources as well as other successful social economic partnerships in order to create compelling reasons why people should live in the country. In this paper, we consider the social economics and partnership phenomena as flexible and effective ways of combining not only the interests of social partners with a common purpose and benefits, but also finding new and innovative solutions to problems by using new techniques and players who are interested in finding new and innovative solutions to the problems facing not only Lithuania but all of post-communist Europe.

Social economy partnerships and network cooperation are helping to meet the new challenges that emerged after Lithuania became a member of the European Union. However, mistrust between various sectors of society, political inaction, and corruption are still occurring in Lithuania, not to mention the non-productive use of socio-economic tools and the ineffective public spending.

The development of social partnership in Europe, taking into account the Lisbon Strategy that sets out key objectives, is designed to make the EU the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world where social and economic development is coordinated manner to produce more jobs and greater social cohesion.

However, even a long democratic tradition of social partnership that fosters the edges of the phenomenon is not sufficiently exploited. Increasing the transparency of public sector funding and private sector awareness of social responsibility and the importance of social partnerships will increase the socio-economic impact, which is seen as an innovative way to address the economic, social and environmental challenges of unemployment and poverty.

Social economy is defined and understood in different ways, but most authors define it as alternative education and social sector activities, including cross-sectoral partnerships. Robert D. Putnam, a political scientist and professor of public policy at Harvard University, works for the formation of modern civil society through the development of social capital on the basis of societies and associations, individual trust in other individuals, socium and institutions, while at the same power and role as the associative civic index.

Key conditions for success in a civil society are positive sociability, an associative person who seeks power and control, and the ability to build social networks and communities. Community is not simply the fact of social life, but also the value and values which are mostly formed in those communities. People who come together for these purposes are usually associated with non-profit activity focused on the public interest and accomplish their goals mostly through non-governmental

organizations. In different countries, non-governmental organizations are developed differently, but there are similarities between them.

During the 1980s and 1990s, the NGO sector was characterized by the revival of developing countries and regions (e.g., Latin America, Asia, and Eastern Europe). Civil Society sector researchers in the 20th and 21st centuries sparked the “nongovernmental organization revolution”, whose power is compared with the emergence of the nation-state at the turn of the eighteenth and nineteenth centuries.

The generations of the 1960s, 70s, and 80s who received a higher education degree express their dissatisfaction regarding their socio-economic status and the ineffectiveness of political leaders by creating new non-governmental organizations. These generations are still critical of the government, business, and other political sectors; because they see that the state apparatus is a cumbersome bureaucracy with low efficiency while the business sector often operates without social responsibility. Therefore, they seek a third way through establishment of non-governmental organizations. Moreover, many citizens have also discovered this third sector (NGOs) as a socio-economic alternative while they ignore the skepticism in evaluating policies and corruption scandals and take note that the key players in the market economy are still uninterested in addressing urgent social problems.

Friedrich Von Hayek argued that it is possible to create a system of government in which members of the public would not bribe the government. If the government initiated only very generic solutions that are not specific to individual groups of influence, then there would be no need to bribe her. At the end of the twentieth century in countries where this process is actively developed, it is already widely recognized that the government has become a tool of the social economy. The administrations of the United States, Canada, Germany, Australia, Norway, Denmark, have significantly increased funding for the non-profit sector, nongovernmental organizations, attempting to balance public welfare, public policy and partnerships with the private sector. Other western world leaders have turned to non-governmental organi-

zations to find a “third way” (e.g., Tony Blair’s “Third Way” program and Mr. Schroder’s “new middle” doctrine). The French Prime Minister L. Jospin describes these processes with the following words: “Yes – the market economy, not – the public market, but also the fact that the Western European non-governmental organizations had areas with the highest proportion of income originating in government funding.” The non-governmental sector led growth in the world and in the development of civil rights with better quality and less expensive package of services, information technology and the emergence of a much better communication and mobility thereby promoting partnership and the opportunity to choose a cheaper quality and superior service.

The report, “Social and Civil Dialogue Guarantor” according to A. M. Sigmund, said that the enlarged Europe is at a critical juncture, when decisions must be made that will determine the future of the European Union and the daily lives of its citizens. The role of civil society in the future of Europe is very important. The new European Union member states increasingly turn to issues of public life. Representative democracy cannot represent the interests of all citizens. The citizens themselves must participate both in public and political decisions. It is therefore important that the citizens of the broader representation of non-governmental and civil institutions and organizations remain involved in these decisions.

Some argue that these non-governmental organizations often lobby their development objectives. They are usually not so strong, however, that they are able to represent the interests of their groups as adequately as they like. Nevertheless, there are a growing number of non-governmental organizations that are able to represent less organized groups. For example, children’s interests in Lithuania have, for several years, successfully been represented by the Confederation of Lithuanian non-governmental organizations for children.

Lobbying is not always a simple procedure and requires a lot of human and financial resources. Without pressure from citizens, though, political parties and government institutions are generally not inter-

ested in cooperation with the NGO sector, which avoids the problems of a transparent government. The Confederation of Children NGOs, active in fighting for the fundamental rights of the child in Lithuania, currently brings together more than 70 different non-governmental organizations working with and for children, while also representing Lithuania in the NGO / UNICEF network. Non-governmental organizations, like the Confederation of Children, continuously monitor and collect information on state-run programs for children and ensuring children's rights are protected. There activities are organized by comments on the Lithuanian government report to the Joint Committee of the peoples. Over the years, the Confederation of NGOs for children not only has had the strongest co-operation of NGOs, but also became actively involved at both national and regional levels. Through its business strategy, the Confederation of NGOs for Children has launched joint activities with key ministries, crafting policies and measures affecting the child's representative bodies at the regional level. The Confederation of NGOs for Children encourages States to participate in national and EU structural fund programs that help not only the implementation of various training and education activities, but also the development and provision of social services, professional preparation, and techniques for promoting positive socialization of social and economic development. The government of the Republic of Lithuania in 2009, based on a joint report which contains information about the state in 2004–2008, carried out measures to implement the United Nations Convention on the Rights of the Child and took to the United Nations Committee on the Rights of the Child proposals adopted by the Member States in preparation of periodic reports.

Economic and social problems in Europe are playing a more important role in shaping the direction of the EU. This understanding was the basis for the establishment of the European Union Economic and Social Affairs ministry. As such, through a democratic environment, robust discussions regarding decision-making issues and the harmonization of opinions of participants have served for the faster imple-

mentation of the Lisbon Strategy. The European Union's Economic and Social Affairs ministry do not offer assessments based on opinion, but also prepare formal and informal meetings with civil society organizations, trade unions, employers, and other relevant associations. The number of non-governmental organizations and the contributions they make to the global economy continue to grow rapidly. Measured by economic indicators, the number of jobs created in the non-profit sector between 1990–1995 grew by 23 percent as compared with just 6 percent growth worldwide.

In dealing with and understanding the function non-governmental organizations in Lithuania in comparison to their development worldwide, we cannot ignore regional characteristics. Fifty years of occupation by the Soviet Union has left a deep imprint on the central and eastern European region, affecting numerous societal processes. Sanctioned by the Soviet occupation, virtually all organizations with public and professional interests in charitable activities of self-expression had their leaders exiled or eliminated. Thus, in the Lithuanian public consciousness of today, non-governmental organizations are partly bound up with the impression of a half century of Soviet public organizations. During the current reforms over the last twenty years, there has been a free and independent civic initiative, although some of the first independent Lithuanian Ministers tried to restrain these initiatives.

The Lithuanian government has only partial formal agreements with employers and trade unions (e.g., the Tripartite Council, which combines some of the questions). However, social dialogue is weak in the most important spheres. More importantly, many of the decision-makers who have authority do not recognize the need to consult public opinion through various representative non-governmental organizations. Since this dialogue is not binding, it creates a difficult situation. For example, the expression of the public will for a more transparent and more targeted distribution of EU funds, functions, activities is often ignored even though NGOs collected thousands of people's signatures in a petition.

In this atmosphere it is easy to create conspiracy theories about the selfishness of the social partners themselves because of their alleged narrow interests. Naturally, it is also easy to accuse non-governmental organizations in such an environment of dishonesty through active lobbying. As a result, Lithuania has not yet taken full advantage of the benefits of socioeconomic relations between various sectors (public and private social partnership). Umbrella organizations have turned to consumer rights activists, children, youth, seniors, and other professional organizations representing their interests. In the civic sphere the apparent fragmentation of umbrella organizations, and organizations operating without sufficient internal synergies has become problematic. It is also one of the reasons why the economic-social partners in Lithuania are unable to absorb high-quality European Union funding opportunities and influence the quality of government decisions. This process has hindered not only the improve of the complex and bureaucratic project management, but also non-governmental organizations and the consolidation objective priorities. Trust between public, private and civil society sectors is lacking as the majority of the EU funds were used for the annual budget, poor quality road repairs and endless professional training conducted by authorized government scientific institutions without formal qualifications to name a few examples.

Social partnerships and innovation can produce unexpected results with better quality decisions. Social partnerships can also inspire creativity, promote positive personal and social ecological engagement, and optimize human resources to increase mutual trust and social capital. However, the implementation of these conditions requires a balancing of the public, private and non-governmental actions that promote the transparent use of public funds, clear priorities, and minimize bureaucracy. Such processes are not yet ready to be implemented by politicians and managers not only in Lithuania, but also in many other countries. Global change, social and economic dynamics, and new challenges are becoming increasingly important factors in all parts of the world. Such factors lead to accelerating changes in science, technology and devel-

opment, qualitatively altering the lifestyle of modern society. Social and economic problems, like the most recent economic crisis, become a similar trend in all countries of the world. U.S. President Bush, in introducing the annual report of the Partnership for Public Sector entitled the "Partnership for Public Service Annual Report 09/05/2005", said: "By encouraging the development and sharing of ideas between the public and private sector professionals, we are introducing an effective and efficient work of our government."

Social partnerships can create a competitive advantage, pooling resources between government authorities, political, public and private organizations that can be the basis of a learning society fueled by citizens' efforts in the country. Professor Robert Putnam argues that "social capital" includes the following features of social life as "social networks, sociology of culture, norms and trust that enable participants to work effectively together to achieve common goals" (1995, 664). Analyzing how the public market works and sharing a wide range of objectives and ideas moves, toward enhancing the general interest and welfare of citizens. Social capital consists of trust, social networks and norms of mutual communication, which are not only interrelated, but also independent. When trying to figure out what is social capital and why it is so important to increase, many often employ a family model. For example, without trust within a family there is no family, love, or respect. These social values are needed to safely raise children and to live your life with the same person so that, when the time is right, the children can be entrusted to manage the family's wealth as the parents move into old age, having to rely upon their spouse and children. When these values are lived in a family and passed down to children, families can thrive and children can grow up safely, giving them hope and a future.

Family and work: Lithuanian society places a high value on life but the common people of our country are facing a deep problem with keeping professional life and family responsibilities in balance. Today, when both men and women are equally involved in the labor mar-

ket, dominated by long hours, hard work, high work rate, and quality requirements dictated by the new technology culture, families with young children or who care for elderly or disabled relatives often find themselves unable to do so. Such pressures put a strain on two kinds of trust – a particularistic trust found within the family a generalized notion of trust found within society. Particularistic trust is trust that only the “insiders”, people who have similar social characteristics, come to know while a generalized notion of trust is defined by confidence in the “alien” or “stranger”. This optimistic approach to trust is of the same fundamental values which we are most familiar (R. Boycott, Social Capital and the Internet in 2004, 105).

We can summarize the notion of social capital in Lithuania only as an idea that lacks confidence. However, if we analyze the positive trends of cooperation between the private and public sector and the increase in project implementations through partnership schemes with non-organizational social networks and diffusion, perhaps Lithuania is developing a social economy. The search for social partnerships, uniting the non-governmental sector with the public sector through social dialogue, has been stimulated primarily by Western Europe, the United States of America, and fueled by European Structural Funds. For example, social partnerships between the private and public sector are generally used in projects concerning water, transport, waste disposal sector problems, and the like. Recent success, though, has strengthened the belief that social partnerships are much more effective for infrastructure and service needs of various sectors. Partnerships can take many forms, but the type and form of partnership must be individually tailored to each project and its partners. Once the preferred form of partnership is chosen, taking into account the type of project and the needs of the sector, the tailored partnership must promote the joint use of public finances and the expedient delivery of services.

A new monographic studies series is needed based on the following premise: Social partnerships create conditions for innovation, the optimization of costs, and the accumulation of social capital.

Moreover, monographs allow for ample space to illustrate the theoretical arguments, statistical data, research and regulations, case studies, qualitative and quantitative research, and the insights of the author. As such, the proposed subject would be “Social Partnerships influenced by innovative solutions” with the objective to analyze the social partnerships on innovation and social capital development.

Specific objectives include: 1. To analyze the best practices in foreign countries, setting up and managing the socio-cultural services providing multiple institutions; 2. To analyze the operation of socio-educational service centers in Lithuania and the social nature of the partnerships; 3. To introduce the multi-functional centers of innovative activity operating in Lithuania; 4. To clarify the problem areas, following an ethnographic method based on case analysis research methods of observation, interviews, documents, theoretical literature, online sources of the European Union documents of studies conducted in Lithuania and other parts of the world, and analysis of questionnaires.

The first stage of the investigation will be subject to qualitative and quantitative research methods in order to identify the social partnerships and social networks operating in the municipalities of the Lithuanian educational, social, cultural centers, and the services provided by them. The standard type of interviews and questionnaire survey methods will be used for municipal workers and professionals working in these centers (for the type of quantitative data collection method see Tidikis, 2003, 2005; Bitinas, Rupšienė, Židžiūnaitė, 2008). The second stage of proceeds to identify the assumptions that a universal multi-center (UDC) must have in order for the innovative promotion of social partnerships and to develop a theoretical model of such a center, all on the basis of municipal staff and expert interviews. A standard and anonymous type of questionnaire and ethnographic survey method will be used. The analysis of quantitative studies and descriptive statistics will also be used. A systematic and data visualization method that allows you to draw firm conclusions about the

properties in question (Čekanavičius, Murauskas, 2003, p. 25) will be followed. According to this method the information contained is concentrated in large data arrays. According to this method of calculation of descriptive statistics variable frequencies, it will detect the most or the least repetitive data set characteristics, location and distribution characteristics.

1. The methodology of the development of social partnerships in education cooperation networks based on the following concepts and paradigms:

- Social networking concept (Moreno, 2001; Putnam and Goss, 2002; Pescosolido, 2007; Boycott, 2004; places the participant in the process of social networks; positivistic, post-positivism and postmodernism and positive socialization paradigm (Kuhn, 2003; Kvieskienė, 2005);
- Organization of robust system design (Kaušylienė, Targamadzė, 2006), that incorporates various educational and social development levels of reality affecting organizational performance;
- Qualitative research is focused on the cases and models, exploring their uniqueness by delving into the background and details. Qualitative research methods: A case study (study design), individual and group interviews included observation, and ethnographic research.

2. Methodological elements: The systematic study of community service learning (Mažeikienė, 2008) and civic networks (Zaleskienė, 2010) that suggest a person only improves when he or she interacts with the environment in harmony and mutual dependence (Payne, 2000). Modern Identity (Kavolis, 1996; Kuhn, 2003) provides access to quantitative positivist research that analyzes the relationship between dependent and independent variables.

3. Models:

- Education community development model (Self-Service Model) that formulates opportunities for community development

and integration of issues are addressed in conjunction with the community and in the process-oriented research projects (Erick, Rothman, Tropman, 1987);

- Ecological model, cluster-oriented operation, organizational structure, social network and the physical environment (German, Gitteman, 1980; Berns, 2009);
- Austrian, Australian, Belgium, U.S., Canadian, French, Aging Danish, Sweden, Norwegian, alternative education for children, youth centers and Multifunction Models;
- Latvian alternative schools, multi-center model;
- Canadian and South Africa's socio-economic models.

Research subjects consist of 44 Lithuanian municipalities, 40 industrialists and businessmen associations, and the Confederation of Lithuanian businessmen involved in the project, social partnerships through informal communication and sport teams in Lithuania. Subjects will also include Lithuanian experts selected by the employers association, the Confederation of Lithuanian businessmen, trade unions and industry associations of trade unions, the Association of Municipalities representatives, mayors and their deputies, and 103 social workers, education managers, and social pedagogues.

LITERATŪRA

1. Ališauskienė, Stefanija. (2005). *Ankstyvoji intervencija vaikystėje*: monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005. 187 p. ISBN 9986-38-613-6.
2. Anderson, C. Leigh, Locker, Laura, and Nugent, Rachel.(2002). Micro-credit, Social Capital, and Common Pool Resources. *World Development*, 2002, vol. 30, no. 1, p. 95-105.
3. Andrews, Richard, and Haythornthwaite, Caroline. (2011). *E-learning Theory and Practice*. Sage Publications (CA), 2011. 262 p. ISBN-13: 9781849204712, ISBN-10: 1849204713.
4. Anheier, H., and Kendall, J. (2002). Interpersonal Trust and Voluntary Associations. *British Journal of Sociology*, 2002, vol. 53, p. 343-362.
5. *Apie tiesiogines užsienio investicijas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1643>>
6. *Aplinkotyra*: mokomoji knyga jaunimui. (1994-2000). Vilnius: LR kultūros ir švietimo ministerija, 1994-2000. 2 d.
7. Aron, L. Y. (2006). *Alternatyviojo ugdymo apžvalga*. Versta iš: Aron L. Y. *An Overview of Alternative Education*. The Urban Institute. Prieiga per internetą: <http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/10-06-04-AU-vertimas-Nr.6.AU-JAV.Liet_.k.pdf>, [žiūrėta 2010-12-04].
8. Augustaitis, Algirdas. (2001). Nevyriausybinių organizacijų (NVO) panaudojimas valstybės ar savivaldybės funkcijoms įgyvendinti. Iš *Savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų partnerystė*. Vilnius, p. 31–55.
9. Bagdaniavičius, Juozas. (2011). *Socialinės sferos sociologija: teorinis-metodologinis aspektas*: (schemos, skaidrės ir testai). - 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius: VPU leidykla, 2011. 187 p. ISBN 978-9955-20-625-5.
10. Bain, K., and Hicks, N. (1998). Building social capital and reaching out to excluded groups: the challenge of partnerships. In *Paper presented at CELAM meeting on The Struggle Against Poverty Towards the Turn of the Millenium*. Washington D.C. 1998.

11. Bankston, C.,L., and Zhou, M. (2002). Social Capital as a Process: the Meanings and Problems of a Theoretical Metaphor. *Sociological Inquiry*, 2002, vol. 72, p. 285-317.
12. Baršauskienė, Viktorija, ir Leliūgienė, Irena. (2001). *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje: (užsienio šalių patirtis):* monografija. Kaunas: Technologija, 2001. 375 p. ISBN 9955-09-048-0.
13. Bartol, Kathryn M., and Martin, David Clarke. (1991). *Management*. New York: McGraw-Hill, 1991. XXIX, 813, [82] p. ISBN 0-07-003926-7.
14. Becker, Gary, S., and Murphy, Kevin, M. (2000). *Social economics: Market Behavior in a Social Environment*. Harvard University Press, 2000.
15. Bendrieji socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-941. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 100-3729.
16. Berne, E. (1977). Ego states in psychotherapy. In *Intuition and ego states: The origins of transactional analysis* (ed. McCormick P.). San Francisco: TA Press, 1977, p. 121–144.
17. Berns, Roberta M. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė*. [Kaunas]: Poligrafija ir informatika, 2009. 590 p. ISBN 978-9986-850-64-9
18. Bestužev-Lada, I. V. (2003). *Alternatyvą civilizaciją*. Maskva, 2003. 444 p. SBN 5-9265-0122-9.
19. Bitinas, Bronislovas. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija, 2000. 247 p. ISBN 9986-433-25-8.
20. Bitinas, Bronislovas. (2005). Edukologijos mokslas ugdymo paradigmų sankirtoje. *Pedagogika*. 2005, [t.] 79, p.5-10. Prieiga per internetą: www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2005/79/bitinas.pdf, [žiūrėta 2010-11-04].
21. Bitinas, Bronislovas, Rupšienė, Liudmila, ir Žydžiūnaitė, Vilma. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija, 2008. 2 d.
22. Boggs, C. (2001). Social capital and political fantasy: Robert Putnam's Bowling Alone. *Theory and Society*, 2001, vol. 30, p. 281-297.
23. Borgatti, Stephen, and Foster, Pacey. (2003). The network paradigm in organizational research: a review and typology.
24. Bourdieu, Pierre. (1986). The Forms of Capital. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, (ed. Richardson J.). New York: Greenwood Press, 1986, p. 241-258.
25. Bourdieu, Pierre, and Wacquant, L. P. D. (1992). *An Invitation to Reflexive sociology*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.

26. Bourdieu, Pierre. (1985). The Forms of Capital. In *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education* (ed. Richardson J.). New York.: Greenwood Press, 1985.
27. Burt, R. S. (1980). Models of Network Structure. *Annual Review of Sociology*, 1980, nr. 6, p. 79–141.
28. Burt, R. S. (1992). *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992.
29. Butkevičienė, J. (2009). *Socialinės inovacijos kaimo bendruomenėse: metodologinė prieiga ir empirinės iliustracijos*. Prieiga per internetą: <[http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2009-1_\(63\)/summary.html](http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2009-1_(63)/summary.html)>.
30. Callan, S. J., Thomas, J. M. (2000). *Environmental Economics and Management: Theory, Policy, and Applications*. 2nd ed. Orlando: The Dryden Press, 2000.
31. Castells, Manuel. (2005). *Tinklaveikos visuomenės raida*. Vilnius: Poligrafija ir informatika. 2005, t. 1. 535 p. ISBN 9986-850-52-5
32. Chapman, L., and Rostron, S.S. (2010). *Integrated Experiential Coaching: Becoming an Executive Coach*. Karnac Books, 2010. 310 p.
33. Chrisholm, R. F. (1996). On the Meaning of Networks. *Groups and Organizations Management*, 1996, vol. 21 (2).
34. A Comprehensive Resource on Social Capital and Its Research. Prieiga per internetą: <http://www.socialcapitalresearch.com/contact-us.html>; žiūrėta: 2011-07-11
35. *Concise Dictionary and Guide* (1996). London: Paul Chapman Publishing. 1996.
36. Craig, R. (1999). Communication Theory as a field. *Communication Theory*, 1999, nr. 9, p. 119–161. Prieiga per internetą: <http://www.colorado.edu/communication/metadiscourses/Theory/practical_discipline.ht>, [žiūrėta 2006-09-10].
37. Čepinskis, Jonas. (2002). *Aplinkonaudos valdymo tendencijos ekonominių sistemų sankirtos laikotarpiu* [rankraštis] : habilitacinis darbas. Kaunas: VDU.
38. Darling-Hammond, L., and McLaughlin, M. (1995). Policies that support Professional Development in an Era of Reform. *Phi Delta Kappan*, 1995, vol. 76 (8).
39. *Daugiametė laisvės, saugumo ir teisingumo srities programa (Stokholmo programa)*, **patvirtinta Europos Sąjungos Vadovų taryboje 2009 m.**
40. Davulis, Tomas. (2002). *Lietuvos darbo teisės integracijos į Europos Sąjungos teisinę sistemą problemos* [rankraštis] : daktaro disertacija. Vilnius, 2002.

41. Degutis, Mindaugas. (2002). Lietuvos politinė kultūra visuomenės kaitos sąlygomis. Iš *Politinė kultūra ir visuomenės kaita*. Vilnius; Kaunas, 2002, p. 49-85.
42. Deltuva, A. Intercultural via experimental learning and outdoor education. Reflect experience of long-term training course in Belgium and Lithuania. Internetinė prieiga: www.kitokieprojektai.net/kp/lt/konsultantai.html, žiūrėta: 2011 05 05.
43. Dhanaraj, A., and Parkhle, C. (2006). Orchestrating Innovation Networks. *Academy of Management Review*, 2006, vol. 31 (3), p. 659–669.
44. Doel, M., and Shardlow, S.M. (2005). *Modern Social Work Practice: teaching and learning in practice settings*. Aldershot: Ashgate, 2005. 302 p.
45. Džiugas, D. (2009) Socialinė ekonomika ir pilietinė visuomenė. Internetinė prieiga: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:B.03~2009~ISBN_978-9955-12-495-5/DS.001.0.01.BOOK, žiūrėta: 2010-12-11
46. *Eksporto ir investicijų plėtra Lietuvoje*. (2005). Vilnius: Technika, 2005. 363 p. ISBN 9986-05-937-2
47. Emirbayer, M., and Goodwin, J. (1994). Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency. *American Journal of Sociology*, 1994, vol. 99, p. 1411–1465.
48. Emirbayer, M., and Mische A. (1998). What is Agency? *American Journal of Sociology*, 1998, vol. 103, p. 962–1023.
49. Erlick, J. L., Rothman J., and Tropman J. E. (1987). *Strategies of Community Organization*. 4th ed. Itasca, Illinois: F. E. Peacock, 1987.
50. European Commission. (1998). *Adapting and promoting the Social Dialogue at Community level*. Communication from the Commission.
51. European Commission. (2001). *EU Employment and social policy, 1999–2001. Jobs, cohesion, productivity*. Brussels.
52. European Commission. (2002). *The European social dialogue, a force for innovation and change*. Communication from the Commission.
53. European Commission. (2000). *Industrial relations in Europe 2000*. Brussels.
54. European Commission. (2002). *Industrial relations in Europe 2002*. Brussels.
55. European Commission. (2003). *Quality industrial relations: Some facts and reflections about the costs and benefits of having or not having social dialogue* (Background note for the conference on the mid-term review of the soci-

- al policy agenda. The paper does not necessarily reflect the official point of view of the European Commission).
56. European Economic and Social Committee. (2003). *The EESC: a bridge between Europe and organized civil society*. Brussels.
 57. European Foundation for the improvement of living and working conditions. (2002). *Industrial relations in the EU Member States and candidate countries*. Prieiga per internetą: <<http://www.eiro.eurofound.ie/2002/07feature/tn0207104f.html>>.
 58. European Foundation for the improvement of living and working conditions. (2002). *New practices in industrial relations*. An analysis of EIRO articles. Dublin.
 59. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto pirmininkės Annee-Marie Sigmund vizitas Lietuvoje. Prieiga per internetą: <http://rus.consum.org/naujienos/2006_04_25_europos_ekonomikos_ir_socialiniu_reikalu_komiteto_pirmininkes_anee_marie_sigmund_vizitas_lietuvoje>, [žiūrėta 2009-08-20].
 60. Europos Komisijos komunikatas Tarybai ir Parlamentui. „*Europos švietimo ir mokymo sistemų veiksmingumas ir teisingumas*“, (COM(2006)0481). Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Internetinė prieiga: <http://eur-ex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303LT.01001701.htm>. Žiūrėta: 2011-11-02
 61. Europos produktyvaus mokymosi pedagogai (angl. *European Productive Learning Educators* – EUROPLE). (2007). Versta iš: *Giving tools to educators to implement productive learning* (PL). Europole. European productive learning educators. Prieiga per internetą: <http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/08-09-17-AU-vertimas-nr.12.Europos-PM-mokytojai.Liet._k.pdf>, [žiūrėta 2010-12-05].
 62. Fernback, J., & Papacharissi, Z. (2007). Online Privacy as Legal Safeguard: The Relationship among Consumer, Online Portal, and Privacy Policies. *New Media & Society*, 9(5), 715-734. Internetinė prieiga: http://uic.academia.edu/ZiziPapacharissi/Papers/160578/Fernback_J._and_Papacharissi_Z._2007._Online_Privacy_as_Legal_Safeguard_The_Relationship_among_Consumer_Online_Portal_and_Privacy_Policies._New_Media_and_Society_9_5_715-734, [Žiūrėta: 2011-04-02].
 63. Fordizmo *sąvoka*. Prieiga per internetą: <http://www.businessdictionary.com/definition/Fordism.html>>.
 64. Friedrichas Augustas von Hayekas. *The political order of a Free People*. 1979.

65. Friedland, B., and Yamauchi, Y. (2011). Putting More Human in Human-Centered Practices: Reflexive Design Thinking. *Interactions*. March-April, 66-71.
66. Gegužienė, V., Žiliukaitė, R. (2009). *Kaimišky bendruomenių organizacijos*. Tyrimo rezultatų apžvalga. Prieiga per internetą: <<http://www.bendruomenes.lt/downloads/structure//AtaskaitaKaimoBendruomeniuOrganizacijos.pdf>>.
67. Germain C. B., and Gitterman A. (1980). *The Life Model of Social Work Practice*. New York: Columbia University Press. 1980.
68. Gijssels, C., Coates A., and Deneffe, P. (2011). *Cooperative answers to societal challenges. Synthesis*. Research financed by the VIONA-programma managed by the Department of Work and Social Economy of the Flemish Government. Leuven: HIVA-K.U.Leuven, in collaboration with UALS.
69. Gijssels, C. Cooperative answers to Social Challenges : 9 Insights from 2 X 9 Cases. Internetinė prieiga: http://www.cooperatiefondernemen.be/e-notes/enote11_en.pdf
70. Gilbert Valdez, 2004 Critical Issue: Technology Leadership: Enhancing Positive Educational Change. Internetinė prieiga: <http://www.ncrel.org/sdrs/areas/issues/educatrs/leadshp/le700.htm>, žiūrėta: 2011 m. lapkričio 2 d.
71. Gimžauskas G. (2009). *Socialiniai tinklai po ES padidinamuoju stiklu*. Prieiga per internetą: [<http://www.selonija.lt/2009/02/12/>], [žiūrėta 2009-04-25].
72. Goleman, Daniel. (2008). *Emocinis intelektas darbe*. Vilnius: Presvika, [2008]. 440 p. ISBN 978-9955-22-174-6.
73. Granovetter, M. (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*, 1983, vol. 1, p. 201–233.
74. Grant C. B.: 2003: Destabilizing Social Communication Theory – Theory Culture Society, 20, 95–119. Prieiga per internetą: <[http:// mind.oxfordjournals.org/24](http://mind.oxfordjournals.org/24), [žiūrėta 2009-09-10]
75. Grant C. B. (2003). Destabilizing Social Communication Theory. *Theory, Culture, Society*, vol. 20, p. 95–119. Prieiga per internetą: <[http:// mind.oxfordjournals.org/](http://mind.oxfordjournals.org/), [žiūrėta 2006-04-10].
76. Grootaert, Christiaan, and Thierry Van Bastelaer. (2002). Conclusion: measuring impact and drawing policy implications. In *The Role of Social Capital in Development*, edited by Thierry Van Bastelaer. Melbourne: Cambridge University Press. 2002, p. 341 – 350.

77. Grootaert, Christian, *et al.* (2004). *Measuring Social Capital: an Integrated Questionnaire*. Washington (D.C.) : The World Bank, 2004. - vii, 53 p. - (World Bank working paper, ISSN 1726-5878 ; no. 18). ISBN 0-8213-5661-5.
78. Gross and Acquisti, Information Revelation and Privacy in Online Social Networks. Workshop-Privacy in Electronic Society (2005). Internetinė prieiga: www.cs.cmu.edu/.../Gross_and_Ac... , žiūrėta: 2011-12-1078.
- Guogis A. (2006). Kai kurie korporatyvinės socialinės atsakomybės ir socialinio teisingumo aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*, nr. 18. Prieiga per internetą: http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/vpa18/Nr18_7_Guogis.pdf.
79. Harris, C. (2000). *Networking for Succers*. Dublin: Oakl Tree Press. 2000.
80. Hlebec, V., Manfreda, K. L., and Vehovar, V. (2006). The social support networks of internet users. *New Media & Society*, 2006, vol. 8, no. 1, p. 9-32.
81. Howkins, John. (2010). *Kūrybos ekonomika*. Vilnius: Technika, 2010. 275 p. ISBN 978-9955-28-641-7.
82. *Ištaigų, teikiančių socialines paslaugas, katalogas*. (2007). Vilnius.
83. Jaunimo mokyklų koncepcija, patvirtinta LR švietimo ministro 2005 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. ISAK-2549(2).
84. Jaunimo mokyklų veiksmingumas. (2005). Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai.
85. Johnson, Louise C. (2003). *Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris*. 2-asis leid. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003. 372 p. ISBN 9986-9357-5-X.
86. Jonutytė, Ilona. (2007). *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje: monografija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007. 257 p. ISBN 978-9955-18-175-0
87. Jovaiša, Leonas. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa, 1993. 264 p. ISBN 5-430-01871-6.
88. Jucevičienė, Palmira. (2007). *Besimokantis miestas: monografija*. Kaunas: Technologija, 2007. 407 p.. ISBN 9955-25-183-2.
89. Kaminskienė, Lina, ir Šileikis, Vytautas. (2006). Socialinė partnerystė kvalifikacijos pripažinimo srityje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2006, nr. 12, p. 54-63.
90. Kanopienė, Vida. (2001). Gyventojai, sveikata ir sveikatos politika. Iš *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius, 2001, p. 61-79.

91. Kardelis, Kęstutis. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)*. Šiauliai: Lucilijus, 2005. 398 p. ISBN 9955-655-35-6.
92. Kasiliauskas, Nerijus. (2006). *Socialinė partnerystė: kolektyvinės derybos ir kolektyvinės sutartys Lietuvoje*. Vilnius: Trišalės tarybos sekretoriatas, 2006. 183 p.. ISBN 9955-9570-9-3.
93. Kašalynienė, J., Daubaraitė, R., ir Gabrieliūtė, V. (2008). Patyrimo pedagogika ir jos taikymas. Internetinė prieiga: <http://www.njrka.lt/userfiles/file/Patyrimas.pdf>, žiūrėta: 2010 gruodžio 15
94. Kaušylienė, Angelė. (2002). *Mokyklų tinklo, siekiančio jaunimo edukacinio stimuliavimo, kūrimo prielaidos ir galimybės* [rankraštis]: daktaro disertacija. Kaunas, KTU.
95. Kazlauskaitė V. (2007). *JT Neįgaliųjų teisių konvencijos ratifikavimo problematika*. Lietuvos invalidų draugija.
96. Kavolis, Vytautas. (1996). *Kultūros dirbtuvė*. Vilnius: Baltos lankos, 1996. 255 p. ISBN 9986-813-16-6.
97. Kavolis, Vytautas. (1993). *Moralizing Cultures*. Lanham: Univ. Press of Amer, 1993. 154 p. ISBN 0-8191-8640-6..
98. Kavolis, Vytautas. (1994). *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, 1994. 565 p. ISBN 5-415-00392-4.
99. Kell L. C., and Lederman G. M. (1986). *Communication in work place*. New York: Harperand Row Publishers, Philips, 1986.
100. Kiaunytė, Asta, ir Ruškus, Jonas. (2010). Pokyčius patiriančių socialinių darbuotojų emocinės reakcijos ir elgsenos modeliai sprendžiant konfliktus. *Filosofija. Sociologija*, 2010, t. 21, nr. 4, p. 268-276.
101. Kilduff, M., Brass, D.J. (2011). Organizational Social Network Research: Core Ideas and Key Debates. Internetinė prieiga: <http://www.linkscenter.org/papers/annals.pdf>. žiūrėta:
102. Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984..
103. *Konstitucija Europai*. (2004). Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialių leidinių biuras. 2004. 16 p.
104. *Kooperuotų studijų sociokultūrinė adaptacija Lietuvoje: mokslo studija*.(2008). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2008. 328 p. ISBN 978-9986-38-936-1.
105. Krizių valdymo mokyklose tvarkos aprašas, patvirtintas LR švietimo ministro 2007 m. liepos 12 d. įsakymu Nr. ISAK-1374.

106. Kuhn, Deanna. Teaching and learning science as argument. *Science Education* Volume 94, Issue 5, September 2010, Pages: 810–824, Deanna Kuhn Article first published online: 26 MAR 2010, DOI: 10.1002/sce.20395.
107. Kuhn., Deanna, and Udell., W. The Development of Argument Skills in: *Child development.*, Volume: 74, Issue 5, pages 1245–1260, October, 2003, prieiga per internetą: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-8624.00605/abstract>, žiūrėta: 2011 m. birželis 3 d.
108. Kunh Hans, Peter. *International Perspectives on Political Socialization and Gender*, 2010, prieiga per internetą: <http://www.springerlink.com/content/j3128w3243016500/>, žiūrėta: 2011 m. birželis 3 d.
109. Kvinauskaitė, Vaida. (2003). *Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija, 2003. 107 p. ISBN 9955-09-453-2.
110. Kveska, V. Mintys. Internetinė prieiga: <http://kveska-mintys.blogspot.com/>, žiūrėta: 2011 m. gruodis 11 d.
111. Kveskienė, Giedrė. (2010). Challenges of social policy: between reform and crisis. *Socialinis ugdymas*. 2010, nr. 11 (22), p. 75-64.
112. Kveskienė, Giedrė. (1994). *Draugijos ir organizacijos*. Vilnius: VPU leidykla, 1994..
113. Kveskienė, Giedrė. (2005). *Pozityvioji socializacija: monografija*. Vilnius: VPU leidykla, 2005. 184 p. ISBN 9955-20-021-9.
114. Kveskienė, Giedrė, ir kt. (2011). *Saugi vaikystė – pozityviosios socializacijos šerdis: Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje: metodinė priemonė*. Vilnius.
115. Kveskienė, Giedrė, Indrašienė Valdonė. (2008). *Socialinio darbo ypatumai vaikų globos namuose*. Vilnius: [Lodvila], 2008. 115 p. ISBN 978-9955-786-06-1..
116. Kveskienė, Giedrė. *Vadovas – komandinio darbo ir socialinės partnerystės tinklų lyderis*. Pranešimas skaitytas Lietuvos mokyklų vadovų asociacijos mokslinėje-metodinėje konferencijoje 2005 m. sausio 6 d. Prieiga per internetą: <<http://www.vpu.lt/socpedagogika/pranesimi/GK-vadovas-komandiniodarboirsocialinespartnerystestinklulyderis.ppt>>.
117. Lampe, C., Ellison, N., and Steinfeld, C. (2007). A familiar Face(book): Profile elements as signals in an online social network. In *Proceedings of CHI 2007*.
118. Laužackas, Rimantas. (2005). *Profesinio rengimo metodologija: monografija*. Kaunas: VDU leidykla, 2005. 331 p. ISBN 9955-12-057-6.
119. Laužikas, Jonas.(1993-1997). *Rinktiniai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1993-1997, 3 t.

120. Leliugienė, Irena. (2002). *Socialinė pedagogika*: vadovėlis. Kaunas: Technologija, 2002. 423 p. ISBN 9955-09-342-0.
121. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 64-2569; 2003, Nr. 70-3167; 2004, Nr. 103-3756; 2005, Nr. 58-2001; 2005, Nr. 67-2400.
122. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 64-2569.
123. Lietuvos Respublikos darbo tarybų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr.164-5972.
124. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 73; 2008, Nr. 63.
125. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853.
126. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Mokyklų tobulinimo programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 54-2130.
127. Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programa, patvirtinta LRV 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. XI-52.
128. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų susitarimas dėl trišalio bendradarbiavimo. Prieiga per internetą: <http://www.skelbimas.lt/istatymai/del_vyriausybes_profesiniu_sajungu_ir_darbdaviu.htm>, [žiūrėta 2009-08-06].
129. Little J. W. (1993). Teachers Professional development in a Climate of Education Reform. *Educational Evaluation and Policy analysis*, 1993, vol. 15 (2), p. 129–151.
130. Mark Goldenberg, Wathira Kamoji, Larry Orton, Michael Williamson. Social Inovation in Canada: An Udapte. Internetinė prieiga: http://www.cprn.org/documents/51684_EN.pdf, žiūrėta: 2011-09-13.
131. Matonytė Irmina. (2003). Pilietinės visuomenės tyrimo teorinės perspektyvos. *Viešoji politika ir administravimas*, 2003, nr. 5, p. 39-47.
132. Mažeikienė Natalja. (2008). Empirical research and assessment of service-learning: at the crossroads of research objects, strategies and methods, *Social Research*, 2008, [no.] 1(11), p. 21-30.
133. Mažeikienė Natalja., Loher, D. (2008). Teacher's intercultural competence in mobility programmes. *Socialiniai mokslai*, 2008, nr. 2(60). p. 48-65.
134. Merfeldaitė, Odeta. (2007). *Socialinės pedagoginės pagalbos komandos veiklos modelis bendrojo lavinimo mokykloje*: daktaro disertacija. Vilnius, VPU.
135. Merkevičius J. (2005). Virtualios organizacijos personalo valdymas: daktaro disertacija. Internetinė prieiga: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT->

- eLABa-001:E.02~2005~D_20050404_183416-57051/DS.005.0.01.ETD, žiūrėta: 2011-03-11
136. Mikšys A. (2009). Socialinis atsakingumas ir SA8000 standartas. Prieiga per internetą: <http://www.bureauveritas.lt/wps/wcm/connect/147692004e85497f95b4bf7cc78c87dd/Socialinis+atsakingumas+ir+SA8000+standartas_2009-06-08f.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=147692004e85497f95b4bf7cc78c87dd>, [žiūrėta 2010-10-10].
 137. Moreno, R., and Mayer, R. E. (2000). A coherence effect in multimedia learning: The case for minimizing irrelevant sounds in the design of multimedia instructional messages. *Journal of Educational Psychology*, 2000, vol. 97, p. 117-125.
 138. Moreno, R., and Mayer, R. E. (2000). *Meaningful design for meaningful learning: Applying cognitive theory to multimedia explanations*. ED-MEDIA 2000 Proceedings (pp. 747-752) Charlottesville, VA: AACE Press, 2000.
 139. Mosley D. C., Megginson L. C., and Pietri P. H. (1989). *Supervisory management. The art of working with and through people*. Cincinnati: South-Western Publishing Co, 1989.
 140. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, patvirtinta LRV 2003 m. rugšėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160.
 141. Neamtan N. *Socialinė ekonomika: kaip rasti vietą tarp rinkos ir valstybės*. Prieigos per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/economy/business/nuomone-socialine-ekonomika-jungtis-tarp-rinkos-ir-valstybes-kanados-pavyzdys.d?id=25167593>>, <http://www.ilo.org/public/english/region/afpro/addisababa/pdf/se_techneamtan_en.pdf>, www.socialcapitalresearch.com/contact-us.html; žiūrėta: 2011-07-11
 142. Oficialus *Business Software Alliance* internetinis tinklalapis <<http://www.bsa.lt>>, [žiūrėta 2003-02-25]. *Pagrindinės šalys investuotojos*. Prieiga per internetą: <<http://www.std.lt/lt/news/view/?id=1487>>, [žiūrėta 2010-10-20].
 143. Papacharissi, Z. & Mendelson, A. (2011). Toward a New(er) Sociability: Uses, Gratifications and Social Capital on Facebook. *Media Perspectives for the 21st Century*, Stelios Papathanassopoulos (Ed.), Routledge. Internetinė prieiga: http://uic.academia.edu/ZiziPapacharissi/Papers/160578/Fernback_J._and_Papacharissi_Z._2007_.Online_Privacy_as_Legal_Safeguard_The_Relationship_among_Consumer_Online_Portal_and_Privacy_Policies_New_Media_and_Society_9_5_715734, [žiūrėta 2010-10-20].

144. Papacharissi, Z. (August 2, 2010). Privacy as a Luxury Commodity. First Monday, 15 (8), Internetinė prieiga: http://uic.academia.edu/ZiziPapacharissi/Papers/160578/Fernback_J._and_Papacharissi_Z._2007_.Online_Privacy_as_Legal_Safeguard_The_Relationship_among_Consumer_Online_Portal_and_Privacy_Policies._New_Media_and_Society_9_5_715734, [žiūrėta 2010-10-20].
145. Paulikas, Vygandas. (2004). Socialinio kapitalo deficitai Lietuvoje. *Mokslo Lietuva*, nr. 13. Prieiga per internetą: <http://ml.lms.lt/ML/200413/20041303.htm>, [žiūrėta 2009-04-11].
146. Payne, P. (2000). Identity and Environmental Education. *Environmental Education Research*, 2000, no. 7(1), p. 67-88.
147. Peter Senge and the learning organization. Internetinė prieiga: <http://www.infed.org/thinkers/senge.htm>, žiūrėta: 2011-09-05.
148. Porter, M. E. Location, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy. *Economic Development Quarterly*, 2000, vol. 14, no. 1, p.15-34.
149. Porter, M., E. The Five Competitive Forces That Shape Strategy The Five Competitive. Harvard Business Review Article. Publication date: Jan 01, 2008. Prod. #: R0801E-PDF-ENG. Prieiga per internetą: <http://hbr.org/2008/01/the-five-competitive-forces-that-shape-strategy/ar/1>, [žiūrėta 2010-10-10].
150. Poviliūnas, Arūnas. (2003). *Kaimo atskirties profiliai*. Vilnius: Kronta, 2003. 112 p. ISBN 9955-595-05-1.
151. Poviliūnas, Arūnas. (2001). Pilietinė visuomenė. Iš *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius, 2001, p. 43-59.
152. Plečkaitis, Romanas. (2009) *Logikos pagrindai*. 2-oji patais. laida. Vilnius: Tyto alba, 2009. 435 p. ISBN 978-9986-16-322-0.
153. Prieiga per internetą: http://varnelis.net/old_network_culture_chart, [žiūrėta 2009-04-26].
154. Prieiga per internetą: <http://www.civicus.org>, [žiūrėta 2009-04-26].
155. Prieiga per internetą: <http://www.eleidykla.lt/skaityk/zodynelis/socialinis-tinklas.html>, [žiūrėta 2009-04-25].
156. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/lt/bpd/zemelapis/?id=3368>, [žiūrėta 2009-04-20].
157. Prieiga per internetą: <http://www.ldf.miestas.lt/LDFtekstas.html>, [žiūrėta 2009-04-29].
158. Prieiga per internetą: http://www.pmmc.lt/refernet/docs/Cedefop_Info_Regioniniai_Tinklai.doc, [žiūrėta 2009-04-29].

159. Privataus ir viešojo sektorių partnerystė: britų patirtis. Prieiga per internetą: <<http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=132122>>, [žiūrėta 2009-05-01].
160. Projekto „Socialinė partnerystė per neformalų bendravimą, kultūrą ir sportą“ renginio – „apskrito stalo“ Klaipėdos apskrityje protokolas. Prieiga per internetą: <http://sp.lvdk.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=86>, [žiūrėta 2009-05-01].
161. Pukėnas Kazimieras. (2011). *Kokybinių duomenų analizės SPSS programa*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 2011. 136 p. ISBN 978-609-8040-52-4.
162. Putnam Robert. (2001). *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai, 2001. 321 p. ISBN 9986-09-229-9.
163. Putnam R., and Goss, K., (2002). Introduction. In *Democracies in Flux*. R. Putnam (ed) New York. Oxford University Press, p. 3-19..
164. *The Role of Information and Social Networks*. Prieiga per internetą: <http://www.unfoundation.org/files/pdf/2003/Public_Private_Part_Bro.pdf>, <<http://www.unfoundation.org/press-center/publications/new-technologies-emergencies-conflicts.html>>.
165. Ruškus, Jonas, Naujanienė Rasa. (2010). Participative and sensitive research in the context of professional social work development in Lithuania. In eds. M.Granosik, A.Gulczyńska, E.Marynowicz-Hetka. *Participative approaches in social work research*. P. 101-124.
166. Schultz, Theodore W.(1998). *Investavimas į žmones: gyventojų kokybės ekonomika*. Vilnius: Eugrimas, 1998. 191 p. ISBN 9986-752-35-3.
167. Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *American Economic Review*, 1961, vol. 51, no. 1, p. 1-17.
168. Schultz, T. (1975). The value of the ability to deal with disequilibria. *Journal of Economic Literature*, 1975, vol. 13, no 3, p. 827-846.
169. Senge, P. (1998) 'The Practice of Innovation', *Leader to Leader*, <http://pdf.org/leaderbooks/l2l/summer98/senge.html>, žiūrėta: 2011 m. lapkritis 01 d.
170. Singapore Outlines 5 Year Research & Development Strategy. Prieiga per internetą: <http://www.thegovmonitor.com/world_news/asia/singapore-outlines-5-year-research-development-strategy-39694.html>.
171. Sysas Algirdas. (2002). Reali socialinė partnerystė: profesinės sąjungos ir profesinis rengimas. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. 2002, nr. 5, p. 56-57.

172. Sigmund A. N. Socialinio ir pilietinio dialogo garantas. Prieiga per internetą: [vartotojuteises.lt/...2006_04_25_europos_ekonomik](http://www.vartotojuteises.lt/...2006_04_25_europos_ekonomik).
173. *Socialinė ekonomika: vietos bendruomenės poreikiai ir galimybės*: tyrimo ataskaita (2004). Kaunas: VDU leidykla, 2004. 139 p. ISBN 9955-12-026-6.
174. Socialinė partnerystė – stiprioji Lietuvos pusė. Prieiga per internetą: <http://www.verslosavaite.lt/index.php/Verslas-ir-ekonomika/Socialine-partneryste-stiprioji-Lietuvos-puse-igyvendinant-Lisabonos-strategija.html>.
175. *Socialinės įmonės – kas tai?* (2001). Vilnius: Inter Nos, 2001. 87 p. ISBN 9955-9463-0-X.
176. *Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1990/1998*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Garnelis, 2000. 214 p. ISBN 9955-428-04-X.
177. *Socialiniai tinklai. Komisija tarpininkauja sudarant didžiųjų interneto bendrovių susitarimą*. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/232&format=HTML&aged=0&language=LT&guiLanguage=fr>, [žiūrėta 2010-08-10].
178. Steinfield, C., Ellison, N. & Lampe, C. (2008). Social capital, self-esteem, and use of online social network sites: A longitudinal analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology* 29 (6).
179. Stoner James A. F., Freeman R. Edvard, and Gilbert Daniel R. (2005). *Vadyba*. [4-oji laida]. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005. 647 p. ISBN 9986-9357-0-9.
180. Stutzman, F. (2006). An evaluation of identity-sharing behavior in social network communities. *iDMAa Journal*, 2006, 3(1).
181. Sutton Carole. (1999). *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius: VU Spec. psichologijos laboratorija, 1999. X, 234 p. ISBN 9986-9357-0-9.
182. Šalkauskis, Stasys. (1990). *Jaunuomenė ir gyvoji dvasia*. Vilnius: Valtis, 1990. 44 p.
183. Šalkauskis, Stasys. (1991). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1991. 654 p. ISBN 5-430-01151-7.
184. Šalkauskis, Stasys. (1992). *Rinktiniai raštai*. Vilnius: "Vaivorykštės" red., 1992. 2 t.
185. Švietimo pagalbos ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose auginančiai šeimai tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 4 d. įsakymu Nr. 842. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 94-3451.

186. Taljūnaitė, Meilutė, ir Labanauskas, Liutauras. *Lietuviai svetur: tautinio tapatumo išsaugojimas: mokslo studija*. Vilnius: Socialinių tyrimų centras, 2009. 162 p. ISBN 978-9955-531-32-6.
187. Taljūnaitė, Meilutė. Pilietybė ir socialinė atskirtis šiuolaikinėje Europoje. Internetinė prieiga: http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/Fil046_049.pdf, žiūrėta: 2010 m. lapkritis 2 d.
188. Targamadzė, Vilija. (2010) *Alternatyvi bendrojo lavinimo mokykla: mokyklos naratyvo kontūrai: monografija*. Vilnius: VU leidykla, 2010. 292 p. ISBN 978-9955-33-639-6.
189. Targamadzė, Vilija. (1999). *Bendrojo lavinimo mokykla: mokinių edukacinio stimuliavimo aspektas*. Kaunas: Technologija. 1999. 216 p. ISBN 9986-13-691-1.
190. Targamadzė, Vilija. (2006). *Konfliktų kontūrų brėžimas: ugdymo realybės kontekstas*. Vilnius: VPU leidykla, 2006. 190 p. ISBN 9955-20-094-4.
191. Targamadzė, Vilija, ir Kaušylienė, Angelė. (2000). Mokykla socialinės atsakomybės aspektu. *Tiltai*, 2000, nr. 1(10), p. 107–111.
192. Targamadzė Vilija, ir Kaušylienė, Angelė. (2002). *Mokyklų tinklo, siekiančio jaunimo edukacinio stimuliavimo, kūrimas: metodologinis aspektas: studijų knyga*. Utena: Judex, 2002. 103 p. ISBN 9986-948-92-4..
193. TDO konvencijos Nr. 154 „Dėl kolektyvinių derybų skatinimo“ 7 ir 8 str.
194. Tidikis, Rimantas. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: LTU leidybos centras, 2003. 626 p. ISBN 9955-563-26-5..
195. *Universalių daugiafunkcinių centrų (UDC) steigimas ir plėtra*. (2008). Tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/es/UDC%20tyrimas.pdf>, [žiūrėta 2009-08-10
196. Uslaner, E. (1999), Democracy and Social Capital, in M. Warren, ed., Democracy and Trust, Cambridge, Cambridge University Press.
197. Uslaner E. (2000). The Internet and Social Capital. *Communications of the ACM (Annals of Computing Machinery)*, 2000, vol. 43, p. 60–64.
198. Uslaner E. (2004). Trust, Civic Engagement, and the Internet. *Political Communication*, 2004, vol. 21 (2), p. 223–242.
199. Utz, S., and Kramer, N. (2009). The privacy paradox on social network sites revisited: The role of individual characteristics and group norms. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 3(2), article 2. Internetinė prieiga: <http://cyberpsychology.eu/view.php?cisloclanku=2009111001&article=2>, žiūrėta: 2011

200. Valantiejus, Algimantas. (2003). Postmodernizmas ir epistemologinio reikšmės vizmo sąlygos. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2003, nr. 2, p. 5-49.
201. Valantiejus, Algimantas. (2004). Thomo Kuhno istorinė-sociologinė mokslo raidos koncepcija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2004, nr. 1, p. 126-155.
202. Valenta, Alvydas. (2003). *Noriu būti gyvenimo dailininkas: etudai apie neįgaliųjų reabilitaciją ir integraciją*. Vilnius: Brailio spauda, 2003. 256 p. ISBN 9986-9107-7-3.
203. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos, patvirtintos 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX-1700. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 71-3216.
204. Varnelis, K. Network Culture Fall 2010. prieiga per internetą: www.varnelis.net/blog/network_culture_fall_2010, žiūrėta: 2011 m. balandžio 3 d.
205. Varnelis, K. – tinklinės kultūros pranašas. Prieiga per internetą: <<http://www.archinaut.lt/straipsnis/kazys-varnelis-tinklines-kulturos-pranasas/47>>, [žiūrėta 2010-12-05].
206. Viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimas. Valstybinio audito ataskaita. 2008 m. sausio 15 d. Nr. VA-P-30-5-1. Prieiga per internetą: <www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2137>.
207. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų naudojimas. (2005). Vilnius: VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos institutas, British Embassy.
208. Viešojo ir privataus sektorių partnerystė sveikatos sistemoje – tarptautinė patirtis ir Lietuvos perspektyvos. Prieiga per internetą: <<http://sena.sam.lt/sam/naujienos/?idi=3580>>.
209. Vilkas M., Bučaitė-Vilkė J. *Besiformuojanti tinklaveikos teorija*. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.edu/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-1100.pdf>>, [žiūrėta 2009-09-01].
210. Vilkas E. (2008). Gyvenimo kokybė. Internetinė prieiga: <http://www.ver-slobanga.lt/lt/leidinys.full/44d32c01051b1>, [žiūrėta 2010-10-23].
211. Visuomenės dalyvavimo teisėkūroje teisinės aplinkos gerinimas. (2003). Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/llri_studija_visuomenes_dalyvavimo_teisekuroje_teisines_aplinkos_gerinimas/1542>, [žiūrėta 2010-08-23].
212. Vosyliūtė, Anelė. (2002). Varguomenė: būtis ir egzistenciniai išgyvenimai. *Filosofija. Sociologija*, 2002, nr. 4, p. 23-30.

213. Wellman, B., and Leighton, B. (1979). Networks, neighborhoods and communities. *Urban Affairs Quarterly*, 14, 363-390.
214. Wellman, B., et al. (2001). Does the Internet increase, decrease, or supplement social capital? Social networks, participation, and community commitment. *American Behavioral Scientist*, 2001, vol. 45, no. 3, p. 437-456.
215. Wijk R. V., Van Den Bosch F. A., and Volberda H. W. (2003). *Knowledge and networks. The Blackwell handbook of organizational learning and knowledge management*. USA: Blackwell Publishing, 2003.
216. Yamauchi, Y., and Swanson, E. B. (2010). Local assimilation of an enterprise system: Situated learning by means of familiarity pockets. *Information and Organization*, 2010, vol. 20, no. 3/4, p. 187-206.
217. Zaleskienė, Irena, ir Žadeikaitė, Loreta. (2010). Mokytojų požiūris į verslumo ugdymo prielaidas. *Socialinis ugdymas*. 2010, nr. 12(23), p. 99-106.
218. Žalimienė, Laimutė. (2003). *Socialinės paslaugos*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003. 180 p. ISBN 9986-19-530-6.
219. Žalimienė, Laimutė. (2007). *Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas*. Vilnius: [Lodvila], 2007. ISBN 978-9955-786-00-9.
220. Žiliukaitė R. (2004). *Socialinis kapitalas ir internetas*. Prieiga per internetą: <www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=d057fb6a-c564-4c86-94e7-dd012b6dea6c>, [žiūrėta 2009-04-28].
221. Žilytė E., Vaišvilaitė E. Gyvenimo kokybė samprata. Prieiga per internetą: <http://www.kvalitetas.lt/lt/visi-straipsniai/64>, [žiūrėta 2009-04-28].

PRIEDAI

1 PRIEDAS. KANADOS PATIRTIS (INTERNETINIAI ŠALTINIAI)

1. **Living Economics: Canadian Perspectives on the Social Economy, Co-operatives, and Community Economic Development” 2009** Edited by J.J. McMurtry, York University, the authors in this new edited volume grapple with the debates, challenges, and opportunities offered by the social economy as Canada experiences rapid changes in the 21st century, be they economic, industrial, environmental, or social. Published by Emond Montgomery. Chapters include: Introducing the Social Economy in Theory and Practice (J.J. McMurtry), Co-operatives and the Social Economy in English Canada: Circles of Influence and Experience (Ian MacPherson), The Social Economy in Quebec and Canada: Configurations Past and Present (Yves Vaillancourt), Building the Social Economy Using the Innovative Potential of Place (Doug Lionais and Harvey Johnstone), Educating for the Social Economy (Jorge Sousa), Social Accounting for Sustainability in the Social Economy (Laurie Mook and Jennifer Sumner), Aboriginal Perspectives on the Social Economy (Wanda Wuttunee), Building Bridges with Government: The Social Economy in Practice (Denise Guy and Jen Heneberry)
2. What is the Social Economy? - <http://www.urbancentre.utoronto.ca/pdfs/researchbulletins/13.pdf>
3. Bouchard, Marie J., et al. (2006). Database on social economy organizations: The qualification criteria. Working Papers of the Canada Research Chair on the Social Economy, Research Series no. R-2006-03. Translated by Donna Riley. Available online.
4. Sciences and Humanities Research Council of Canada, Dialogue Spring 2009 - “The Emerging Social Economy: A Different Kind of Currency” <http://www.sshrc.ca/newsletter-bulletin/spring-printemps/2009/notes-carnet-eng.aspx>

5. Canadian Community Economic Development Network (CCEDnet) - **Northern Territories Newsletter Archives**
6. **Social Economy Stories**. 2009 These 7 stories provides insights into ways that the social economy is assisting in community development. To download these stories and to learn more about the Canadian Social Economy Hub and the Canadian CED Network's involvement in this community research Alliance **Publication of the Canadian CED Network** go to http://www.ccednet-rcdec.ca/files/ccednet/CCEDNet_SES-tories_AllinOne_ENG_0.pdf
7. Strengthening Canada Communities- available from CED office at <http://www.ccednet-rcdec.ca/?q=en/home>

2 PRIEDAS. PAGRINDINĖS SAŲOKOS

Antrepreneris – individas, orientuotas į galimybių paiešką, greitą jų panaudojimą ir rizikos valdymą, investuojant firmos kapitalą taip, kad jis būtų likvidus ir lengvai naudojamas kitiems projektams. Savarankiški verslo savininkai ar veikėjai, ir visi tie, kurie iš tikrųjų įgyvendina „naujų derinių“ sukūrimo funkcijas, tegu jie būtų ir samdomi darbuotojai – vadybininkai, vadovai, direktorių valdybos nariai ar net tie, kurie, turėdami dalį įmonės akcijų, gali turėti įtakos sprendimams (Schumpeter, 1934). Sąvoka „antrepreneris“ nėra sąvokos „verslininkas“ atitikmuo. Pagrindinis skirtumas yra tas, jog antrepreneris vykdo inovatyvią, kūrybinę veiklą, kuria arba stengiasi kurti naujus produktus, paslaugas siekdamas didesnės investicijų grąžos per trumpesnę laiką, t.y. jis yra pasirengęs labiau rizikuoti ir vykdyti novatorišką verslą.

Antreprenerystė – procesas, kuriuo individai (tiek turintys savo įmones, tiek veikiantys organizacijos viduje) siekia inovatyviai ir efektyviai panaudoti galimybes, net jei tuo metu tam neturi reikiamų išteklių (Stevenson, Roberts ir Grousbeck, 1989). Naujos vertės kūrimo procesas, kuriam antrepreneris skiria

reikalingą laiką bei pastangas, prisiimdamas galimą finansinę, psichologinę ar socialinę riziką, ir už tai gaudamas piniginę naudą, kuri yra visos jo veiklos pagrindinis motyvas. Jis nori veikti, skiria tam savo išteklius ir pastangas, yra laisvas rinkdamasis veiklos būdus (Hisrich, 1986).

Asociacijos / konfederacijos – profesionalų, nevyriausybinių organizacijų, darbdavių ir kitų pilietinių organizacijų socialinės partnerystės tinklai viešajame ir privačiame sektoriuose, suformuotuose/susiformavusiuose, siekiant derybų, konsultacijų, lobizmo ir skatinant visų sektorių socialinę atsakomybę (Kvieskienė, Kvieska, 2010; adaptuojant Socialinių paslaugų direktorių asociacijos sąvoką iš Martin Thomas ir John Pierson „Socialinio darbo žodyno“ (2010, p. 30).

Bendradarbiavimas – darbas, sujungus intelektines ir organizacines pastangas, susitarus dėl bendro tikslo ir strategijos, taip pat dėl bendrų metodų, suteikus pagalbą vienas kitam, atradus bendrą problemos sprendimą ir bendrą problemos sprendimo priėmimą (Ališauskienė, 2005; Kvieskienė, 2010).

Darbas namie – 2010 m. birželio 22 d. įsigaliojusiais Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – LR DK) pakeitimais reglamentuojama nauja darbo sutarties rūšis ir darbo organizavimo forma **nuotolinis darbas** (LR DK 108 str.). LR DK pateikiama tik lakoniška sąvokos „nuotolinis darbas“ apibrėžtis nurodant, jog „nuotolinio darbo sutartimi galima nustatyti, kad visas arba dalį darbo funkcijų darbuotojas atliks kitose negu darbovietė darbuotojui priimtinosiose vietose“ (LR DK 115 str.). LR DK pagrindu nuotolinio darbo sutarties ypatumai nustatyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugpjūčio 19 d. nutarimo Nr. 1043 „Dėl atskirų darbo sutarčių ypatumų patvirtinimo“ pakeitimu, priimtu 2010 m. liepos 21 d. Pažymėtina, kad LR DK suteikia galimybę nuotolinio darbo sutarties ypatumus nustatyti ir kolektyvinėse sutartyse. Dažniausias darbo pobūdis dirbant namie yra duomenų apdorojimas, duomenų tiekimas, atstova-

vimas pardavimams ir draudimo agentų veikla. Vieni asmenys yra darbuotojai, kiti dirba kaip besiverčiantys privačia veikla (adaptuota pagal Kvieskienė, 2010).

Darbovietė – įmonė, įstaiga, organizacija, jų struktūrinis padalinys ar kita vieta, taip pat joje egzistuojantys darbo santykiai (plačiąja prasme) ir darbo aplinka, kurioje asmuo dirba mokamą darbą.

Decentralizacija – paslaugos, institucijos bei organizacijos, privataus žmogaus atliekamas darbas bei rinkos produktai pritaikomi prie asmens, šeimos, bendruomenės, valstybės piliečių gerovės poreikių tam subalansuojant valstybės strategijas. Socialiniam, asmens gerovės, paslaugų ir kitiems viešiesiems ir privatiems sektoriams atstovaujanti politika ir šiuos fenomenus analizuojantys profesionalai terminą dažniausiai taiko nuo 1970-ųjų, keičiantis valstybių, ES socialinei politikai, rinkos tendencijoms, įtvirtinant kolektyvių derybų, konsultacijų su PVO organizacijomis formalizavimo procesus. (Kvieskienė, 2010; adaptuojant decentralizacijos sąvoką iš Martin Thomas ir John Pierson „Socialinio darbo žodyno“ (2010, p. 108).

Derėjimasis – derėjimosi tarp PVO, įmonių vadovybių ir profesinių sąjungų procesas, kai galiausiai prieinama prie abiem pusėms priimtino kompromiso. Kaip valdybų / sąjungų santykių komponentas, jis turi būti atskirtas nuo konsultavimo, konsultuodamos valdybos, išklausių sąjungos pastabas, išlaiko teisę į vienašališkus veiksmus.

Gerovės valstybė – valstybė, pripažįstanti savo atsakomybę už piliečių gerovę ir organizuojanti programas socialiniams pavojams įveikti (Žmogaus socialinė raida, 2001).

Gyvenimo kokybė – JAV sociologai gyvenimo kokybę vertina, nagrinėdami tokių sričių kaip išsilavinimas, sveikata, šeima, asmeninis gyvenimas, darbas, aplinka ir materialinės sąlygos įtaką žmonių gerovei. Pasitenkinimas ir laimė yra įvardijami kaip pagrindiniai žmogaus gyvenimo kokybės vertinimo kriterijai. Lietuviškoje literatūroje kaip sinonimai gyvenimo kokybei api-

būdinti dažnai vartojami žodžiai gerovė, gerbūvis, nors jie turi kitokį reikšmės atspalvį (Žilytė, Vaišvilaitė, 2010). Gerai žinomas žmogaus socialinės raidos indeksas sudarytas tik iš trijų rodiklių: būsimo gyvenimo trukmės, išsilavinimo ir BVP vienam gyventojui. (Vilkas, 2008).

Infrastruktūra (lot. *infra* „apačioje, tarp“) – tarpusavyje susijusių struktūrinių elementų visuma, įgalinanti ar palaikanti visą struktūrą bei jos funkcionavimą. Valstybinėje sistemoje infrastruktūra vadinama viešojo sektoriaus dalis. Plačiąja prasme apima viešąsias paslaugas. Siaurąja prasme infrastruktūra – viešojo aptarnavimo įstaigos, institucijos, teikiančios viešąsias paslaugas nesiekiant pelno.

Institucija – visuomenės organizuotumą ir bendradarbiavimą išreiškiantis darinys ar mechanizmas, tvarkantis dviejų ar daugiau individų elgesį. Institucijoms būdinga socialinis tikslas, pastovumas, dažnai viršijantis individo gyvenimo trukmę ir ketinimus, taip pat žmonių bendradarbiavimą lemiančių taisyklių kūrimas ir įgyvendinimas.

Išorinis tinklas – organizacijų, siekiančių bendro tikslo ir vienjamų vertybinių nuostatų įforminta socialinė partnerystė.

Jungtinė nuomonė – tekstas, parengtas bendru socialinių partnerių, kurie išreiškia nuomonę arba ketinimą, susijusį su Komisijos iniciatyvomis arba bendresniu atveju su Komisijos politika, sutarimu.

Kokybė – vertybinis procesų, daiktų ir reiškinių apibrėžtumas, apibūdinantis jų skirtingumą nuo kitų objektyvių savybių; visuma, žyminti objektų esmę. Kokybę apibūdina ją charakterizuojantys kriterijai (požymiai) ir rodikliai (Jovaiša, 2007).

Kolektyvinė sutartis – sutarimas, pasiektas kolektyvinių derybų metu tarp darbdavio ir vienos ar daugiau profesinių sąjungų arba tarp darbdavių asociacijų ir profesinių sąjungų konfederacijų. Sutartis nustato santykius tarp pusių, pavienio darbininko

traktavimą bei darbininko darbo užmokesčio ir darbo sąlygų klausimus.

Kolektyvinės derybos – derybos tarp profsajungų ir darbdavių, atsižvelgiant į darbuotojų įdarbinimo trukmę ir sąlygas ir į profesinių sąjungų teises ir pareigas. Trukmė paprastai yra suprantama kaip būtinas derybų elementas, nesusijęs su konsultavimo procesais, kai nėra galimybės derėtis ir kai pasekmės nustatomos vienašališkai pagal darbdavį.

Kompanijos sutartis – kolektyvinė sutartis kompanijos arba sektoriaus lygiu tarp pavienio darbdavio ir vienos ar daugiau profesinių sąjungų.

Konsolidacija – sustiprinimas, sutvirtinimas, suvienijimas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2004).

Konsultacijos – viešojo, privataus sektorių, valdžios sąjungų ir darbdavių arba darbdavių ir darbuotojų diskusijų ir debatų procesas, paprastai atsietas nuo kolektyvaus derėjimosi ir nereiškiantis derėjimosi, kompromisų ir bendrų sutarčių proceso.

Lanksti paslaugas teikianti įstaiga – tai įstaiga, atitinkanti šiuos kriterijus:

- lankstus darbo laikas;
- lankstus lankymo grafikas;
- lankstus įstaigos darbo organizavimas;
- lankstus apmokėjimas už paslaugas;
- įstaigos prieinamumas / pasiekiamumas;
- lanksti žemutinė vaikų, lankančių ikimokyklinio ugdymo įstaigą, amžiaus riba.

Modelis – objekto ar objektų sistemos sąlyginis vaizdas (schema, aprašymas, atvaizdavimas) (Plečkaitis, 2004).

Nevyriausybinių organizacija (NVO) – tai demokratišku valdymu pagrįsta ir nuo valdžios organizacijos nepriklausoma, nesiekianti pelno, bet turinti vieną tikslą ir interesus organizacija. Lietuvoje NVO paprastai suprantama siauresne nei PVO (pilieti-

nės visuomenės organizacijos) prasme, neįtraukiant profsajungų, darbdavių asociacijų ir verslo asociacijų.

Neformalusis rizikos kapitalas – privatūs investuotojai (fiziniai asmenys), dar vadinami „verslo angelais“, kurie yra turtingi asmenys ir pasirengę panaudoti savo asmeninius finansinius išteklius rizikingoms investicijoms, remdamiesi savo patirtimi ir interesais.

„**Nekalti verslo angelai**“ (angl. Virgin business angels) – tai dar neinvestavę, tačiau ketinantys tai padaryti „verslo angelai“.

Pagalba – profesionalų vykdoma veikla, susijusi su asmens konsultavimu, koučingu, socialinių ir edukacinių poreikių tenkinimu, leidžianti gerinti asmens gyvenimo kokybę.

Pagalbos mokyklai ir mokytojui paskirtis – sudaryti sąlygas mokytojui toliau mokytis, sukurti aplinką, skatinančią mokyklos plėtrą bei mokytojo profesinį tobulėjimą, ir teikti reikalingą informacinę, ekspertinę bei konsultacinę pagalbą (LR švietimo įstatymas, 2003; 2006).

Pajamų politika – tai vyriausybės politika, suformuota norint sugriežtinti užmokesčio lygio augimą, kad būtų sumažintas infliacijos lygis.

Pelno marža – tai grynojo pelno po mokesčių ir pardavimo už 12 mėn. laikotarpį santykis, išreikštas procentais (Investorwords.com)

Paslaugos – asmeniui ir šeimai teikiamos socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugos.

Psichologinės pagalbos paskirtis – padėti mokiniui atgauti dvasinę darną, gebėjimą gyventi ir mokytis (LR švietimo įstatymas, 2003; 2006).

PVO – pilietinės visuomenės organizacijos. Tyrime vartojamas PVO – pilietinės visuomenės organizacijos – apibrėžimas apima platesnį organizacijų spektrą: profsajungas ir darbdavių organizacijas, organizacijas, įsteigtas pagal Asociacijų, Viešųjų įstaigų, Labdaros ir paramos fondų įstatymus, esančias nepriklausomas nuo valdžios institucijų sprendimų, atstovaujančias narių

interesams ir siekiančias ginti viešuosius interesus, taip pat atstovaujantį socialiniams ir ekonominiams interesams (pavyzdžiui, vartotojų organizacijos, įmonių, šakinės asociacijos), nevyriausybinės organizacijos, vienijančias narius bendriems viešojo intereso tikslams (aplinkosauga, žmogaus teisės), organizacijos, siekiančias grupinio privataus intereso (jaunimo, šeimų, vietos bendruomenių organizacijos).

Sisteminė sutartis – socialinių partnerių pritaikytas kontrolės tekstas, įgyvendinamas perkeliant jį į nacionalinį lygmenį arba pritaikant Europos įstatyminius instrumentus.

Socialinė adaptacija – žmogaus prisitaikymas prie naujos socialinės aplinkos sąlygų, vienas iš asmenybės socializacijos psichologinių mechanizmų (Leliūgienė, 2002).

Socialinė atskirtis nurodo socialines grupes, kurios yra menkiau integruotos į visuomenę ir kurios turi mažiau arba visai neturi galimybių dalyvauti politiniame, socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame visuomenės gyvenime (Žmogaus socialinė raida, 2001).

Socialinė gerovė – gerovė, kurią apibūdina asmenybės, šeimos, socialinės grupės gyvenimo lygis ir kokybė, materialinių ir dvasinių poreikių patenkinimo laipsnis, taip pat konkrečių asmenų socialinė savijauta (Bagdanavičius, 2005).

Socialinė partnerystė – 1. organizuotas švietimo institucijų, suinteresuotų profesinio mokymo, darbdavių ir profesinių sąjungų bendradarbiavimas instituciniu, tarpinstituciniu, regioniniu, nacionaliniu ir pasauliniu lygiu, siekiant bendrų tikslų ir naujos veiklos kokybės (Laužackas, 2005); 2. samdomų darbuotojų (profesinių sąjungų) ir darbdavių (jų organizacijų) konsultacijos ir bendradarbiavimas įvairiais lygmenimis, siekiant nustatyti abipusiškai priimtinas darbo ir užmokesčio sąlygas (Kasičiauskas, 2006); 3. dialogas, suvokiamas kaip įvairių socialinių partnerių – valstybinių, darbdavių, profesinių sąjungų ir kitų institucijų derybų ir konsultacijų procesas. Socialinė partnerys-

tė gali apimti pačias įvairiausias socialines-ekonomines sritis, tačiau dažniausiai dėmesys yra sukoncentruojamas į darbo rinkos, švietimo ir socialinės politikos klausimus.

Socialinės pedagoginės pagalbos paskirtis – padedant vaikui įgyvendinti jo teisę į mokslą, užtikrinti jo saugumą mokykloje: šalinti priežastis, dėl kurių vaikas negali lankyti mokyklos ar vengia tai daryti, sugražinti į mokyklą ją palikusius vaikus, kartu su tėvais (globėjais, rūpintojais) padėti vaikui pasirinkti mokyklą pagal protines ir fizines galias ir joje adaptuotis (LR švietimo įstatymas, 2003; 2006).

Socialiniai partneriai – pagrindiniai veikėjai, dalyvaujantys kolektyvinėse derybose ir industrinių santykių / darbo santykių procesuose. Makrolygiu jais gali būti vyriausybė, darbdavių asociacijos ir profesinės sąjungos. Mikrolygiu (įmonėje) pastarieji du vaidina pagrindinį vaidmenį. Kiti, mažiau svarbūs socialiniai veikėjai gali vis dėlto įsiterpti abiem lygiais (pavyzdžiui, kitos privačios asociacijos arba vietiniai vienetai ir vietinės valdžios).

Socialinis dialogas – besitęsianti diskusija (sąveika) tarp socialinių partnerių, norint pasiekti susitarimą dėl ekonominių ir socialinių kintamųjų kontrolės, tiek makro-, tiek mikrolygiu. Tai dialogas, įtraukiantis sektoriaus ir/ar ekonominės veiklos socialinius partnerius, bei įrankis diskutuoti, bendrauti ir kartu spręsti problemas. Socialinis dialogas, tapdamas problemų sprendimo priemone, gali padėti palaikyti socialinę darną visuomenėje, siekti interesų suderinimo, mažinti socialinę įtampą atsižvelgiant į šalies poreikius bei gerinti teikiamų profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų kokybę.

Socialinis sutarimas – darbo, socialinių ir ekonominių procesų valdymo metodas, paremtas viešosios valdžios ir darbuotojų bei darbdavių atstovų konsultacijomis.

Socializacija (lot. *socialis* „visuomeninis“) – socialinės patirties perėmimas ir aktyvus atgaminimas individo veiklos ir bendradar-

biavimo procese, individo tapimas visuomeniniu žmogumi, socialine būtybe. Kitaip tariant, tai sudėtingas, visą gyvenimą besitęsiantis procesas, tampant socialine būtybe, kuri gali prisitaikyti prie naujų situacijų įvairiais savo gyvenimo periodais.

Specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos paskirtis – didinti specialiųjų poreikių asmens ugdymosi veiksmingumą (LR švietimo įstatymas, 2003; 2006).

Šeima – plačiąja prasme tai sutuoktiniai ar partneriai, auginantys vaikus, vienas iš tėvų, auginantis vaikus, seneliai, auginantys vaikaitčius, asmenys, turintys senyvo amžiaus / neįgalius artimuosius, ir pan. Tai yra asmenys, susiduriantys su šeimos ir darbo derinimo problemomis.

Šeimos ir darbo pareigų derinimo modelio metmenų tikslai:

1. perduoti vykdytų projektų gerą patirtį;
2. siekti lygaus moterų ir vyrų dalyvavimo šeimos ir profesiniame gyvenime;
3. skatinti socialines iniciatyvas ir socialinę atsakomybę šalyje.

Tarpsektorinis (arba tarpindustrinis) socialinis dialogas – tai dvišalė tarpsektorinio (arba tarpindustrinio) konsultavimo ir derybų sistema. Kontraktinės prigimties susitarimas taip pat gali būti pasiektas šalyse narėse ir ES lygiu.

TDO (Tarptautinė darbo organizacija) – tai specializuota Jungtinių Tautų Organizacijos agentūra, kurios tikslas – siekti socialinio teisingumo, taip pat žmogaus ir darbo teisių tarptautinio pripažinimo (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija).

Tinklas – nehierarchiniais santykiais grįstas bendradarbiavimas tarp organizacijų, kurių tikslas – jaunimo edukacinis stimuliavimas mokyklų tinkle (Targamadžė, Kaušylienė, 2002).

Tinklaveika – tai tinklų formavimas tikslingais veiksmais (Vilkas, Vilkė, 2009).

Tinklinis bendradarbiavimas – pagalbos moksleiviams užtikrinimas, teikiant savalaikę kompleksinę pagalbą instituciniu ir tarpinstituciniu lygmenimis (Kaušylienė, Targamadžė, 2002).

UNESCO – Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) – buvo įkurta 1945 m. UNESCO savo veikla siekia prisidėti prie pasaulio taikos ir saugumo stiprinimo, plėtojant bendradarbiavimą tarp tautų švietimo, mokslo, kultūros ir komunikacijos srityse (Lietuvos UNESCO komisija, www.unesco.lt).

Vaikų priežiūros atostogos – leidimo neatvykti į darbą laikotarpis, duodamas tėvui/motinai dėl vaikų priežiūros, paprastai po gimdymo, bet taip pat dėl neatidėliotinų šeimos reikalų.

Vidinis tinklas – grupė žmonių, kurie keičiasi informacija, kontaktais ir patirtimi dėl profesinių ir socialinių tikslų (Concise Oksfordo žodynas, 1995; Merfeldaitė, 2007).

Verslininkas – bendriausia prasme, asmuo, vykdomas ūkinę veiklą, kuri apima prekių gamybą ar paslaugų tiekimą ir prekybą (pirkimą bei pardavimą) konkrečioje sferoje, siekiant gauti pelną. Disponuojantis kapitalu ir siekiantis jį padidinti asmuo, ieškantis pelningų veiklos krypčių, panaudojantis tam tikras dalykines ir žmogiškąsias vertybes.

„Verslo angelas“ – individualus asmuo, kuris investuoja kapitalą ir perduoda antrepreneriškas žinias bei patirtį įmonėms, turinčioms didelį augimo potencialą (Europos Komisija).

„Verslo angelų“ sindikatas – „Verslo angelų“, kaip investuotojų, grupė.

„Verslo angelų“ tinklas – tai privačios arba biudžetinės organizacijos, pelno nesiekiančios organizacijos, kurios veikia kaip tarpininkai tarp „verslo angelų“ ir verslininkų. Šių tinklų pagrindinės funkcijos yra skatinti bendradarbiavimą tarp „verslo angelų“ ir verslininkų, ieškančių finansavimo galimybių, užtikrinti „verslo angelų“ tinklo žinomumą, prisidėti prie teigiamos „verslo angelų“ investavimo veiklos į aplinkos kūrimą ir vystymą vykdamas įvairias privačias ir valstybines vietines, regionines ir nacionalines programas.

Žmogaus socialinė raida – tai procesas, kuris plečia žmogaus pasirinkimo galimybes. Kad ir koks būtų visuomenės gyvenimo lygis, žmogus privalo turėti galimybę pasirinkti tris svarbiausius dalykus: ilgai ir sveikai gyventi, įgyti žinių ir apsirūpinti ištekliais, reikalingais normaliam gyvenimo lygiui pasiekti (Žmogaus socialinė raida, 2001).

3 PRIEDAS. NVO KONFEDERACIJOS VAIKAMS NARIAI (SOCIALINĖS PARTNERYSTĖS PAVYZDYS)

Pagrindinis NVO vaikams konfederacijos tikslas – kovoti už fundamentalių vaiko teisių įgyvendinimą Lietuvoje.

Misija – įgyvendinti ir pastoviai stebėti, kaip Lietuvoje vykdoma Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija; dirbti vaikų labui.

Vizija – siekti, vystyti ir plėtoti NVO bendradarbiavimą vaikų teisių bei vaikų gerovės srityje.

NVO vaikams konfederacija įsteigta 2005 metais. NVO vaikams konfederacija aktyviai kovoja už fundamentalių vaiko teisių įgyvendinimą Lietuvoje, šiuo metu vienija daugiau nei 70 įvairių nevyriausybinų organizacijų, dirbančių su vaikais ir vaikų labui. Taip pat nuolat stebi ir kaupia informaciją apie valstybės vykdomas vaikų labui skirtas programas ir vaikų teisių užtikrinimą, rengia JT komentarą „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje“.

Per savo veiklos metus NVO vaikams konfederacija ne tik sutelkė bendrai veiklai pajėgiausias NVO, bet ir pradėjo aktyvią veiklą tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygmenimis, suformavo savo veiklos strategiją, pradėjo derybas dėl bendros veiklos su pagrindinėmis ministerijomis, darančiomis įtaką vaiko politikai, bei regioninei politikai atstovaujančiomis institucijomis.

NVO skatina nares dalyvauti nacionalinėse ir ES struktūrinių fondų programose, kurios padeda ne tik įgyvendinti įvairias edukacines, švietimo veiklas, bet ir kurti bei teikti socialines paslaugas, investuoti ilgam į centrų įrengimą, plėtrą, įrangą.

Apie narius:

Nariai – ilgametę patirtį turinčios, įvairiose vaiko gerovės srityse veikiančios organizacijos. Pateikiame organizacijų pristatymus.

- *Pagalbą, reabilitaciją teikiančios organizacijos*

Lietuvos telefoninių psichologinių pagalbos tarnybų asociacija (LTPPTA), skėtinė organizacija, įkurta 1996 m., o 2000 m. priimta į Tarptautinę skubios telefoninės psichologinės pagalbos tarnybų asociaciją (IFOTES) tikrąja nare. LTPPTA vienija 20 narių.

VšĮ „Apsisprendimas“, įsteigta 2000 m., veikianti narkomanijos prevencijos srityje, padedanti socialinių problemų turintiems, sergantiems priklausomybės ligomis bei kitiems asmenims, kuriems reikalinga kvalifikuota socialinė, psichologinė bei pedagoginė pagalba.

- *Dienos centrai bei asmenybės ugdymo, laisvalaikio centrai*

Visuomeninė organizacija „Vaikai – visuomenės dalis“, įkurta 1999 m.; šviečiamoji organizacija, narių skaičius 2007 m. – 687, vaikų ir jaunimo atstovų, kurie dalyvauja organizacijos veikloje, skaičius 2007 m. – per 10 000.

Lietuvos vaikų draugų asociacija (AMADE–Lietuva). Įkurta 1992 m., pasaulinės vaikų draugų asociacijos narė; rūpinasi visų organizacijų ir asmenų, kurie siekia užtikrinti fizinę, moralinę ir dvasinę vaikų gerovę visame pasaulyje, nepriklausomai nuo jų rasės, tautybės ar religijos, rėmimu.

VšĮ „Rafaelis“. 2001 m. programos „Aš esu...“ pagrindu įsteigta inovatyvių programų studija „Rafaelis“, kurios veikla nukreipta į asmenybės ugdymą. Šiuo metu pagal „Rafaelio“ asmenybės ugdymo programą Lietuvoje dirba 14 dienos centrų, joje kasmet dalyvauja apie 600 vaikų. Tokių organizacijų kaip Lietuvos Nacionalinė UNESCO komisija, UNESCO klubai, Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas narė.

VšĮ vaiko globos agentūra „Cyrulis“. Vaikų dienos užimtumo ir socialinės paramos centras „Cyruliukai“. Vaikų, savo noru lankančių šį centrą, užimtumas, jų socializacija. Savanorių pedagoginė socialinė veikla.

Vaikų darželiai

VšĮ Nevalstybinis vaikų darželis „Nendré“. Įkurtas 1998 m. glaudžiai bendradarbiaujant Vilniaus moterų klubui „Devyndarbė“ bei Alandų salų Taikos institutui (Suomija). Visa „Nendrés“ veikla paremta aktyviu įsitraukimu, idealais bei konkrečiomis strategijomis siekiant plėtoti demokratinį dalyvavimą, saugumą bei lygiateisiškumą.

Socialinės tarnystės savanoriai (SOTAS). Viešoji įstaiga, kurios pagrindinė misija yra skatinti savanorystę ir veiklą socialinėje bei kultūrinėje srityse, ypatingą dėmesį skiriant vaikų ir jaunimo gyvenimo kokybės gerinimui, įkurta 2002 m.

- *Religinės organizacijos*

Lietuvos jaunųjų krikščionių sąjunga. Nevyriausybinė organizacija, įkurta 1996 m., vienija švietimo ir kultūros darbuotojus, studentus, moksleivius, dalyvaujančius pilietinės visuomenės, kultūros, jaunimo prevencijos, švietimo projektuose. LJKS turi penkis skyrius, priklauso Lietuvos jaunimo organizacijų tarybai, Pasaulio YMCA (Jaunųjų krikščionių vyrų asociacija), YWCA (Jaunųjų krikščionių moterų asociacija), YMCA ir YWCA Europos aljansams.

- *Paramos ir labdaros organizacijos*

Labdaros fondas „Vienybė“. Įkurtas 1994 m., kaupia lėšas ir kitokią paramą kultūrinėms-šviečiamosioms programoms įgyvendinti.

Lietuvos vaikų fondas. Įkurtas 1998 m. Fondo misija – padėti vaikams. Pagrindiniai uždaviniai: propaguoti ir remti šeimas, paėmusias globoti ir ugdyti našlaičius bei vaikus, netekusius tėvų globos, teikti jiems ir nukentėjusiems nuo nelaimių vaikams paramą, remti globos įstaigas našlaičiams ir vaikams, likusiems be tėvų globos, ugdyti ir kt.

- *Vaikų globa, pedagogika užsiimančios organizacijos*

VšĮ Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrėžk į vaikus“. Įkurti 1996 m.; organizuoja socialinės globos ir dienos užimtumo paslaugas tėvų

globos netekusiems vaikams, teikia kompleksinę pagalbą socialinės rizikos grupės vaikams ir jų tėvams.

LPF „SOS vaikų kaimų Lietuvoje draugija“. SOS vaikų kaimų Lietuvoje draugija yra politinė ir religine prasme nepriklausomos organizacijos SOS-Kinderdorf International, padedančios tėvų globos netekusiems vaikams, narė. Vykdomi projektai: SOS vaikų kaimas, SOS jaunimo namai, SOS darželis, SOS Karklės vaikų poilsiavietė, šeimos stiprinimo projektai. Socialinių darbuotojų bendradarbiavimas:

Lietuvos socialinių pedagogų asociacija. Lietuvos socialinių pedagogų asociacija (LSPA) – yra nevyriausybinė ne pelno organizacija, įsteigta 2002 m. LSPA – tai savanoriškas socialinių pedagogų, socialinių darbuotojų ir socioedukacinio darbo specialistų susivienijimas.

Lietuvos demokratiškumo ugdymo kolegija. Tai visuotinė organizacija, įkurta 1994 m. Tikslai: propaguoti demokratijos idėjas visuomenėje, daryti įtaką švietimo kaitai, rengti jaunąją kartą aktyviai kurti demokratinę visuomenę.

Plačiau: <http://www.nvovaikamskonfederacija.lt/?lang=lt&mid=2>

4 PRIEDAS. STRUKTŪRUOTAS INTERVIU

SOCIALINĖ PARTNERYSTĖ

Mieli kolegos,

Socialinės komunikacijos instituto (SKI, VPU) tyrėjų grupė vykdo tyrimą „**SOCIALINĖS PARTNERYSTĖS PRIELAIDOS IR GALIMYBĖS**“.

Dėkojame Jums už bendradarbiavimą ir dalyvavimą šiame tyrime. Jūsų patirtis, ypač Jūsų patirtimi pagrįsti konkretūs socialinės partnerystės pavyzdžiai, iliustruojantys geriausią nacionalinę ir tarptautinę patirtį socialinės partnerystės srityje, mums labai svarbūs. Taip gali atsirasti idėjų, kurias panaudosime, rengdami rekomendacijas Lietuvos Vyriausybei ir Lietuvos Seimui dėl socialinės partnerystės plėtos, Koncesijų įstatymo bei kitų norminių aktų tobulinimo.

Yra daug socialinės partnerystės ir bendradarbiavimo apibrėžimų. Ši samprata Europos Tarybos švietimo veiklose jau yra vartojama keletą metų; ji atspindima įvairiuose darbuose ir iniciatyvose, tokiose kaip švietimo ir mokymosi prieinamumas visiems, pliuralingvizmas, individo unikalumo išsaugojimas, bendrųjų vertybių ir socialinės sanglaudos, lankstaus švietimo galimybių bei specifinių mokymosi poreikių ir lūkesčių tenkinimas.

Mes neketiname atlikti statistinio tyrimo, taigi ekspertų atranka neatspindi jų statistinio pasiskirstymo šalyje.

Ši anketa bus kaip orientyras pusiau standartizuotam interviu.

Būsime dėkingi, jei nurodysite:

Pavardė:

Vardas:

El. pašto adresas:

Dėkojame už bendradarbiavimą

1. Nurodykite, kurioje institucijoje Jūs įgijote aukštąjį išsilavinimą.

2. Prieš kiek metų Jūs baigėte minėtą rengimo instituciją? (*Nurodykite metų skaičių.*)

3.

a) Kokiame sektoriuje Jūs dirbate?

Valstybinis

Savivaldybės

Privatus/verslo/nevyriausybiniis

b) Ar Jūsų pareigos atitinka Jūsų įgytą išsilavinimą?

Taip / Ne

4. Ar studijuojant buvo koks nors specialusis rengimas apie socialinę partnerystę / bendradarbiavimą?

Taip / Ne

Jei taip, prašome užpildyti lentelę.

5. Nurodykite, kurie iš šių klausimų buvo rengimo turinyje.

Tipai	Taip	Ne	Pateikite pavyzdį(-ių)
Bendradarbiavimas			
Socialinė partnerystė			
Socialinis kapitalas			
Socialiniai tinklai			

6. Ar turite praktikos socialinės partnerystės / socialinių tinklų plėtojimo srityje?

Taip / Ne

Jei taip, prašome užpildyti lentelę.

7. Įvertinkite savo indėlį į socialinės partnerystės ir tinklinio bendradarbiavimo sritį, kiek tai reikalinga Jūsų darbe?

Įvertinkite balu nuo 0 iki 5, kai 0 = nenaudinga, o 5 = labai naudinga.

Tipai	Vertinimas	Komentarai
Bendradarbiavimas*		
Socialinė partnerystė		
Socialinių tinklų kūrimas		

8. Ar Jums savo darbe teko susidurti su probleminėmis situacijomis, sietinomis su socialinės partnerystės plėtra? Pateikite konkrečių pavyzdžių.

9. Išvardykite Jums žinomus sėkmingus valstybinio – savivaldybės – privataus/nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo pavyzdžius.

10. Ar dabartinėje situacijoje gaunate pagalbą, kai sprendžiate klausimus, sietinus su socialine partneryste?

Taip / Ne

Jei taip, kas Jums padeda (komanda, kiti kolegos ir pan.). Pakomentuokite.

11. Ar Jūsų darbe reikalinga socialinė partnerystė ir socialinių tinklų kūrimas? Kodėl (pakomentuokite)?

Taip, reikalinga

Taip, kartais

Visai ne

13. Apibūdinkite (4–5 sakiniais), kaip suprantate socialiai atsakingą organizaciją.

5 PRIEDAS. 2004–2010 M. APGINTŲ DAKTARO IR MAGISTRO DARBŲ¹⁷⁶, KURIŲ VADOVĖ – PROF. DR. GIEDRĖ KVIESKIENĖ, SĄRAŠAS

Doktoratai

1. Merfeldaitė, O. Socialinės pedagoginės pagalbos komandos veiklos modelis bendrojo lavinimo mokykloje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07 S) / Odeta Merfeldaitė, Vilniaus pedagoginis universitetas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2007. 215 p.: iliustr. – Disertacija rengta 2002–2006 metais Vilniaus pedagoginiame universitete.
2. Petronienė, O. Švietimo prieinamumo principo įgyvendinimas neformaliajame vaikų ugdyme: socialiniai mokslai, edukologija – 07 S.) / Ona Petronienė, Vilniaus pedagoginis universitetas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2011, 225 p.: iliustr. – Disertacija rengta 2007–2011 metais Vilniaus pedagoginiame universitete.
3. Ralys, K. Sužadėtinių rengimas katalikiškajai santuokai: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07 S) / Kęstutis Ralys; Vilniaus pedagoginis universitetas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009, 201 p.: iliustr. – Disertacija rengta 2008–2009 metais Vilniaus pedagoginiame universitete. Vilniaus pedagoginis universitetas, 2009. – Aut. darbų sąrašas: p. 14–15 (13 pavad.). – Bibliogr.: p. 153–173 (387 pavad.). [M 251]
4. Šukytė, D. Neformaliojo ugdymo modelis: teorinis ir empirinis pagrindimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07 S) / Daiva Šukytė, Vilniaus pedagoginis universitetas, Socialinės komunikacijos institutas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis uni-

¹⁷⁶ Su darbais galima susipažinti Socialinės komunikacijos instituto Demokratinio ugdymo auditorijoje (Studentų g. 39, 318 a.).

versitetas, 2007, 196 p.: iliustr. Disertacija rengta Vilniaus pedagoginiame universitete. Bibliogr.: p. 133–142 (179 pavad.). [M 230]

Magistro darbai:

1. Milko, Alikas (2004). *Moksleivių savivaldos metmenys kaip demokratinio ugdymo prielaida.*
2. Misiukevičienė, Ona (2004). *Socialinio pedagogo veiklos bendrojo lavinimo mokykloje sampratos metmenys.*
3. Žemaitytė, Giedrė (2004). *Socialinės pedagoginės pagalbos komandos organizavimo ugdymo institucijose prielaidos.*
4. Balkutė, Asta (2005). *Demokratiškumo ugdymo programų taikymas socialinių pedagogų rengime.*
5. Ruplėnienė, Virginija (2005). *Moksleivių laisvalaikio organizavimo sociopedagoginės prielaidos.*
6. Vysocka, Jadvyga Aleksandra (2005). *Socialinis pedagogas – socialinės pedagoginės pagalbos koordinatorius.*
7. Januškevičius, Nerijus (2006). *Bendruomenės erdvės pritaikymo galimybės vaikų poilsui ir žaidimams.*
8. Novikova, Lina (2006). *Komandinio darbo mokykloje efektyvumas.*
9. Pacauskienė, Marytė (2006). *Vaikų, augančių socialinės rizikos šeimoje, socialinė raida ir ugdymosi ypatumai.*
10. Vidžiūnaitė, Elvyra (2006). *Vaikų ir jaunimo klubų prieinamumo ir organizacinės sklaidos prielaidos.*
11. Kozubovskienė, Jūratė (2007). *Globos namų ugdytinių gerovė kaip pozityviosios socializacijos prielaida.*
12. Malunavičienė, Vida (2007). *Tolygios vaiko gerovės paslaugų užtikrinimo galimybės (Trakų) savivaldybės lygmeniu.*
13. Pilipčikienė, Irena (2007). *Vaikų pozityviosios socializacijos modelio pritaikymas apskrities įstaigose.*
14. Gorlanova, Julija (2008). *Socioedukacinė pagalba – sociokultūrinės įvairovės kokybiško valdymo prielaida.*
15. Jakucevičiūtė, Rita (2008). *Profesionalų ruošimas vaikų ir jaunimo pozityviajai integracijai ir sociokultūriniam subalansavimui.*

16. Pakalniškienė, Danutė (2008). *Grupės vadovo kompetencijų pagrindimas organizuojant socialines paslaugas profesinėje mokykloje.*
17. Urbonienė, Elena (2008). *Viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo ir socialinės partnerystės modelių analizė.*
18. Voitekianaitė, Inga (2008). *Nevyriausybinų organizacijų vaikų ir jaunimo dienos centrų plėtra ir perspektyvos.*
19. Aleknavičienė, Deimantė (2009). *Socialinių institucijų partnerystės prielaidos ir galimybės, teikiant pagalbą protinę ir kompleksinę negalią turintiems asmenims.*
20. Lukošūtė-Kulikova, Violeta (2009). *Teistų asmenų resocializacijos socialinės psichologinės prielaidos.*
21. Mioldažienė, Vilma (2009). *Socialinio darbuotojo veiklos globos institucijoje metmenys, kuriant prielaidas pozityviajai socializacijai.*
22. Vitkūnas, Saulius (2009). *Teistų asmenų probacijos sistemos optimizacijos prielaidos.*
23. Kiškienė, Laima, Ramanauskaitė, Rinutė (2010). *Profesinės reabilitacijos įtaka nepakaltinamų asmenų pozityviajai socializacijai.*
24. Karčiauskienė, Ivona (2011). *Agresyvus vaikų, lankančių dienos centrus, elgesys: situacijos analizė ir sprendiniai.*

6 PRIEDAS. UŽSIENIO EKSPERTŲ NUOMONĖS APIE DAUGIAFUNKCIŲ CENTRŲ PATIRTĮ ANALIZĖ

1. **Kanados patirtis.** Ekspertas Bill Sinclair, St. Stephen Community House socialinis darbuotojas. Kaip vieną iš sėkmingiausių daugiafunkcių centrų pavyzdžių Kanadoje ekspertas pateikia St. Stephen's bendruomenės namus (pavaldumas – nepriklausoma bendruomenė).

Pagrindinės šio centro teikiamos paslaugos skirtos: visų amžiaus grupių jaunimui, vaikams, pagyvenusiems asmenims, suaugusiems benamiams, suaugusiems bedarbiams ir imigrantams.

Teikiamos paslaugos:

- vaikų priežiūros centras;
- jaunimo centras;
- pagyvenusių žmonių dienos centras;
- pagalba benamiams/nakvynės namai;
- pagalba imigrantams/ paslaugos pabėgėliams;
- aprūpinimo būstu paslaugos (nuoma);
- sveikatos priežiūros paslaugos;
- bendruomenės tarpininkavimo paslaugos;
- užimtumo programos.

Dirbantys specialistai: socialiniai darbuotojai, bendruomenės darbuotojai, užimtumo darbuotojai, mokytojai, seselės, sveikatos priežiūros mokytojai.

Šį centrą remia: valstybė – 60 proc.; savivaldybė – 20 proc.; privatūs asmenys – 5proc.; rinkliavos – 10 proc.; kita (jungtiniai keliai) – 5 proc.

Valdymas: nepriklausoma direktorių taryba, kiekviename centre išrenkama centro narių.

Darbuotojai finansuojami iš valstybės biudžeto. Centro tikslai – spręsti bendruomenės socialines ir ekonomines problemas. Didžiausias centras turi 150 darbuotojų ir išsidėstęs septyniose vietose.

2. **Danijos patirtis.** Ekspertas – ilgametis Norddjurs jaunimo mokyklos/klubo (Norddjurs Youth School/Club) darbuotojas Eigil Kjærgaard. Norddjurs jaunimo mokykla/klubas (toliau – Jaunimo klubas) teikia paslaugas tik Norddjurs komunos gyventojams, kurių yra apie 38 tūkstančiai. Kiekviena komuna turi bent po vieną tokią jaunimo mokyklą/klubą. Kartais šie klubai bendradarbiauja, tad galima sakyti, jog retkarčiais Jaunimo klubo paslaugos yra teikiamos ir kitų komunų gyventojams. Jaunimo klubas teikia paslaugas vaikams ir jaunimui iki 20 metų amžiaus. Jį daugiausia lanko vaikai ir jaunimas, kurie nenori lankyti formaliojo švietimo įstaigų, turi gyvenimiškų ir paaugliams būdingų problemų. Centras teikia švietimo ir socialines paslaugas (apie 45 proc.). Švietimo paslaugos teikiamos vaikams ir

jaunimui iki 12-os klasės, socialinės paslaugos – vaikams ir jaunimui iki 20 m.

Prie socialinių paslaugų taip pat galima priskirti ir jaunimo konsultavimą įvairiais klausimais. Jaunimo klube dirba socialiniai darbuotojai, mokytojai, rūpintojai, paprasti žmonės ir labai retai – psichologas. Apie 50 proc. personalo yra pedagogai, kurie yra 4 metus mokęsi seminarijoje. Kiti yra praktiniai darbuotojai, kuriems aukštojo išsilavinimo reikalavimai nekeliami. Kadangi mokykloje vyrauja dvi veiklos kryptys (socialinė ir švietimo), tai stengiamasi, jog kiekviena veiklos kryptis turėtų po gerą specialistą. Jaunimo klubas bendradarbiauja su Norddjurs komunos mokyklomis, Norddjurs komunos socialine įstaiga ir su regionine jaunimo konsultavimo įstaiga. Jaunimo klubas palaiko artimus ryšius ir su sporto asociacijomis. Jaunimo klubas visą reikalingą finansavimą gauna iš savivaldybės. Bet, kaip sako ekspertas, yra ne visai taip. Kiekvienais metais savivaldybės dotacijų dydis priklauso nuo vietos politikų sprendimo. Tad jaunimo mokyklos ieško ir papildomų finansavimo šaltinių, apie 10 proc. Jaunimo klubo biudžeto sudaro lėšos, gautos iš įvairių fondų. Jaunimo klubas turi savo patalpas, kurias yra paskyrusi savivaldybė, bet naudojasi ir Norddjurs mokyklų patalpomis. Jaunimo klubo reikalais rūpinasi valdyba, kurią sudaro politikai, mokytojai ir valdybos pirmininkas. Jaunimo klubas turi vadovą, kuris turi teisę savo nuožiūra parinkti/samdyti darbuotojus. Ekspertas taip pat teigia, jog didelę įtaką Danijos formaliojo ir neformaliojo švietimo politikos formavimui ir įgyvendinimui turi įvairios asociacijos ir nevyriausybinės organizacijos, pvz.: Danijos jaunimo mokyklų asociacija, Sporto asociacija, Danijos jaunimo klubų asociacija ir t.t. Jaunimo klubo tikslas – suteikti jauniems žmonėms saugų ir kūrybingą gyvenimą, kai kuriems jaunuoliams – suteikti galimybę „naujam startui“.

3. Danija. Ekspertas – dr. Rima Martinėnienė, dirbusi mokytoja Fremtidsbroen (2000–2003) ir Stidsholt (2003–2004) efterskole tipo mokyklose. Stidsholt mokykla įsikūrusi Šiaurės Jutlandijos regione, kuriame yra apie 1 mln. gyventojų. Nors į mokyklą mokiniai priimami iš

visos Danijos, daugiausia ją lanko šio regiono vaikai ir jaunimas (7–10 klasės; 14–18 metų).

Mokykla teikia kultūrinės paslaugas įvairaus amžiaus vietos gyventojams.

Paslaugos, teikiamos Stidsholt mokykloje:

- vaikų ir jaunimo formalusis švietimas;
- vaikų ir jaunimo neformalusis švietimas (tiems patiems moksliviams organizuojamas papildomas ugdymas ir veikla vakarais, savaitgaliais);
- prevencinė veikla (dalį moksleivių į šias mokyklas siunčia socialinės tarnybos, sprendamos socialines vaikų ir jaunimo problemas);
- kultūrinė veikla mokyklos mokiniams ir vietos gyventojams – organizuojamos paskaitos, kai kurios šventės.

Stidsholt mokykloje dirba 12 pedagogų, 1 socialinis darbuotojas, 6 aptarnaujantys darbuotojai (virėjos, sekretorės). Formalių valstybės keliamų reikalavimų darbuotojams nėra, bet daugumos pedagogų išsilavinimas atitinka jų pareigas. Daugiau dėmesio kreipiama į gebėjimus, patirtį.

Stidsholt mokykla bendradarbiauja su:

- vykdydama prevencinę veiklą, su savivaldybių socialinėmis tarnybomis (kai siunčiami vaikai turi socialinių problemų); jau priimant vaiką arba vėliau iškilus problemoms į mokyklą atvyksta vaiko socialinis darbuotojas, su kuriuo kartu bandoma ieškoti sprendimų ar būdų padėti vaikui;
- vietos bendruomenė – bendruomenė supažindinama su mokyklos veikla, jai organizuojamos paskaitos, šventės; kartais vykdomi bendri projektai su kitomis bendruomenės ugdymo įstaigomis;
- su kitomis panašaus pobūdžio institucijomis: pedagogai keičiasi patirtimi, vyksta susitikimai, varžybos.

Stidsholt mokyklą remia: valstybė – 50 proc. (pagal mokinio krepšėlį); savivaldybė – 25 proc. (parama vaikų išlaikymui, priklausanti nuo tėvų atlyginimo); privatūs asmenys – 25 proc. (tėvų mokamas mokstis už vaiko išlaikymą ir mokymą).

Mokyklos valdybą sudaro vietos bendruomenės išrinkti asmenys. Jie ieško ir priima į darbą mokyklos direktorių, kuris valdybai ir atsiškaito. Direktorius ieško darbuotojų ir su valdybos žinia juos priima į darbą. Vienas iš pedagogų atlieka direktoriaus pavaduotojo funkcijas. Direktorius taip pat dirba pedagoginį darbą (turi pamokų). Pedagogai ir kiti darbuotojai, be savo tiesioginių funkcijų, atlieka įvairias administravimo funkcijas, už kurias jiems yra apmokama. Taip išvengiama hierarchinės valdymo struktūros ir visi yra už ką nors atsakingi.

Mokykla daugiau niekam nepavaldi, bet mokymo klausimais ji (valdybos įgaliota) turi laikytis mokymo programų, egzaminų organizavimo tvarkos ir pan. Dėl finansavimo ji turi reguliariai teikti informaciją apie moksleivių skaičių Švietimo ministerijai.

Pagrindiniai mokyklos tikslai – ugdyti vaikus ir jaunimą teikiant jiems pagrindinį išsilavinimą ir papildomąjį ugdymą, ugdant demokratines vertybes, socialinius gebėjimus, kūrybiškumą, gebėjimą žinias taikyti praktiškai.

4. Norvegijos patirtis. Ekspertas – Jan Einar Krakevik, Karmoy, Rogaland Fritid klubo socialinis kuratorius. Kiekviena Norvegijos gyvenvietė turi laisvalaikio klubus (Fritid Club), kuriuose vaikai po pamokų gali praleisti laisvalaikį, paruošti pamokas. Klubuose organizuojamos įvairios socialinės, dažniausiai imigrantų integracijos, programos (mokoma kalbų, teikiama įvairi socialinė pagalba ir pan.). Centruose dažniausiai dirba socialiniai pedagogai, socialiniai kuratoriai, savanoriai bei psichologas (rečiau). Centrai 100 proc. finansuojami valstybės. Visos paslaugos šiuose centruose yra nemokamos.

5. Vokietijos patirtis. Ekspertas – Hans Uwe Otto, Bielefeldo universiteto profesorius. Vokietijoje multifunkcinių centrų idėją geriausiai atliepia Multi-generational centrai, siūlantys įvairias programas įvairaus amžiaus asmenims. Šių programų tikslas – skatinti įvairių amžiaus grupių gyventojus bendradarbiauti, padėti vienas kitam. Siekdami šio tikslo centrai užsiima vaikų ugdymu ir auklėjimu, teikia patarimus tėvams, skatina pilietines iniciatyvas, teikia vaikų dienos užimtumo paslaugas. Pirmas toks centras 2006 m. buvo atidarytas Salzgitter. Dabar

Vokietijoje jų – apie 200. Bendras šių centrų tikslas – mažinti socialinę deprivaciją ir užtikrinti pozityvią vaikų socializaciją.

6. Jungtinės Karalystės patirtis. Ekspertas – Teresa Smith, Oksfordo universitetas, Socialinės politikos ir socialinio darbo departamento direktorė. Didžiojoje Britanijoje veikia Pen Green centrai, teikiantys multifunkcines paslaugas šeimoms. Pirmasis Pen Green centras buvo įkurtas 1983 m. Corby uždarytos bendrojo lavinimo mokyklos patalpose. Centras, bendradarbiaudamas su šeimomis, teikia šias paslaugas: užsiima priešmokykliniu ugdymu; padeda šeimoms prižiūrėti vaikus, ugdo specialiųjų poreikių vaikus, užsiima bendruomenės švietimu, remia ją ir visaip padeda, rūpinasi bendruomenės ugdymu, skatina savanorystę, priima įgūdžių semtis praktikantus, atlieka tyrimus. Centrą administruoja Nortamptonšyro grafystės Švietimo taryba ir vietinis socialinių paslaugų departamentas, priklausantis vietos sveikatos valdžiai. Šis centras taip pat administruojamas vietos valdžios, sudarytos iš tėvų, personalo, bendruomenės ir kitų suinteresuotų organizacijų. Centrą finansuoja valstybė, o projektams ir veiklos plėtrai jis lėšų gauna iš Europos komisijos. Centre dirba 76 etatiniai darbuotojai, kurie pasiskirstę pagal sritis. Šiam centrui talkina daug savanorių, tėvų, kurie dirba pagal įvairias programas.

7. Jungtinių Amerikos Valstijų patirtis. Ekspertė – Harbor išsigelbėjimo armijos dienos centro (Salvation Army Harbor Light Center) savanorė. Harbor išsigelbėjimo armijos dienos centras yra bendruomeninis (tačiau tarptautinis) dienos centras vaikams. Šis centras vykdo įvairias popamokines programas vaikams, taip pat užsiima priešmokykliniu vaikų ugdymu. Daugelis vietinių korpusų ir centrų siūlo sporto užimtumo paslaugas, biblijos studijas vaikams, jaunimui ir suaugusiesiems, rūpinasi vaikų užimtumu vasaros metu (organizuoja vaikams stovyklas). Indianapolyje yra daugiau nei 150 subsidijuojamų centrų, kuriuose dirba savanoriai, turintys edukologijos, psichologijos bakalauro laipsnį bei socialiniai darbuotojai. Tik 20 proc. šių centrų išlaidų yra dotuojamos, 80 proc. – privačių rėmėjų parama.

8, 9, 10. Ekspertai: John Patrik, Indianos universiteto profesorius emeritas; Terrence Masson, Indianos universiteto (Edukacijos mokykla) prodekanas; Lyn Niels, Pardue universiteto edukacinės programos profesorius, Rusijos, Lietuvos, JAV universitetų ir mokyklų tinklo vadovas.

Jungtinėse Amerikos Valstijose daugiausia yra remiamos asocijuotų institucijų programos, organizuojamos nevyriausybinių organizacijų, universitetų kartu su mokyklomis bei privačiomis organizacijomis arba asmenimis. Nacionalinė popamokinės veiklos asociacija (National AfterSchool Association) kasmet akredituoja naujas programas, paprastai jos akredituojamos biudžetiniams metams, o vėliau gali būti peržiūrimos. Akreditacija yra pagrindžiama NAA standartais, reglamentuojančiais reikalavimus vaikų saugumui, skirtingam išsilavinimui, įtraukimui į veiklos planavimą ir pozityvias interakcijas tarp vaikų, suaugusiųjų, jaunimo, etc. Reikalavimai kokybei: saugoti vaikų ir jaunimo gerovę; padėti jaunimui emociškai ir socialiai tobulėti; kelti jaunimo motyvaciją mokytis ir siekti akademinių laimėjimų. Šios asociacijos pačios steigia vaikų centrus, stovyklas ir padeda šią veiklą inicijuojantiems profesionalams. Indianos jaunesniojo amžiaus vaikų asociacija (Indiana Association for the Education of Young Children) (IAEYC) organizuoja edukacines programas visiems vaikams, vyresniems nei 8 metų (<http://www.iaeyc.org/>). Nacionalinė popamokinės veiklos asociacija (National After School Association) – pagrindinė asociacija, burianti neformalaus ugdymo lyderius ir remianti popamokines veiklas (<http://www.naaweb.org/>). Pilietinio ugdymo centras (Centre for civic Education.) moko vaikus ir mokytojus interaktyvių pilietinio ugdymo metodikų. Socialines paslaugas teikia bendruomenės centrai, veikiantys kiekvienoje seniūnijoje. Vaikų užimtumo ir kai kurias socialines paslaugas apmoka seniūnijos, Valstijų švietimo departamentai (apie 30 proc.), privatūs rėmėjai, naudojamos lėšos iš nario mokesčio, stipendijos. Centrai vaikams dažniausiai klasifikuojami į: priešmokyklinius centrus; popamokinius mokyklos centrus; vidurdienio centrus; atostogų organizavimo centrus; laikinosios vasaros stovyklos centrus.

Su vaikais dirba specialiai pasirenę mokytojai konsultantai, socialiniai, jaunimo, bendruomenės darbuotojai.

11–12. **Prancūzijos patirtis.** Ekspertai: Lorrain Leciaure, Sherburd universiteto Užsienio skyriaus projektų skyriaus vadovas; Perine Solgnac, socialinė darbuotoja. Prancūzijoje bendruomenės ugdymas dažnai įvardijamas animacijos terminu. Prancūzijoje visoms amžiaus grupėms dažniausiai kuriami animaciniai centrai, kurių veikla finansuojama tiek iš savivaldybės, tiek iš nacionalinių (50/50) programų, kai kurios programos ir projektai veikia komerciniais pagrindais. Valstybė daugiausia papildomai finansuoja vaikų ir senjorų programas. Ankstyvaisiais 1990-aisiais Prancūzijoje buvo apie 13.000 animatorių, vadovaujamų Socialinės apsaugos ministerijos ir nacionalinio solidarumo ir Jaunimo, sporto ir laisvalaikio ministerijų. Po Antrojo pasaulinio karo šie centrai daugiausia rūpinosi vaikų ir jaunimo laisvalaikiu. Vėliau jų veikla išsiplėtė iki socialinių centrų. Šiandien dauguma šių centrų pasuko pragmatiniu keliu: orientuojasi į poreikius ir, dažnai, į komercinius interesus. Taip pat šie centrai ir vaikų bei jaunimo klubai rūpinasi intervencija ir prevenciniu darbu. Animaciniuose centruose dirba animatoriai, socialiniai pedagogai, mokytojai, socialiniai darbuotojai.

Išvados. Apibendrinus ekspertų interviu duomenis galima teigti, kad nėra vienintelio efektyviausio UDC modelio. UDC modelio ypatumus lemia bendruomenės poreikiai. Iš interviu matyti, kad multifunkciniai centrai apima platų socialinių edukacinių paslaugų spektrą, pradedant vaikų priežiūra, baigiant socialinių paslaugų namuose teikimu. Dažniausiai centrų valdyme aktyviai dalyvauja suinteresuotos bendruomenės organizacijos bei tėvai. Visą ar bent pusę šių centrų biudžeto sudaro savivaldybės (valstybės) lėšos.

Visus aptartus multifunkcinius centrus galime skirstyti į kelias kategorijas:

- Liberalūs pagrindiniam švietimui atstovaujantys centrai. Prie šios centrų grupės galime priskirti Danijos jaunimo, laisvąsias (alternatyvias) mokyklas, JAV neformalaus ugdymo centrus.

- Darbinio, profesinio ugdymo, socialinę pagalbą teikiantys centrai (kai kurios jaunimo mokyklos, socialinis bendruomenės darbas). Jie užsiima socialiniu darbu, globa, telkia bendruomenę.
- Socialinės pedagoginės pagalbos ir globos centrai (socialinė-pedagoginė pagalba, prevencija).

Giedrė Kvieskienė, Vytautas Kvieska

Kv37

Socialinės partnerystės įtaka inovacijoms: monografija. Vilnius: leidykla „Edukologija“, 2012. 262 p.

ISBN 9978-9955-20-797-9

Socialinės ir ekonominės problemos bei ekonominės krizės įgyja panašias tendencijas visose pasaulio šalyse. Atliepiant šias tendencijas monografijoje autoriai aptaria socialinės ekonomikos priemones, socialinės partnerystės raidą bei sampratos kismą, nagrinėja viešojo ir privataus sektorių partnerystę (PPP/VPP) ir socialinio kapitalo raišką. Kartu aptariami daugiafunkciniai centrai, kurie galėtų būti tinkama investicija modernizuojant socioedukacines institucijas bei priartinant jas prie realių pilietinės visuomenės poreikių. Didėjanti verslo įmonių socialinė atsakomybė bei viešojo, privataus sektorių socialinė partnerystė, lyderiaujant nevyriausybinėms institucijoms kartu su mokslo institucijomis bei universitetinėmis aukštosiomis mokyklomis, skatina naujų socialinės klasterystės modelių atsiradimą bei socialinio kapitalo augimą.

UDK 364.4(474.5)

Redagavo *Dalia Rasteniene*

Maketavo *Donaldas Petrauskas*

Viršelio autorė *Dalia Raicevičiūtė*

SL 605. 33 sp. I. Tir. 300 egz. Užsak. Nr. 012-126

Išleido leidykla „Edukologija“,

T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius

Tel. +370 5 233 3593, el. p. leidykla@vpu.lt

www.edukologija.lt

Spausdino UAB „Petro ofsetas“

Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius

www.petroofsetas.lt